rostima ' röstima, teiduaineid kuivalt pruunistama või kergelt küpsetama ': roſten/ (terrere) roſtida/ küpſeda (Gös Man 340).

<asks rosten u. rosteren ' rösten' (Sch-L).

Sõna rösti(ta)ma on peetud saksa laenuks (Hup ES 208).- Sehw SkU 99.

rott ' rott ': Ratt/ Rot / Rottiſt (Stahl Anf 98); Ratze/ Rott (Gös Man 93) - Ratze / (glis) Rott/i (Gös Man 331); Rot / G. Rotti/ Acc. pl. Rotta/ eine Ratze (Horn GE 34).

<asks rotte ' Ratte' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Ar SLHS 112), rootsi laenuks (Beitr I 76; Saar KE 61), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 119; Thoms 110; Streng 189; Saar LV 70 ja 72; Ar ERL 99; Kett LW 343; Ar SLHS 103 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja rootsi (tähenduses ' hiir')või alamsaksa (tähenduses ' rott')laenuks (Wiget 267).- Beitr X 152; Wag 17; Schlüt 44; Sehw SkU 98; Kett LW 343; Set Bibl 441; Streng 189; Hak 57.

rubiin ' rubiin, punane väärtiskivi': ſinna ſelgke Jaſpis ninck Rubin (Stahl HuH Lr 107); ütz Rubini kiwwi (Gutsl kk 114); rubin/ (rubinus) Rubbin Kiwwi (Gös Man 341); Rubin, Sahwir nink Tiamant (VTkk 191).

Rubiin on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Rubyn: De ander/ ein Rubyn / Saphir/ Demandt (Bibl 1599, 2. Moos. XXVIII 18).

Saksa Rubin < pr < ld (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SIHS 103) ja saksa laenuks (Ar SIHS 111).- Streng 190.

rumm vt. trumm

rump ' küür ': buckel/ [Höcker] Kühr Selgk. Rump Selja pehl (Gös Man 150).

Sõna on alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks rump ' Rumpf, Leib (bes. im. Ggs. zum Kopf .- längliches, bäuchiges Gefäß ' (Sch-L).

- Sehw DdL 48 ja 109; Sehw SkU 103; Kett LW 347.

? rund ' patrull': Kes patrulli ehk Rundi Wasto omma möhk wihasest melest wälja tombab (Sõd 177).

Käesolevas Rootsi riigi poolt väljaantud määrustikus võib rund olla rootsi laen- vrd. rts rund (Hellq); vrd. ka asks runt(-d) (Hellq).

Saksa rund < pr (ld) (Paul DW).

- Sehw SkU 103.

rundeel ' ümmargune kants, kindlustus': Rundel/ Rundeeli (Gös Man 93) - Zwinger/ (pomoerium) Rundeli (Gös Man 495).

<asks rundêl, rondêl ' was kreisförmig gemacht ist; namentl. eine Schanze (wegen der runden Form) u. Steine, deren Ecken ausgerundet sind ' (Sch-L).

Saksa Rundell < pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93) ja alamsaksa laenuks (Streng 190/191).- Sehw SkU 103; Streng 190/191.

? rust sõnas rustvanker ' (laske)moonavanker': Kes Krono ... Rustwanckrist middakit warrastap (Sõd 178).

Sõna on kas alamsaksa või rootsi laen- vrd. asks rustwagen ' ein Wagen zur Ammunition... ' (Sch-L) ja asks Rust ' das Rüsten ' (Mensing); vrd. rts rustvagn ja rts rusta (Hellq).

Käesolevas Rootsi riigi poolt väljaantud määrustikus võib rust olla rootsi laen.

ruukima vt. pruukima

ruum ' ruum': ninck taemal eb olle heñe ſall iꝑe ny paliu ruhmi Bethlehemi Liñas (Müll 59); Ep ollex Ruhm^{i} mahta küll (HuH 1654 Lr 160); Raum/ Ruum/i (Gös Man 93); Sihs ſinnul ſahp Ruhmi küll Taiwade ſees (HuH 1673 Pr 40); Ep ollex Ruhmi mahda kül (WLR 67); Ep olle teile Ruhm ſihn ſehs (HuH 1693 Lr 493).

(asks rûm ' Raum, Platz, bes. freies Feld' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 212; Beitr III 168 ja XVI 120; Körb 94), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 346; Ar GMSL 23;

Ar SLHS 118).- Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 39; Sehw SkU 104; Kett LW 346.

? ruun ' ruun': Wallach/ ruhm (Stahl Anf 126); Wallach Rûn/e (Gutsl Obs 138); Wallach / [cantherius] Ruhn/a (Gös Man 456).

Sõna on laenatud alamsaksa või rootsi keelest- vrd. asks rune ' verschnittener Hengst, Wallach ' (Sch-L); vrd. vrts rune (Set Bibl 446).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Lõo MKN I 88; Kett LW 349; Palm 99) ja rootsi laenuks (Saar KE 61).- Ahl 11; Sehw DdL 35, 94 ja 121; Sehw SkU 104; Kett LW 349; Set Bibl 446; Streng 191/192; Hak 55.

? ruunama ' ruunama ' : Wallachen/ ruhnama/ leickama (Stahl Anf 126); Wallachen/ ruhnama/ leickama (Gös Man 456).

Sõna on laenatud alamsaksa või rootsi keelest- vrd. asks Runen ' wallachen, einen Hengst verschneiden '(VBNW); vrd. vrts rune (Set Bibl 446).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 346 ja 349).- Ahl 11; Kett LW 346 ja 349.

ruus ' jäme liiv ' vt. kruus I

ruus ' vedelikunõu ' vt. kruus II

ruus ' lootsik ' vt. struus II

ruut I ' aknaruut ': Raute (im Fenſter) Ruhti (Gös Man 332).

‹asks rute ' Raute, ein regelmäßiges Viereck, verschoben oder nicht verschoben, rhombus. bes. die (viereckige) Fensterscheibe ... ' (Sch-L).

Saksa Raute ‹ ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 101 ja 212; Beitr XVI 105; Körb 90 ja 94; Saar KE 60), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 164; Schlüt 22), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103 ja 47,955) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Ar MAL 139; Kett LW 349).- Wag 19; Schlüt 13, 29, 41 ja 44; Sehw DdL 32 ja 112; Sehw SkU 104 ja 202; Kett LW 349.

ruut II ' ruut, teat. rohttaim ': Müntä nink Ruhtä nink kigeſuggutze Roho eeſt (Vas T 140).

‹asks rude ' (wilde) Raute, (ruta graveolens) rude, piganum ' (Sch-L).

Saksa Raute ‹ ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 212; Beitr XVI 120) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955). - Schlüt 29,39,41 ja 43; Sehw DdL 94; Streng 193.

rääkenskop ' aruanne': eth teye taemalle piddate reeckſchoppe andma (Müll 162); kui need kumbat reken -

ſchoppi neine ehſt teggema peawat (Ross 34); meije peame rehcken ſchoppi andma (Stahl LSp 22).

<asks rekenschop ' Rechnung. Rechenschaft ' (Sch-L). Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 205; Beitr X 119 ja XII 85; Reim Ross XLIII; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 23; Ar EtM I 12; Ar SLHS 103).- Beitr V 35; Schlüt 31 ja 41; Saar Ol 16; Ar GMSL 34, 41 ja 51; Ar SLHS 115 ja 117; Sehw DdL 59; Sehw SkU 100; Streng 197.

rönn ' renn ': Rinne Rönni (Gutsl Obs 127); Rinne/ Rönni (Gös Man 93)-harnen Röhren/ kuſſi rönnit (Gös Man 228) - plumpe/ (antlia) pumpe/ wee rönni (Gös Man 324).

< asks renne, ronne, runne ' Renne, Canal' (Sch-L). Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 204 ja 208; Beitr XVI 118 ja XX 124; Körb 93), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Streng 197; Mäg EtM 12; Kob SLEK 151; Ar EtM I 23).- Wag 17; Schlüt 19, 31, 41 ja 42; Kett LW 333; Ar GMSL 51; Ar SLHS 115; Sehw DdL 93; Sehw SkU 99 ja 101; Kett LW 333; Streng 197; Hak 55.

röömer ' roomlane; rooma ': ſen Römery Keisere... waee kaas (Müll 91); Römri ramato/ kuhende Capitli ſees (Stahl HuH Kat 42); neide Römeride waſto (Ross 19); Neil Röhmril kirjotap temma (Stahl LSp 21); Teije armat Römrit

(Elab IV 27); Römri ramato/ kuhende Capitli ſees (HuH 1654 Kat 31/32); römiſch / (romanus) römer (Gös Man 340; teose lôpus Spl 105: Pauluſſe Raamat nende Römride kette (jure) non waſto); Röhmri Ramato kuhenda Kapittli ſees (HuH 1673 Kat 25); Röhmri Ramato kuhenda pähtükki ſehs (HuH 1693 Kat 26); Röhmride/ Korintride Rahwale (Käsir 53).

Röömer on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Römern: Vörrede vp de Epiſtel S.Pauli tho den Römern (Bibl 1599).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 24; Ar SIHS 103).- Ar GMSL 34, 43 ja 45; Ar SIHS 110.

röömike vt. kröömike

röönima vt. kröönima

röömisk ' ' rooma': needt Judaliſſet ommat ſe Römiſcki Keiſri all olnut (Stahl LSp 63).

Röömisk on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Römische: Wente de Paweſt hefft dat gevallen Römiſche Ryke wedder vpgerichtet / vnde van den Greken tho den Düdeſchen gebrocht (Bibl 1599, Joh.ilm. eessôna).

Sôna römiſck on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar SIHS 103).- Ar SIHS 110 ja 117.

? röövel ' linakupar (?)': kropfflein/ [globulus] Röhplit (Gös Man 267).

Võimalik, et sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks Röpel, Röppel, Rüppel ' Flachsraufe, Gerät zum Abstreifen der Samenkapsel vom Flachs ' ja asks röpeln, röppeln, röbbeln ' die Samenkapseln vom Flachs abstreifen ' (Mensing).

röövel ' röövel ': [e Eβimene kurry tegkia echk Röwer (Müll 233); kudt üx röhwel (Stahl HuH Lr 29); neine röwlide [ean (Ross 92); mörder/ röhwel/ röhwli[t/ tappija / ja[t (Stahl Anf 91); roff lit n. wargat (Vig 95); nende Pörgkohauda[ede Röhwlide kahs (Stahl LSp 468); Mörder Röwel/e (Gutsl Obs 122); teije agkas ollete [edda tehnut öhex röhwliauckux (HuH 1654 EE 134) - Röwlit / üllekochto[et/ abbiello errarickijat (HuH 1654 EE 136); Räuber/ Röewel (Gös Man 93) - mörder / [[icarius] röhwel/ mörzick / muh[ikas / mahmuu[ikas (Gös Man 299) - Räuber/ (Stra[[en = Räuber praedo) röhwel (Gös Man 331) - See= Krebs/ Rauber/ ... Merri= weh / Röwwel (Gös Man 376) - [treiffende Rotte / pehkond Röhwlit (Gös Man 401); Teye agkas ollete [edda teenut Röhwliaukux (HuH 1673 EE 130) - [attis Röhwlide [ekka (HuH 1673 EE 147) - Meit Röhwli= kombel huckamas (HuH 1673 Lr 94); Luh murti Röhwlil (WTLR 36); hukka[neid Röhwlid erra (Vas T 47) - E[[ä = Röhwlile nink Emmä= Röhwlile (Vas T 393); [edda Röhwli Ri[ti

pähl (LPR 66); ſis näüt Röowlil weel (TLR 36); röwel (Horn GE 1); ke Röhwlide ſekka ſatnut olli (HuH 1693 EE 172) - Röhwli=kombel hukkamas (HuH 1693 Lr 99); ſe on Warras ja Röwel (KnKR EE 31); Röhwli ka Riſti Sambas (Käsir 142).

‹asks rover ' Räuber' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Postim 1896 nr.184; Ar SIHS 111), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 118; Ar EK 1940, 110; Ar GMSL 24; Saar KE 84, laenat.17. saj.; Ar SIHS 103 ja 118), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 164), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja germaani laenuks (Kett LW 334).- Reim Müll XXXVIII; Schlüt 23; Streng 196; Väin HN 98; Saar Ol 16; Ar GMSL 34, 49 ja 52; Ar SIHS 112 ja 115; Sehw SkU 101 ja 103; Kett LW 334; Set Bibl 446; Streng 195/196; Hak 55; SKES 822.

röövima ' röövima ': kumb ſe meſſamiſſe ajal... ütte olli errarõwnut (Roos 195); Rauben / rohwin / rohwiſin / rohwinut / rohwima (Stahl Anf 99); Rauben/ Rohwima/ rijſuma (Gös Man 331); kumma Mäſſamiſſen ütte olliwa errarõhwnu (Vas T 103).

Samast tüvest on tuletatud

röövija:üks kokko kootud Hulk/julged ja röowjad Rahwaſt (KnKR EE 274);

röövmine: walle ninck röwmiſſe kahn (Ross 30); lebbi... röhwimiſſe/ pettuſſe(Stahl LSp 292); Röhwmiſſeſt kah kaitza (WTLR 204); Röhwmiſſe perräſt Wangi Torni heidetu

(Vas T 170); Turgi Rööwmiſt kelä weel (TLR 171); ſiis on taas paljo ſallaja Tapmiſt Röwimiſt ja Riſomiſt Jeruſalemmas olnud (KnKR EE 274).

‹asks roven ' rauben, Raub ausüben; berauben, a. mit Accus. des Ortes, auf dem die Beraubung geschieht. b. mit Acc. der Person oder Sache, der etwas genommen wird. c. mit uppe, zur Bezeichnung der Person, gegen welche der Raub ausgeführt wird ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385), alamsaksa laenuks (Ar SLHS 102) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Ahl 231; Streng 197; Ar SLHS 115; Sehw SkU 101; Set Bibl 446; Streng 195-197; Hak 55.

rüsopraas vt. krüsopraas

rüüs vt. kruus I

rüütel ' rüütel ': Manthw rytlypoyck (Kul 104); Reuter Rütel/ e (Gutsl Obs 127); kuhs tohhat rühtlit (Gutsl kk 125); Reutter/ Rühtel (Gös Man 93) - reiter/ (ſe ſſor) Rütel (Gös Man 336); ſeitzekümend Rühtlid (Vas T 278); ſuur Hulk Rüütlid ning Jallawägge (KnKR EE 269).

‹asks ruter ' Reiter (Ritter)' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 211; Beitr XVI 119), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 180; Ar EK 1940, 109; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat.17.saj.)

ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384; SKES 815).- Körb 96; Väin HN 98; Ar GMSL 52; Sehw SkU 102, 201 ja 393; Set Nz Bibl 61; Streng 188 ja 194; SKES 815.

saabel ' soobel ': zobel / (martes Scythica) Sabel (Gös Man 485).

Soobel on vene laensõna (vrd. Ar VL 32); Gösekenil esinev saabel võib olla alamsaksa laen- vrd. asks sabel, zabel ' Zobel '(Sch-L).

Saksa Zobel < vene (Paul DW).

- Sehw SkU 23.

saag ' saag': ſage/ ſai/ ſaiſt (Stahl Anf 103); Sage Saij / Diſſyll.(Gös Man 93) - Sage/ [ſerra] Saij diſſyllab; Säge ſpönne /[ſerrago] ſaij lahaſtket; Sagen= Schmid [ſerrarius] Say Sepp (Gös Man 345) - ſage ſpän/ Saagi purro (Gös Man 385).

< asks sage ' Säge' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 212; Beitr XVI 120 ja XX 124; Körb 94; Thoms 168; Leetb 55; Ar SIHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 20 ja 40; Kob EKES 167/168; Kett LW 401; Viir 192; Ar SIHS 103 ja 118) tõenäol. < asks).- TH 322; Ahl 76; Schlüt 27; Tamm 19; Kob EKES 168-171; Ar SIHS 117; Sehw DdL 54,100 ja 126; Sehw SkU 162 ja 273; Kett LW 401; Set Bibl 447; Hak 43.

saagima ' saagima ': Ab⸗agen mit der Sage/erra ⸗aijn / ⸗aij⸗in (Gös Man 99)- Sagen/ [⸗errare] Saijema (Gös Man 345).

< asks sagen ' sägen '(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 99; Hup ES 212 ja 214; Beitr XVI 120), alamsaksa laenuks (Kett HKÄh 135; Kett LW 401) ja alamsaksa laenuks või tuletiseks sõnast saag (Kob EKES 168).- Sehw DdL 100,111 ja 126; Sehw SkU 162; Kett LW 401.

saal ' saal ': temma ⸗ahb teile ütte ⸗uhre pla⸗tritut Sahli näitma (Ross 182).

Saal on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Saal ' Saal; Palast ' (VBNW) ja üsks Saal.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 212; Beitr XVI 120; Thoms 96; Reim Ross XLIII, Pla⸗tritud Sohl < sks; Saar Ents 703, Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.), alamsaksa laenuks (Thoms 54), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa või saksa laenuks. - Tamm 19; Sehw DdL 21 ja 100; Sehw SkU 162; Kett LW 402; Set Bibl 448; Streng 200/201; Hak 52.

saatan ' saatan': ⸗e Satani Engel (Stahl Hull EE 48); Taggane ⸗inna minnu⸗t erra, Satan (Ross 97); Se I⸗⸗and laus ⸗e Satana wa⸗to (Stahl LSp 299); ⸗e Satanas (Elab Koht 2); Satani Engel (Hull 1654 EE 49); Satani

Engel (HuH 1673 EE 47); ſe Satani Rikkuſſen (WTLR 291); Taggana erra Satan (Vas T 6); Sathan[a] kinnikeutan (WLR 172); Satani Engel (HuH 1693 EE 54); ke kutſutakse kurratiks n. ſatanaſseks (Creid 237); Agga Satanas olli lähnud Juda ſiſſe (KnKR EE 184).

Saatan on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Sathan: Packe dy van my wech Sathan (Bibl 1599, Matt. IV 10).

Saksa Satan < ld < kr < hbr (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 213 ja 217; Beitr XVI 120; Körb 94), saksa või vene laenuks (Beitr III 148), kiriku vahendusel heebrea keelest laenatud sõnaks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 103).- TH 322; Streng 199; Ar SLHS 110; Sehw DdL 81; Sehw SkU 104 ja 331/332; Kett LW 356; Streng 199; Hak 57.

sabat ' sabat, juudi[u]suliste pühapäev': Melleta ſedda Sabbatthi päiwa (Gutsl kk 110).

Sabat on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks Sabbath: GEdencke des Sabbath dages (Bibl 1599, 2. Moos XX 8).

Saksa Sabbat < ld < kr < hbr (Duden).

- Kett LW 351.

saduser ' saduser ' : need Phariſeerit kuhlſit, et JEſus neile Sadduceerille ſe ſuh kindi ſulgnut olli

(Ross 141); needt Judali ſſet ... Sadduceerit (Stahl LSp 104); kuhlſit / eth temma nende Saduceeride ſuh kinni pannut olli (HuH 1654 EE 154); kuhlſit/ eth temma Saduceeride Suh olli kinni pannut (HuH 1673 EE 160); kui temmä näggi paljo Wariſeerid nink Saduzeerid ... tullewat (Vas T 4); kuhlſit/ eth temma Sadduceeride Suh olli kinnipannut (HuH 1693 EE 185); Jummala Koja Pä=Mees ning Saddutſerid (KnKR EE 264).

Saduser on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Saduceer : Alſe he nu vele Phariſeer ſach tho ſyner döpe kamen (Bibl 1599, Matt. III 7).

Saksa Sadduzäer < ld < kr < hbr (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SIHS 103).- Ar SIHS 110.

safiir ' safiir, sinine vääriskivi': ütz Saphiri kiwwi (Gutsl kk 114); Saphir/ [ſaphirus] Sappir kiwwi (Gös Man 346); Beſmänne Pohi olli Jaſpis: Töine / Sawir (Vas T 481); Rubin, Sahwir nink Tiamant (VEkk 191).

Safiir on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks Saphir : De erſte rege ſy/ein Sarder ... De ander/ ein Rubyn/ Saphir/ Demandt (Bibl 1599, 2. Moos. XXXVIII 17/18) (vt. ka lk. 94/95).

Saksa Saphir < ind (itaalia keele vahendusel) (Paul DW).

- Streng 199/200.

safran ' safran ': Saffran/ Sappran (Gös Man 93) - Saffran / [crocus] Sappran (Gös Man 345); pro Licht dicunt Liht, pro Saffran / Sahwran (Horn GE 3).

Safran on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks safferân ' Crocus sativus, Safran ' (Sch-L) ja üsks Safran (vt. ka lk. 94/95).

Saksa Safran < ar (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Beitr XVI 121; Streng 200).- Sehw DdL 49, 54 ja 94; Sehw SkU 104; Kett LW 355; Streng 200; Hak 59.

sakrament ' sakrament, teat. usundiline toiming ': [kax] ſa = [cramen] tyt (WK 357); se püha sacrament (RSJ 618); lebby taema kally Sana ninck Sacramentide (Müll 100); ſe Sacrament ſeſt Altariſt (Stahl HuH Kat 23); Se Sacrament ſeſt pöhaſt Riſtmiſ- ſeſt (Ross 17); pohat Sacra mentit wolja Jeggema (Vig 75); pöhade Sacramentide kahs (Stahl LSp 7); lebbi omma Sanna n. Sacramentit (Elab Bl 18); ſe ſinnaſe Sacramenti ſees (HuH 1654 Kat 34); Sacrament/ Sakrament (Gös Man 93) - Sacrament, Sackrament (Gös Man 344); Altari=Sakrament (HuH 1673 Kat 8) - ſe Pöha Riſtmiſſe= Sakrament (HuH 1673 Kat 22) - Se Sakrament (HuH 1673 Lr 35); Se Sakrament nink Sönna (WTLR 206); enne ſe PöhaSakramenti Pruhkmiſſe (LPR 16) - ſeſinnaſe Sacramenti ſehs (LPR 18); Se Saakrament nink Sönna (TLR 220); ſe Pöha Riſtmiſſe= Sakrament (HuH 1693 Kat 24) -

Altari=Sakrament (HuH 1693 Kat 27) - Se Sakrament (HuH 1693 Lr 40); ri⌈t=mi⌈=⌈e ⌈aak=ra=ment (Aab 1694, 242); Se Saakrament ning Sanna (KnKR Lr 193); pöhat Sakramentit (KKF 5); ri⌈t= mi⌈=⌈e ⌈aak=ra=ment (Aab 1698, 249); Sakramentide nink Palwe lebbi (Käsir 19).

Samast tüvest on tuletatud sakramentlikult: Teña kaitzep meid Sacramentlickult (Stahl LSp 450); Sacramentlickult (Klab IX 66).

Ladina sacramentum on tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel eesti keelde laenatud (vrd. Ar SIHS 103).

Saksa Sakrament < ld (vrd. Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 212 ja 215; Beitr XVI 121), alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110; Ar GMSL 24) ja alamsaksa keele vahendusel laenatud ladina sõnaks (Ar SIHS 103).- Ar GMSL 35; Ar SIHS 110; Sehw DdL 82; Sehw SkU 330; Streng 200; Hak 57.

salat ' salat, lehtsalat': Lattich/(lactuca) Lacktuk/ Sallat (Gös Man 274) -Salat/ ⌈intinctus⌉ ka⌈te/ Sallaht (Gös Man 345).

Salat on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks sallât ' Salat. Lactuca sativa' (Sch-L) ja üsks Salat.

Saksa Salat < it (Paul DW);

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 215; Beitr XVI 121; Körb 94; Streng 200).- Sehw DdL 54, 94 ja 105; Sehw SkU 104, 203 ja 303/304; Streng 200; Hak 58.

salm ' psalm, vaimulik luuletus': kaunidt Pſalmit ninck Lauluth (Müll 92); ... hend iſſi Pſalmide ... kahs (Stahl HuH EE 39); neine Prophetide ninck Pſalmide ſiſſen (Ross 108); rehckiket iſſikeſckes Pſalmiſt (HuH 1654 EE 158); mainitzeket hend iſſi Pſalmide ... kah (HuH 1673 EE 36); Pſalmide nink Kihtuſſe=Laulude ka (WLR 2); nink rähkiket iſſikeſkes Pſalmiſt (HuH 1693 EE 190); Pſalm. 13 annap temma omma ſuhr Murred täda (Käsir 151).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Psalm: Ein Pſalm Davids (Bibl 1599) (Ar GMSL 24); vrd. asks salm ' Psalm ' (Sch-L).

Saksa Psalm < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 121; Ar SIHS 112) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 24; Ar SIHS 103 ja 118). - Ahr 165; Ar GMSL 35; Ar SIHS 117; Streng 169; Hak 57.

salpeeter ' salpeeter ': Salpeter/ [nitrum] Salpeter (Gös Man 345).

Salpeeter on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks salpeter: unndt mei den salpeter nw alhir mit densulvigen knechten szenden will (LUB^2 I, nr.588, lk.426, a. 1497) ja üsks Salpeter.

Saksa Salpeter < keskld .(Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 215; Beitr XVI 121; Körb 94).- Kett LW 354; Hak 57.

salv ' salv, võie ' : üx waimolick ſalw (Stahl HuH Lr 46); tey temma ütte klaſi Salwi kahn (Ross 170); kudt üx kallis Salw (Stahl LSp 522); kallit rohut/ ninck ſalwit (HuH 1654 EE 286); Salbe/ Salwi (Gös Man 93) - Salbe / [ungentum] Salw/ i (Gös Man 345); üx armas Salw (HuH 1673 Lr 195); Ütz waimlik Salw (WTLR 57); kalliſt Rochto nink Salwi (Vas T 172); Üts waimlik Salw (TLR 72); otſe kui Salwi ſeggataks (VTkk 205); So Salw on parramb/ kudt keik Kuld (HuH 1693 Lr 238); Salw die Salbe (Horn GE 24); kalliſt Rohto ja Salwi (KnKR EE 232); ſo Salw on parramb/ kui keik Kuld (Käsir 120).

< asks salve ' Salbe, unguentum ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud salbe : ütz wajmaliko ſalbe (Ross 210) - vrd. üsks Salbe.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 215; Beitr XVI 121; Körb 94; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 103 ja 118). - Schlüt 23, 44 ja 45; Streng 201; Väin HN 108; Sehw DdL 49, 100 ja 136; Sehw SkU 161 ja 371; Kett LW 398; Streng 201.

salvi ' salvei, teat. rohttaim ' : Salbey/ [ſalvia] Salwy (Gös Man 345).

< asks salvie, salvye (Sehw SkU 161); vrd. asks Salwie, Salvie ' Salbei ' (Mensing).

Saksa Salbei < keskld (ld) (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 215; Beitr XVI 121).- Sehw SkU 161; Streng 201.

salvima ' salvima, võidma ': kuy ẽx ſalwituth Kunningks (Müll 195); ſalwis nemat ſalwi kahs (Stahl HuH Pr 219); et nemmat tullit ninck ſalwſit tedda (Ross 105); ſalben/ſalwin / ſalwiſin/ ſalwima (Stahl Anf 103); temma on ſalwitut pöha waimo ninck wehje kahs (Stahl LSp 93); meite perraſt on temma ſahwitut (trükiviga pro ſalwitut) röhmo ölli kaas ſeſt pöhaſt waimuſt (Elab Ham 46); peat nem mat ſalwima (Gutsl kk 116); Ke ſalwitut on (HuH 1654 Lr 338); Salben/ Salwin /iſin / woidan / aſin (Gös Man 345); Ke ſalwitut on (HuH 1673 Lr 314); Ke ſalw' tut on (HuH 1693 Lr 343); Kuida Jumal ſedda JEſuſt Naatſarettiſt on ſalwinud (KnKR EE 56).

< asks salven ' salben '(Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 216; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 24; Ar SLHS 103 ja 118).- Ar HMH 243; Ar GMSL 35; Sehw SkU 161; Streng 201.

samariiter ' samaariamees, samariitlane ': Eps meije öigkeſt ütleme / eth ſinna ẽx Samariter ollet (Stahl HuH EE 65); ütz Samariter (Ross 136); ſinna ollet ẽx Samariter (Stahl LSp 355); ẽx Samariter (HuH 1654 EE 142); ẽx Samariter (HuH 1673 EE 148); erraminge mitte neide Samaritride Lihnu ſiſſe (Vas T 19) - Samaritiliſte ümbrekähnmiſſeſt (Vas T 181); Ẽx Samariter (HuH 1693 EE 171);

Eks meie öiete ütle/ et ⌈inna üks Samariter olled (KnKR EE 52).

Samariiter on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Samariter: VEle över⌈t der Samariter vth der⌈ülven ⌈tadt gelöveden an en/vmme der Fruwen rede willen/ de dar betügede (Bibl 1599, Joh.IV 39).

Alamsaksakeelsest kujust Samariter on arvatavasti lähtunud ka samariitiline.

Kujusid samaritilinne ja samaria⌈mees⌋on peetud saksa laenudeks (Hup ES 216), kuju samariiter alamsaksa laenuks (Ar SLHS 103). - Ar SLHS 110.

samet ' samet ': Sümno ⌈ammetti ninck ⌈idi ridet (Stahl HuH Lr 8); Simno Sammet (Ross 234); Se Sammet (HuH 1654 Lr 160); Sammet/ Sammet (Gös Man 93) - Sammeten / ⌈holo⌈ericum⌋ Sammit (Gös Man 346); Se Sammet (HuH 1673 Lr 134); Keick Sammet (Boecl 265); So Samet ... mink Kuld (WTLR 12); Se Sammet (WLR 67); Se Sammet (HuH 1693 Lr 147); kä Sidi n. Sameti Reiwid kannab (Skragge 279).

<asks sammet (Sehw SkU 104); vrd. asks Sammit, Samt, Samft ' Sammt' (Mensing).

Saksa Sam(m)et < keskld <keskkr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Beitr XVI 121; Körb 94; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar Boecl 272; Ar SLHS 103 ja 118).- Sehw DdL 45 ja 54; Sehw SkU

104; Kett LW 354; Streng 201; Hak 57.

sant ' kerjus; vaene, vilets': keriab kudt ẍx wayne ſtrat] Sant (Müll 22); Ein armer/ ſant/ ſanti ſt (Stahl Anf 37); Olcko Kucker ſant echk rickas (Brocm 1643 , 483); Betler Sant/e (Gutsl Obs 103)- verarmen ... Santis minnema (Gutsl Obs 136); Se Ricka teet ſa Santix kahs (HuH 1654 Lr 287); Sant arm und ein Armer (Gös Man 24) - betler/ Kerja/ ſant/i (Gös Man 135) - gar arm/ ſubbi ſant (Gös Man 200); Santi Sauw nink Nap (HuH 1673 Pr 93); ütz Sant olli Nimmega Lazarus (Vas T 152); Sant / Sandi/ Acc.pl. Santa ein Bettler (Horn GE 28) - Sant/ ſchlecht/ Bettleriſch/ G. Sandi/ Comp.Sandimb (Horn GE 61); Se Rikka teht ſa Santix kahs (HuH 1693 Lr 259); Üx ſant heddalinne Aſſi (Käsir 175).

Samast tüvest on tuletatud

sant(i)ma ' kerjama ': betteln kerjama / Item Santma (Gutsl Obs 103); betlen / kerjama / ſantima (Gös Man 135).

⟨asks sante'heilig vor Heiligennamen ' (Ar GMSL 24).

Saksa Sante ⟨it ⟨ld (Duden).

Sõna sant on peetud alamsaksa laenuks (Oj SKTT 183; Ar GMSL 24; Ar SLHS 103 ja 118), katolike vaimulikelt omandatud ladina laenuks (Saar Ents 700, laenat.

12.-15.saj.; Saar EK 13-16, 11; Kett LW 354; Saar KE 62 ja 78, laenat. 13-15. saj) ja saksa laenuks (Ar SIHS 111).- Schlüt 42; Ar GMSL 34 ja 35; Kett LW 354 ja 355; Streng 201.

sard(er) ' teat. pool-vääriskivi, kaltsedoni liik': ütz Sarderi kiwwi (Gutsl kk 114); Sardi Kiwwi ſahrnane (Vas T 458); Eeſmenne kord olgo Sarder (VTkk 191).

Sarder on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Sarder: De erſte rege ſy/ ein Sarder (Bibl 1599, 2. Moos. XXVIII 17).

- Schlüt 42; Streng 202.

sardoonik ' sardoonüks, teat. vääriskivi': Eeſmänne Pohi olli Ja pis ...Wijes Sardonik (Vas T 481).

Sardoonik on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Sardonich : Dat erſte Fundamente was ein Jaſpis ... dat vöffte ein Sardonich (Bibl 1599, Joh. ilm. XXI 19/20).

Saksa Sardonyx <ld <kr (Duden).

schemel vt. keemel

schenckma vt. kinkima

schiltwaht vt. kiltvaht

schimp vt. simp

schlamm vt. lamm

schmaragd vt. smaragd

schoelmeister vt. koolmeister

schol vt. kool

schwamm vt. vamm

schwele, schweuel vt. väävel

schört vt. kört

seemisk ' seemis(nahk)': Corduan macher/ (Weisgerber) Seemiſke nachka rohckia (Gös Man 154) - Seemiſch leder/ Seemiſck nachk (Gös Man 276) - Sämiſch leder / [aluta] ſämiſck nachk (Gös Man 345).

<asks semes, semesch ' sämisch, vom Leder; ölgares (weiches) Waschleder, durch Walken mit Fett (Seim ?), Thran etc. ohne Lohe oder Alaun bereitet'(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 220) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 399).- Sehw DdL 72, 104 ja 107; Sehw SkU 164 ja 217; Kett LW 399; Streng 221; Hak 55.

seemisker ' seemisnaha parkija ': weisgerber/ (alutarius) Seemiſcher (Gös Man 465); ſe Sehmſkeri Ammet on tähda andnut (Gard 362).

Seemisker on alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks semesgerer: Bartelt semesgerer (TLAV 6, lk.78,(58[a]), a. 1561).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 220; Beitr XVI 121/122).- Beitr XVI 122.

seep ' seep': kui ſe ſehp ſeſt möckjaſt (Ross 158); ſeiffe/ Seep/ ſeepiſt (Stahl Anf 113); Seiffe Sêpi (Gutsl Obs 131); kudt ſe ſeep ſeſt peſſejaſt (HuH 1654 EE 200); Seiffe/ Seep (Gös Man 94)- Seiffe/ [ſapo] Seep/i (Gös Man 378); kudt Peſſeja Seep (HuH 1673 EE 203); Seep Sebi/Acc.pl. Sepiſid Seiffe (Horn GE 28); kudt Peſſija Sehp (HuH 1693 EE 237); ninda kui Pesſijade Seep (KnKR EE 143).

〈asks sepe ' Seife' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 218; Körb 94; Saar KE 60), alamsaksa laenuks (Thoms 110 ja 168; Mey ÜLF 13 ; Oj ÜnL 7; Tamm 19; Kett LW 399; Ar SLHS 103 ja 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Ahl 122/123; Schlüt 20; Sehw DdL 30,41,54, 82, 101 ja 110; Sehw SkU 164; Kett LW 399; Set Bibl 447; Hak 42 ja 52.

seerav ' seerav, teat. ingel ' : Cherubin ninck Seraphin (Stahl HuH Lr 87); Cherubin ninck Seraphin (Ross 207); nende pöhade Seraphim kahs (Stahl LSp 628); needt Seraphim (HuH 1654 Lr 455); need Seraphim (HuH 1673 Lr 384); Ne Cherub / Seraw heikawa (WTLR 96); nehd Seraphim (WLR 188); Kerub / Serawim heikawa (TLR 118); nehd Seraphim (HuH 1693 Lr 412); Ka laulwad ſulle Serawim (KnKR Lr 93).

Seerav on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Seraphim : Seraphim ſtünden baven en / ein yeder hadde ſöß Flögel (Bibl 1599, Jes. VI 2).

Saksa Seraph < hbr (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 104). - Schlüt 40; Ar SLHS 110.

seerima ' sihtima ' : blintzeln/ zielen/ Ein Auge zu machen/ ſerima (Gös Man 143) - Sehen ... mit einem Auge zielen / Serima (Gös Man 377).

Sõna on arvatavasti alamsaksa keelest laenatud - vrd. asks visêren (viseeren, viseyren, fisseren) 'ins Auge fassen, ausdenken, ersinnen, ausklügeln; kunstvoll entwerfen, kunstvoll herstellen, verzieren ' (Sch-L).

Saksa Visier < it-pr (Paul DW).

selskop ' selts, seltskond ' : Sen Pañitze Pawe ſti ninck keicke taema Sel ſchoppite iures (Müll 44);

erra olcket mitte neine ſelſchoppi ſiſſen (Ross 98).

Vt. selts.

selts ' selts, seltskond, kaaslane' (eesti-pärasem kuju sõnast selskop): Ja wahelt ſattab taema ẅche ſeſarnſe kuria Selβe ſiβe (Müll 215) - Sepr: laβeb ſe Kochnret taema Selſyweliet ſyn Maa pael rahwul olla (Müll 244); Jummala poick on ſanut teye ſeltzix (Stahl HuH Lr 10); neine ſelſide ſean (Ross 85); Gefert/ ſeltz /ſeltziſt (Stahl Anf 62); petrus oma ſelſi n. wenade kaſz (Vig 90); Danielli ſeltzimeehet (Stahl LSp 48) - ſedda kurrati ninck temma ſeltzi üllewoinut (Stahl LSp 73); röhmuſtawat hend, eth nemmat ennamb Seltzi ſahwat (Elab Lip 38); Gefährte Seltz/i (Gutsl Obs 110); temma olli töiſe ſeltzi jures (HuH 1654 EE 28) - Engli= Seltzi ka (HuH 1654 Pr 85) ; Geſelſchafft/ Seltz/i (Gös Man 89) - Gatten/ (ſodalis) Seltz (Gös Man 201) - Gefehrte / ſeltz / ſelzi mees (Gös Man 204) - geſell/ (ſocius) ſeltzi / meije olleme ühhes ſelzis (Selzi meehet); geſellen/ (ſociari) ſelzix heitma (Gös Man 211) - Suhr ſeltz / ein hauffen Volcks (Gös Man 229) - Sprach Geſell/ (congerro) kah lobbiſeja/ Keele Seltzimees (Gös Man 389) - Stuben Geſell/ [contubernalis] Tubba Seltz (Gös Man 403) - tiſch Geſell/ (convictor) lauwa Seltz; ke öhhe lauwa pehle ſöhwat (Gös Man 414); erra olket mitte nende Seltz (HuH 1673 EE 59) - Engli=Seltzi kah (HuH 1673 Pr 74); Teil Seltziβ tulleb JEſus ſihn

(WTLR 14) - kike temma Seltzimeh(te ka (WTLR 292); nemmä mötliwa tedda Seltzi man ollewat (Vas T 114) - nemmä heit(iwa Käega ommille Seltzimeh(telle (Vas T 119); meye Seltz on Jumm[a]la Poig (WLR 69); Teil Seld(i=Mees om JE(us (iin (TLR 16) - Et minna pühhä Selt(i jä (TLR 198); Ninda jäi täma Poa(e Tüttrukude (elt(i (VTkk 198); Selts die Ge(ell (chafft (Horn GE 23); Keik Englide Seltzi ... kahs (HuH 1693 Pr 49) - Engli=Seltzi ka (HuH 1693 Pr 88); akkas monni Hulk ... i((e Selt(i kokko löma (KnKR EE 272) - temma Selt(imeestega (KnKR Pr 34); keike temma Selzi ee(t kaizet (Käsir 211).

(asks selle-,sel- seltschop' Gesellschaft, bes. Handelsgesellschaft ; concret. Gesellschafter, Theilnehmer, socius ... ' (Sch-L).

Sõna selts(selskopp) on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Ahr 165; Postim 1896 nr.184; Reim Ross XLIII; Kett LW 357; Saar KE 59; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 115 ja 184; Ar GMSL 24 ja 29; Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Ar SLHS 104 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) - Beitr V 31; Reim Müll XXXVIII; Schlüt 12/13 ja 34; Mitzka 79 ja 83; Ar RM 4; Ar GMSL 34, 43/44 ja 45; Kett LW 357 ja 399.

semmel ' sai ': Semmel / Semmel (Gös Man 94) - Semmel/ ((imila) Semmelit (Gös Man 379).

Semmel on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd.

asks Semmel, plur. S-n ' weiches Brötchen ' (Mensing) ja üsks Semmel.

Saksa Semmel < ld (Paul DW).

- Sehw SkU 162; Set Bibl 454; Streng 220; Hak 57.

setiver ' kurkum, teat. taim ingveriliste sugukonnast': zitber/ (zadura) Zettiwer (Gös Man 485).

Setiver on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks seduwer, seduer ' Zitver, Sartor ' (Sch-L) ja asks sedewer (Streng 204); vrd. üsks Zitwer.

Kujule zettiwer on lähem ülemsaksa vaste; arvesse tulla võib aga ka lähtumine mõnest balti-alamsaksa registreerimata murdekujust.

Saksa Zitwer < ld < ar < pärs (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 219; Beitr XVI 120). - Sehw DdL 41,85 ja 136; Sehw SkU 23 ja 372; Streng 204 ja 207.

sibul ' sibul' : Zwibel/ ſibbolas/ ſibbolaſt (Stahl Anf 134); lohckit/ ninck Sibbolat (Stahl LSp 343); Sipoln/ Sibbolas (Gös Man 94) - zwiebel / (cepa) Sibbolas (Gös Man 495); ſibbul (Horn GE 12).

<asks Zipolle ' Zwiebel ... " (VBNW); vrd. asks cipolle, sipolle (Streng 207).

Saksa Zwiebel < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES

221 ja 294; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 122; Mikk Ber 176; Streng 207; Ar SLHS 104 ja 118) ja vene või saksa laenuks (Saar KE 58 ja 60).- Wag 27; Ahl 40; Schlüt 26 ja 42; Tamm 19; Sehw DdL 50,55, 94 ja 119; Sehw SkU 105 ja 305; Kett LW 371; Set Bibl 451; Streng 207; Hak 57.

sidooner ' siidonlane': Ütz Läſk Naine Sidohnri Mahſt (WTLR 110); Üts Läſk= Naine Sidoonri Maaſt (TLR 129); Üks Leſk= Naene Sidoonri Maalt (KnKR Lr 104).

Sidooner on laenatud alam- või ülemsaksa keelestvrd. asks Zidonier : de vyff Vörſten der Philiſter/vnde alle Cananiter vnde Zidonier/ vnde Heviter (Bibl 1599, Kohtum. III 2); vrd. üsks Sidonier.

siid ' siid': ke Sydit ninck Kronith kandwat (Müll 218); ſammetti ninck ſidi ridet (Stahl HuH Lr 8); ſinno ſidi reiwat (Ross 234); ke Sihdi ninck Krohni kannap (Stahl LSp 311); Seide Side (Gutsl Obs 131); Sihs peawat nemmat nüd wötma [ſihde] kulda, köllaze ſihde, Purpura, wer rewa ſihde (Gutsl kk 113); ſe kallis Sihd (HuH 1654 Lr 160); Seide/ Sijhdi (Gös Man 94) - ſeyde/ (ſericum) Sijhdi; ſeiden kleid/ ſijhdi rihd; Seyden Wurm/(bombyx) ſyhdi maddo; ſeyden ſticker/ (phrygio) ke ſelge ſydi pehle pañeb; Seyden ſchwäntz-

lein / (avis) Sydi Sabba (Gös Man 380); ſe Kallis Sihd (HuH 1673 Lr 134); keick Sijhd (Boecl 265); kallis Sihd nink Kuld (WTLR 12); Purpuri/ nink Sihdi (Vas T 476); ſe kallis Sihd (WLR 67); nämat peawat wotma Kulda , Kolda ſt Sidi ... (VTkk 190) - Sidi- Kubu... teggema (VTkk 192); Siid die Seide (Horn GE 24); ſe kallis Sihd (HuH 1693 Lr 147); Ei holi ſinna ... kalli Sidi Rieteſt (KnKR Lr 9); ke Sidi ja Kruno kannap (Käsir 175); kä Sidi n. Saāeti Reiwid kannab (Skragge 279).

<asks side, siden ' Seide' (Sch-L).

Saksa Seide <keskld (it) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 221; Beitr XVI 122; Körb 94; Ar SIHS 115), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 401; Ar GMSL 25; Ar Boecl 272; Ar SIHS 104 ja 118).- Schlüt 41; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 54, 82, 101 ja 122; Sehw SkU 165; Kett LW 401.

siirup ' siirup ': Syrup [ſyrupus] Syruppi (Gös Man 406).

Siirup on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks Sirup, Sirop, Sierp ' Sirup' (Mensing) ja üsks Sirup.

Saksa Sirup <keskld <ar (Paul DW).

Sõna on peetud araabia laenuks (Aav 385).- Schlüt 21; Sehw DdL 54; Sehw SkU 105; Hak 59.

sikk, sikake ' sikk': Sickawerd iuwa (Müll 269); nende Herjade ninck Sickade Werri (Stahl HuH Pr 206); bock/ ſick/ ſickaſt (Stahl Anf 44); kudt temma needt Sickat omma raudaſe witza kahs pexap (Stahl LSp 450); needt lambat neiſt ſickaſt erralahutap (Elab Bend 51); Bock/ Hircus, ſzick/a (Gutsl Obs 103); Kiwwiſsick, Mötzkitz, Mötzherrj (Gutsl kk 117); lebbi ne ſickade echk waſſikade werre (HuH 1654 EE 68); blindekuh / (ludus) Söggeſick (Gös Man 142) - bock/ (hircus) sick; Ziegenbock; böcklein / Sickaken/ kitzeböckiken (Gös Man 144) - Heilbock / (Geis caper) Sick/a (Gös Man 232) - Ibiſch / (Steinbock) Kiwwi Sick (Gös Man 247) - rehe/(Bock) Metz Kitz (Sick) (Gös Man 334) - ſteinbock / (capricornus) kiwwi Sick (Gös Man 394) - ziegenbock/ [hoedus] Sick (Gös Man 483); Lambat Sickaſt lahhutàp (HuH 1673 Lr 444); ſinna ei olle mulle eäle Sikka andnu (Vas T 151); Sik/ G.Sikko/ & Sikka / Acc.pl. Sikka / ein Ziegen=Bock (Horn GE 34); Lambat Sikkaſt erralahhutap (HuH 1693 EE 210); Lambad ärralahhutab Sikkudeſt (KnKR EE 140/141); woiwat tuhhat Sikka Nahhat ... ſahtada (Gard 363).

Sikk on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks sicke (tzicke)' Ziege ' (Sch-L); vrd. ka üsks Zicke.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 7; Tamm 19) ja saksa laenuks (Saar KE 60; Palm 99, sikk vrd. sks Zicke).- Ahl 16; Lõo MKN II 227; Väin HN 109; Kett HKO 188; Kett LW 420.

? simp 'nali; teotus': minna ep woin mitte ſchim-pi ſallida (Kutse 362).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks schimp, schamp 'Spiel, Scherz; Spott, Horn' (Sch-L) ja üsks Schimpf.

Arvestades sõna hilist esinemist 17.saj.eesti kirjakeeles, võib laenamist ülemsaksa keelest usutavamaks pidada.

? sinep 'sinep': üx ſinnapi terrikenne (Stahl LSp 205); Senff Sinnip/e (Gutsl Obs 131); Senff/Sinnapi (Gös Man 94) - Senff/ (ſinapi) Sinnip (Gös Man 379); ütte Sinnäpi Terra ſährnane (Vas T 27).

Võimalik, et sinep on alamsaksa keelest laenatud- vrd.asks sennep 'Senf' (Sch-L); vrd.ka vsks *sinap (Set Nz Bibl 63; Sehw DdL 54 ja 94;Sehw SkU 105).

Saksa Senf ‹ kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94;Hup ES 220 ja 223);Beitr XVI 122;Körb 94),rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 6; Tamm 19) ja germaani laenuks (Kett LW 366).-Schlüt 44; Streng 206; Sehw DdL 41,54,73 ja 94; Sehw SkU 105 ja 306/307; Kett LW 366; Set Nz Bibl 63; Streng 206; Hak 57.

sirkel 'sirkel': Zirckel/ zirckl/i (Gös Man 96)- Circul/(circulus) Zirckel (Gös Man 153).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks serkel'Zirkel'(Sch-L) ja asks cirkel (Sehw DdL 50); vrd. üsks Zirkel.

Saksa Zirkel < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 223, 294 ja 295; Beitr XVI 122; Körb 94) ja tõenäoliseks alamsaksa laenuks (Viir 192). - Sehw DdL 50, 55, 64 ja 126; Sehw SkU 24 ja 105; Kett LW 41; Streng 207.

skorpion ' skorpion ' : ke temmal õhe Scorpion ſehl ehs packup (Stahl LSp 696); minna anna teile Woimuſt schiuhgu nink Korpiohnde pähle aſtu (Vas T 136).

Skorpion on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Scorpionen : Vnde hadden ſchwentze gelick den Scorpionen (Bibl 1599, Joh. ilm. IX 10).

Saksa Skorpion < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 98; Körb 90; Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 104). - Sehw SkU 106; Streng 210.

siahing vt. lahing

smaragd ' smaragd, roheline vääriskivi' : ütz Schmaragdi kiwwi (Gutsl kk 114); Schmaragd/ Marag kiwwi (Gös Man 362); Maragdi Kiwwi ſahrnane (Vas T 458); Topas ninck Maragd (VTkk 191).

Smaragd on laenatud usutavasti alamsaksa keelest - vrd. asks Smaragde : De erſte rege ſy / ein Sarder/ Topaſer/ Smaragde (Bibl 1599, 2. Moos. XXVIII 17); vrd. üsks Smaragd.

Saksa Smaragd < kr-ld <ind (Paul DW).

- Schlüt 40; Raiet I 480; Streng 212.

sodomiiter ' soodomlane ' : Niſugkuſet Jumala Sanna Teotajat ollit needt Sodomitritt (Elab Fr 9).

Sodomiiter on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Sodomider: Abram... Biddet vör de Sodomider (Bibl 1599, Hiſtorien Regiſter).

? soldat ' soldat, sôdur ': Muſtern/ (luſtrare) überſehen / need Soldatit munſtrima/ ülle wahtma (Gös Man 302); Soldat tulli Oaga (TLR 48); annetud alwa Rahwale ja Soldaditelle riſoda ja wotta (KnKR EE 274); Üx Soldat peab ... omma Pählikut auwustama (Sôd 176); ühhe auſa ninck julge Soldati ninck Teenri Kohhus (Kahurv 270).

Soldat on alam- vôi ülemsaksa keelest laenatud -vrd. asks soldât ' Söldner (aus lat. soldatus)' (Sch-L) ja üsks Soldat.

Saksa Soldat < it (Paul DW).

Sôna on peetud saksa vôi vene laenuks (Beitr III 148), saksa laenuks (Beitr XX 124), vene laenuks (Tamm 19; Saar KE 58 ,(?-ga)<vene) ja saksa keele vahendusel laenatud sônaks (Tar KK 1960, 567).- TH 322; Schlüt 24 ja 43; Sehw DdL 132; Sehw SkU 161, 216 ja 393/394; Kett LW 401; Streng 212.

spegel vt. peegel

spitaal vt. pidal

stakeet ' teivas-, latt-, püsttara': Pali∫ade/ (vallus) tackeht / pi∫tandet (Gös Man 318).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks stacket, sticket ' Stacket, Stakenwerk, Zaun von Staken, Latten, Pfählen etc.' (Sch-L), vrd. ka üsks Stakete.

Saksa Stakete < holl < pr (Paul DW).

- Sehw SkU 118, 119 ja 208.

stool vt. tool

stormima vt. tormima

straff, straffima vt. trahv, trahvima

struus I sõnas struusilind ' jaanalind': Sedda Struh∫silend (Gutsl kk 118); Straus/ [∫trutio] Struti lind (Gös Man 401); Tru∫i= Lind, Öö=Kull, Käggo nink Warbla∫ed (VTkk 194).

< asks strûs ' der Vogel Strauß' (Sch-L).

Saksa Strauß < ld (Paul DW).

- Sehw SkU 123 ja 125; Streng 216.

struus II ' lameda põhjaga lootsik ': Struſe/ Ruhſit (Gös Man 403).

< asks strus(e) ' kleines Schiff, Kahn ' (Sch-L).

Balti-saksa Struse < vene (Kip 183).

- Kip 22 ja 183.

stsepter ' skepter, valitsuskepp ': ſahp oma rickuſſe ſceptri Sioniſt leckitama (Stahl HuH Pr 14); ſe Scepter (Elab VIII 59); Wotka Scepter keſſi ſees (Hims 163); Sinno Rikkuſſe Zeptri (Vas T 427).

Stsepter on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Scepter : Vnde de Köninck reckede den gülden Scepter in ſyner Handt/ yegen Eſther vth (Bibl 1599, Est.V 2); vrd. üsks Zepter.

Saksa Zepter < kr-ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 294; Beitr XVI 122; Ar SLHS 111) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 104).- Raiet II 733; Sehw SkU 104; Kett LW 433.

stund vt. tund

suker ' suhkur': Zucker/ Sucker (Gös Man 96) - zucker/ (ſaccharum) Sucker (Gös Man 486); Sukkrix lähp keik Pihn (HuH 1693 Lr 329).

< asks sucker ' Zucker ' (Sch-L).

Saksa Zucker < keskld < ar < vind (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 230, 232 ja 295; Beitr XVI 123; Körb 94; Streng 212;Saar KE 59), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), araabia laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.).- Wag 27; Schlüt 44; Sehw DdL 55, 62, 70, 97 ja 102; Sehw SkU 24, 127 ja 176; Kett LW 434; Set NzBibl 63; Streng 212; Hak 59.

summa ' kokkuvõte, summa ': Se on nüit löhitelt ſe Sum̃a (Müll 52); Summa/ Se Summ (Gös Man 406).

Summa on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks summe (u. zuweilen sum) ' Summe ' (Sch-L) ja asks ssumma: In ssumma XVI stucke velt geschutzs (Mack 71); vrd. ka üsks Summe.

Saksa Summe < ld (Paul DW).

Sõna summa on peetud arvatavasti alamsaksa keele vahendusel laenatud ladina algupära sõnaks (Ar GMSL 25). - Ar GMSL 35; Sehw DdL 82, 107 ja 133; Sehw SkU 165; Streng 216/217; Hak 57.

? suusutamine ' unelaul ': ſe öigke ninck kaunis ſuſutaminne (Stahl HuH Lr 9); ſe öigke ninck kaunis Suſutamine (Ross 234); ſe öigke ninck kauni ſuſutamiſſe ... kahs (Stahl LSp 74).

Suusutamine on kas onomatopoeetiline sõna või alamsaksa keelest lähtunud laen- vrd. asks suseninne ' Wiegenlied, um die Kinder in den Schlaf zu bringen ' (Sch-L)

ja asks sussen ' Kinder in den Schlaf lullen durch leisen Gesang ' (Sch-L).

Sõna on peetud võimalikuks alamsaksa laenuks (Ar SLHS 105, (?-ga) < asks). - Ar SLHS 112; Sehw SkU 166.

suutler ' vusser, vilets käsitööline': Sudeler/ [cerdo] huutler / [uutler/ lapper (Gös Man 405).

<asks Suddeler(sch), Suddler(sch), Sudler'Schelten für unreinliche Menschen. Suddler ist auch Bezeichn. für einen Kleinknecht, der noch nicht so flink mit der Arbeit umzugehen weiß '; sudeln ' flikken. Wohl eigentlich von jeder zeitraubenden Arbeit (und als solche galt das Flicken und Stopfen früher im Haushalt der kleinen Geestbauern); vgl. Suddler ' (Mensing).

swamm vt. wamm

swewel vt. väävel

sültkruut ' konserveeritud toiduained': Eingemachte Sachen/ Sültkruut (Gös Man 168).

Sõna on alamsaksa keelest lähtunud- vrd. asks sulten ' sülzen, überh. einmachen ' ja asks krût, krüde ' (grünes) Kraut; Gewürz, Specerei ... ' (Sch-L).

Sõna sült on peetud saksa laenuks (Hup ES 222 ja 231), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 122) ja rootsi või

taani laenuks (Rot Olev 47,956).- Schlüt 19 ja 41; Sehw DdL 30 ja 51; Sehw SkU 164 ja 165; Streng 218; Hak 55.

taaler ' taaler': mitto tuhat Talerit (Müll 39); andti kattelle Wannathaler/ kattelle Wannathaler/ id eſt, binis dabatur Thalerus (Gutsl Obs 43); ReichsThaler/ (Saxa) wanna Thaler (Gös Man 335); ütz kowwa wanna tahler (Voorim 47); ſis ſaht ſinna ütte Tateri löidma (Vas T 37); Sest om antu wanna Taadri päle 4 kümmend tippu (Mert K 52); 80 thalrit hobbe raha maxma (Sôd 178); wiis wanna taalrid peab makstama (Plak 268).

<asks dāler, dalder ' Taler' (L-Bor).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 234, 235 ja 239; Beitr XVI 123; Körb 94; Streng 221/222), alam-vôi ülemsaksa laenuks (Ar GMSL 25) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj. II pooleks; Ar SIHS 118).- Schlüt 29 ja 44 ; Väin HN 101; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 22, 34, 35, 53, 86, 103 ja 123; Sehw SkU 25, 177, 416 ja 425; Kett LW 39; Streng 221/222; Hak 55.

taatholder ' asevalitseja ': needt Gubernatrit ninck Taatholdrit (HuH 1654 Lr 52); ſtathalter/ (Taatholder) (Gös Man 392); Ülemb Statholder Tallinna pehl (BHorn 151); need Gubernatrit nink Taatholdrit (HuH 1673 Lr 44); ausa kunninliko Taatholdri käsko ning Sädmisse päle (Köst 520).

< asks stedeholder , -holdener, statholder 'Statthalter, Vertreter, Vicarius ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 235; Beitr XVI 123).- Schlüt 17; Sehw SkU 119 ja 208/209; Streng 215.

taht ' (küünla-, lambi-) taht': ſen piβokeβe pollewa tachti erraku ſtuda (Müll 102); ſe ſuhtzotaja tacht (Stahl Hull Pr 117); Dacht/ tacht/ tachti ſt / Tachtlöngk (Stahl Anf 46); ſe ſutzutaja tacht (Stahl LSp 206); ſe ſutzotaja Tacht (Elab Lip 37); Dacht im Liecht/ Tacht/i (Gös Man 88) - Dachtgarn/ tachti=löng (Gös Man 155); errala ſko ſedda ſuitzwat Tachti mitte erraki ſtoda (WTLR 367); ſedda ſuitzwat Tachti ... erraki ſtotama (Vas 24); Tacht/ G.Tahhi/ Acc. ſing. Tahti/ Acc.pl. Tahta & Tahti ſid / Dacht im Licht (Horn GE 39); Ärra la ſſe minno Usko kui ſuitswad Tahti mitte ärrakustuda (KnKR Pr 46); taht (Aab 1698, 247); ſuizwa Kühnla=Tacht ei ſa temma erraku ſtutada (Käsir 153).

<asks dacht, decht ' Docht ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud toht: ſchneutzen das Liecht/ tocht pehlt errawotma (Gös Man 365) - vrd. üsks Docht.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 238 249; Beitr XVI 125; Körb 95; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 35; Ar GMSL 25; Ar SLHS 104 ja 118).- Ar GMSL 34 ja 43; Ar SLHS 116; Sehw DdL 39, 41,86 ja 116; Sehw SkU 25, 176 ja 267; Kett LW 35.

tahvel, tahvlike ' tahvel': Taffel/ Taffli (Gös Man 93)- lö ſchtaffel/ (paliꝛ peſtus) kuſta tawelcken/ lauwaken (Gös Man 283).

<asks tafel, taffel ' Tafel, jede Platte; daher Glasscheibe, Gemälde (Altargemälde) u.a.'(Sch-L).

Saksa Tafel <rom <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93; Hup ES 238 ja 242; Beitr XVI 123; Körb 94; Streng 225; Kob SLEP 154).- Schlüt 43; Sehw DdL 34 ja 133; Sehw SkU 120, 142 ja 345; Kett LW 430; Streng 225; Hak 57.

takeet vt. stakeet

taldrik ' taldrik' : Teller/ Talrick/ uſt (Stahl Anf 120); Theller Tallörick (Gutsl Obs 135);Teller/ talrick/u (Gös Man 95) - ſcheibe/ (Teller) Talrick (Gös Man 353) - Teller Lecker/ (paraſitus) Talricko nolpia; Teller tüchlein/ (mappella) Talricko Rettick (Gös Man 410).

Sõna on tõenäoliselt alamsaksa keelest laenatud- vrd. asks tallõr(e)ken,talloreken, dem.von tallõr ' Teller' (Sehw SkU 141 ja 212). Eesti taldrik on läh- tunud mõnest meile tundmatust balti-alamsaksa murdeku- just (Ar SLHS 104).

Saksa Teller <it või<vpr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 239; Beitr XX 126; Körb 94; Ar SLHS 111), vene laenuks (Beitr III 147), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), rootsi laenuks (Oj SKTT 188; Aav 384, kõige lähem on rootsi vaste; Saar KE 61), rootsi või balti-alamsaksa laenuks (Ar ERL 105) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 , laenat. ~ 17.saj. alguseks; Ar SLHS 104 ja 118). - TH 322; Wag 23; Schlüt 28,29 ja 44; Väin HN 108; Sehw DdL 98,106 ja 117; Sehw SkU 141, 212 ja 186/187; Kett LW 410.

tall ' tall': ſē weddichſe Talli ſiße (Müll 10); Stal/Tal / tallitſ: lout/ loutatſ (Stahl Anf 116); Tallipoiß stabularius (Gutsl Obs 37) - Stall/ Equile, Talli (Gutsl Obs 133); Stall/ Tall/i (Gös Man 94) - ſtall/ (Pferde= ſtall) Talli/ Hobboſe Talli; ſtallknecht/ (equiſo) Talli Pois (Gös Man 391); Eqvile veró vocatur, Tal/cum fibilô pronunciandum Gen.Talli/ qvod ad hanc regulam non pertinent (Horn GE 26).

<asks stal ' Stall, stabulum ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 239; Beitr XVI 123; Streng 223), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 407; Ar GMSL 25; Ar SLHS 104 ja 118).- TH 322; Wag 19; Ahl 119; Schlüt 44; Ar GMSL 34, 43 ja 44; Ar SLHS 117; Sehw DdL 28,96 ja 114; Sehw SkU 118; Kett LW 407; Streng 223; Hak 52.

tallmeister ' tallmeister, mõisa tallimees ': ſtallmeiſter/ Tallmeſter (Gös Man 391).

<asks stalmêster ' Vorsteher eines Stalles, besonders eines herrschaftlichen oder fürstlichen Marstalles' (Grimm DW).

- Sehw SkU 119 ja 208.

tamm ' (jõe-,tee-)tamm': Damm Thamm/e (Gutsl Obs 105); Dam/ Thamm/i (Gös Man 88) - Damm/ Tammi (Gös Man 155) - tham/ (am Waſſer/ agger) Tammi (Gös Man 411).

<asks dam ' Damm, bes. Straßenpflaster ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 240; Beitr XVI 123; Körb 94), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 44). -Sehw DdL 46,86 ja 128; Sehw SkU 25; Kett LW 36 ja 43.

tampima ' tampima': Stampffen/ tampima (Gös Man 94) - ſtampffen / (pinſere) tampima (Gös Man 391).

Siia kuuluvad ka

tamp 'kõvaks tambitud (muld)põrand': Eſtrich Scheid/ ſpavicula] tampi (Gös Man 181);

tampe veski ' sõtkeveski; vanutusveski': ſtampffmühle/ (piſtrinum) tampe weſcki (Gös Man 391).

<asks stampen ' zertampfen ' ja asks stempen, stampen ' stampfen, stoßen, tundere (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 240), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa

laenuks (Set Bibl 456), rootsi või ülemsaksa laenuks (Tamm 20) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385; Kett LW 413).- Schlüt 31; Sehw DdL 35;Sehw SkU 119; Kett LW 413; Set Bibl 456; Streng 223.

tangid 'tangid': Tulli⌈e echk kumade Tangede kaas (Müll 235); Zange/ [forceps] Tangi (Gös Man 479).

<asks tange 'Zange, tenella' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 240; Beitr XVI 123 ;Leetb 55), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 409; Ar GMSL 26; Ar SLHS 118).- Schlüt 26, 29 ja 43; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 24, 38, 42, 57, 96 ja 125; Sehw SkU 119 ja 141; Kett LW 409.

tann 'paksmagu; suur tõrs':Balg/(Bauch) Dickerbalg/ Tann (Gös Man 122).

<asks Stann 'Kübel, Bottich mnd. stande" ein Korn Stanne oder Tonne" '(Mensing),

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Viir 188 ja 190). - Sehw SkU 275.

tants 'tants': reihe/(Tantz reigen) tantz (Gös Man 335)- Tantz/(chorea Reigen) Tantz (Gös Man 408).

<asks dans, danz 'Tanz' (Sch-L).

Saksa Tanz <pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 240; Beitr XVI 123; Körb 94; Streng 224), alamsaksa laenuks (Oj SKTT 189; Ar SvL 197; Kett LW 36) ja prantsuse laenuks, mis eesti keeldc on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385).- Rot Olev 47,955; Sehw DdL 35, 71, 86 ja 136; Sehw SkU 25; Kett LW 36; Streng 223/224.

tantsima ' tantsima ': eb mitte ... pael piddame keuwma, echk tantzma (Müll 241); ſihs tantzis Herodiſſe Tütter neine ehn (Ross 174/175); Dantzen/ tantzin/ tantziſin/ tantzinut/ tanzima (Stahl Anf 47); Tantzkut agkas röhmsast Jalgk (Brocm 1639, 57); mene tanzi (Joc 360); Tantzen / tantzima (Gös Man 94) - Tantzen / (ſaltare) Tanzima (Gös Man 408); Tanzicket kahs pahrieste (Pulmal 154); teije ei olle mitte tantznu (Vas T 22).

Samast tüvest on tuletatud

tantsmine: kuhld temmä Laulmiſt nink Tantzmiſt (Vas T 151).

<asks dansen, danzen ' tanzen' (Sch-L).

Saksa tanzen vt. tants.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 240; Beitr XVI 123; Ar SLHS 112) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 189; Ar GMSL 26; Ar SLHS 104 ja 118).- Ar GMSL 34 ja 43; Sehw DdL 35,86 ja 136; Sehw SkU 25; Kett LW 36; Streng 223; Hak 58.

tapeet ' tapeet ': Tapezerey / (tapetis) Tecki/ Tappeet (Gös Man 408).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks tappêt ' Teppich, Tapete' (Streng 224) ja üsks Tapete.

Saksa Tapete < ld (Paul DW).

Sõna on peetud alam- või ülemsaksa laenuks (Streng 224).- Streng 224 ja 245; Hak 58).

tapp ' tapp': Zapffe/ tapp/i (Gös Man 96) - Heber/ (Zapffe Sipho) Tappi (Gös Man 231) - zapffe / (bierzapffe) naggo/ Tappi (Gös Man 479); Tap/ G.Tappi/ Acc. pl. Tappi⌈id / der Zapffen (Horn GE 32).

<asks tappe ' Zapfen, Stöpsel in einem Faße, oder die statt dessen eingesteckte Röhre oder Pfeife zum Ausschenken ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 240), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Streng 224; Kob SLEK 150; Kett LW 409; Viir 189).- TH 322; Ahl 142; Schlüt 16 ja 44; Schw DdL 28,51,98 ja 117; Schw SkU 141 ja 276/277; Kett LW 409; Streng 224; Hak 52.

tappima ' tapi abil sulgema ': ver⌈pünden/ (obturare) kinni tappima; ver⌈topffen / (ein Bierfas) kinni tappima (Gös Man 433).

<asks tappen ' Zapfen eintreiben ' (Sehw SkU 141).

Sõna tappima on peetud alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154).- Sehw SkU 141.

? tarvema ' vajama, puudust tundma': Darben/ tarwema (Gös Man 88).

Tarvema on kas vanem germaani laen nagu tarve, tarvis, tarvitama (vrd. Thoms 174) või laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks darven, derven ' bedürfen; entbehren, darben ' (L-Bor).

- Thoms 174; Mey ÜGL 18; Jõg EM 130; Tamm 20; Set Bibl 457; Hak 44.

task ' tasku; kott': ſe wotko ... kahs ſe taſchi (Stahl HuH EE 221); ütteki taſcki (Ross 170); ilma taſchitta (HuH 1654 EE 250); Taſche / taſki (Gös Man 94) - ſchiebſack/(funda) taſck (Gös Man 355) - ſchwedler/ (Fell Eyſen/ pera) paun/a ſaddultaſck (Gös Man 372) - taſche/ (marſupiũ) Taſcki (Gös Man 408).

<asks taske, tasche ' Tasche ' (Sch-L).

Saksa Tasche <rom (Paul DW).

Kuju task(tass) on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 241; Beitr XVI 123; Körb 94; Ar SvL 198; Ar SLHS 111), rootsi või alamsaksa laenuks (Beitr III 13; Wiget 265, taski arvat. <asks), vanapõhja või rootsi laenuks (Thoms 174), rootsi või taani laenuks (Rot Olev

47,956), germaani laenuks (Kett LW 410) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 104); kuju tasku on peetud vanapõhja või rootsi laenuks (Thoms 174; Jõg EM 128), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), rootsi laenuks (Saar LW 176/177; Wiget 264/265; Ar SvL 198 (teatava kõhklusega) ja 200; Saar KE 61; Ar SLHS 104, arvat. < rts) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 118).- Rot Olev 47,955; Schlüt 25, 26 ja 44; Streng 225; Mitzka 79; Kett LW 410; Set Bibl 457; Streng 224/225; Hak 55.

?? tatar I ' tatar, teat. taim': buchweitz/ tatter/ tattraſt (Stahl Anf 46); Buchweitz Tattrick/u (Gutsl Obs 104); Buchweitze / Tattar; Buchweitzen Grütze/ Tattra tango (Gös Man 466; teose lõpus Spl 150; Buchweitzen / Tatter/a).

Sõna on laenatud tõenäoliselt vene keelest (vrd. Must 202; Ar VL 27 ja 32; Mäg ÄRL 406); arvesse tulla võib ka lähtumine balti-alamsaksa registreerimata murdekujust (Ar SLHS 104).

Sõna tatar (tatrik) on peetud soome laenuks (Ahr 168), vene laenuks (Saar KE 58; Must 202; Ar VL 27 ja 32; Mäg ÄRL 406), saksa laenuks (Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 104, võimal. < asks; Ar SLHS 118).- Kett LW 411.

?? tatar II ' tatarlane ': Judat, Türckit, Tatrat (Müll 246); Tater Tatter (Gutsl Obs 134); Tarter/ tarterlaine (Gös Man 94).

Sõna on usutavasti vene laen (vrd.Must 197 ja 202; Ar VL 32); võimaliku laenuallikana võib arvesse tulla ka alamsaksa keel - vrd. asks tater, asks Tatern (Ar GMSL 26).

Sõna tatar(lane) on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 26) ja vene laenuks (Must 197 ja 202; Ar VL 32).- Ahl 40.

tatsi(na)'teat. maks, toll': Schoβ Cenſus Tatzi (Gutsl Obs 129); Schos/ [tributum Statzij] Tatzij (Gös Man 366); Es teije Oppetaja Tatzina Raha maſſa; Tolli echk Tatzinat wotwa (Vas T 37) - Neütka mulle ſedda ſäetu Tatziraha (Vas T 47).

<asks stacie, stacien ' Station, Standort '(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 242; Beitr XX 129; Körb 94) ja saksa või vene laenuks (Beitr III 147).- Sehw SkU 118 ja 208.

teemant sõnas teemandikivi ' teemant': Demant/ Demanti= kiwwi (Gös Man 157).

<asks dêmant ' Diamant '(L-Bor).

Ülemsaksa keelest on laenatud tiamant: Sahwir nink Tiamant (VTkk 191) - vrd. üsks Diamant.

Saksa Diamant < pr < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 244; Beitr XVI 124; Körb 94) ja alamsaksa laenuks (Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.).- Sehw SkU 26 ja 177; Kett LW 38; Streng 230; Hak 57.

teener ' teener': need ſullaſt ninck tenerit (Ross 190); Diener/orri/orjaſt /dener/deenriſt (Stahl Anf 48); üx Altri Teener (HuH 1654 Lr 60); kuβa üx iſandt omma dehnrit ſuhreſt waiwaſt erralunnuſtanut (Saarem kk 132); Diener/ Teener (Gös Man 88) - Diener / oria pois / Teener (Gös Man 159) - Götzen Diener/ ... wöhra Jumala Teener(Gös Man 218); Üx Altri=Teener (HuH 1673 Lr 51) - Mo Deenrit (HuH 1673 Lr 178); ſo tru tenar (Kutse 362); Kerko Teenrid (WTLR 214); ſünno Luhlihkmiſſet nink Denerit (LPR 8); lähp ülles=aita omma Tehnri Iſrael (WLR 116); Kirk=Eſſandid nink Kerku=Teenrid (TLR 226); keigille omille Wörſtille ja Teenrille (VTkk 210); Üx Alt^{a}ri=Tener (HuH 1693 Lr 53) - laſſe ſünno Teneri Rahwo ſehs erramiña (HuH 1693 Pr 76)- Kirko=Tenrit önſax=teggewa Sanna ... ſehs hoida (HuH 1693 Pr 112); Kirriko Teenrid (KnKR Lr 198); üx auvs Soddamees ninck teener (Sõd 179); keik Kunninglikkut Teenrit (Käsir 79); üx tru ninck auus Tener (Kahurv 270).

<asks dener ' Diener ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud diiner: wſzinat kirko Dinrit (Vig 82); ned dienrit (Saarem kk 132) - vrd. üsks Diener.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup TN II 171; Hup ES 244; Beitr XVI 124; Körb 94; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 37; Ar SLHS 104 ja 118).- Rot Olev 47,955; Schlüt 28; Sehw DdL 53; Sehw SkU 26; Kett LW 37.

teenerin ' naisteenija ': Jummala Denerin (HuH 1654 Kat 67); Jummala Denerin (HuH 1673 Kat 45); Jummala Tenerin (HuH 1693 Kat 46).

<asks dênerinne, denersche ' Dienerin ' (L-Bor).

teenima ' teenima; ära teenima ': minnu verteenitut permah on (Talup II 129); ſedda eb olle meye toeſti mitte vordehninut (Müll 57)- laſckem meidt ... meddy Lehemeβe thenida (Müll 62) - ſen igkeweſſe Surma olleme verdehninuth (Müll 73); temma tenima iggawaſſe Öigeduſſe ... ſees (Stahl HuH Kat 33) - ep olleme ſedda kahs mitte verdeninut; vordenime ... ſelgket nuchtluſſet (Stahl HuH Kat 38); neid thenitzeme (Ross 7) - ſelcke nuchtluſſe verthenime (Ross 16); Dienen/ orjan/ orjaſin/ orjanut/ orjama/ denin/ deniſin/ deninut/ denima (Stahl Anf 48); wöhrat Jummalat piddama ninck denima (Stahl LSp 9) - ſedda Belial ninck Mammon denitzewat (Stahl LSp 329) - nende Pattode... kahs vordeniwat (Stahl LSp 520) - Önniſtuſſe verdenima (Stahl LSp 522) - ep vördenime muito mitte (Stahl LSp 719);

ommat tedda teeninut (Elab Koht 2) - töniſid tedda (Elab Koht 4) - ommat Pattut kahſ verdenip (Elab Bl 23) - vohrdenime ... ſelgke weeha (Elab Bl 25); Rahgwat thenikut Sinnulle (Gutsl kk 108); Mea ollet ſinna,.. verteninut (HuH 1654 Kat 55) - iggaweſſe Nuchtluſſe vordeninut (HuH 1654 Kat 61) - denis Jummala (HuH 1654 EE 20); Auffwarten / teenima (Gös Man 114) - Ausdienen/ omma aigka otza teenima (Gös Man 116) - Dienen/orjama/ teenima; verdienen/ errateenima (Gös Man 159) - handlangen/ handreichung thun / aitama/ teenima (Gös Man 227) - verdienen (mereri) teenima (Gös Man 424); Nuchtluſſe verdeeninut ollen (HuH 1673 Kat 32)- deniket töine töiſe (HuH 1673 EE 104); Wory Mehste man omawath Tenynu (Voorim 47); Se Nuchtlus om küll teenitu (WTLR 125) - kumba meije ... olleme errateenu (WTLR 222); Ma tahhan teps sind denima (Laur 164); iggaweſſe Hukkatuſſe Verdeninut ollen (LPR 10) - ſihs tahhan minna ... Sind tehnima (LPR 12); Teh meitet walmix denida (WLR 11) - Se Nuchtlus on verdenitut (WLR 166); Kui meije teenſime^{s} (TLR 30); neid Teenima (VTkk 188); ep olleme ſedda kahs mitte verteninut (HuH 1693 Kat 22) - temma tenip Jummala (HuH 1693 EE 117); ol=len... ig=ga=weſt nuht=luſt te=ni=nud (Aab 1694, 245); kuida minno pattud ommad teninud (Creid 238); ke wöraſt Jummalad tenib (KnKR EE 46) - mis meie omma Pattudega kül olleme ärrateninud (KnKR Lr 205); tedda tehnima iggaweſſe Öiguſſe ... ſehs (KKF 19); kumba se kurriateggia verdeninut on

(Sõd 179); teniko Jummalad (Käsir 44) - kummat meie omma Pattude ka olleme verteninut (Käsir 79); paljo ſuhrembat nuhtluſt olleme errateenu (Skragge 283) .

Samast tüvest on tuletatud teenija (teenitseja) : ütz wöra Jumala thenitzeja (Ross 98); Surma Teenja (WTLR 41); Siin päſſep Innimen Surma Teenjä ärrä (TLR 52); Ärge ſage ka mitte wöra Jummala Tenijaks (KnKR EE 102).

[ära] teenimine: temmä kallis Errateenminne (WTLR 303); ſinno laitmatta Ello/ ja puhta Käimiſſe rohkeſt Ärrateenimiſſeſt parranda ſinna keick minno Wigga (KnKR Pr 81).

<asks denen '1) intr. dienen, 2) trans. als Pflicht geben, leisten, als Feudalgabe entrichten '; vrd. asks vordênen ' durch Dienst erwerben ; verdienen, durch Gegendienste erwidern, vergelten, dienend leisten ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud (vor)diinema: Kui meje vordienenut olleme (Vig 71) - Jum mal n. Innimiſel dienema (Vig 95) - vrd. üsks (ver)dienen.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr III 168, XII 85 ja XVI 124; Weske 79; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Ar ÜAP 601; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. ~ 17. saj. alguseks; Ar GMSL 26; Ar SLHS 105 ja 118; Ar GMM 353) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) .- TH 322; Schlüt 20,23 ja 25; Jõg MEKA 70; Ar GMSL 34, 44 ja 50; Ar SLHS 117; Sehw DdL 30 ja 53; Sehw SkU 26; Kett LW 37;

Set Bibl 458.

teenistus ' teenimine; teene ' : Jumala Theniſ-tuße [kaas] (Müll 17) - Pöha Inimeße ... vordenſte praſt (Müll 235) - ſen Iſſanda Chriſtuße Verdenſte ... paele lotwat (Müll 318); ſünno deniſtuſſe ſiddes ſeiſma jeh-ma (Stahl HuH Lr 48) - mitte münno vordeniſtuſſe perraſt (Stahl HuH Lr 161) - ſahwat ilma verdeniſtuſſe öigkex (Stahl HuH Pr 212); ei mitte ützines theniſtuſſe kahn ſilmade ehn (Ross 36) - noiſtlick Jummalatheniſtus (Ross 84) - Chriſtuſſe vertheniſtuſſe perraſt (Ross 268); Dienſt/ deniſtus / deniſtuſſeſt (Stahl Anf 48) - Götzendienſt / wöhra Jummala deniſtus (Stahl Anf 66); kibbida ſuhrma kannatuße n. kalliß vördreiſtuße (kirjutusviga pro vördeniſtuße) perraſt (Vig 69); teña on kindlaſt omma Juñala deniſtuſſe ſiddes jehnut (Stahl LSp 109) - Chriſ-tuſſe Verdeniſtus on ni wegkiw (Stahl LSp 567) - ſel Jummaladeniſtuſſel (Stahl LSp 637); lebbi ſe Vohrdeniſ-tuße (Elab Bl 25) - lebbi omma verdeniſtuſſe ſe Önniſ-tuſſe neil Innimeſſel ſahtmut (Elab Lip 38) - truwi deniſtuße perraſt (Elab Ham 46); ep mitte münno teniſtuſſe ... perraſt (HuH 1654 Kat 19) - Jeſuſſe Chriſtuſſe Verdeenſt (HuH 1654 Pr 14) - TRuw Teenſt kül omma Palcka ſahp (HuH 1654 Pr 100) - palio ſuhremb on / kut nende Ver-deniſtus (HuH 1654 EE 308) - ſinno Deenſti kas (HuH 1654 Lr 6); Dienſt / Teeniſtus (Gös Man 88) - Dienſt/

(Hülff) teniſtus (Gös Man 159) - Götzen Diener/ Dienſt/ ... wöhra Jumala Teener/ teeniſtus (Gös Man 218) - Verdienſt / (meritum) teeniſtus (Gös Man 425); mitte Deenſti kah üxpeines Silmade ees (HuH 1673 Kat 47) - teye moiſtlik Jummala=deniſtus (HuH 1673 EE 26) - mitte Deniſtuſſe kah Silmade ees (HuH 1673 EE 38) - JEſuſſe Chriſtuſſe Verdeeniſtus (HuH 1673 Pr 14) - Untruw Teenſti nuchtlep Jummal (HuH 1673 Pr 89); andke tennä Tell Auwo Teeniſtuſt (WTLR 104); JEſuſſe Chriſtuſſe Verdeniſtus (LPR 14); Neit aita ſümmo Dehnſti ka (WLR 6); Tei' Engli andke ... Auwo Teniſtuſt (TLR 124); ſind ... Teeniſtuſſe Honeſt olen wälja ſaatnut (VTkk 188); öigge Jummalateniſtus (HuH 1693 EE 117) - üx ſahko ſeſinnaſe Tehniſtuſſe/ nink Apoſtel=Ammeti (HuH 1693 EE 241) - JEſuſſe Chriſtuſſe Verteniſtus (HuH 1693 Pr 16); Jummala Tenistust piddama (Creid 237); Jummala Teniſtus (KnKR EE 19); Keik wöhra Jummala Tehniſtus (KKF 4); Kunninga tenistussen (Sôd 179); Kui ülleüldſet Kirko=Teniſtuſt peap peetama (Käsir VII) - hakkap temma ja temma Verteniſtuſſe nink Maxmiſſe ümber kinni (Käsir 29) - kuſſa Jummalateniſtuſt peap petama (Käsir 45) - JEſuſſe CHriſtuſſe Teniſtuſſe perraſt (Käsir 140); üx tru Teniſtuß (Kahurv 270); meije Verteenituße perräſt (Skragge 283).

Sôna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks dênst, denest ' die zur Verehrung Gottes vorgenommenen Handlungen, Übungen, Gebräuche; freiwillige Leistung, Gefälligkeit; Leistung, zu welcher man verpflichtet ist; Dienstbote '

ja asks vordênst ' Verdienst ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on lähtunud diinistus : Jummala dini∫tuße ette ∫ei∫ta (Vig 75) - vrd. üsks Dienst.

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Beitr XVI 124; Ar SLHS 111) ja alamsaksal laenuks (Kett LW 37; Ar GMSL 26; Ar SLHS 105 ja 118). - TH 322; Reim Müll XXXVIII; Postim 1896 nr. 184; Ar GMSL 34, 44 ja 50; Ar GMM 352; Sehw DdL 30, 37 ja 71; Sehw SkU 26; Kett LW 37.

teenstlik ' abi-, teenistusvalmis ' : on deen∫tlick ommade lap∫ede kahs (Stahl HuH EE 61); deen∫tlickut waimut (Stahl LSp 305); on deen∫tlick omma lap∫ede kaas (HuH 1654 EE 65); dien∫thafftig / teen∫tlick (Gös Man 159); on denn∫tlik omma Lap∫ede kah (HuH 1673 EE 62); nink on tehn∫tlik omma Lap∫ede ka (HuH 1693 EE 82).

<asks dênstlik ' dienstbereit ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 105).

teht sônas tehthoone ' pühakoda ' : kun nemmat ∫e techthohne ∫i∫se lähwat (Gutsl kk 116); Stifftshütte / Techt hohn (Gös Man 246).

<asks Sticht ' in alten Urkunden, ein geistliches Stift, Kollegiat=Kirche, Kloster, Bistum. Die Holländer sagen noch Sticht. Von dem alten ∫tichten, ∫tichten, bauen ' (VEWW); vrd. asks Stichten : Wente thom er∫ten ys de Werlt dörch ∫yn boeck vull geworden aller Allgöderne/ mit Klö∫tern / Stichten/ Dömen/ Hilligen ... (Bibl 1599,Joh.

ilm. eessõna).

teigel ' tellis , katusetellis ' : ziegel/ [tegula] Teigel; ziegel Stein / [later] Teigel kiwwi (Gös Man 484).

< asks tegel, teigel ' Ziegel ' (Sch-L).

Saksa Ziegel < ld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Beitr XVI 124; Kett LW 413), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 168) ja saksa laenuks (Saar KE 59).- Wag 19; Ahl 115; Streng 228; Sehw DdL 30, 34, 40, 51, 58, 86, 89 ja 112; Sehw SkU 122 ja 143; Kett LW 413; Set Bibl 458; Streng 228; Hak 57.

tekk ' tekk, kate, vaip': ſe ettepanneminne/ ninck techk/ kumb ſe Kircko ninck pöha aſſeme wahel olli (Stahl HuH EE 248); Deck/teck/teckiſt (Stahl Anf 47); Decke Tecki (Gutsl Obs 105); ſe ... teck/ kumb ſe Kircko ninck pöha aſſeme wahel olli (HuH 1654 EF 282); Decke/ Tecki (Gös Man 88) - bettdecke/ wohdi tecki (Gös Man 136) - Decke/ auffm Pferde) hobboſe Tecki; Ein Härin Decke/ üx jöhhine Tecki (Gös Man 157) - Kotze / (gauſapis) Hobboſe Tecki (Gös Man 264) - Tapezerey / (tapetis) Tecki/ Tappeet (Gös Man 408); ſe eenpohdaw Tek (Vas T 64); walged, Punnaſed, ja Kollaſed Täkkid (VTkk 206); Tek / G.Tekki/ Acc. pl. Tekkiſid / eine Dekke (Horn GE 33); ſe Ettepanneminne/ (nink Tek /) kumb Kirko nink pöha Aſſeme wahhtl olli

(HuH 1693 EE 317); Ce Ees powe Tek keige pühhama Paiga ees (KnKR EE 270).

< asks decke, auch dēke, dēkene ' Decke, Hülle, Deckel, Bedeckung, auch Betthimmel, Dach, Decke einer Harfe' ja asks dēke s. dēkene, decke ' Decke, Hülle, Bedeckung ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 244; Beitr XVI 124; Körb 94; Saar KE 89, laenat. 19. saj.; Ar SLHS 111) , uuemaks germaani laenuks (Saar LV 160), alamsaksa laenuks (Wiget 169; Kett LW 36; Ar SLHS 105 ja 118), saksa või rootsi laenuks (Ar ERL 112, e tekk < sks, e tälkk < rts) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384). - TH 322; Rot Olev 47, 956; Ar SLHS 117; Sehw DdL 86; Sehw SkU 26; Kett LW 36.

telling ' riiul, raamistik ' : Ge telle / Stellung antes, ium) tellinge (Gös Man 212) - Läger / (im Keller cantherins) Telling (Gös Man 271).

< asks stellinge ' Stallung, Stall, Gestell. - bes. Baugerüst ' (Sch-L),

Sõna on peetud alamsaksa või rootsi laenuks (Beitr III 13), saksa laenuks (Körb 94; Saar KE 59) ja alam-

saksa või saksa laenuks (Aav 384). - Schlüt 15, 42 ja 43; Sehw DdL 36, 44 ja 114; Sehw SkU 120.

telt ' telk ' : Gezelt Telti (Gutsl Obs 111); Gezelt / Telti (Gös Man 89) - häuslein / hütte / Gezelt / majaken / maja / Telti (Gös Man 230) - Zelt / Telt / maja (Gös Man 482); nemmä olliwa ... Teldi=Teggija (Vas T 265) - temmä Nimme teotama / nink temmä Telti (Vas T 469); kui nämat ſe Tunniſtuſſe Teldi ſiſſe tulewat (VTdk 193); on tulnud läbbi ſurema ning täiema Teldi (KnKR EE 51).

‹asks telt, telde ' Zelt, Bude ' (Sch_L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Beitr XVI 124), alamsaksa või rootsi laenuks (Thoms 175), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 412). - TH 322; Schlüt 18, 20, 22, 26 ja 27; Väin HN 98; Tamm 20; Ar RM 4; Sehw DdL 29, 41, 51, 58 ja 98; Sehw SkU 121, 142 ja 389; Kett LW 412; Set Bibl 458; Hak 55.

tempel ' jumalakoda ' : on oma Templi ſiſſe tulnut (Müll 68); wayel ſe Templi ninck altri (Ross 78); nemmat ommat Templit ſeſt ellawaſt Jummalaſt (Stahl LSp 705); ſe pöha Templi ſiddes (Elab IX 13); On temma

Templi wihtut wiſt (HuH 1654 Lr 201); Götzen Diener/ Dienſt / Tempel / wöhra Jumala Teener / teeniſtus / Tempel (Gös Man 218); Jummala Templix ſai (HuH 1673 Lr 131) Jumma la Templix ſai (WLR 64); Minna woin nink tahhan erramurda ſe Jummala templi (HuH 1693 EE 305).

<asks tempel ' Tempel ' (Ar GMSL 26); vrd. asks Tempels: vnde ſettede en vp de Tynnen des Tempels (Bibl 1599, Matt. IV 5).

Saksa Tempel < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 244; Beitr XVI 124; Körb 94; Streng 227; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 26/27; Ar SLHS 105 ja 118). - Ar GMSL 35 ja 44; Streng 226/227; Hak 57.

tessaloonik(er) 'tessaloonialane ': Paulus kirjotap neile Theſſalonichrille (Stahl HuH Pr 245); kax neile Theſſalonicherille (Stahl LSp 419); eeſmänne Rahmat Teſſalonikille (Vas T 384).

Tessalooniker on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Thessalonicher : De erſte Epiſtel S.Pauli an de Theſſalonicher (Bibl 1599).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 105).

testament ' testament (piibli osa); isiku ühepoolne tahteavaldus, millega ta määrab oma varanduse

saatuse ': ſe Wana Teſtamenti ſiddes (Müll 2); ſe uhs Teſtament (Stahl HuH Kat 25); need katz Teſtamenti (Ross 100) - Ei ſah joh ütteki Inimeſſe, Teſtament mitte erra-pölletut (Ross 135); ſe wanna Teſtamenti ſees (Stahl LSp 4); Wanna Teſtamenti aial (Elab Ham 42); ſe uhs Teſtament (HuH 1654 Kat 33); Teſtament/ (teſtamentum) Teſtament ; das Alte und Newe Teſtament / ſe wanna n. uhs teſtament; Teſtament/ wihhme tachtmiñe ; Teſtament machẽ (teſtare) teſtamenti kiriotama (Gös Man 410) - vermachen im Teſtament / (legare) towwotama Teſtamenti ſees (Gös Man 429); kax Teſtamentit (HuH 1673 EE 62); mes wannan Teſtamentin om löida (Vas T 33); eſt uheſt Teſtamentiſt (LPR 18); ſe Uhs Teſtament (HuH 1693 Kat 28); ſe uuſ teſ=ta=ment (Aab 1694, 243); kaks Teſtamenti (KnKR EE 48); uhs Teſtament (Käsir 89).

Testament on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Testament: Dat ys de Kelck/ dat nye Teſtament in mynem Blode/ dat vor yuw vorgaten wert (Bibl 1599, Luuk.XXII 19).

Saksa Testament < ld (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 245; Beitr XVI 124; Körb 94; Streng 227), ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 27; Ar SIHS 105 ja 118) .- Ar GMSL 35 ja 44; Ar SIHS 110; Streng 227; Hak 57.

tiht ' tihe, kindel ': Dicht/ Tichti/i (Gös Man 88) - Dichte/ (Fe∫t) tichti/ kindel (Gös Man 158).

Sõna on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks [1]dichte, dicht (< dichte), gedichte ' dicht; fest gefügt, zusammenhaltend, undurchlässig ... adv., häufig, ununterbrochen, sofort; nahe, nahebei ' (L-Bor); vrd. ka üsks dicht (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 245; Körb 94) ja alamsaksa laenuks (Beitr XVI 124; Oj SKTT 190).- Thoms 177; Kob SLEP 153; Sehw DdL 61 ja 86; Sehw SkU 26; Set Bibl 458; Hak 44.

tiik ' tiik ': Sehl olli üx Innimenne Tihcki jures (Stahl HuH Pr 245); Teich pi∫cina Dick/e (Gutsl Obs 134); Teich/ tijhki (Gös Man 95) - Teich/ (Fi∫ch teich pi∫cina) Tijhki; Teich Fi∫ch/ (pi∫cinalis) Tijhki kalla (Gös Man 409); mul ei olle ütteke Innimi∫t / kä minno Tihki wihß (Vas T 185).

<asks dîk ' Teich u. Deich, Damm ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 245; Körb 94; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Kett LW 38; Virt Vir 1953, 394; Ar SLHS 105 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 323; Thoms 50; Schlüt 41; Tamm 21; Ar SLHS 117; Sehw DdL 53, 60 ja 86; Sehw SkU 27; Kett LW 38.

tiin ' kaanega suurem puunõu ': Tiin ein länglichter Kufen (Horn GE 25).

< asks tine (tinne) ' Bütte, Kübel, Zuber' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 168), alamsaksa laenuks (Streng 228; Kett LW 424; Viir 188 ja 190) ja rootsi laenuks, kusjuures sõna on alamsaksa laen rootsi keeles (Ar SvL 198 ja 200).- Wag 21; Thoms 176; Schlüt 44; Jõg EM 127; Sehw DdL 58 ja 116; Sehw SkU 123, 143 ja 275; Kett LW 424; Set Bibl 458; Streng 228; Hak 57.

tiisel ' tiisel, veopuu kahe hobuse kõrvuti rakendamiseks; adra osa ': Ti[el ein Deig[el / Gen Tijsli (Horn GE 15).

<asks disel, dissel, disle, disse, distel ' Deichsel'(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 245; Beitr III 12 ja XVI 124; Körb 94), saksa või vene laenuks (Beitr III 149), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 40 ja 41; Kett LW 39).- Schlüt 23, 25 ja 44; Väin HN 96; Sehw DdL 34,56, 86 ja 118; Sehw SkU 27; Kett LW 38/39.

? tikkima ' täkkima ': gekerbet / (wie mit einem Degen) tickitut (Gös Man 205) - kerben/ (mit dem Beil) tickema (Gös Man 255).

Tikkima on kas onomatopoeetiline sõna või alamsaksa laen- vrd. asks sticken ' sticken, acu pingere ' (Sch-L).

Sõna on peetud rootsi laenuks (Ahr 168).- Aav 385; Hak 55.

till ' till ': Dill/ Tilli (Gös Man 159); kumma Kümni ⌈t annate Mümkä/ Tilli nink Köömnide ee⌈t (Vas T 50).

<asks dille ' Dill, anethum graveolens ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 246; Beitr XVI 125).- Vilb EKirj 1933, 346; Sehw DdL 86 ja 120; Sehw SkU 26 ja 305; Kett LW 38; Set Bibl 460; Streng 15 ja 230; Hak 52.

tingima ' tingima, kauplema ': Meit ei olle kenckit tengnut (Ross 91); Bedingen (im kauffen) tingida (Gös Man 126) - Feil⌈chen / (bieten) kauplema / tingima (Gös Man 185); Kuy üts wory Mehs om tingetut (Voorim 50).

<asks dingen 'gerichtlich verhandeln, sowol vom Richter, Gericht halten, als von den Parteien, die Sache führen; apellieren; verhandeln, unterhandeln, über einen Kauf unterhandeln, ihn abschließen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 125; Körb 94; Streng 231) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955 ja 956).- Sehw DdL 122; Sehw SkU 26; Kett LW 38; Streng 231; Hak 52.

tint ' tint, teat. kala ' : Stintz / Tint / i (Gös Man 94).

<asks stint ' Stint ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 246; Körb 95) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 190; Kett LW 381). - Sehw SkU 123; Kett LW 381.

tipike ' täpp, punkt ' sõnas higitipike : ſchweis=Flecke / (vitiligo) higgi=Tippike ſſet / kiriowat Lappit (Gös Man 373).

Tipike on kas lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks stip ' Punkt, Tupf ' (Sch-L) ja asks tipp, pl. tippe ' punkt, spitze, gipfel, wipfel ' (Woeste), või onomatopoeetilis-deskriptiivset laadi genuiinne sõna.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Schlüt 40); saksa laenuks on peetud sõna tippima ' stippen, stecken Körner ' (Beitr XVI 125; Körb 95).

? tisk ' kauss ' : ſchüſſel / Tiſck / tiſcki ſt (Stahl Anf 107); ſchüſſel / (patina) Tiſck / wahgkn / a (Gös Man 369).

Sõna on laenatud alamsaksa või rootsi keelest - vrd. asks disch ' Tisch (mensa und discus, oft neben taffel genannt); Tisch mit Tischkasten, Lade, Geldlade; Speisetisch, Tischplatte, daher s.v.w. Mahlzeit ...' (L-Bor); vrd. urts disk (Set Bibl 460).

Saksa Tisch < kr-ld (Paul DW).

Sôna on peetud vanemaks skandinaavia vôi rootsi laenuks (Saar LV 244), laenuks Eesti rootsi murdest (Wiget 263; Ar ERL 107), alamsaksa laenuks (Ar SIHS 105, 116 ja 117) ja saksa laenuks (Ar SIHS 111).- Vilb EKirj 1922, 254; Set Bibl 460; Streng 231.

toh ' kuid, siiski ometi': ſyß peab taema hend doch likutama (Müll 49); On doch münno perral taiwas (Stahl HuH Lr 34); Se om toch Luh minu Luhſt (Ross 39); kuhle doch (Brocm 1637, 53); kui doch münno Keel (Brocm 1639, 57); mötle doch (Vig 74); Doch ſeſt ep Kirckuſt welja jeh (Salem LSp); ſai temma doch waiſex (Stahl LSp 15); doch teep temma kui temma tahap (Elab Bl 23); Ken toch ſe on olnut (Saarem kk 131); Och mincksarn Röhm ſahp doch ſe Olla (Salem 1651, 65); olcko keick toch Jumalalle Auw (Gutsl 1652,600); Kaije toch ſe Niſſu Terra (Wass 601); doch tahan minna rehckma (HuH 1654 EE 48); Doch/ toch (Gös Man 88) - Doch nur/ [ſaltẽ] toch / aggas (Gös Man 159); kuhleme meye toch (B Horn 152); ke doch minno Kahſwend on (HuH 1673 Pr 10); Kui kauw doch (Boecl 266); doch ny pea kuy temma jelle joudo ſahb (Voorim 49); hallasta tochk hend (Laur 165); Sihs on minnul doch tarbis ſünno Abbi (LPR 20); Doch mitte üxnes Weſſi (WLR 13); doch mitte me minna tahhan (HuH 1693 Pr 39); kumbat toch monkord... errakehltut ommat (Gard 363); mötle toch (Käsir 60).

<asks doch ' doch, eine Versicherung gegen eine ausgesprochene oder gedachte Behauptung anzeigend '(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Beitr XVI 125; Weske 79; Reim Ross XLIII; Ar Boecl 271) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 27; Ar SLHS 105 ja 112) .- Beitr V 30 ja VI 53; Jõg MEKA 70; Saar EKRP 5; Ar GMSL 35, 42 ja 44; Sehw SkU 27 ja 141; Kett LW 426; Set Bibl 460; Streng 232; Hak 52.

toker ' arst, tohter ': artzeney= Kunſt/ Tocker-kunſt (Gös Man 111) - Doctor / Tocker/i (Gös Man 159)- hoff Artz ... / .... Moiſa Tocker (Gös Man 240) - Quack-ſalber/ (Tyriacks Kramer) üx Tocker (Gös Man 328).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Docter ' Doctor ' (VBNW) ja üsks Doktor, rahvakeeles Dokter (Paul DW).

Saksa Doktor < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 249 ja 250; Beitr XVI 125; Körb 95) ja ladina laenuks, mis eesti keelde on tulnud saksa keele vahendusel (Aav 385).- Wag 72; Schlüt 27 ja 44; Sehw DdL 86, 103 ja 135; Sehw SkU 25, 176 ja 367; Kett LW 39; Set Nz Bibl 61; Streng 232; Hak 57.

tolhvter ' tosin ': dutzet/ (doſſin) Tolff-ter/ toſſina (Gös Man 163) - Zwelffter/ (Doſin) Tolffter (Gös Man 496).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks twelfte ' zwölfte '. - Als Subst. twelfte, twelfter ' ein

Dutzend. " twölvter " eine Anzahl von zwölf. Wird besonders von Brettern gebraucht, die bei zwölfen verkauft werden ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Reim PS 204) .- Schlüt 41.

toll ' toll (tollimaks, -kontroll, -asutus) ': Sihs andket nüd ... Tolli ſelle, kelle Kohus om (Ross 35); Sihs andket nühdt ... tolli/ kenne ſe tolli kohus on (Stahl LSp 64); andket ... Tolli/ kenne perral ſe Toll on (HuH 1654 Kat 66); Zoll/ Toll/i (Gös Man 96) - bey ſteur [collecta] welia andminne/ toll/ keert (Gös Man 138) - mautner/ conductor portoriorum; Zölner/ der die Zollen gemietet / tölner/ tolli pehlinne (Gös Man 290) - Schos/ [cen[us] Zoll) Toll (Gös Man 366) - zoll/(vectigal) Tolli (Gös Man 486); Sihs andket ... Tolli/ kenne perral Toll on (HuH 1673 Kat 45); Kelt es ne Kunninga Mah pähl Tolli echk Tatsinat wotwa (Vas T 37); Sihs andket ... Tolli/ kenne perral Toll on (HuH 1693 Kat 47); Sepärraſt ta[ſoge ... Tolli/ kellele Tolli tulleb(KnKR Kat 53).

<asks tolne, tol[le]n, tolle, tol, [tolent] 'Zoll' (Sch-L).

Saksa Zoll < vulgld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 250; Beitr XVI 125; Thoms 82; Ar SLHS 111) , rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2 ja 4; Saar EKRP 19, laenat. 17.saj. lõpul; Ar SLHS

105 ja 118) .- TH 323; Thoms 177; Schlüt 26,29,39,41,42 ja 44; Jôg EM 129; Kett LW 427; Sehw DdL 51; Sehw SkU 146 ja 411; Kett LW 427; Set Bibl 462; Streng 240; Hak 57.

tollid ' tullid, aeru toed paadi serval ': der pflock im Boht / dazwiſchen die Ruder ligen/ tollit (Gös Man 322) - Ruder=Ring/ [tranſtrum] Tollit (Gös Man 342).

<asks dolle ' Dolle, Ruderdolle; Pflöcke, Nägel zwischen denen die Ruder gehen ' ja asks Idulle, dolle ' Ruderpflock, Dolle ' (L-Bor).

Sôna on peetud vanapôhja vôi rootsi laenuks (Thoms 177; Jôg EM 127) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 427; Ar EtM I 10).- Ahl 173; Schlüt 29 ja 44; Tamm 21; Ar GMSL 51; Sehw SkU 29; Kett LW 427; Set Bibl 462; Streng 240.

tollpood ' tollihoone, tolliasutus': negki temma öhe Innimeſſe tolbodi ſees iſtma (Stahl HuH EE 205); neggi temma ütte Inimeſſe ſe tolli pohti iſſen iſtwat (Ross 176); neggi temma öhe Innimeſſe tolbodi ſees iſtma (HuH 1654 EE 232); negki tema ühhe Innimeſſe Toll=Podi ſees iſtwa (HuH 1673 EE 233); neggi temma ühhe Innimeſſe Tol= Podi ſehs iſtwa (HuH 1693 EE 272).

< asks Toll= bood ' Zollbude' (Mensing); vrd. asks Tolbode: vnde ſach einen Tölner / mit Namen Levis/ in der Tolbode ſittende (Bibl 1599, Luuk. V 27).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SIHS 101).

? toobak ' tubakas ' : nieſekraut / Thoback (Gös Man 311).

Sõna võib olla alam- või ülemsaksa laen - vrd. asks Tabak und Tobak ' Tabak' (Mensing) ja üsks Tabak, vanem kuju Tobak (Paul DW). Võimalik on ka laenamine rootsi keelest - vrd. vurts tobak (Streng 242) -, sest Sehwersi järgi õpiti Liivimaal tubakat kasutama Rootsi sõjaväe vahendusel (vrd. Sehw SkU 311).

Saksa Tabak < hsp < indiaanlaste keelest (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 252; Beitr XX 129; Körb 95; Streng 242), saksa või vene laenuks (Beitr III 149 ja XX 125), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103), laenuks indiaanlaste keelest (Aav 385) ja rootsi laenuks (Saar KE 61). - TH 323; Beitr III 32; Rot Olev 47, 956; Schlüt 31; Sehw DdL 51, 58, 99 ja 116; Sehw SkU 141, 212 ja 311; Kett LW 405; Streng 242; Hak 59.

tool ' tool ' : Jütlus Stole peel (Müll 41); iſtutis hendas ſe kochto tohli (Ross 197); kochto toli eß (Vig 91); Stuel/ Tool/ i (Gös Man 94) - geſtühl/tohli (Gös Man 212) - Hüner=Haus/ Kanna tool (Gös Man 244) - Königlicher ... Stuel/ Kunicklick ... tool (Gös Man 262) - Nacht Stuel/ (ſeceſſus) Sitta tool (Gös Man 305) - predigſtuel/ Kantzel/ jutluſte Tool (Gös Man 326) - Stuel/ (darauff man ſitzet/) Tool (Gös Man 404); Tool ein Stuel (Horn GE 24); Jutlus Toli päält (KnKR Kat 56); Jutluſſe Toli pählt (Käsir 28).

<asks stôl ' Stuhl ; bes. vom Stuhl des Rathes, Kaisers, Bischofes etc. ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 250; Beitr XX 126), saksa või vene laenuks (Beitr III 148 ja XVI 125), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), alamsaksa laenuks (Streng 241; Saar ESpr 48; Ar GMSL 27; Ar SLHS 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 323; Wag 23; Ahl 134; Rot Olev 47,955; Schlüt 13, 41 ja 44; Ar RM 6; Ar GMSL 34, 44 ja 45; Set Bibl 462; Streng 241; Hak 52.

toom ' toom; toomkirik, katedraal, piiskopi v. peapiiskopi peakirik, mille juures asub toomkapiitel': thumb/ Toom/i; thumb=Kirch=Pfaff/ Toomi=kirck/ papp (Gös Man 413); et Pih⌈koppit nink Superintendentit Tohm=Capit-lika ... hä⌈ti tähhelepannewat (Käsir VI).

<asks dõm (dům) ' Dom, Hauptkirche; ... Domstift, - kapitel ' (L-Bor).

Saksa Dom < ld (Paul DW).

- Sehw SkU 30 ja 178; SKES 159.

- toom sõnas papstoom ' paavstiõpetus': kudt needt Munckat Bab⌈tomi ⌈ees (Stahl LSp 501).

<asks dõm ' Urteil, rechtliche Entscheidung, Erkenntnis ... - Endung -dõm, -dům (hillichdõm, prẽsterdõm usw.)' (L-Bor).

Sufiksit -toom on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHs 99). - Ar SLHs 110.

toop ' toop ' : Stopff / Toop/i (Gös Man 94) - nö[[el/ ([extarius) toopi (karteer); Halb nö[[el /pool toopi / (karteer; dritter theil vom nö[[el/ kolmas toopi (Karteri) o[[a (Gös Man 312); Toop / tobi/ Acc. pl. topa ein Stooff (Horn GE 27).

<asks stôp (stôf), ahd. stouf, mlat. stopa. ' Becher (ohne Fuß, in Eimer-Form); als bestimmtes Maß ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 250; Beitr XVI 125; Körb 95), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 384). - TH 323; Schlüt 27; Sehw DdL 97, 117 ja 123; Sehw SkU 127 ja 420; Kett LW 384; Streng 241/242; Hak 55.

? toor ' ? hull; ? uks, värav ' : Thor / Toor (Gös Man 95).

Toor võib tähendada nii ' hull' kui ka ' värav', sest Göseken sõna kohta lähemaid andmeid ei esita.

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest— vrd. asks dore ' Thor, Geisteskranker ' ja asks dor(e) ' Thür ', asks dor ' Thor ' (Sch-l). Vrd. üsks Tor.

Arvestades sõna hilist esinemist eesti kirjakeeles (esmakordselt a. 1660) ja sõna häälikulist kuju, võib laenamist ülemsaksa keelest usutavamaks pidada.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95).

toover ' toober ': Zuber/ Tower (Gös Man 96) - wein Zuber/ [orca] wijhna tower (Gös Man 464); Tower/ ein Zuber/ G.Toowri / Acc. ſing. Toowrid Acc. pl. Toowriid (Horn GE 59).

<asks tover (tober) ' Zuber, ein (hölzernes) Gefäß mit zwei (ringförmigen) Ohren oder Handhaben, durch die ein Baum (Stange) gesteckt wird, damit er von zweien getragen werde ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 251; Beitr XX 124; Körb 95; Thoms 82; Saar KE 60) ja alamsaksa laenuks (Mey ÜLF 13; Kett LW 441; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.; Viir 188 ja 190) .- Wag 23; Ahl 140; Schlüt 44; Väin HN 103; Sehw SkU 127, 146 ja 277; Kett LW 441.

topaas(er)'topaas, teat. vääriskivi': ütz Topaſerre kiwwi (Gutsl kk 114); Eeſmenne kord olgo Sarder, Topas nink Maragd (VFkk 191).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Topaser: De erſte regeſy / ein Sarder /Topaſer/ Smaragde (Bibl 1599, 2.Moos. XXVIII 17).

Arvatavasti ladina keelest on laenatud topasio: Eeſmänne Pohi olli Jaſpis ... Ütteſäs/ Topaſio (Vas T 481) - vrd. ld topasio (vrd. ka kr topazion).

Saksa Topas < ld < kr < mõnest idamaisest keelest (Paul DW).

- Streng 234.

topp ' tropp, tups ' : weiche/ (zur wunden) topp (Gös Man 462).

<asks stoppen ' propf ' (Woeste).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 250) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956).

toppima ' toppima ' : ſtoppfen/ Toppin/ topſin/ topnut/ topma (Stahl Anf 118); Stopffen/ toppima (Gös Man 94) - Ausſtopffen/ toitma / toppima (Gös Man 120) - Stopffen/ (Loch) toppima (Gös Man 399) - verſtopffen/ (die Ohren) kinni toppima (Gös Man 433).

<asks stoppen ' stopfen, verstopfen; anhalten, hindern (das Bild wol entlehnt vom Waßer, dessen Strömung man versperrt durch Stopfen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 250; Körb 95; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 413; Ar SLHS 105 ja 118). - Ar SLHS 117; Sehw SkU 119; Kett LW 413; Set Bibl 462.

tork ' kurg ' : Eber (Adebahr) torck/ Saxa mah kurre (Gös Man 164) - Storch/ (ciconia) Torck/ Saxa mah kurre (Gös Man 399).

Sõna on arvatavasti alamsaksa laen - vrd. asks stork ' Storch' (Sch-L); võimaliku laenuallikana tuleb arvesse ka rootsi keel (vrd. Mäger EL 21).

Ülemsaksa keelest on laenatud storch : ſedda Storch (Gutsl kk 118) - vrd. üsks Storch.

Sõna on peetud laenuks Eesti rootsi murdest (Mäger EL 21).- Sehw DdL 59 ja 96; Sehw SkU 120 ja 209; Kett LW 381; Streng 215.

torm ' torm ': ſturm / Torm/ tormiſt (Stahl Anf 119); needt ſuhret tormit (Stahl LSp 468); Keick ſuhret Tormit (Elab IX 8); Kus tullep pehl üx Torm (HuH 1654 Lr 468); Sturm/ Torm (Gös Man 94) - Sauſe Wind/ (circius) tormi Tuul (Gös Man 347) - Sturm / ſprocella] Torm (Gös Man 404) - Sturm lauffen/ Tormi johxma; Sturm Zeug / Tormi Rihſt (Gös Man 405); Kus tullep pehl üx Torm (HuH 1673 Lr 395); üx Torm (WLR 196); Kus tullep pähl üx Torm (HuH 1693 Lr 425); ajas ... Söa wägge wääl ning Tormil Linna kinni ſama (KnKR EE 279); kes merre tormiſt waewald on peasnud (Plak 266); See olgo Slahingin tormi Joocksmissen (Sõd 179); Tormi Jooxmiſſe, Söddatapplemißе, ninck Keike mu Aſjade ſees (Kahurv 270).

< asks storm ' Sturm, Ungestüm; heftiger Angriff; Kampf der Elemente, wie hochd.; vom Todeskampfe ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 250; Beitr XVI 126; Körb 95; Ar SLHS 112), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 428; Ar SLHS 105 ja 118).- Schlüt 41; Ar SLHS 112 ja 117; Sehw DdL 97; Sehw SkU 127; Kett LW 428; Streng 215.

tormima ' tormama, söösтma; tormijooksuga ründama, vallutama': ſtormiwat keickeſt Paikaſt nick nurckaſt meddy

paele (Müll 193); ninck tormaſit üttelesſe temma mannu ſisſe (Ross 77); ſturmen/ Tormin/ tormiſin/ torminut/ tormima (Stahl Anf 119); Jeſus on ſe pörgkohaude torminut (Stahl LSp 120); Sturmen/ tormima (Gös Man 94) - Stürmen/ tormima (Gös Man 404).

‹asks stormen ' intrans. stürmen, toben, poltern; trans. stürmend angreifen u. nehmen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Beitr XVI 126) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 27; Ar SLHS 105/106 ja 118).- Beitr V 31; Ar GMSL 35 ja 44; Sehw DdL 97 ja 132; Sehw SkU 127 ja 395; Streng 215 ja 322.

torn ' vangla; torn': ſe Torninuchtluße ... olli vordehninuth (Müll 267) - ſe Torni ſiddes (Müll 336); münno wangitohrni ſees (Stahl HuH EE 146); ſaht ſe wangitorni ſisſe heitetut (Ross 128); Gefängnuſz/ wangkitohrn / wangkiauck (Stahl Anf 62); torrni ſiſse pan na (Pomer 359); wangitorne ſeß (Vig 96); KVs agkas Johannes wangkitohrnis Christuſſe immetegkut kuhlis (Stahl LSp 31) - kenne pehle ſe Torn Silohas langis (Stahl LSp 675); Joſep on temma ſeſt wangi tornis weilia tombnut (Elab VIII 61); Turm Tôrn/i (Gutsl Obs 136); ſaht ſe wangitohrni heitetut (HuH 1654 EE 124); Thurn/ torn/i (Gös Man 95) - Gefängnis / Auck/ kaſti / pack/ torni; Gefangen ſetzen / aucko/ kaſti/ packi/ torni ſisſe piſtma (heitma) (Gös Man 204) - geſpitzet / (faſtigiatus) körgke haria (torni) kaas techtut (Gös Man

211) - Kercker/ wangitohrn (Gös Man 255) - thurn/ (turris) Torn/i (Gös Man 414) - Warte / [ſpecula] wahtawa Torn (Gös Man 458); heitis tedda Wangkithorni (HuH 1673 EE 170); Wangi Torni ſiſſen (WTLR 132); teggi ütte Torni (Vas T 45) - omma meid Wangitorni heitnu (Vas T 263); Weel ollen Wangki-Torni sees (Laur 164); Wangi=Torni ſiſſen (TLR 151); Petrus ſai kül Wanggithornis piddatut (HuH 1693 EE 260); ſind ei wiſſata Wangi-Torni (KnKR EE 97) - wögad Tornid jäiwad ſeisma (KnKR EE 282); Wangitorni ja Ahhilade ka (Käsir 179).

<asks torn (toren, torne), tarn' Thurm. Manchmal=stock, Gefängnis ' (Sch-L).

Saksa Turm < vpr <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 251; Beitr XVI 126; Körb 95; Leetb 55; Kask LÜ 12; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) , alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 4; Streng 235; Kett LW 428; Ar GMSL 27; Ar SLHS 106 ja 118) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- TH 323; Wag 30; Ahl 183; Schlüt 26 ja 41; Ar GMSL 34 ja 44; Ar SLHS 116; Sehw DdL 46, 98 ja 133; Sehw SkU 146, 147 ja 324; Kett LW 428 ja 441; Streng 234/235; Hak 57.

tosin ' tosin ': dutzet/ (doſſin) Tolffter/ toſſina (Gös Man 163).

<asks dosîn, häufiger dossîn (+°dutsin, dussin)

' Dutzend ' (L-Bor).

Saksa Dutzend < pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 251; Beitr IX 117 ja XVI 126; Körb 95), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Streng 243).- Schlüt 19, 42 ja 44; Sehw DdL 123; Sehw SkU 25 ja 423; Streng 243; Hak 57.

traat ' pigitraat ': Dratt/ Pickdrat Traati (Gös Man 161) - ſchuſterdrat/ (filum picatum) picki löng/ Traat (Gös Man 370).

< asks drât ' faden, Draht, gesponnener Faden (Weber, Seiler usw.), Webefaden, lîstendrat ' Faden zu Salkante, Basteldraht, Bindfaden, Pechdraht, Metalldraht; Drahtgitter ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 251; Beitr XVI 126; Körb 95), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 383).- Sehw DdL 30,86 ja 125; Sehw SkU 27 ja 88; Kett LW 41 ja 383.

trahv ' trahv ': Ametty Kohtulle $\frac{1}{2}$ Rthl^{r} straffy Lasskma massa (Voorim 49); meye ſtraffi tundminne (Karl 257); keik need peawad ilma trahwita jäma (Plak 268).

Trahv on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks straffe (SKES 715) ja üsks Strafe. Hilise esinemise tõttu - trahv esineb eesti kirjakeeles esmakordselt alles 17.saj. lõpul- võiks sõna ülemsaksa laenuks pidada. Hääliku_

liselt on aga lühikese vokaaliga e straffi ~ trahwita lähem alamsaksa vastele (vrd. asks straffe), ja seetõttu on sõna laenamine alamsaksa keelest usutavam.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 251; Beitr XVI 126; Körb 95), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384). - Sehw SkU 123; Kett LW 383; SKES 714/715.

trahvima ' trahvima ': sies peap temã Amette Jssandast straffytut sahma (Voorim 48).

Trahvima on usutavasti alamsaksa laen- vrd. asks strafen (gew. geschrieben straffen) ' tadeln, schelten; strafen, in heutigem Sinne ' (Sch-L); vrd. ka üsks strafen.

Vaatamata hilisele esinemisele võib sõna siiski usutavaks alamsaksa laenuks pidada (vt. eelmist sõna).

Sõna on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385).- Sehw SkU 123; Kett LW 383; SKES 715.

? trapant ' trabant, ihukaitsja ' : trabant/ (ſatellis) Trapant (Gös Man 415).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest vrd.: asks drabant, dravant ' Trabant, Fußsoldat; Leibwächter, Begleiter, Diener ' (Sehw SkU 27) ja üsks Trabant.

Saksa Trabant < tšeh (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 251 ja 252; Beitr XVI 126).- TH 323; Sehw SkU 27; Streng 236.

trehter ' lehter ': Trechter Trechter/ Wallim/i (Gutsl Obs 135).

<asks trechter ' Trichter ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud trihter (trihtel): Trechter/ trichtel (Gös Man 95) - trichter/ (infundibulum) wallim à wallama gie[[en item trichter (Gös Man 418) - vrd. üsks Trichter.

Saksa Trichter <ld (vulgld) (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 252; Beitr III 35 ja XVI 126; Kett LW 412), alamsaksa laenuks (Schlüt 20 ja 40) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384) .- Schlüt 20, 26, 27, 28 ja 44; Väin HN 98; Sehw DdL 35, 44, 98 ja 117; Sehw SkU 144; Kett LW 187 ja 412; Streng 236; SKES 745.

treier ' treial ': dre[chler/ [tornator] Treijer (Gös Man 161).

<asks dreyer, drêger ' Drechsler (z.B.blockdreyer, vlaschen-, spillendreyer usw.) ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 252; Beitr XVI 126; Körb 95) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 40); sõna treima on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 40).- Ahl 77; Schlüt 21, 25, 28 ja 43; Sehw DdL 33, 86, 125 ja 126; Sehw SkU 28; Kett LW 40.

trellid ' trellid': ge∫chrenck/ trellit (Gös Man 210) - Gitter/ [clathrus] puh trellit (Gös Man 215) - Schranck Fen∫ter/ [tran∫enna] raud (puh) rellit (Gös Man 367) - tre∫ur/ (repo∫itorium) trelli kapp (Gös Man 417).

Samast tüvest on tuletatud

trellitud ' trellitatud': Gegittert/ trellitut/ trellit ette pantut (Gös Man 204).

< asks tral(l)ie ' Gitter' (Sch-L).

Alamsaksa tralje < pr (Woeste).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 251 ja 252; Körb 95), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 126) ja laenuks alamsaksa või saksa keelest, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Saar EKRP 9; Sehw DdL 42, 58 ja 98; Sehw SkU 144 ja 213.

trepp ' trepp ': Trep/ Trep/ treppi∫t (Stahl Anf 122); Treppe Reppe (Gutsl Obs 135); ülle ütte reppe Min-nu altari pähle a∫tma (Gutsl kk 112); Treppe/ Rep/i (Gös Man 95) - ∫chnecke/ (cochlea Windel=Treppe) ümber-kondne Reppi (Gös Man 364) - ∫taffel/ (gradus) Reppi; ∫taffelwei∫e/ (gradatim) kudt öhe reppi möhda (Gös Man 391) - Stiege/ [∫cala Treppe] Reppi (Gös Man 397) - Stuffe/ (Treppe) Reppi; Stuffen wei∫e/ (gradatim) nin-da kudt õhhe Reppi möhda (Gös Man 404) - treppe (∫cala) Repp/i (Gös Man 417); kui temmä Treppe pähle tulli (Vas T 274).

<asks treppe, trappe, troppe ' Treppe, (Stufen) leiter' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 205 ja 252; Beitr XVI 126; Körb 95; Streng 181; Kett LW 382; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 154; Saar EKRP 19 ja Saar KE 81, laenat. 16.saj. II pooleks; SKES 739; Ar SLHS 106 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- Schlüt 24, 26 ja 44; Saar EKRP 15; Sehw DdL 29,41,58 ,98 ja 114; Sehw SkU 124, 144 ja 213; Kett LW 382; Streng 181; Hak 55; SKES 739.

triakel ' teriak ': Driackel/ Triackel (Gös Man 88).

<asks driakel, dreakel, triakel ' Theriak, Gegengift aus verschiedenen Bestandteilen ' (L-Bor).

Saksa Theriak < kr (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88).- Schlüt 45; Westr Doll 170; Sehw DdL 86 ja 136; Sehw SkU 28 ja 371.

troon ' troon': Jumnal olli omma troni ſees (Stahl HuH Lr 1) - ſinna armo Thron (Stahl HuH Lr 199) - paiſta meitele taiwa trohniſt (Stahl HuH Lr 236); kike körgembä troni ſiſſen (Ross 223); Trohn Trõn/e (Gutsl Obs 135); omma taiwa Thron (HuH 1654 Lr 155) - ſo Throni eddes (HuH 1654 Lr 212) - mo Armo=Trohn (HuH 1654 Lr 478) Trohn/ troon/i (Gös Man 95) - thron/ (thronus) Jergk/

Troon (Gös Man 413); Omma Taiwa=Thron (HuH 1673 Lr 130) - ſe öigke Armo=Trohn (HuH 1673 Lr 434) - Kuß Englit negkewat Jummala Thron (HuH 1673 Pr 40); ſe Armo Trohn (WTLR 85); omma Taiwa=Trohn (WLR 63) - Mo Armo=Trohn (WLR 120); ſääl een ſinno Troni (TLR 53) - ſe Armo= Troon (TLR 101); omma Taiwa=Trohn (HuH 1693 Lr 143) - ſo Throni eddes (HuH 1693 Lr 192) - mo Armo=Trohn (HuH 1693 Lr 433); ſinno Troni ees (KnKR Lr 139); Jumla Troni eddes (Käsir 68).

Troon on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest- vrd. asks (trôn) ' Thron ' (Schachb II 94) ja üsks Thron.

Saksa Thron <kr-ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 252; Beitr XVI 127; Körb 95; Ar SLHS 111), alam- vôi ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 106) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 118).- Sehw SkU 145; Streng 237.

troost ' tröösst, lohutus': meddy troſt ninck röym (Müll 49); ep woinut troſti ſahma (Stahl HuH Lr 40); hendä tröſti minno nörckuſſe ſiſſen kinnitä (Ross 270); Troſt/ Trohſt/ iſt; röhm/uſt (Stahl Anf 122); abbix n. troſtix (Vig 69) - nende röm, nïch tröſt(Vig 94); münno ſüddame röhm/ ninck trohſt (Stahl LSp 122); ſe ſienane troſt (Elab Koht 7) - meye ſüddame tröſtix (Elab VIII 57); Iſraëli rahwan tröſt (Turu kk 24); Troſt Trôſt / Röhm/a (Gutsl Obs 135); ſinno Trohſti ninck Kaitzmiße all (HuH 1654 EE 291) - ſo Trohſti=Taim

(HuH 1654 Pr 82); Tro∫t/ troo∫t/i (Gös Man 95) - tro∫t (∫olatium) Roh∫t/ Röom (Gös Man 419); Kañatu∫∫e= nink Tro∫ti= Jummal (HuH 1673 EE 5) - mo Troh∫t nink Abbi (HuH 1673 Lr 136) - ∫o Troh∫ti= Taim (HuH 1673 Pr 72); ∫inno troo∫t (Brand I 162); On kannatanut ilma Trohsti hedda (Boecl 266); münno aino Troh∫t (LPR 29); mo Troh∫t nink Abbi (WLR 70); Troh∫ti=Jummal (HuH 1693 EE 5) - Troh∫t nink Önn (HuH 1693 Lr 400) - ∫o Troh∫ti=Taim (HuH 1693 Pr 86); Sa ainus Troo∫t ning Wahhemees (KnKR Lr 155); ∫e on meie Troh∫t (Käsir 162); tro∫t n. röhmu∫taminne (Skragge 278).

‹asks trôst ' Gemüthsberuhigung, Zuversicht, solacium. Das W. hat einen weiteren Begriff als jetzt, denn es bezeichnet nicht bloß Zuspruch mit schmerzberuhigenden Worten, sondern auch thatkräftige Hülfe ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 252; Beitr XVI 127), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa vôi saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 27/28; Ar Boecl 272; Ar SLHS 106 ja 118).- Schlüt 42; Ar GMSL 35 ja 45; Ar SLHS 110 ja 115.

Vt. ka tröostima.

tross ' tross, voor, kraamikoorem ': Pagagi/ (Tros) Roswancker (Gös Man 318) - tros bube / (calo) puddo weggi/ Ro∫∫i pois (Gös Man 419).

‹ asks trosse 'Troß, Gepäck' (Sch-L).

Saksa Troß ‹ pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 126 ja 127) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956).- Sehw DdL 98 ja 106; Sehw SkU 144, 213 ja 389; Streng 237.

trots ' kius, jonn, trots; kiuste, hoolimata': Trotz keickelle, ke meidt taema keddeſt tahab errakiſckuda (Müll 331); trotz ſelle/ ke ſedda mitte woip laſckma (Stahl HuH Lr 10) - Kes on temma trotz (Stahl HuH Pr 125); trotz ſel/ ke ſedda mitte woip laſckma (Stahl LSp 55); Trotz Surmal (HuH 1654 Pr 79); trotz/ trotz/i (Gös Man 95); Trotz Kurrat (HuH 1673 Pr 78); Trotz neil olgko Auwo eeſt (WTLR 14); Ent Trotz neil olgo Auwo eeſt (TLR 16) - Trotz/ meil om Woimus ütſindä (TLR 164); Trotz Walke=Mehhel (HuH 1693 Lr 327).

Samast tüvest on tuletatud

trotsima ' vastu hakkama, jonnima ': jergkeſt körgkiſtan/ ninck trotzin (Stahl HuH Lr 63); Teye ſallite... kui teit kenckit trotzib (Ross 92); Se Rickas teep üllekochto/ ninck trotzip weel pehlekit (Stahl LSp 634); Me pehl ſe Uſk woip trotza (HuH 1654 Lr 339); ſchnarchen/ (pochen) trozima (Gös Man 364) - trotzen/ trotzima (Gös Man 419); So pehle minna trotzin (HuH 1673 Lr 357); kui to trotznu (WTLR 193); Se pähle woin ma trotza (WLR 224); Ja / Iſſä/ kui ta trotznu (TLR 209); Se pähle woin ma trotzida (HuH 1693 Lr 504); Ja Iſſa / kui ta trotſis (KnKR Lr 175);

trotsmine : Errapeljaket hendas neine trotzmiſſe ehſt mitte (Ross 126).

<asks tros, trotz, tratz ' Trotz; gew. in der Verb. to trosse u. als Interj. trotz ! ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 252; Beitr XII 85 ja XVI 127; Körb 95), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384 ja 385) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 28; Ar SLHS 106, 112 ja 118).- Ar GMSL 35; Schw SkU 143 ja 144.

trumm ' trumm (löökpill); sillake, truup ; rattarumm': Ja ſe Palwe on ... ſe eike Weae trum, kumb meddy Süddame ſiße ioxeb (Müll 256/257); Paucke Rumme (Gutsl Obs 125) - Tromel Rumm/e (Gutsl Obs 135); Trummel/ Rumm (Gös Man 95) - Heerpoucken/ (Trummel) Rummi (Gös Man 231) - Rad Boſſe ſpeige/ felgen/ (tubo, radius, curvatura,) Rumm / Koddar/ Pöwd (Gös Man 329)- trummel/ (Tympanum) Rumm; trum̃elſchläger / (tympaniſta) rum̃i (poucka) pexia (Gös Man 419); Rum / G.Rummo / Acc.pl. Rummoſid / die Nab am Rade (Horn GE 34); Kes wachti ei tulle perrast kui trumb on keinut (Sõd 177).

<asks trumme ' Trommel; Alles trommelähnliche; bes. ein Behältnis, in welches das Regenwaßer von den Dächern herunter geleitet wird ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 101 ja 252; Körb 95; Streng 190; Saar KE 60), rootsi laenuks (Beitr I 76; Ahr 169), alamsaksa laenuks (Beitr

XVI 127; Ar GMSL 28; Ar SLHS 118), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103 ja 47,956) ja alamsaksa või saksa laenuks, kusjuures sõna ka nimetatud keeltes laen on (Aav 384).- TH 323; Schlüt 16,24,26,28,29 ja 41; Loor MLL 182; Kett LW 349; Sehw DdL 35 ja 117; Sehw SkU 145, 281 ja 397/398; Kett 349; Set Bibl 442; Streng 190; Hak 55.

truu ' truu ': [kuy] kudt ẽx truw Kuningkas (Müll 12); waggat ninck truwit üllembat (Stahl HuH Kat 37); et nemmat enge truwit woiſit löitut ſahda (Ross 73); olleme ſex Ammetix erravallitzenut meije truwi Allamba (Iher 67); keik truwit ... kirko Dinrit (Vig 82); münno truw Lunnaſtaja (Stahl LSp 17); truwit Oppijat n. jutlejat (Elab Bl 18); Getrew Truiw/i (Gutsl Obs 111); üx truw ninck tarck ſullane (HuH 1654 EE 180); getreu/ (fidelis) truw (Gös Man 213) - hold (treu) ſeyn/ truw olla (Gös Man 241); tahan truw ninck auwaſte olla (Vanne 1669, 154); tark nink truw Iſſa (HuH 1673 Pr 27); tahan truw ninck auwaſte olla (Vanne 1677, 154); ſo tru tenar (Kutse 362); ned truwid ning ussinat Sullased (Voorim 50); kud Süno truwi Kette andtut Hühde (LPR 44); hähdt nink truwit (WLR 7); waggat nink truwit Üllembat (HuH 1693 Kat 21); tru (Aab 1694 , 246); Sel truil Hole=Kandjal (KnKR Lr 71); keik meie truid Allamad (Plak 268); tru (Aab 1698, 247); truiſt ja puchtaſt Süddameſt (Käsir 34); üx truu ninck auus Tener (Kahurv 270).

Samast tüvest on tuletatud

truuiste ' truult, ustavalt ' : doch truwiſte (Müll 229); truwiſt meije jures ſeiſma (Stahl HuH Lr 29); trwiſte tehp (Vig 96); kumbat truwiſt omma töh tegkewat (Stahl LSp 52); truwiſt mainizep (Elab Bl 21); auwſaſt ninck truwiſt ſahp tenitut (HuH 1654 EE 308); Recht ſchaffen/ (ritè) truwiſte (Gös Man 333) - treulich/ (fideliter, ex fide) truwiſt (Gös Man 418); Abbix tulla truwiſte (HuH 1673 Lr 185); Ni truwist ollet hoidnut (Boecl 263); truwiſt nink kindlaſt (LPR 64); Ma aitan tedda truwiſte (WLR 137); Abbix tulla truwiſte (HuH 1693 Lr 201); ſind truiste tenin (KnKR Pr 15); truiſte nink kaſſinaſte ellaxit (Käsir 117); keik truiſte ninck auſaſte tahhan tehha (Kahurv 270);

truulik ' truu': truwlikut ſönnawötjat (Ross 50); trulick ninck Sanna wottlick (Sôd 179);

truus ' truudus, ustavus ': ke pead Truuſt ning Usko iggawest (KnKR Pr 26); et nemmad töſſiſe Truuſſe nink öige Armo ſees wannax Eax ellawat (Käsir 119);

untruu ' truudusetu, ebatruu': peame meije... / mitte ſe untruwi ſullaſe kahs ütlema (Stahl LSp 22); Untruw Teenſti nuchtlep Jummal (HuH 1654 Pr 101); Untruw Teenſti nuchtlep Jummal (HuH 1673 Pr 89);

untruuist ' ebatruult, truudusetult ': mitte untruwiſt denima (Stahl LSp 186).

<asks truwe ' treu ' (Sch-L); vrd. asks untruwe (Ar SLHS 107).

Sõna truu (truwist) on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 127; Körb 95) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Schlüt 41; Ar GMSL 28; Ar SLHS 106 ja 118); sõna untruu on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 107).- TH 323; Schlüt 26; Saar Ol 16; Ar GMSL 35; Ar SLHS 112 ja 115.

Vt. ka truuv.

truus ' jaanalind ' vt. struus I

truuv ' truudus, ustavus ' : meije keime temma tee pehl ... wennalickus truwis (Stahl HuH Lr 62); temma truw on ſuhr (Stahl LSp 202); Trew Truw (Gutsl Obs 135); Ke teewat Töht ſul Truwi ka (HuH 1654 Lr 56); Treu/ truw/i (Gös Man 95); Weljalicko Armo nink Truwi kah (HuH 1673 Pr 23); weljalikko Armo nink Truwi ka (LPR 25); Truwi ka (HuH 1693 Pr 27).

<asks truwe, trouwe ' Treue, Wahrhaftigkeit, Redlichkeit (gerne im Plur.); Treuversprechen; das äußere Zeichen der Verlobung, der Ring ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Körb 95). - Ar SLHS 106, 107, 112, 115 ja 118.

Vt. ka truu.

truuvima ' usaldama; uskuma ': KE tarck on/ truwip mitt/ kut eñe wallatap (HuH 1654 Pr 99); KE tark on/ truwip mitt (HuH 1673 Pr 87).

<asks getruwen ' trauen, vertrauen ' (Sch-L).

tröop I ' tilk ': Tropff/ tröop/i (Gös Man 95).

<asks [1]dröpe (drape) ' Tropfen; Bezeichung für eine Krankheit, die man einem bösen Tropfen zuschreibt, Gicht, Wassersucht, Schlagfluß ; Hautreiz ' (L-Bor).

Kuju tröop on peetud saksa laenuks (Gös Man 95), kuju tropp alamsaksa laenuks (Kett LW 40) .- Schlüt 44; Sehw DdL 38, 41 ja 136; Sehw SkU 27, 177 ja 371; Kett LW 40; SKES 839.

tröop II ' lollike, käpard ' : tropff (Stümper) üx waine dröop (Gös Man 418).

<asks trop ' Tropf, armseliger, dummer Mensch ' (Sch-L).

tröostima ' tröostima, lohutama ': Se ſinane piddab meid trö ſtima (Müll 45); doch trö ſtin minna hend (Stahl HuH Lr 153); Hendes temma ſt ützines trö ſtime ninck römu ſtame (Ross 28); Trö ſten / röhmu ſtama/ tröh ſtima (Stahl Anf 122); ſe kaß trö ſtima (Vig 94) - Jummala ſanna kaß tro ſtima (Vig 96); ſe kahs kinnitama/ röhmu ſtama/ ninck tröh ſtima (Stahl LSp 68/69) - Troh ſti hend ſe ſt (Stahl LSp 724); hendes körgke ſt trö ſtima (Elab Ham 45); Sihs trö ſtiket nühdt hend i ſſike ſckes (HuH 1654 EE 171); trö ſten / (con ſolari) tröh ſtima/ röhmu ſtama (Gös Man

419); tachtis hend mitte laſkma trö ſtima (HuH 1673 EE 198); Sinno Armo kah mind tröhsti (Boecl 264); Mul trö ſ- ti minno Meele (WTLR 17); Laſſe mind ſe ſt ...tröh ſtma (LPR 14); Ke keiket Kurbat tröh ſtip Mahs (WLR 9); Mul trö ſti minno Mele (TLR 20); ſina ollet mind Trö ſtinut (VTkk 197); Kenne ſt tröh ſtit ſinna hend (HuH 1693 Kat 35); Ja tröösti mind (KnKR Lr 65); mis ks ſa eña ſt woit tröh tida (Käsir 153).

Samast tüvest on tuletatud [süda] tröösti ja: O Pöha Waim ſa Tröh ſtia (HuH 1654 Pr 53); ſa Tröh ſtija (HuH 1673 Pr 47); ſa Tröh ſtija (WTLR 155); ſa Tröh ſtija (LPR 48); Sa ollet münno Tröh ſtja wi ſt (WLR 17); Ke Tröö ſtjaß nimmitäs (TLR 41); Südda = Troh ſtja (HuH 1693 Lr 236); Jummalal ſel Troostijal (KnKR Lr 172); Sind hüap Kirri Tröh ſtijax (Käsir 120); tröö stimine: tröh ſtmi ſſe ... ninck efferdami ſſe ſiddes (Stahl HuH Pr 18); ſahwat ... nende kurbade Süddamede ehs troh ſtimi ſſe (Stahl LSp 651); Haigede ja Ra ſkemele- li ſte Tröh ſtimi ſſe ... jures (Käsir VI).

‹asks trôsten, alts. trôstian ' trösten, Zuversicht geben, (mit der That) helfen; intrans. seine Zuversicht worauf setzen; refl. mit Gen. sich worüber (über den Verlust einer Sache, Mislingen einer Hoffnung etc.) beruhigen, sich womit zufrieden geben; getrôstet sîn, mit Gen.- getrost, unbesorgt sein wegen etc.' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 252; Beitr XVI 118; Körb 95), alamsaksa vôi saksa laenuks (Aav 385) ja

alamsaksa laenuks (Kett LW 41; Ar GMSL 28; Ar Boecl 272; Ar SIHS 106 ja 118). - TH 323; Schlüt 37; Ar GMSL 35,44 ja 49; Ar SIHS 110 ja 115; Kett LW 41.

Vt. ka troost.

tröösstlik ' tröstiv, lohutav ' : trö ſtlick ninck röymus on taema (Müll 41) - tro ſtlikude Sanade paele (Müll 138); röhm ſat / tröh ſtlickut mottet (Stahl HuH Pr 130); röhmolick ninck tröh ſtlick (Stahl LSp 120); Se tröh ſtlick Hohl (HuH 1654 Pr 63); tröh ſtlicko ön ſa Armo= Töh jerrel (HuH 1673 Pr 13); Ux tröh ſtlik U ſko=Tunni ſtus (LPR 49); Ux tröh ſtlik U ſko=Tunni ſtus (HuH 1693 Pr 57); tröh ſtliko Sannade nink Öppetu ſſe ka (Käsir 149/150).

‹asks trôstlik ' behülflich, Trost bringend; voll guter Zuversicht ' (Sch-L).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 28/29; Ar SIHS 106). - Ar GMSL 35, 46 ja 49; Ar SIHS 110 ja 115.

trükkima ' trükkima ' : Tal=Linnas/ Trükkis ſedda (LPR tiitelleht); Rähvli= echk Tal=Linnas/ Trükkis ſedda (WLR tiitelleht); Tal=Linnas/ Trükkis/ omma Warra nink Kullo ka Chri ſtoff Brendeken (HuH 1693 Hist tiitelleht); Trükkitut Tallinnas ſelle 1699. Aa ſtal (Käsir tiitelleht).

Samast tüvest põlvnenad

trükk : olleme la ſknut walmis kirjotada/ nink Trükkis weljaminna (Käsir III);

[raamatu] trükkar : Trükkitut Tallinnas ſelle 1699. Aaſtal Chriſtow Prendekeſſeſt / Ramato=Trükkariſt (Käsir tiitelleht).

Trükkima (trükk, trükkar) on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks drücken ' drücken ... ; (Terrakotten) in Formen herstellen; drucken, im Druck ausgehen lassen ... ' (L-Bor).

Sõna trükk(ima) on peetud saksa laenuks (Hup ES 252; Beitr XVI 127; Kõrb 95), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Saar Ents 703, laenat. 17.saj. alamsaksa (?-ga) keelest; Ar HMH 107; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj. lõpul). - Schlüt 25, 31 ja 41; Ar GMSL 51; Sehw DdL 67; Sehw SkU 28 ja 340; Kett LW 41.

tsentner ' tsentner ' : andis omma ſullaſede kette omma wilja/ öhel wihs Centnerit/ ſel töiſel kax (Stahl LSp 249).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Centner (Bibl 1599) (Ar SLHS 106).

Saksa Zentner ‹ keskld (Paul DW).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 106) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111).- Streng 203.

tsireener vt. kireener

tublite ' topelt ' : sies peap tema eddimatselle korrale Sedda Rehha tublite massma (Voorim 49).

Tublite on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks dubbelt, dobbelt ' doppelt, zwiefach ...; zwiespältig; doppelzüngig ' (L-Bor).

Saksa doppelt <pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 253; Beitr XVI 127) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384). - Sehw DdL 48, 72, 86 ja 103; Sehw SkU 29 ja 177.

? tudar ' linavõrm, teat. umbrohi ' : Tudder was im Flachs wächſt (Gös Man 2).

Samast tüvest on tuletatud

tudrik ' kanepilind ' : thum=Pfaff / (avis) tuddrick/ kannapi lind (Gös Man 413).

Võimalik, et tudar on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks doter ' cuscuta (crescit in lino) (Unser Frauen Seide, Nessel-Flachsseide ' (Sch-L) ja asks dödder ' Dotter ' (Sehw SkU 25). Arvesse tulla võib ka laenamine rootsi keelest - vrd. urts dodra (Set BiBl 461).

Sõna on peetud rootsi laenuks (Saar KE 61). - Set Bibl 461; Väin HN 100; Tamm 21; Sehw SkU 25: ; Sehw SkU 25; Kett LW 94; Mäger EL 186.

tumm ' tumm, kellel kõnevõime puudub ' : ſihs rehckis ſe tum (Stahl HuH EE 59); ſe olli tum (Ross 99); ſtum / tum / tummiſt / keeleta (Stahl Anf 119); ſe tum (Stahl LSp 321); ſe tum (HuH 1654 EE 62); Stum/ tumm/i(Gös Man

94) -Stum/ [mutus] Tum/ keeleta (Gös Man 404); Keik Suhdt ſihn tummix lehwat (HuH 1673 Pr 86); ſe olli Tum̃ (HuH 1693 EE 167); ſe Tum räkis (KnKR EE 46).

Tumm on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Stumme: Vnde do de Düvel was vthgedr̃even / ſprack de Stumme (Bibl 1599, Matt. IX 32); vrd. asks stum (Ar SLHS 106).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 257; Beitr XVI 127; Körb 95), rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 106 ja 118).- Oj SKTT 192; Ar SLHS 112 ja 117.

tund, tunnike ' tund ': se tunde sisen, meie surmas (RSJ 615); vche on ſa Stunni perraſt (Müll 98) - Surma Stunni ſiddes (Müll 184); anna öhe ön ſa tundi-ke ſſe (Stahl HuH Lr 75) - ſe hohmicko tund (Stahl HuH Lr 250); kui meije tunnikene tulleb (Ross 16) - ſel ſammal tunnil (Ross 80); ſtunde/ tund / tundiſt (Stahl Anf 119); Sel Tundil (Brocm 1638,55); ſel ſinna ſel tundil (Vig 69); mil tundil temma tulla ſahp (Stahl LSp 21); ſel kolman-dal Tundil (Elab Bl 20) - ſurma tundi ſees (Elab Bend 51); Vhr Tunni Kella (Gutsl Obs 137); ſe tund nühdt on ülleſtouſta (HuH 1654 EE 3) - Kus Surma=Tund ſahp tulle-ma (HuH 1654 Pr 67); Stund/ Tund/i (Gös Man 94) - ſon-nen Vhr/ (ſolarium) tunni kiwwi / pack / kell (Gös Man 385) - Stunde [hora] Tund; halb ſtündlein/ pohl tund (Gös Man 404) - Vhrwerck/ [horologium] tunni kell

(Gös Man 436) - zeiger/ (gnomon an der Uhr) wario=Raud/ Tunni kiwwi pehl (Gös Man 481); kus meye Surma=Tundiken tullep (HuH 1673 Kat 20) - ſel ſammal Tundil (HuH 1673 EE 34); kus wihmne Tund on kehs (Boecl 268); wim ſel tunnel (Prot I 5); temall ütz techtpäiw echk tund ütteldasse (Voorim 50); wihm ſell Tunnill (WTLR 81) - minno Tunnikenne (WTLR 258); ſel ſammal Tunnil (Vas T 17) - Suitzutami ſſe Tunnil (Vas T 107) - Palwu ſſe Tunnil (Vas T 230) - kolmandal Öh Tunnil (Vas T 278) - temmä Kochto Tund om tulnu (Vas T 470/471); emmis ſe ſinna ſe Tundi (LPR 5) - Kus Surma= Tund ſahp tähda (LPR 45); iggal tundil pettap kahs (WLR 155) - temma Surma=Tund (WLR 228); Mo wiimne Tund (TLR 37) - omma önſat Tunnike ſt (TLR 157); iggal Tunnil (VTkk 202); Tund/ G.Tunni/ Acc. ſing. Tundi/ Acc. pl. ferè caret, eine Stunde (Horn GE 39);meye Surma= Tundiken (HuH 1693 Kst 21) - Münno tund ep olle wehl mitte tulnut (HuH 1693 EE 34) - Kus Surma=Tund mul tullep ett' (HuH 1693 Lr 118); kolmandel Tunnil (Creid 234); ſe kolmas Päwa Tund (KnKR EE 256) - anna önſad Tunnike ſt (KnKR Pr 115); meija Tunniken (Karl 259) - kui minno Tund ſaab tullema (Karl 264); mei=je ſur=ma tun=ni=ni (Aab 1698, 252); Meie Surma Tunnil (Käsir 199); meije peame ſedda öige Tundi ... ohtma (Skragge 282).

< asks stunde, stunt ' Stunde, bestimmte Zeit, Zeit überh; mal, wie mhd ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 257; Beitr XVI 127, XX 124 ja 129; Körb 95); Reim Müll

XXXIX ; Postim 1896 nr.184; Streng 241 ; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar SvL 198; Kett LW 384; Ar GMSL 29; Ar Boecl 272; Ar SLHS 106 ja 118).- Thoms 172; Ahl 255; Schlüt 44; Aav 387; Ar GMSL 34, 44 ja 45; Ar SLHS 117; Sehw DdL 29,55, 81 ja 97; Sehw SkU 126/127, 210 ja 436/437; Kett LW 383; Set Bibl 462; Streng 240/241.

tuppel ' tuhvel ': Tüffel Tüppel/e (Gutsl Obs 136); Pantoffel / Toppel (Gös Man 92) - Korck/ (ſuber Pantoffel Holtz) Towli puh; Korck ſchuh / [ſandalium] towli puh ka woedertut king (Gös Man 263) - Pantoffel/ (crepida) Tuppel; Pantoffel Holtz/ (ſuber) tuppli puh (Gös Man 319).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks pantufelen, -toffelen ' Pantoffeln ' ja asks tuffel ' gekürzt aus pantuffel ' (Sch-L); vrd. üsks Pantoffel.

Saksa Pantoffel < it (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 249 ja 253; Beitr XVI 127 ja XX 126; Körb 95), saksa või vene laenuks (Beitr III 149) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) .- Schlüt 29; Sehw DdL 49, 58, 99, 106 ja 125; Sehw SkU 127, 146, 214 ja 129/240; Kett LW 427; Streng 232; Hak 59.

tust ' pôrm, tolm ': Ep ollet muit kudt Tust (Boecl 265).

<asks ^{2}dust, dust ' feiner Staub, Mehlstaub, Spreu, Hülsen ' (L-Bor).

Sôna tust ' peen jahutolm veskites ' on peetud skandinaavia vôi alamsaksa laenuks (Saar MS 337), vôimalikuks rootsi laenuks (Saar KE 61) ja alamsaksa laenuks (Ar Boecl 272).

tuts ' kärnkonn (sôim)': pea meye ẽx knüppikene taema Naenna ette löhma, ninck ninda paiatama, Tutz (?) :: ſinulle, ſina Pörgku Perſepallaĕ (Müll 181).

Tuts on laenatud usutavasti alamsaksa keelest - vrd. asks Tuutz ' eine Kröte ' (VBNW).

Sôna on peetud tôenäoliseks alamsaksa laenuks (Ar GMSL 29).- Ar GMSL 35 ja 43.

tuurima ' kestma, püsima, kindlaks jääma': kudt ſeſinnane kallis ninck kurry Ayck peax kauwa thurima (Müll 88); Sinna ollet Südda=Nail: | Sehl mitt ennamb ture (Broem 1639, 57); tuhrip kauwa Kehs (HuH 1654 Lr 496); daure/ [wären] keſtma/ tührima (Gös Man 157); Se Waiw ſahp jergkeſt turima (HuH 1673 Lr 455); Se Waiw ſahp jergeſt turima (WLR 226); tuhrip Kauwa Kähs (HuH 1693 Lr 449).

<asks ^{2}dûren, gedûren ' dauern, währen, Bestand haben, bleiben; sich erstrecken (gedüren) ausharren, ausdauern ' (L-Bor).

Saksa dauern <ld (hollandi ja alamsaksa keele vahendusel (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Beitr III 168 ja XVI 127; Saar KE 60), alamsaksa vôi saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 43; Ar GMSL 29) .- Schlüt 41; Ar GMSL 34, 42, 43 ja 44; Schw SkU 30; Kett LW 43.

tuvi, tuvike ' tuvi ': öhe duwikeſſe palgkel (Stahl HuH Lr 58) - üx pahr metzduwit / echk kax nohret duwit (Stahl HuH EE 179); neggi ſe waimo Jummalaſt, eckqua kui ütte tuwikeſſe alla aſtwat (Ross 84) - ütte pahri turteltuwit ächk katz nohrt tuwit (Ross 159); Taube/ duwikenne (Stahl Anf 120); üx duwikenne (Stahl LSp 125); öhe duwikeſſe palgkel (Hlab Ham 46); Kui needt armat Tuwikest (Tans 61); Taube Tuiwe; Turteltaube Mötztuiwi (Gutsl Obs 134); üx pahr metzduwit / echk kax nohret duwit (HuH 1654 EE 201) - armas Duwikenne (HuH 1654 Lr 25); Taube/ tuikenne (Gös Man 94) - Hüner/ Tauben/ Fiſch= Habicht/ kanna/ Tuide / kalla kull (Gös Man 223) - ringel= Taube / (palumbes) metz tuiwi (Gös Man 339) - Taube/ ſubſt. columba) Tuwikenne; Tauben Haus/(columbarium) tuwikeſſe korwi (Gös Man 409); üx pahr Metzduwit / echk kax nohret Duwit (HuH 1673 EE 204) - armas Duwikenne (HuH

1673 Lr 22); Kui kaunis Tuwikenne (WTLR 72); Kawwalu ſſeta kui Tuwikeſſe (Vas T 19); Kud armas Tuwikenne (WLF 14); Sinna / Taiwa=Tuwikenne (TLR 69) - Kui kaunis Tuwikenne (TLR 90); ükx pahr Metztuwit / echk kax nohret Tuwit (HuH 1693 EE 238) - Ühh' Tuwikeſſe Kehhas (HuH 1693 Lr 29); Taewa Tuikenne (KnRR Lr 49); Och et mull Siba olleße kui Tuwike ſille (Skragge 277).

ſasks duve ' Taube ' (Sch-L); vrd. asks turtelduwe ja üsks Turteltaube (Mäger EL 201).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Beitr XVI 127 ja XX 124; Saar KE 60; Ar SLHS 112), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 169) ja alamsaksa laenuks (Lõo MKN II 253, kõige lähem vaste on asks duve; Kett LW 437; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17. saj.; Ar SLHS 107 ja 118; Mäger EL 89 ja 201). - Selw DdL 50 ja 122; Selw SkU 30 ja 178; Kett LW 437.

? tõnning ' teat. rahaühik ' : om ... andnu Catz-Kimmen Wennnii=Tönninge peele (Kurre M 52/53).

Võimalik, et tönning on ühendatav alamsaksa mehenimega Tonnies, Tonniges=Antonius (Sch-L); vrd. üsks Antonius = Thaler.

- SbGEG 1892, 53.

tärkima ' tärgeldama ' : ſtärcken / (roborare kiñitama) ſteiffen / terckina (Gös Man 392).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest

- vrd. sterken, alts. sterkian . ' intrans. stark werden ... ; stärken, stark, fest machen, befestigen' (Sch-L); vrd. ka üsks stärken.

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 237; Beitr XVI 123).- Sehw SkU 122; Kett LW 381.

tärklis ' tärklis ': ſtärcke/ (amylum Krafft-meel) Tercklis (Gös Man 392).

<asks stärklis (Kett LW 381).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 237; Beitr XVI 123), alamsaksa või rootsi laenuks (Ahr 167) ja alam-saksa laenuks (Oj SKTT 194).- Oj SKTT 120 ja 121; Sehw SkU 121, 209 ja 246 ; Kett LW 381; Streng 245/246; Hak 53.

tärklink ' täring, vürfel (mängimiseks)': würf-fel/ (cubus) Terlinck/ wörpel (Gös Man 477).

<asks terlink, (tarlink) ' Würfel; alles was eine kubische Form hat, namentlich Ballen oder Packen Tuch ' (Sch-L).

- Wag 23; Streng 246.

? tääk ' oda, pistoda ': ei pea üttekit möhka echk tägi teggema (Gutsl kk 126); tolch / (pugio) tahkit (Gös Man 415; teose lõpus Spl 160; Dolch/ Tahkit); Tähk ſiß piſtäs Külgkil (WTLR 36); Walmiſtake ... katzſadda Tähgi Kandjid (Vas T 278); Iſſandalle JEſülle Piſteti Tääk Külge (TLR 46).

Kuju tahkit on arvatavasti alamsaksa keelest lähtunud - vrd. asks dagge ' kurzer Degen; Dolch ', metafooniline täkk võib põlvneda vene keelest - vrd. vene СТЫК ; vrd. ka asks ^{2}dēgen ' Degen, Dolch ' (L-Bor).

Saksa Degen < pr (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 235; Beitr XVI 123) ja vene laenuks, kusjuures sõna ka vene keeles laen on (Aav 385). - Schlüt 16; Sehw DdL 85, 103 ja 132; Sehw SkU 25, 176 ja 376; Streng 222.

tölder ' telder, küliskäija (hobune) ' : Pas-gänger / (gradarius) töller (Gös Man 319) - Klepper / Zelter) Schlepper / petz / Töller/ Koormahobbone (Gös Man 321) - zelter / (tollutarius) Tölder; zelter weiſe / (tollutim) Töldri wijhſi (Gös Man 482).

Sõna on lähtunud labialiseerunud e-ga alamsaksa kujust, vrd. asks telder, teller ' Zelter gradarius ' (Sch-L).

Saksa Zelter < hsp - rom (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Ahr 168).

tölner ' tolliametnik (piiblis) ' : Se Waine Tölner (Müll 22); KEickſugkuset tölnerit (Stahl HuH EE 105); ütte Paggane ninck Tölneri ehſt (Ross 24); ſe Töl-ner/ ke hend allandas (Stahl LSp 372); Sedda on tehnut ſe Tölner (Elab El 25); ük Tölner (HuH 1654 EE136); mautner / conductor portatorium; Zölner der die Zollen gemietet / tölner / tolli pehlinne (Gös Man 290) - zol-ner (publicanus) Tolner (Gös Man 486); ſe Tölner ſeis kaugkelt (HuH 1673 EE 142); ſeſt waiſeſt Tölneriſt

(WELR 259); Tölneride nink Pattuſede ka (HuH 1693 EE 273); ſiis tulli paljo Tölnerid ja Pattuſid (KnKR EE 180).

‹asks tolner ' Zöllner ' (Sch)L).

Saksa Zöllner ‹ vulgl (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 248; Beitr XVI 125) ja alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 4; Ar GMSL 29; Ar SLHS 107 ja 118). - Schlüt 41; Ar GMSL 35; Ar SLHS 110; Set Bibl 462; Streng 243.

töör ' tuurakala ': Stör / (ſturio) Töri kalla (Gös Man 399).

‹asks stôr ' Stör, stoer, piscis est rumbus ' (Sch-L).

tükk, tükike ' tükk ': needt ſinatzet kax löhikeſt tücki (Müll 2) - nedt Wyß Paetückit (Müll 92) - on ſe Nyme ſanuth, vcheſt Puhtückiſt (Müll 237) - eth taema neddy Mullatückide paele peax wathma (Müll 263) - kudt vx Jaetück (Müll 266); Nedt Wihs Pehtückit (Stahl HuH Kat 19)-üx waine muldatück (Stahl HuH Lr 95) - Nühdt tunnen minna tückikombel (Stahl HuH EE 52) - nemmat pannit temma otte õhe tücki küpſetut kalla (Stahl HuH EE 76) - packſit temmal kolmekümme höbbetückit (Stahl HuH EE 213); ſe Pähtück (Ross 21) - Nüd tunne minna tücki kombel (Ross 95) - hengaſit temmale kolmkümment höbbe-tücki (Ross 182) - mulda tück (Ross 248); tück / Tück/iſt

(Stahl Anf 119); Seſt Rahaſt ſahp ſul Tück ... andtut (Brocm 1637, 53); ſe toiſe tycke Jureſz (Vig 82); ſeſamma töiſe pehtücki kahs (Stahl LSp 2) - heh tück aigka (Stahl LSp 144) - öhe ſuhtücki nende ſuh iſſe pannep (Stahl LSp 198) - üx waine muldatück (Stahl LSp 697); nende 5 pehtückide waſto Exiwat (Elab Koht 5) - ſehl ommat kolme Tückit (Elab Bl 19); peat ſelle rinnatückille katte rengaſt teggema (Gutsl kk 114); ſe meite päh tück (Saarem kk 131); Se eſſimenne Pehtück (HuH 1654 Kat 3) - Nühdt tunnen minna tückikombel (HuH 1654 EE 53) - needt Kolmekümme höbbetückit (HuH 1654 EE 265) - Me wihes Tückis pandtut (HuH 1654 Lr 1) - Röhwlide kaas tückis (HuH 1654 Lr 217); Stücke/ Tück/i (Gös Man 94) - An ein ander hangen mit dem Hertzen / Leibe / (öhhes) nouwus kohs tückis olla (Gös Man 107) - Capitel/ Kapittel/ pehtück (Gös Man 152) - Rantzion / (lytrum) max/ tück Rahha (Gös Man 330) - Stück / [fruſtum] Tück; Stücklein [particula] Tückiken (Gös Man 403) - Stückweiſe/ [carptim] Tücki kombel (Gös Man 404) - zufall/ (accidens) lihck Aſſi/Tücki (Gös Man 486) - zuſätz / (acceſſio) lihck Tück (Gös Man 491); wihs Peh=Tükkit (HuH 1673 Kat 3) - Eſſimenne Lihgk= Tükk (HuH 1673 Kat 28) - Nühd tunnen minna Tükkikombel (HuH 1673 EE 51) - ühhe tükki küpſetut Kalla (HuH 1673 EE 89) - packſit temmal kolmekümme Höbbetükkit (HuH 1673 Hist 5) - Röhwlide kah tückis (HuH 1673 Lr 181); monny tück (Voorim 49); Ütz Mulla Tük (WTLR 159) - ſäetu ... eesmätze Tükki pähle (WTLR 283);

neſinatze kurja Tükki (Vas T 82) - ſe Kirja Tük (Vas T 243) - ei ſah Päiwä näggemä Tükki Aiga (Vas T 254) - wihſkümmend tohat Höppetükki (Vas T 268)- ſe Pähtük (Vas T 435); Üx Mulda Tük (WLR 205); Tük Aiga (TLR 48) - waine Mulla =Tük (TLR 128); Pätük (VTkk 188)-üks Tükk alluma ſſe ſt Wäſkikiwe ſt (VTkk 205); Nehd wihs Päh= Tükkit (HuH 1693 Kat 9) - Töine Lihg= Tük (HuH 1693 Kat 31) - Nühdt tunnen minna Tükkikombel (HuH 1693 EE 59) - ühhe tükki küpſetut Kalla (HuH 1693 EE 102) - nehd Höbbe= tükkit (HuH 1693 EE 299) - Röhwlide ka tükkis (HuH 1693 Lr 197); wiiſ pä=tük=ki (Aab 1694, 240); Peätük (Creid 232); pannid temma ette Tükki küpſetud Kalla (KnKR EE 61) - need Höbbe=Tükkid (KnKR EE 210) - kolmande Pätükkis (KnKR Kat 33); Ütle ſedda töiſt Päh=Tükki (KKF 10) - Mullatükkiſt (KKF 12); öhestückis neide kahs / kumbat se noidust awitanut teha (Sõd 178); wiiſ pä=tük=ki (Aab 1698, 247); ücht Catechiſmuſſe Pätükki erraſeljetama (Käsir 45) - ſihn tük Aja on teinut (Käsir 132).

Samast tüvest on tuletatud

tükiline ' katkendlik, ebatäielik ': meije Tundminne om tükkilinne (Vas T 333).

〈asks stucke ' Stück, Theil eines Ganzen; Stück von Ländereien; überh. Sache, Ding ... zuw. (wie auch noch jetzt) Schelmstück, loser Streich ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gõs Man 94; Beitr XX 129; Postim 1896 nr.184; Streng 243; Kett LW 381; Ar SIHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alam-

saksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 29/30; Ar SLHS 107 ja 118).- TH 323; Schlüt 41 ja 42; Mäg EtM 12; Ar GMSL 34, 44 ja 49; Sehw SkU 122 ja 126; Kett LW 381; Wichm EKirj 1913, 139; Streng 243; Hak 55.

tümin ' tüümian ': meije Palwuſſe Tümminat (WTLR 339); kinkſiwa telle Kulda/ Tümminat/ nink Mürre (Vas T 3).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks Thymian: Vnde Kanneel/ vnde Thymian/ vnde Salve / vnde Wyrock/ vnde Wyn/ vnde Olye / vnde Semmeln (Bibl 1599, Joh. ilm. XVIII 12/13); vrd. üsks Thymian.

Saksa Thymian < ld < kr (Duden).

- Streng 230.

türann ' türann, hirmuvalitseja ': needt Tyrannidt (Müll 71); temma waſto meſſawat needt Tyrannit (Stahl LSp 105); nende werrikoirade n. Tyrannide kahs (Elab X 71).

<asks tyrann: der gruwsame tyrann (Mack 80).

Saksa Tyrann < kr (Duden).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 247; Beitr X 119 ja XII 85; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 30; Ar SLHS 107).- Ar GMSL 34 ja 44; Streng 244; Hak 57.

türk ' türklane ': Judat ninck Türckit (Müll 118) - taema olka Turck ... echk Pagkanas (Müll 320); tallita ſe hirmſa Turcki wehje (Stahl HuH Lr 197); pilla ſe Paweſti n. Türcki tappetuſſe (Ross 245); ſeel ommat neet Mukat net türkit (Elab VIII 60); ſe hirmus Turck (HuH 1654 Lr 392); Bapſt nink Turk (HuH 1673 Lr 344); Pabſt' Turgki Röhwmiſt keela weel (WTLR 154); Turk nink Paapſti Kurk (TLR 160); Se Turki Weggi tallita (HuH 1693 Lr 49); hoia meid ... Turgi ning Paawsti Jummala= Teotamiſſe ... eeſt (KnKR Lr 198); Judaliſte= Turki= Muſtla te= nink Paggana= Rahwa Riſtmiſſeſt (Käsir VII) - Judaliſte / Turkide ... ja Pagganade Riſtmiſſeſt (Käsir 27).

Türk on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks Türk und Törk, plur. T-en ' Türke ' (Mensing) ja asks turke (Kett LW 422).

Sõna on peetud saksa või vene laenuks (Beitr III 148; Ar VL 27, turk < vene, türk <sks), saksa laenuks (Beitr XVI 128; Ar SLHS 111), keskülemsaksa laenuks (Kett LW 422) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 30; Ar SLHS 106/107 ja 118). - Schlüt 40; Loor SN 232; Ar GMSL 34 ja 45; Kett LW 422.

türkoos ' türkiis ': ütz Türckoſi kiwwi (Gutsl kk 114); Türkos, Onik, nink Jaſpis (VTkk 191).

Türkoos on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Turkosen: Syne Hende ſynt alſe güldene Ringe voll Tur-

koſen (Bibl 1599, Sal. üleml. V 14).

Saksa Türkis <pr (Paul DW).

- Streng 243.

tüür ' tüür': öhel Laiwal on üx tührimees (Stahl LSp 197); Stewr / [gubernaculum] Tühri; Stewrman / [nauclerus] Tühri mees; Stewr [tang / [contus] Tühri Kangk (Gös Man 396); [iſki kähntäs neid weike[[e Tühriga (Vas T 448).

<asks stûr, sture ' Steuer, Steuerruder ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 255; Beitr XVI 127; Körb 95; Saar KE 59) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384); sõna tüürman on peetud saksa laenuks (Hup ES 255; Körb 95), sõna tüürimees alamsaksa laenuks, mille teine osa on eesti keelde tõlgitud (Ar SIHS 107 ja 118) ja saksa laenuks (Ar SIHS 111).- Rot Olev 47,956; Schlüt 23 ja 44; Mitzka 82; Kett LW 424; Sehw DdL 26, 33, 39, 40, 97 ja 130; Sehw SkU 127; Kett LW 424; Set Bibl 464; Streng 245.

tüürima ' tüürima ': Stewren/ [gubernare] Tührima (Gös Man 396).

<asks sturen ' steuern, lenken; schicken, senden (wohin dirigieren) ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 255; Beitr XVI 127; Körb 95)ja alamsaksa laenuks (Thoms 172).- Schlüt 44 ; Kett LW 424; Sehw DdL 33 ja 130; Sehw SkU 127 ja

140; Kett LW 424.

? un-(umb-) (eitav prefiks) ' eba-, mitte-' sõnades umbkreekaline ' mittekreeklane ', umbrohi , umbusk ' uskumatus, väärusk ', umbusklik(umbuskja , umbututav) ' uskumatu, ketser ': ſihs loidis hend kahs ſe umbrocht (Stahl HuH EE 39); Kikille ... Vmbuſcklikulle (Ross 24) - umbuſcklikut ſõamet (Ross 49) - kui teye ſe umbrohi errakitzote (Ross 90) - ſeumas neine umbuſku (Ross 163); Vnkraut/ vmbrocht (Stahl Anf 81); kulwas umbrochto (Stahl LSp 209); on ſe Umbrochto ſe Nipo ſecka külwanut (Elab IV 26) - umbuſcko n. ilmakuhlmatta ello eddes Hoidma opeme (Elab X 77); Ketzer Vmbuſſulick/o (Gutsl Obs 116); külwas umbrochto (HuH 1654 EE 38); Aber= Falſch= Mis= Vn-glaub/ Ebba=wõhras=lihck/umb/ilma=uſck (Gös Man 216) - Vnkraut/umb Rocht/lihgk rohhi (Gös Man 266) - unkraut / (zizania) höhl (lihck) Rohhi / ümb Roht/ ümb Rohhi ſt (Gös Man 444); kus teye Umbrochto errakitkute (HuH 1673 EE 37); hoija kik Umbuſſu eeſt (WTLR 69); Kuſtas ſis ſe Umbrohi teggines (Vas T 27) - ſinna umbuſklik nink erräkähntu Suggu (Vas T 36) - temmä immetelli ülle neide Umbuſſu (Vas T 78) - temmä ſahb ... Eſſa Söamid Laſte pohle ümbrekähndma / nink Umbuſkjid Õigide Tarkuſſe mannu (Vas T 108) - telle temmä Oſſa andma Umbuſſutawidega (Bas T 144) - Greekaliſſil nink Umbgreekaliſſil (Vas T 290) - es ſe Umbuſklikkuil olle (Vas T 430); Umb=Uſſu eest meid paimenda (TLR 19); kus teye Umbrochto errakit-

kute (HuH 1693 EE 43); külwis Umbrohto Niſſo ſekka (KnKR EE 28) - Pälegi on meie Südda Umbuſſo ning kakſipiddi mötlemiſſega täidetud (KnKR Pr 3) - Keigile Umbuſkjille (KnKR Kat 40) - neile umbuſklikkuile Pattustele (KnKR Kat 83).

Võimalik, et loetletud sõnades on eitav prefiks un-(umb-) lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks un-(vor Lippenlauten meist um geschrieben); untrennb. Präfix, die Verneinung bez.' (Sch-L); vrd. ka üsks un-.

Usutavasti on saksa un- rahvaetümoloogiliselt ühendatud eesti prefiksiga umb- .

Saksa un= ld in, kr a(n) (Paul DW).

Eitavat prefiksit un-(umb-) on peetud saksa laenuks (Mäg EtK 86; Saar KE 60).- Tamm 22; Kett LW 452.

und ' ja, ning ': Lebby ſe Keſcku, vnd Euangeliume (Müll 154); Vnd ke leckitut ollit (Stahl HuH EE 17).

<asks unde, ende, inde u. später un(en), conj. ' und' ... Dient zur Verknüpfung von Wörtern und Sätzen jeder Art ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 30) .- Ar GMSL 35 ja 43; Sehw DdL 72 ja 81; Sehw SkU 147; Kett LW 452.

ungehoorsam ' sõnakuulmatus': ninck taema vngehorſame praſt nuchtlis (Müll 42).

<asks ungehorsam ' Ungehorsam ' (Ar GMSL 30).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 30).- Ar GMSL 35 ja 43.

unreht ' vale; ebaõige: Keſz Unrechti kaiwap (LTÕ 3); Waidt ſeſama on valſch ninck vnrecht (Müll444); ku minna vnrecht, nünc üllekohus wanno (Prot I 4); kuj minna unrecht tunnista (Vanne 1693 , 155).

<asks unrecht ' Unrecht, Ungebühr ... ' ja asks unrecht ' einer der Unrecht hat, im Unrechte ist; u.sîn, Unrecht haben u. werden, Unrecht bekomman, verurtheilt werden; ungerecht (als moral. Eigenschaft), schlecht' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 266; Beitr XVI 128; Körb 95; Reim SbGEG 1893, 122; Schlüt 12), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110; Ar GMSL 30). - Ar GMSL 35 ja 42; Ar GMM 352.

untruu vt. truu ja un-(umb-)

unväärt vt. väärt

vaag ' kaalud ': Wage ... damit man wieget/ wahgk (Stahl Anf 126); lebbi ... üllekochto möhto ninck wahgki ... hend toitma (Stahl LSp 292); ſelle Wahgki=kodda Iſſandal ickal korral/ kui paljo möhdtut on / üttlema (Kaalum 52); Wage/ wahgk; Wageſchal / waghkaal/i (Gös Man 95)-

Wage/ damit man wieget/ Wahgk (Gös Man 455).

< asks wage, alts. waga ' Wage, Werkzeug zum Wiegen; der Ort, wo gewogen wird; die Wagegerechtigkeit ; bildl. Klippe (so oder anders sich neigend), ungewißer Ausgang ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 267; Beitr XVI 128; Streng 249) ja võimalikuks alamsaksa laenuks (Set ZHuChr 5). - TH 323; Thoms 179; Ahl 200; Schlüt 44; Jõg EM 129; Sehw SkU 152; Set Bibl 465; Streng 248/249; Hak 53.

vaagima ' kaaluma ' : Vilewayb keicke Inime ſte Pattuth (Müll 175); Wegen/ wahckin/ wahck ſin/ wahckinut/ wahckima (Stahl Anf 126); Wegen/ wehgkima (Gös Man 95) - wegen/ (adverb. librare) wahckima/ kahlima (Gös Man 461).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks wage ' Wage, Werkzeug zum Wiegen ...' (Sch-L) ja asks wegen (weigen) ' intrans. wiegen, schwer sein; trans. a. wägen (wiegen), librare, trutinare.b. niederziehen (vom Gewichte). c. bildl. : erwägen, achten, ponderare ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Beitr XVI 129; Ahr 152; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett EKÄh 135; Ar GMSL 31; Ar SLHS 107 ja 118). - Ahl 200; Ar GMSL 34; Kett LW 466; Sehw SkU155; Kett LW 466; Streng 249 ja 267.

vaap ' relv ': Kahs andket mitte ſel pattul omat luhlihkmiſſet wapix ſeſt üllekochtuſſeſt (Stahl HuH Pr 170) - Kus Sauluſſe Wapikandja negkis/ eth Saul ſurnut olli (Stahl HuH Pr 217); needt wapit meije ſöddaſt ep ommat mitte leehalickut (Stahl LSp 7); Helm/ [temma] Wapen (Gös Man 233) - Wappen / [inſignia] Wapit; Wappen Rock [paludamentum] wapikuub (Gös Man 457).

(asks wapen (collect) ' Rüstung, Gewaffen ... - Die einzelne Waffe ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr X 119 ja XII 85; Ar SLHS 111), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 107).- Set Bibl 465; Hak 53.

vaarao ' vaarao, Vana-Egiptuse kuningate tiitel': kui taema ſenſama, ſen Kuningka Phaarao,Senacheribbe ... neuthnut on (Müll 71); Se kurja Pharao Merre ſees ... errahupputanut (Stahl HuH Lr 251); ſe Jummalawallaliſſe Pharao... ſe werrewe Merre ſiſſen errahuppotanut (Ross 44); Kunningas Pharao ninck mühdt töiſet (Stahl LSp 418); ſe kunningas Pharao (Elab IX 14); ſen ſokeden Pharao ... ſen punaſsen meren ſiddes erahuputtanut (Turu kk 17); Se Pharo huppotanut Merri ſiddes (HuH 1654 Lr 461); Se Pharo huppotanut Merre ſiddes (HuH 1673 Lr 389); Sa ollet Warut Merren hukka pannu (WTLR 107); ſis wöt tedda Waraoni Tüttar ülles (Vas T 239); Se Pharo huppotanut (WLR 194); Sa ollet Waruit

Merren hukka pannu (TLR 125); Se Pharo huppotanut Merre ſiddes (HuH 1693 Lr 418); Sa olled Warud Merres hukka pannud (KnKR Lr 88); Se Kunning Warao (Karl 264); ke ollet ... ſe kowwa Warao omma Wä ka punnaſe Merres erra-huppotanut (Käsir 6); kui Pharao teggi ſeſt kui Moses n. Aaron tem̄a mannu tulliwa (Skragge 279).

Vaarao on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Pharao: VNde na twen Jaren/ hadde Pharao einen Droem (Bibl 1599, I Moos. XLI 1).

Saksa Pharao < kr < hbr <egipt (Duden).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 30; Ar SLHS 107 ja 118).- Ar GMSL 35; Ar SLHS 110.

vaat ' vaat ': kax ſuhrd hirmſat Vate piddab ollema (Müll 222); Faſz darin man getrenck helt/ waht/ wahtiſt (Stahl Anf 55); Seſt kudt ne kirjatundijat arwa-wat/ on ſe pea kolme waht Wessi olnut (Stahl LSp 172); Faß Wâti (Gutsl Obs 107); Fas/ waat/i (Gös Man 88) - Fülfas/ wülwat (Gös Man 89) - Auffthun ... Ein Fas / relinire öhhe waahti algkama (Gös Man 114; teose lôpus Spl 107: Ein Bierfas anfahen / öhhe wahti algkama) - Fas/ dolium / waahti (Gös Man 184); ütz wath ollutt Jogist (Voorim 47); Waet/ Wadi / Acc. ſing. Waeti/ Acc. plur. in (ſid) & Waete eine Tonne von 120 Stoff (Horn GE 28).

<asks vat ' Faß , Gefäß ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Thoms 54; Mey ÜLF 13; Schlüt 17; Kett LW 501; Ar GMSL 30/31; Viir 188 ja 189; Ar SLHS 107 ja 118) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103); saksa laenuks on peetud ka sõna vüllvaat (Gös Man 89; Hup ES 286; Körb 96).- Beitr I 78; Wag 23; Rot Olev 47, 956; Schlüt 20; Streng 255/256 ; Tamm 22; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 21, 34, 41 ja 100; Sehw SkU 152, 176 ja 420; Kett LW 501; Set Bibl 469; Streng 255/256.

vaatsak ' reisupaun ': rei ſe Bindel/ (ſarcina) waad ſack/ paun (Gös Man 336).

<asks wâtsak ' Gewandsack, Reisetasche, sarciuncula ' (Sch-L).

- Streng 267.

vader ' vader ': TIedä olgu teile waderille (Ag 76); kus meije wadrix ſei ſame (Stahl LSp 126); Waddrit palluma (Elab Ham 43); Gevatter/ Wadder (Gös Man 89) - Vatter/ Wader (Gös Man 95) - Pahte/ (Gefatter ſuſceptor) wadder; Pahten bitten/ waddrit kutzuma (Gös Man 318); Wadder/ ein Gevatter/ G.Wadderi (Horn GE 60); Manit ſeminne ... Wadderide ning keige Kuuljade wasto (KnKR Kat 62); Nehd Wadderit (KKF 27); Wadderit nimmitawat Laſt (Käsir 11).

<asks gevadder ' Gevatter, compater (Sch-L); vrd. asks vadder ' Gevatter, Taufzeuge ' (Ar SLHS 107).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89 ja 95; Hup ES 269; Beitr XVI 128; Körb 95), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Streng 255; Kett LW 463; Ar SLHS 107 ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- TH 323; Ahl 254; Schlüt 15, 18 ja 23; Ar SLHS 110; Kett LW 463; Streng 255.

vaht ' valvur, valve, vaht ': Eike ninda kuy ẽx Wacht ... kumb ſe Schiltwahi peele on ſeetuth (Müll 26) - nick et taema ſeſt Pimeda Öhwahiſt ſaax errapaeſtetut (Müll 306); Nemmat keiſit agkas lebbi ſe eſſimeſſe/ ninck töiſe wachti (Stahl HuH EE 196); Kus needt hoidjat mitte hehſte wallatawat / ninck wachti piddawat (Stahl LSp 51); Eth woiwat Wachti piddama (HuH 1654 Lr 109); Wacht/ wachtA(Gös Man 95) - Hutt /(cuſtodia, tutela) wacht/ kaitzminne (Gös Man 246) - ſchildwacht/ (excubiae) Wachti (Gös Man 356) - thür Hüter/ (janitor) Wechter / (ſtator) üxe hoidia/ wacht uxe ees (Gös Man 413); Se Engel/ ke ſehl piddis Wacht (HuH 1673 Lr 209); Ke mo eddes piddab wachti (Boecl 269); temma maggas Wangin Wahhi waijel (WTLR 258); Neljaendel öh wahil (Vas T 30) - kumma temmä man Wachti piddiwä (Vas T 247); Sul/ Iſſand / ülle neit on Wacht (WLR 128); Wahti käſtäs köwwaſte / Seddäſamma hoida (TLR 48); Waht/G.Wahhi/ Acc. ſing. Wahti / Acc. pl. Wahtiſid / ein Wächter (Horn GE 39); Sul/ Iſſand / ülle nehd on Wacht (HuH 1693 Lr 294); temma maggas wangis Wahhi wahhel (KnKR Pr 10);

Kes Wahhi liggi wihasest meelest omma möhka Wälja tombab (Sôd 177).

<asks wachte ' Wacht, Wachen, Bewachung; Erwartung ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Beitr XVI 129; Ar SLHS 111), alam- vôi ülemsaksa laenuks (Streng 252) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 467; Ar GMSL 31; Ar Boecl 272; Ar SLHS 108 ja 118).- Schlüt 23; Ar GMSL 34 ja 44; Sehw DdL 39 ja 41; Sehw SkU 150, 152 ja 153; Kett LW 467; Streng 252; Hak 55.

vahthuus 'valvehoone, vahimaja': Eb ſyβ ſe Wachthuβ Saddamaſt (Müll 87).

<asks wachthûs (Ar GMSL 31).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 31).- Ar GMSL 34 ja 43.

vahtima ' valvama ': ninda ommat kahs needt Englit öheskohs / wahiwat ſünno Hinge pehle (Stahl HuH Pr 308); ſe truwi ſulla ſe kahs meije Iſſanda pehle wachtima (Stahl LSp 23); kui üx ſullane ke thep et temma Iβand welias on ſe wahhip iggas temma pehle (Elab VIII 62); wachtiwat ſo Rahwa pehl (HuH 1654 Lr 293); Wachten/ wachtima (Gös Man 95); wachtiwat ſo Rahhwa pehl (HuH 1673 Lr 242); nemmä wachtſiwa temmä pähle (Vas T 71); wachtiwat ſo Rahwa pähl (HuH 1693 Lr 264); Söa

Meeste Warjuks / kummad ſinna pandi ſedda Maad wahtima (KnKR EE 282); Ko Jummal ninda ſo päle ei ollex wahtnut (Käsir 180); häſti wahtma ninck ſe poleſt kangeſte ollema (Kahurv 270).

<asks wachten ' warten, sorgsam hüten; warten; erwarten; im jurist. Sinne: Rechtsexspectanzen haben ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 467; Ar SLHS 108 ja 118).- Sehw DdL 99; Sehw SkU 150; Kett LW 467.

vall ' vall, müür ': Wall/ wall/i (Gös Man 95) - verſchantzen / [vallare] walli ülles heitma (Gös Man 431) - umbſchantzen / [circumvallare] walli ümberheitma (Gös Man 438) - Wall/ (vallum) walli (Gös Man 456); ſahwa ſinno ümbre Walli ülles heitmä (Vas T 160); ſiis on temma Walli Müri pääl ümberkaudo käinud (KnKR EE 271) - temmal olli kolm Müür= Walli (KnKR EE 277).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks wall ' wall ' (Woeste) ja üsks Wall.

Saksa Wall <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 274; Körb 96; Kett LW 467), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja laenuks ladina keelest (Aav 385).- Streng 253; Sehw DdL 45,99 ja 132; Sehw SkU 150 ja 386/387; Kett LW 467; Streng 253; Hak 57.

valsk 'vale, võlts': ſe ſama on valſch ninck vnrecht (Müll 44); keela keick falſchit oppetuſſet (Stahl HuH Lr 21); Falſch/ walſch/ walſchiſt (Stahl Anf 54); 400 falſchit prophetit (Vig 95); ſahp monningkaſt falſchiſt oppijaſt kurjaſt teotut (Stahl LSp 117); need falſchit Oppijat (Elab Bl 18); kui minna ... walski tunnistuſt annan (Kohtuv II 137); HOidket hend nende falſchide Prophetide ees (HuH 1654 EE 126); Falſch/ walſk/i (Gös Man 88) - Falſch/ walſck /kawwal (Gös Man 173) - Glaubbrüchig/ [perfidus] ke walſck on (Gös Man 246) - Heimiſch [ſubdolus] kawwal/ walſck (Gös Man 232) - maul Chriſt/ walſck uſckolinne (Gös Man 290) - mein Eidig/ (perjurus) walſck/ kawwal; mein Eyd/ walſck wandminne (Gös Man 292) - Schweren... Hoch / [deierare] falſch/ [pejerare] wehgka/ walſck wannuma (Gös Man 374) - zum Schein/ (dicis ergò) walſcki ſüddame kaas (Gös Man 489; teose lôpus Spl 353; Zum Schein/ dicis ergo Walſcki Süddame kaas); keela walſkit Meelet (HuH 1673 Lr 346); Hoija minno Söand ... Wölſwaimu eeſt (WTLR 281) - Wölſſi laſſe kawwen minnuſt erra olla (WTLR 297); Temma Wainlaſte Wöls (Vas T 65); kehla walſkit Melet (WLR 153); Es peä Wölſiß jämä (TLR 42) - Et kaus Wölſi= Oppetus (TLR 88) - Kun Wölſi= Opja omma weel (TLR 165); Walſk Falſch (Horm GE 23); kehla walſkit Mehlet (HuH 1693 Lr 324); walſk (Aab 1694, 246); Hädäas walſki Wennade ſäas (KnKR EE 35); Keik walſk Tunniſtus (KKF 8); keik kawwalat nink walſkit Öppetajat (Käsir 74).

Samast tüvest on tuletatud

valskiste : Walkiſt tunnistap (kirjutusviga pro walſkiſt)(LTÕ 3); Valſchiſte laulate (Müll 108); Falſch/ walſch/ walſchiſt (Stahl Anf 54); Ke walſkiſt öpp'wat (HuH 1654 Lr 314); leicht ſinnig/ ke walſckiſt korgkeſt meeleſt on (Gös Man 278) - treulos / (perfidè) walſckiſt (Gös Man 418); Ke walſkiſt öpp'wat (HuH 1673 Lr 259); kuß minno unrecht tunistab echk walſkiſte (Prot I 4); Ke walſkiſt öpp^{eta}wat (WLR 118); Ke walſkiſt öpp^{eta}wat (HuH 1693 Lr 282); valskus: Agkas niſugkuſe falſchuſſe ehs peap hendes üx igkalick hoidma (Stahl LSp 141);

võlskja 'valetaja': Hoija minno ... ſe Wölſja Röhwli... eeſt (WTLR 251) - neid Wölſjid hukka ſahdat (WTLR 300); ſis olleſz minna ſährane Wölſja kui teije (Vas T 197);

völsklik 'vale, võlts ': Ei peat Sinna mitte wölſcklihk tunniſtuſst pajatama (Gutsl kk 111);

völskma 'valetama': Lügen Wölſckma/e (Gutsl Obs 120); kuß minna... wölßkes (Prot I 5); errawölſko kenki pähl (WTLR 65) - Ei wölſi ſinno Sönna mitt ' (WTLR 140); kui nemmä ſedda wölſwa (Vas T 7); Ei wölſi ſinno Sönna mit (TLR 159); kuj minna unrecht tunnista echk wöſſin (kirjutusviga pro wölſin) (Vanne 1693, 155); Nüd tyame et Jumal töttelik on, n. ei woi mitte wölſi (Skragge 284);

völskmine 'valetamine': hoija minno ... Wölſmiſſe ... eest (WTLR 250).

‹asks valsch, vals ' falsch, nicht richtig, unecht, nicht so, wie es sein soll. z.B.Maß , Wage, Geld, bes. auch von (Hand-Werker)arbeit ' (Sch-L); vrd. asks valschen ' fälschen ' (Sch-L).

Saksa falsch ‹ vpr ‹ ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Beitr XII 85 ja XVI 129; Weske 79; Reim SbGEG 1893,122; Schlüt 12), rootsi või alamsaksa laenuks (Beitr III 13) ja alamsaksa laenuks (Streng 19; Ar EK 1940, 110; Ar GMSL 31; Ar SLHS 108 ja 118).- Reim PS 203; Schlüt 23 ja 25; Jõg MEKA 70; Mitzka 79; Saar Ol 16; Ar GMSL 35 ja 45; Ar SLHS 112, 116 ja 117; Ar GMM 352; Sehw DdL 71 ja 99; Sehw SkU 151; Kett LW 54 ja 488; Streng 19; SKES 43.

vamm ' käsn ': wottis öhe ⌈wammi (Stahl HuH EE 248); wött ütte Schwammi (Ross 200); wottis öhe ⌈wammi (HuH 1654 EE 281); Schwam/ (⌈pongia) Wammi (Gös Man 371); wottis ühhe Swammi (HuH 1673 Hist 40); wottis ühhe Swammi (HuH 1693 EE 326).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks swam(p) ' Schwamm, spongia ' (Sch-L) ja asks swam(-mm-) ' Schwamm' (Sehw SkU 128); vrd. üsks Schwamm.

Sõna on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384) ja saksa laenuks (Kett LW 398).- Sehw DdL 25, 55, 68, 81 ja 97; Sehw SkU 128 ja 140; Kett LW 390 ja 398.

vammus ' vammus, teat. riietusese ': pähle tõmbatut ſe raudreiwa wammuſſe kahn ſeſt euckeduſſeſt (Ross 144); Wambs Wammus (Gutsl Obs 138); Wambs/ wammus (Gös Man 95) - koller/koller/ nachkwammus (Gös Man 262) - Wambs/ (thorax) Wammus (Gös Man 456).

<asks wambôs (-bois), -bes, -bus, wammis ' Wamms, bombasium ' (Sch-L).

Saksa Wams <pr <keskld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 276; Kett LW 468) ja alamsaksa laenuks (Saar LV 171; Wiget 269; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. 17.saj.) - Wag 25; Ahl 149/150; Schlüt 37 ja 44; Sehw DdL 42, 46, 99 ja 110; Sehw SkU 151 ja 231; Kett LW 468.

vandr(its)ema ' rändama ': ke ſeſt vcheſt Liñaſt ſe toyſe Linna ſiße wandereb (Müll 211); Et meije ſinnu johatamiſſen perran wandritzeme (Ross 210); durch wandern/ lebbi wandrizema (Gös Man 163).

Siia kuulub ka

vandre/mees ' rändaja': vche Wandre Mehe ninck Jallakeüya ſarnax technuth (Müll 211).

<asks wanderen ' wandern ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Reim Ross XLIII) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 31).- Beitr V 31; Schlüt 12 ja 13; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw SkU 151; Kett LW 474/475.

vang ' vang, vangistatu; vangipôlv': eth taema meidt emis igkewe ſt oma Ricku ſiddes omax wangix ollex piddanuth (Müll 110); needt pattut on temma wangis wotnut (Stahl HuH Lr 37) - wangitohrni ſees (Stahl HuH EE 146); ollime meye wangis (Ross 80) - ſe wangitorni ſiſſe (Ross 128) - Perraſt edda Babyloni wangi (Ross 175); Gefang/ wangk/wangkiſt; Gefangen nehmen/ wangix wotma (Stahl Anf 54) - Gefängnuſz/ wangkitohrn/ wangkiauck (Stahl Anf 62); wangitorne ſeß (Vig 96); KVs agkas Johannes wangkitohrnis ... kuhlis (Stahl LSp 31) - ke ſeſt Babiloniſcki wangkiſt tullit (Stahl LSp 74) - Se Kurrati wangk minna ollin (Stahl LSp 251); on temma ſeſt wangi tornis weilia tombnut (Elab VIII 61); Gefangen Wangis (Gutsl Obs 110); ollime meije wangit (HuH 1654 EE 19) - ſaht ſe wangitohrni heitetut (HuH 1654 EE 124); Gefangen/ wangk; Gefangener/ idem; Gefangen nehmen/ wangix wotma (Gös Man 204) - wangki kodda ... der gefangenen haus (Gös Man 230) - Kercker/ wangitohrn (Gös Man 255); tachtis mind wangix wottma (HuH 1673 EE 46) - heitis tedda Wangkithorni (HuH 1673 EE 170) - hoida Wangki/ Södda ... ees (HuH 1673 Lr 73); ſe ihu ſahp wangis piddatut (Brand I 162); kumbat ... Wangki= nink Weſſi = Waiwa ... ſiſſe ſahnut ommat (Rit 1674, 16); Ma Wangin olli (WTLR 100) - ollet ſedda Wangki wangki wötnu (WTLR 346) - minno päſta kui ... Petrit Wangitornist (WTLR 351); Wangki= Torni sees (Laur 164) - Kui kauw mind Wangkis peat (Laur 165); raggi erra Jahni Pähd

Wangi Tornin (Vas T 30) - Minna olle többine nink Wangin ollu (Vas T 56) - Petri nink Jahni Wangiwötminne (Vas T 232) - Wangiwihminne nink immetaolik Errapäſtminne (Vas T 234) - käſkſiwa Wangihoitjat neid häſte hoita (Vas T 262) - omma meid Wangitorni heitmu (Vas T 263); Sai wangis petut ilma Sühdt (WLR 164); KRiſt olli Wangin Surmale (TLR 55) - Wangi=Torni ſiſſen (TLR 151) - hoija Wangiſt / Söddaſt (TLR 199); Sääl ſawad need Wangid töine töiſega Rahho (VTkk 200); Wang ein Gefangener(Horn GE 23); Wangihohnede ... ſehs (HuH 1693 EE 72) - Mil Ajal olleme meye ſind haigge echk wanggi nõhnut (HuH 1693 EE 211) - Petrus ſai kül Wanggithornis piddatut (HuH 1693 EE 260) - Nink pähſta ... raſke Wangki Kähſt (HuH 1693 Lr 51); ſind ei wiſſata Wangi-Torni (KnKR EE 97) - Minna ollen haige ja wangis olnud (KnKR EE 142); üx waine Wang (Käsir 144) - Eſſiti peap Kirkiſſand temma jure ... minnema Wangikotta; Wangitorni ja Ahhilade ka (Käsir 179) - ollet kinniwoetut ja Wangiwitut (Käsir 180).

Samast tüvest on tuletatud

vangima ' vangistama ' : Miña ollen ſagkedamb wangitut ... olnut (Stahl HuH EE 46); ütz wangitut Inimene (Ross 195); kumbaſt nemmat wangitut ommat (Stahl LSp 710); Minna ollen ſagkedamb wangitut ... olnut (HuH 1654 EE 46); Mina ollen ſagkedamb wangitut ... olnut (HuH 1673 EE 45); Minna ollen ſaggedamb wangitut ... olnut (HuH 1693 EE 51);

[kaas]vangitu ' vangistatu, vang ' : Sinna laſſet kahn ...

welja ⌈innu wangitut (Ross 104); Sinna ollet ... Wangituid wallale tennu (WTLR 305); Wangitu kuhliwa neid (Vas T 262) - Aristarchus/ minno Kah⌈wangitu (Vas T 384); Sinna olled kange Wangituid wallale tehnud (KnKR Pr 43);

vangus ' vangipõlv ': Se Babyloni⌈ck wangkus (Stahl LSp 143).

⟨asks vangen ' gefangen, der Gefangene ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 129; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 955), rootsi laenuks (Schlüt 16; Oj SKTT 196, laenat. eesti rannarootslastelt; Saar KE 61), alamsaksa laenuks (Ar ScL 198; Ar GMSL 31/32; Ar SLHS 108 ja 118) ja germaani laenuks (Kett LW 470).- Ahl 243; Streng 254; Tamm 23; Ar GMSL 34 ja 44; Ar SLHS 117; Sehw SkU 85 ja 151; Kett LW 470; Set Bibl 467; Streng 254; Hak 55.

? vankuma ' hõljuma, vankuma ': Wackeln/ (vacillare) wanckima/ holjuma (Gös Man 454) - Wancken/(hallucinari) wanckuma (Gös Man 457).

Samast tüvest on tõenäoliselt tuletatud ⌈pead⌉ vangutama : Wincken/ (mit dem Kopff) wanckotama (Gös Man 471).

Võimalik, et sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks swanken ' schwanken wie ein Kahn '(Sehw SkU 128).

- Sehw SkU 128.

variseisch ' variseride, variserlik': hoida münd Phariſeiſche Öigkuſſe ehs (Stahl LSp 727).

Variseisch on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Phariseischen: vnde holden ein Concilium aver de Phariſeiſchen Lehr (Bibl 1599, Tydtregi ter).

Saksa pharisäisch vt. variser.

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 108).

variser ' variser': nente Phariſeiride ninck Kiriateediade Kiria ſiddes (Müll 335); nende Phariſeeride ſehs (Stahl HuH EE 97); need ollit neiſt Phariſeeriſt (Ross 75); ſemperraſt ütlep temma kahs/ nende Phariſeeride waſto (Stahl BSp 166); Temma on paljo Teut n. Nahrut kannatanut ſeſt Phariſeeriſt (Elab Bl 21); needt Phariſerit ninck Kirjatundijat murriſit (HuH 1654 EE 115); JEſus tulli ühhe Phariſeeri Pehmehhe Kodda ſiſſe (HuH 1673 EE 157); Kui ne Wariſeeri ſedda näijewa (Vas T 16/17); nehd ollit Phariſehriſt (HuH 1693 EE 13); AGga üks Inimenne olli Wariſeride ſäaſt (KnKR EE 83); Sihs ütlit Wariſerit (Käsir 113).

Variser on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Phariseer: Alſe he nu vele Phariſeer vnde Saduceer ſach tho ſyner döpe kamen (Bibl 1599, Matt III 7).

Saksa Pharisäer < ld < kr < hbr (Duden).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 32; Ar SLHS 108 ja 118).- Ar GMSL 35 ja 44;Ar SLHS 110;Kett LW 471.

varv ' värv, värvus ': kus temma on kudt punnane Farw (Stahl HuH Pr 210); Farbe/ farw/ farwiſt (Stahl Anf 54); ni punnane kudt punnane farw (Stahl LSp 220); Sel hohm ' on Surnu=Warw (HuH 1654 Pr 87); Farbe/ warwi (Gös Man 88) - Farb/warw/karw/a (Gös Man 183) - ſchmincke/ (fucus) palle warw (Gös Man 363) - Vernis/ [vernix] warw/ potti warw (Gös Man 430); Sel hohm' on Surnu=Warw (HuH 1673 Pr 76); Surnu=Warw (HuH 1693 Pr 91).

<asks varwe ' Farbe' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on laenatud farb: echk nemmät olles kui werreſt farb, ſihskit päämat nemmat kuj will ſahma (Ross 258) - vrd. üsks Farbe.

Sõna värv(varv) on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 272; Körb 96; Kask LÜ 13; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Streng 266; Ar SLHS 108) ja keskülemsaksa laenuks (Kett LW 478).- Schlüt 18, 25, 28 ja 45; Leetb 55; Mitzka 80 ja 81; Ar SLHS 115 ja 116; Sehw DdL 49,50 ja 127; Sehw SkU 87, 152, 154, 156 ja 246; Kett LW 281 ja 478; Set Bibl 474; Streng 266; Hak 55.

Vt. ka värvima I.

vastlavent ' vastlad ': Martius Waſtlawi kuu (Gös Man 79) - Faſtnacht / Waſtlawi (Gös Man 88) - Faſtnacht/ waſtlawent (Gös Man 184) - mertz/ (martius) paaſto (Waſtlawi) leehawotme (Jürri) kuu (Gös Man 293).

<asks vastelâvent ' der Abend vor den großen Fasten, vor Aschermittwoch, Fastnacht; im weiteren Sinne die ganze

Zeit von Donnerstag vor Estomihi bis Fastnacht ... Fastnachtsfeier; Mummerei, Mummenschanz ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Beitr XVI 129), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Schlüt 40; Kett LW 472).- Schlüt 34 ja 42; Sehw DdL 42 ja 100; Sehw SkU 152; Kett LW 472; Set Bibl 399; Streng 95; SKES 278.

veder ' vedru ': Wedder/ ein Feder im Schloß &c G.Wedro/ Acc. ſing. Wedro/ Acc. pl. Wedruid (Horn GE 59).

Veder on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks veder, vēdere, vedder(e), °vadder ' Feder, Vogelfeder ...; federnde Vorrichtung, Schnellfeder an Schloß , Armbrust usw. ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 280; Körb 96). - Oj SKTT 199; Sehw DdL 118; Sehw SkU 86 ja 153; Kett LW 54 .

veedel ' saba, pintsel ': ſcheiff/ wädel (Gös Man 353).

Veedel on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks weddel ' Büschel, Quast' ja asks wadel ' Schwanz' (Sch-L); vrd. üsks Wedel.

veerendeil ' veerand': Viertheil Jahr/ ſtrimeſtre] werendeil Ahſt / nelias Ahſta oſſa (Gös Man 438);

igka wehrendel Ah⌈tas (BHorn 153); Werandik/ ein Vierthel (Horn GE 35); (poled ja werendikkud)(Plakk 268).

⟨asks veren-, vêrndêl ' Viertel eines Ganzen, quartale ' (Sch-L).

Sôna on peetud alamsaksa laenuks (Ahr 172; Viir 189) ja alamsaksa vôi saksa laenuks (Aav 384).- Sehw DdL 49, 53, 72, 116 ja 121; Sehw SkU 157 ja 437; Kett LW 54; Viir 189.

veering ' veering, teat. raha ': Wäring ein halb öhr Gen. Wäringi/ Acc. Wäringid Acc. pl. Wäringiid (Horn GE 15).

⟨asks vêrinc ' Vierding, Münze, s. vêrdinc^{2}; vêrdinc(-g-) (verdunc), ^{0}vêrndinc (s.noch ^{1}vêrinc, vêrlinc) ' Vierding, ferto; vierter Teil eines Maßes oder Gewichtes; Münzeinheit, Silbermünze, im allg. vierter Teil einer Mark' (L-Bor).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 282; Saar KE 59), alamsaksa vôi rootsi laenuks (Beitr III 13) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 481).- Schlüt 44; Sehw DdL 40, 49, 100 ja 123; Sehw SkU 156, 215 ja 429; Kett LW 481.

vehtmeister ' vehklemisôpetaja ': Fechtmei⌈ter/ Wechtmei⌈ter/ ke toi⌈et oppeb tapplema (Gös Man 185).

Vehtmeister on laenatud alam- vôi ülemsaksa keelest - vrd. asks Fechtmeister (Mensing) ja üsks Fechtmeister.

Saksa Meister vt. meister.

- Schlüt 27; Aav 385; Sehw DdL 36 ja 71.

?? veimed ' mõrsja kingid pulmalistele ': Braut Kaſten/ Weime Kirſt (Gös Man Spl 147).

Võimalik, et veimed on alamsaksa keelest lähtunud- vrd. asks wedem(e), weme, altfr. withuma, wethem, wathem, alth. widumo, mhd. wideme ' Dotation, dos (dotalicium); bes. Dotation für die Kirche, geistliche (unbewegliche) Güter, spec. das Pfarrhaus, parrochia ' (Sch-L).

Sõna on peetud vanemaks germaani laenuks (Tunk Vir 1920, 106), alamsaksa laenuks (Karst 1921, 102 ja Saar LV 133, tõenäol. < asks; Wiget 269) ja genuiinseks sõnaks (Kett AKV 452).- Kett EV 121/122; Saar EK 1924, 133; Saar LV 130-133.

velpoom ' võll': welle/ (in der Mühlen) welboom (Gös Man 466).

< asks Wellen-boom s. Windelboom; Windelboom 'glatter Baum zum Niederschnüren des Korn- oder Heufuders. Neben Windel-(Winnel-)boom findet sich oft Widdelboom, vereinz. Wickel-, Wille-, Will-, Willn-, Wellen-, Wöll-boom' (Mensing).

- Hup ES 290; Sehw DdL 128; Sehw SkU 153; Kett LW 477.

velthärr ' väejuht ': Feldherr/ Weldherri (Gös Man 88) - Feldtherr/ Weltherr/ Gennerahl (Gös Man 186).

Veltherr on laenatud alam- või ülemsaksa keelest - vrd. asks velthêre ' Feldherr, Heerführer' (L-Bor) ja üsks Feldherr.

Ülemsaksa keelest on - vähemalt osalt - laenatud feldherra : ſe Feldherra/ ninck Cantzleri ehs (Stahl HuH Kat 80); Kes öhe Gennerali ehk Feldherra auwo ... teotab (sõd 176) - vrd. üsks Feldherr. Vrd. ka vrts herra, hoerra (Streng 32).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Ar SLHS 111) ja alamsaksa või ülemsaksa laenuks (Ar SLHS 89). - Streng 22.

verdeenima vt. teenima

verdeenst, verteenistus vt. teenistus

vermetus ' teat. sakrament rooma-katoliku kirikus': se wermetus (RSJ 618).

Sõna on alamsaksa keelest lähtunud - vrd. asks ferminge ' Sakrament der Firmung, Vornahme der Firmung, confirmation edder ferminge ' (L-Bor).

vest '(käe)pide ' : Geheng/ (am Degen) weſt (Gös Man 205) - hefft/ (an den Degen capulus) weſt (Gös Man 232).

Sõna võib olla alamsaksa laen - vrd. asks ^{2}veste (^{o}veste), ^{o}vest(e), auch Geveste ' ... Halteleine, vgl. bõtveste ' (L-Bor); võimaliku laenuallikana tuleb arvesse ka rootsi keel (vrd. Ar ERL 114).

Sõna vest ' Degengefäß ' on peetud rootsi laenuks (Ahr 172).- Ar ERL 114; Streng 267.

viig ' viigimari ': Sempraſt ſolmſit naemat Figilecht vchte (Müll 42) - kudt vx Wina eche Vige Puh (Müll 327); wallataket ſe figi puh ... pehle (Stahl HuH EE 13) - Kas woip winamarjat nopma neiſt ohackaſt ? Echk figit neiſt orjawitzaſt (Stahl HuH EE 115); Kajeket ſe figi puh (Ross 73) - figi marjo (Ross 130); wallataket ſe figi puh (Stahl LSp 18); wallataket ſe figi puh ... pehle (HuH 1654 EE 7) - Kas woip ... nopma ... figit neiſt orjawitzaſt (HuH 1654 EE 128); Feige/ wijhgi (Gös Man 88 ja 185) - Feigen=Baum/ wijhgi puh (Gös Man 185); Wallataket Figi=puh ... pehle (HuH 1673 EE 7) - Kas ... noppetaxe ... Wigit Orjawitzaſt (HuH 1673 EE 134); temmä näggi ütte Wiji=Marja Puhd (Vas T 44) - Ent Wijipuhſt opke ütte Moiſtukönnet (Vas T 98); Wahtaket Figi=Puh ... pähle (HuH 1693 EE 7) - Kas ... noppetaxe ... Wigit Orjawitzaſt (HuH 1693 EE 155); waatke Wii Puud (KnKR EE 4) - Kas ... noppitakſe ... Wigi Ohhakiſt (KnKR EE 101).

〈asks vige ' Feige ' (Sch-L).

Saksa Feige 〈provans 〈ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 285) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 492; Ar GMSL 32; Ar SLHS 109 ja 118).- Schlüt 21 ja 41; Ar GMSL 34 ja 45; Ar SLHS 117; Sehw DdL 49, 57, 82 ja 100; Sehw SkU 159; Kett LW 492; Streng 258.

viik ' merelaht ': (yn meddy Tallinns Merre ninck wyki pael (Müll 86).

<asks wîk ' (See)bucht' (Sch-L).

Sõna on peetud rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956); rootsi või alamsaksa laenuks (Ar MS 166/167; Ar ERL 115) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 32).- Ar GMSL 34 ja 44.

viil ' viil': Feile/ wijhli (Gös Man 88) - Feile/ [lima] wijhl; Feil=Staub/ wijhli pörm/ (itt (Gös Man 185).

<asks vile ' Feile' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Hup ES 285; Beitr XVI 130; Körb 96; Thoms 82; Leetb 55) , rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 492).- Wag 23; Schlüt 23 ja 41; Oj ÜnL 4; Sehw DdL 31, 38, 49 ,100 ja 125; Sehw SkU 159; Kett LW 492; Set Bibl 472; Streng 258; Hak 55.

viilima ' viilima ': feilen/ wijhlima (Gös Man 185) - poliren/ (polire) (illedax wijhlima (Gös Man 324).

<asks vilen ' feilen ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 285; Beitr XVI 130; Körb 96) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 492).- Sehw DdL 100; Sehw SkU 159; Kett LW 492; Streng 258.

viiruk ' viiruk, suitsutamisel kasutatav lõhnav aine': wirock/ ninck myrrit töit nemat (Stahl HuH Lr 14); kinckſit temmale kulda, Wyroki ninck Myrrhe (Ross 84); Se uſck peap meddi Kuld ollema/ ſe palwe meddi Wirock (Stahl LSp 141); Nemmat ſahwat ... kulda ninck wihrocki tohma (HuH 1654 EE 24); Weyrauch/ wijrohk (Gös Man 95) - weyrauch/ (thus) Wyrohki (Gös Man 468); andſit temal/ Kulda/ Wirohk/ nink Mirrhit (HuH 1673 EE 25); Kuld/ Wirok/ Mirrah töijewa (WTLR 18); Salwi/ nink Wirokit (Vas T 476); Kuld/ Wirok / Mürrä töijewa (TLR 22); Kudt Kulda/ Myrrhit/ Wihroke (HuH 1693 Lr 181); andſid temmale Anded Kulda, Wiroki n. Mirrid (Creid 233); Nemmad peawad ... Kulda ja Wiroki tooma (KnKR EE 16).

ſasks wirôk, -rik, -rek' Weihrauch '(Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup ES 288; Beitr XVI 131; Körb 96) ja alamsaksa laenuks (Saar Ents 700, laenat. 12.-15.saj.; Kett LW 494; Saar KE 78, laenat. saksidelt 13.-15.saj.; Ar SLHS 109 ja 118).- Schlüt 41 ja 42; Sehw DdL 31,40, 82, 100 ja 133; Sehw SkU 159 ja 327; Kett LW 494.

viis ' viis, komme, laad ; lauluviis': Keſz Roiwi wiſe uheſt teiſeſt wottap (LTÕ 3); Ei Tohhi ... Erra Kiendo Ehk Teistwiſil panna (Krist 367); On Perrel kaunis Wihs ninck Komb (HuH 1654 Lr 63); Art (Weiſe/) wirtz/ wijſi (Gös Man 97) - Gebrauch/ wijſi/ kombe/ mohdo (ritus) (Gös Man 202)- Gewonheit/kombe/ wijſi/ wirtz/

piddo; Gewöhnlich/ wijʃi perra (Gös Man 214) - Ordentlich/ [congruè] ſehduſſe n. wijhʃi perraʃt (Gös Man 317) - pflegen/ [ſolere] omma wijhʃi piddama (Gös Man 322) - poet/ poeht/ ke ſannat ſehdtab wijſe ſiſſe (perraʃt) (Gös Man 324) - tracht/(Kleider habitus) muſter/ wijhʃi (Gös Man 415); kaunis Wihs nink Komb (HuH 1673 Lr 53); Se wysy perra, Oldermañist ehk Beysitzrist töstetasse (Voorim 49); Se Wihʃi perra laulda (WTLR 7) - ſinno Wihs om (WTLR 139); nida kui Judaliſſil Wihs om matta (Vas T 222); Se Wihſ on nühd ſihn IIma ſehs (WLR 160); Se Wiʃi perrä (TLR 3); täma Palliʃtuſſe all peat ſina Kranati=Ubbina=Wiʃi teggema (VTkk 192); On Perrel kaunis Wihs nink Komb (HuH 1693 Lr 55); ninda kui Judaliste Wiis on mahha matta (KnKR EE 231); ſe wiʃi perrä laulda (Karl 254); ütlewad, et ſe ikka nende wiis on olnud (Plak 266); ühest nurjatumast, Wisist/ ehk jomisse sedda teeb (Sõd 176); CHriʃtlikko Kombede nink Kirko=Wiʃide ka (Käsir IV)- Pärraʃt pallup temma kahs ſedda Wiʃi (Käsir 23) - Pärraʃt laulap ſe Kirkiſſand neid Sannat nende Laulo Tähhede ja Wiʃipärraʃt (Käsir 116); ſedda wiʃi, kui on ſätut (Kahurv 269).

‹asks wis(e) ' Art und Weise ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 97; Schlüt 12), rootsi või alamsaksa laenuks (Thoms 184; Jõg EM 130), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 495; Ar EK 1940, 110).- Schlüt 21, 24 ja 41; Sehw DdL 21 ja 100;Sehw SkU 160; Kett LW 495; Set

Bibl 472.

vilipper ' filippoilane' : Paulu ſſe rahmatut ... üx neile Philippprille (Stahl LSp 419); Pahwli ſe Apoſtli Rahmat Wilippilei ſtille (Vas T 373); Epiſtel Urbe Päwal Wilipprid (KnKR EE 53).

Vilipper on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks Philipper : De Epiſtel S.Pauli an de Philipper (Bibl 1599).

Kujust Philipper on arvatavasti lähtunud ka vilippileine.

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 89). - Reim PS 203; Ar SLHS 110.

vilister ' vilist, teat. rahva nimetus piiblist': Kus David nende Philiſtride Goliath tapnut/ ninck needt Philiſtrit pögkenut ollit (Stahl LSp 387); Eis Sinna tehja, eth neet Philiſtilei ſet jſandan ommet ülle meit (Gutsl kk 120).

Vilister on laenatud usutavasti alamsaksa keelest - vrd. asks Philister : de vyff Vörſten der Philiſter (Bibl 1599, Kohtum. III 3); vrd. ka üsks Philister.

Kujust Philiſter on arvatavasti lähtunud ka vilistileine.

- SKES 43.

vill, villike ' vill (Blase)': waſſerblas/ weſſiwil/ weſſiwilliſt; blatter an leib/ willikenne/ willi-

keſſeſt (Stahl Anf 43); Blatter Willi (Gutsl Obs 103); blatter/ puſula willi/ williken (Gös Man 141) - Hitzblätterlein/ ſoija will (Gös Man 142) - hitzbläslein/ puſtula) willit; hitzblätter/ (papula) willi/ wiſtar (Gös Man 239); Wil / G.Willi/ Acc. pl. Williſid/ eine Blatter (Horn GE 33).

Samast tüvest on tuletatud

[üles] villutama ' üles keema ': Auffwallen/ bullire ülles willotama (Gös Man 114).

Sõnad vill ja [üles] villutama on alamsaksa keelest lähtunud - vrd. asks swel ' Geschwulst' ja asks swillen, swellen ' schwillen' (Sch-L); vrd. ka asks wellen ' aufkochen, aufbrausen, bullire ... trans. aufwallen machen; ... bes. von Dingen, die man nur eben aufkochen läßt (zu einer dünnen Brühe), bes. mit einer Zuthat ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Kett AESA IV 15).

vilt ' vilt ': Hans Wyllt (Kul 140).

<asks vilt ' verdichtete Wolle (Haar), Filz, consutura, filtrum ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 286; Körb 96), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 130; Schlüt 25; Kett LW 488; Ar EK 1940, 109) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103).- Ahl 84; Schlüt 30; Saar EK 1923, 140; Schw SkU 158; Kett LW 54 ja 488.

? vinkma ' viskama, heitma': werffẽ winckma Item heitma (Gutsl Obs 139); werffen/ (mit einem Stein oder Stock) winckma/ wi ckma/ winni tama (Gös Man 467); Ent temmä winga edda Ellä jät Tulle (Vas T 288).

Võimalik, et sõna on lähtunud alamsaksa keelest- vrd. asks wenken ' winken' ja asks swingen ' schwingen, schwingend schütteln; spec. Flachs, Hanf schwingen; den Flachs mit der swinge schlagen ' (Sch-L).

- Kett LW 403 ja 477/478.

viool ' kannike': Viole/ [flos] violi minniken/ öizeken; Violen braun/ [janthinus] violikorb/ violi karv (Gös Man 438).

Sõna on laenatud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks viõle (fyggole), vîole ' Veilchen, überh. als angenehme, liebliche Blume ... ' (L-Bor) ja üsks Viole.

Saksa Viole < ld < kr. (Duden).

- Sehw DdL 61 ja 121; Sehw SkU 88, 157 ja 314; Kett LW 68.

viss ' kindel': e on ny wiß ninck Toßy (Müll 145); Eth e agkas edda wi imb ünnul ündip (Stahl HuH Pr 226/227); Eth e enge edda wi imbe t innul ünnib (Ross 266); Se on üx wis techt (Stahl LSp 369); neile ahp ohe wißi mehra ehdtut (Elab X 72); Se on jo wi e (HuH 1654 Lr 13); Gewiß/ wi i (Gös Man 89); minnul e igka Wenn' Ello on Wi e (HuH 1673 Pr 53);

ni wirri nink töRRi on (LPR 13); Se on mul wirre (HuH 1693 Pr 60);

Samast tüvest on tuletatud

[nii] vissist (vist) ' kindlasti': ni wirsi t kudt Jum - mal... mind peap awwitama (Kohtuv I 30); wißirte vrckma (Müll 97); Se on jo wirrirt töRRi (Stahl HuH Pr 205); gewirzlich/ wirrirt (Stahl Anf 29) - gewirz / wirrirt (Stahl Anf 30); wirrirt üx töRRine Innimenne (Stahl LSp 62); temma rahp Wißirt ründ awwitama (Elab IV 32) - Niwirrirt, kudt minna ellan (Elab Lip 37); Niwißirt mind Jummal ... awwitako (Kaalum 52); töddert ninck wirrirt (HuH 1654 EE 75) - Eth ommat Pattus huckas wirt (HuH 1654 Lr 25); ja freylich/ [maximè] wirt/ ninck töhrt (Gös Man 194) - Gewis/ töhrt/ töddert/ wirrirt/ kindlart (Gös Man 214) - traun/ (certè) wirt ninck kindlart (Gös Man 417); lohtan kaas wirrirte Taiware tulla (HuH 1673 Pr 30) - Mind kirku temma Kurkurt wirt (HuH 1673 Pr 56); Se Auwustus meil tulleb wirt (Boecl 266); eth tem̃a wis- siste sehl peap ollema (Voorim 50); ellaw om re kohlnu wirt (WTLR 130); Wist, wist, on sehl mul parremb Nouw (Laur 166); Sihs Hinge=Wahgmas kuhle wirt (LPR 47); Sa ollet münno Tröhrtja wirt (WLR 17) - töhrt nink wirrirt (WLR 139); Suur Hallerus om re kül wirt (TLR 17); wirt/ wirrirt/ gewißlich/ Germanismus (Horn GE 93); Se on wir- rirt töRRi (HuH 1693 Kat 16) - Ke ollet mo ehs rurnut, wirt (HuH 1693 Pr 87); Üks imme ARRi wirt on re (KnKR Lr 16) - Se on wirrirt töRRi (KnKR Kat 18); Ja re on

wiſſiſt töſſi (KKF 15); wiſt ütz kurri aik (Skragge 277); ni wiſti kui jummal ... mint peap awitama (Prot II 359).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest- vrd. asks wisse, wis 'sicher, fest' (Sch-L); vrd. ka vurts wiſz (Streng 263).

Rootsi keelest on laenatud Vigaeusel esinev viss: Minna ollen ſäl päll wiſz(Vig 85) - vrd. Ar RM 10/11.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Mạn 89; Beitr XII 119; Kett LW 490), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,956), alamsaksa laenuks (Schlüt 16 ja 40; Ar RM 11; Ar GMSL 32, Mülleril esinev wiss < asks; Ar Boecl 272; Ar SLHS 109) ja rootsi laenuks (Ar ERL 116/117, sõna levimiseks võis kaasa aidata ka alamsaksa keel; Saar KE 61).- Streng 263; Tamm 24; Ar GMSL 35 ja 44; Ar SLHS 112; Kett LW 490; Streng 262/263.

vlask vt. lask

vleht '(juukse) palmik ': Flechte/ Vlehhit/ juuhxe palmet (Gös Man 190).

Vleht on laenatud usutavasti alamsaksa keelest- vrd. asks vlecht und vlechte ' Flechte; Flechte von Haaren, Bändern etc.' (Sch-L); vrd.ka üsks Flechte.

Alamsaksa laen on tänapäeva eesti keeles murdesõnana esinev pleht '(juukse)pats '.

Verbi plehtima on peetud saksa laenuks (Hup ES 184).- Schlüt 25, 27 ja 44; Sehw SkU 14.

vlekkima ' määrima': kumb hendes eſſi ilmafleckit lebbi ſe pöha Waimo Jummalalle offritzenut om (Ross 102) - hendas ſeſt ilmaſt ilmafleckitult piddama (Ross 113)- ilma errafleckmatta .. perrandu ſſes (Ross 118).

Sõna on lähtunud alam- või ülemsaksa keelest- vrd. asks vleck(e) ' Fleck' (Sch-L) ja üsks Fleck.

Alamsaksa laen on tänapäeva eesti keeles esinev kuju plekk.

Sõna plekk on peetud saksa laenuks (Hup ES 184; Beitr XVI 114; Körb 93) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103).- Beitr V 31; Rot Olev 47,955; Sehw SkU 13, 14, 90 ja 91; Kett LW 302; Set Bibl 426.

vloor vt. loor

vloorkapp vt. kapp I

vokk ' vokk ': Räderwock/ rattaſte wock (Gös Man 93) - Wocke/ woicke (Gös Man 95) - rocken/ (colus Spinrocken) Wocki; rocken anlegen/ adplicare ad colum wocki pehle pannema (Gös Man 339) - SpinRad / (girgillum) Wock (Gös Man 388) - wocke/ (Spinwocke) wock (Gös Man 473); Wok/ G.Wokki/ Acc.pl. Wokka/ ein Spinnwokken (Horn GE 33);

wok (Aab 1694, 239); wok (Aab 1698, 247).

‹asks wocke ' der Stock, um welchen der zu spinnende Flachs (disse) gewickelt wird; der eingebundene Flachs am Rocken; Spinnrocken ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 93 ja 95; Hup ES 292; Saar KE 59), alamsaksa laenuks (Beitr XVI 130; Thoms 167; Set Bibl 473; Oj SKTT 200; Saar Ents 703, laenat. 17.saj.; Saar EKRP 19 ja Saar KE 84, laenat. ~17.saj. alguseks) ja rootsi laenuks (Aav 384).- Wag 23; Ahl 82; Schlüt 16 ja 43; Mäg EtM 12; Tamm 24; Sehw DdL 29,99,106 ja 127; Sehw SkU 150, 160 ja 215; Set Bibl 473; Streng 190; Hak 52.

vooder ' vooder': futter/ (unter Kleider) woeder rijhde all; futtern/ (die Kleider) wooder pañema rijhde all (Gös Man 199) - Panneel/ Seina woeder (Gös Man 318) - Peltzwerck/ nachkane woder (Gös Man 320) - tuch ... ⌈ubductitius futter tuch/ wohdri kallewe (Gös Man 419).

‹asks võder (voeder, vouder) ' Futter, Unterfutter, Pelzfutter, Pelzbesatz; Futteral, Behälter, Bestecktasche, Brieftasche, Umschlag ' (L-Bor).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 130), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Kob SLEP 153; Kett LW 454; Ar HMH 132) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Thoms 136; Schlüt 41; Jõg EM 128; Ar EK 1933, 131; Ar SLHS 114; Sehw DdL 31, 50,99

ja 111; Sehw SkU 147, 160 ja 229; Kett LW 454; Set Bibl 368/369 ja 474; Streng 265; Hak 55; SKES 89.

vooderdama ' vooderdama ': futtern die Schuh mit Lacken/ kingat woedrima kallewe kaas (Gös Man 199) - Gefuttert/ (Kleider) wohdertut (Gös Man 204) - Korck Schuh / [sandalium] towli puh ka woedertut king (Gös Man 263).

<asks voderen (voren) ' füttern, pabulari; unter-, ausfüttern ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Kob SLEP 153) .- Sehw DdL 99; Sehw SkU 148 ja 160.

voolpink ' lesimispink ': Faullbette/ woolpencki (Gös Man 184).

Sõna on laenatud alamsaksa keelest- vrd. asks Vuul-bank ' Faulbette'. Up der Vuul=bank liggen ' faul-lenzen ' (VBNW).

voor ' voor': Fuhrman/ woorimees (Gös Man 89) - Fuhrman/ Kaarman/ woorimees; Fuhrmans Kittel / woorimehe Kuub (Gös Man 197); Se Worymehste ãmeth (Voorim 47) - wory pähle welja minnema (Voorim 48) - Se pohle woryraha miss Se reyse mehs peap andma (Voorim 50).

<asks vore ' Fuhre, Fortbewegung, Fortschaffung; concr. Fuhrwerk, Wagen; Art u. Weise zu varen, zu sein ' (Sch-L).

Ülemsaksa keelest on lähtunud fuuremees: nende fuhremiste ette loetud ningk erraselletud sahma (Voorim 51) - vrd. üsks Fuhre ja Fuhrmann.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES 293; Beitr XVI 130; Körb 96), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa laenuks (Oj SKTT 201; Kett LW 456).- Rot Olev 47,955; Schlüt 41, 43 ja 44; Sehw DdL 38,50,69, 99 ja 118; Sehw SkU 148, 160, 215 ja 229; Kett LW 54, 322 ja 456.

vordeenima vt. teenima

vordeenistus, vordeenst vt. teenistus

vork ' hang, vigel ': forcke/ forck/ forckiſt (Stahl Anf 61); Furche/ Fuorcke (Gös Man 89; teose lõpus Spl 89: Furche / Worck) - klewel/ (fuſcina) wigkl/ kaffel/ Vorck (Gös Man 259); örk (Aab 1698, 247).

<asks vorke ' Gabel jeder Art; bes. die große (Feuer-, Heu-, Mistgabel)' (Sch-L).

Saksa Forke, Furke ' große (Heu)Gabel ' <ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Mäg SVS 321-323, tõenäol. asks; Ar SLHS 89).- Ar SLHS 117; Sehw DdL 50 ja 99; Sehw SkU 149.

vorp ' kord ': töiſt worpi/ hawa - zum andern mahl (Gös Man 46) - mitto kord/ worpi - wie offt (Gös Man 47).

<asks worp ' Wurf. Vgl.Frisch: eine Zahl von gleichgültigen (d.i. gleichwertigen Münzen, die man auf einmahl aus der Hand im Zählen werfen kann) ... ' (Sch-L).

Sõna varp on peetud alamsaksa laenuks (Kett LW 505). - Kett LW 505.

vorskoonima ' armu heitma, säästma ': Semp: eb vorſchone Jumall mitte ſen Pañitze Ilma (Müll 130).

<asks [2]vorschônen, trans. (vereinzelt c. D.p.) 'schonen, verschonen, mit Nachsicht behandeln '(L-Bor).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 8).- Ar GMSL 35, 43, 45 ja 50; Kett LW 373.

vorst ' vorst': wurſt/ worſt / iſt (Stahl Anf 132); Wurſt/ worſt/i (Gös Man 96) - Blutwurſt/ werri worſt (Gös Man 144) - bratwurſt / Metworſt (Gös Man 146) - Leberwurſt / maxo worſt (Gös Man 276) - ſchweis= Wurſt/ (tucetum) werri worſt (Gös Man 373) - wurſt/ (farcimen) worſt/i. kortz/a (Gös Man 477).

<asks worst ' Wurst' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 293; Beitr XVI 131; Körb 96; Oj ÜnL 2; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar SLHS 109 ja 118) .- TH 323; Schlüt 41; Kob PSL 98.

vraht ' laeval veetav kaup, last; tasu kaubaveo eest ': oma frachty Raha Amētty kohtolle andma (Voorim 50).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest -vrd. asks vracht ' Fracht; Lohn für die Fracht ' (Sch-L); vrd. üsks Frecht.

Alamsaksa laen on tänapäeval eesti keeles esinev kuju praht.

Sõna praht on peetud alamsaksa laenuks (Streng 180; SKES 714). - Wiget 258; Sehw SkU 94; Streng 180; Hak 55; SKES 714.

vrihärr ' vabahärra, teat. asdlitiitel ' : Freyherr/ Wryherr/ i (Gös Man 194).

Sõna on laenatud tõenäoliselt alamsaksa keelest - vrd. asks vrihere ' Freiherr, baro ' (Sch-L); vrd. ka vurts frijherre (SKES 44).

Rootsi keelest on laenatud friihärra : Frijherra / Herra ülle Antis=Tullegarn= nink Frijberge Moiſa - vrd. vurts frijherre (SKES 44) (Ar RM 7; Ar SvL 200).

- Sehw SkU 17; Streng 21; SKES 44.

vrookost ' pruukost, hommikueine': Früh ſtück/ pollis/ wrooko ſt; Früh ſtücken/ polla ſtama/ wrooko ſt wotma (Gös Man 196).

<asks vrokost ' Frühkost, Frühstück ' (Sch-L).

Alamsaksa laen on ka tänapäeva eesti keeles vananenud

sõnana esinev paralleelkuju pruukost.

Kuju pruukost on peetud saksa laenuks (Hup ES 191 ja 192; Beitr XVI 116; Körb 93) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 30). - Schlüt 24; Sehw DdL 41, 42, 49, 75 ja 84; Sehw SkU 18; Kett LW 30.

vunn ' sõim ' : ſyβ piddat teye ẅlle meldae neile Landsknechtille nente Kuw raha andma, ninck ſate monda Gotts wunnith weel paelekit (Müll 227).

‹asks wunde ' Wunde; häufige Versicherungs-, Betheurungsformel ... ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 32). - Ar GMSL 35, 43 ja 44.

võll ' võll, telg ' : Rigel / Wölli / Telg (Gutsl Obs 127) - Welle axis Wölli (Gutsl Obs 139).

Sõna on lähtunud labialiseerunud e-ga alamsaksa kujust; vrd. asks welle, wille ' alles was cylinderrund ist, Walze (Mühlenwelle, Brunnenwelle etc) ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 290). - Ahl 231.

võlv ' võlv ' : Gewölb / Wölw / wölwiſt / wölben / wölwima (Stahl Anf 131); Gewölb Wölwi (Gutsl Obs 111); Gewölb / Wölwi (Gös Man 89) - Gewölb / ſfornixſ wölw (Gös Man 214); ſiis jooks keik Rahwas nende jure ſe Wölwi / kumb kutſutakſe Salomoni (Wölwiks) (KnKR EE 262).

Sõna on lähtunud labialiseerunud e-ga alamsaksa kujust; vrd. asks welve ! Gewölbe ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 89; Hup ES

290; Körb 96; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 477; Ar SLHS 109 ja 118). - Wag 18 ja 19; Schlüt 15; Ar SLHS 115; Sehw DdL 37,49,50 ja 100; Sehw SkU 153 ja 324; Kett LW 477; Set Bibl 367; Streng 34; Hak 51.

vôlvima ' vôlvima' : wölben/ wölwima (Stahl Anf 131); Wölben/ wölwima (Gös Man 96) - gewölbet/ wolwitut (Gös Man 214).

Sõna on lähtunud labialiseerunud e-ga alamsaksa kujust; vrd. asks welven ' wölben' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 96; Hup ES 290; Körb 96; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 477; Ar SLHS 109 ja 118). - Ar SLHS 115; Sehw DdL 49 ja 100; Sehw SkU 154; Kett LW 477; Streng 34; Hak 51.

värk ' töö, tegevus; viis, laad ' : Puhſeppi Werck/ id eſt, Opus Fabri Lignarij; Kangro Werck/ id eſt, Opificium Textoris (Gutsl Obs 37) - Arth/ artific. Werck/e (Gutsl Obs 103) - Werck Töh (Gutsl Obs 139); Neihde kalliwwiſeppide wercki perra (Gutsl kk 113); Muh Werck mu Meelen om (Gutsl 1652,600); Werck/ werck (Gös Man 95) - bruſt=Fell/ Rinda=nachk / werck (Gös Man 149); nida tekke teije kah neile ſamawürki (Vas T 123) - Kas minna ſeddä Innimiſſe wärki könnele (Vas T 326); Seſamma Laul töiſt Wärki (TLR 6) - töiſtwärki ümbreſõetu (TLR 37); Pitſati=Piſtmiſſe wärki Leikatut (VTkk 191).

‹asks werk, wark ' Werk, Thätigkeit, Arbeit; concr. das Gearbeitete, Product der Arbeit. In der militär. Sprache ein (meist hölzernes) Belagerungswerkzeug; Stockwerk eines Baues ...; als Kunstausdruck der Pelzer und Kürschner: Pelz(werk); Bienenwerk, - gewerk; die (ausgepressten) Honigwaben; = werp, Kette, Aufzug der Weber; die Gesammtheit in einem bestimmten Zweige Arbeitenden, Gewerk, Innung, Gilde, Zunft ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95), rootsi laenuks (Ahr 171) ja alamsaksa laenuks (Kob SLEK 151).- Schlüt 18, 29, 35 ja 43; Mitzka 80; Ar SLHS 115.

värksteede ' tööкoda ': ẅx Ämetmees oma Werck - ſtede pael (Müll 94).

‹asks werkstede ' Werkstätte' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 32; Ar GMM 353). - Ar GMSL 34, 43 ja 50; Hak 53.

värsk ' värske ': Se on: Ẅx ſeſarn Pu, Kae ickex kaſwab, Öitzeb, wiliane ninck verſch iaeb (Müll 325); Friſch/ warſk (Gös Man 88; teose lõpus Spl 88; Friſch/ Werſck) - friſch/ [recens] werſck; man ſaget auch Friſche Fiſche/ oder Fleiſch werſck und tohr (Gös Man 195).

‹asks versch, vers, varsch ' frisch, alts. wersc' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Saar KE 60), alamsaksa või rootsi laenuks (Beitr III 13; Ahr 171),

rootsi vôi taani laenuks (Rot Olev 5,103) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 32; Ar SLHS 118).- Schlüt 22 ja 25; Mitzka 79; Wiget 258; Ar GMSL 35, 45 ja 50; Ar SLHS 115; Ar GMM 352; Kett LW 479; Sehw SkU 17; Kett LW 479.

värss ' värss, salm ': Se ſana Kyrioleis, kumb ẅche igka Verſſe iures ſaab lauletuth (Müll 39).

‹asks versch(e) 'Vers ' (Sch-L).

Saksa Vers ‹ld (Paul DW).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 272 ja 283; Beitr XVI 130; Körb 96; Streng 267) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 378; Ar GMSL 33; Ar SLHS 118).- Schlüt 43 ja 45; Ar GMSL 34 ja 45; Sehw DdL 137; Sehw SkU 87, 154, 156 ja 350; Kett LW 54, 283 ja 378; Streng 266/267; Hak 57.

värvima I' värvima ': Farben/ warwin/ warwiſin/ warwinut/ warwima (Stahl Anf 54); Angeſtrichen/ werwitut (Gös Man 106) - anſtreichen/ werwima (Gös Man 110) - Färben/ warwima (Gös Man 184) - ſchmincken/ palle warwima (Gös Man 363).

Samast tüvest on tuletatud

värvija: kumb ützkit ferwja ei woi mah pähl ni walges tetta (Ross 153); eth ücheckit farwija mah pehl niſuggu ſe walgke tehha woip (Stahl LSp 226/227).

‹asks verwen ' färben ' (Sch-L).

Sôna on peetud saksa laenuks (Hup ES 272; Körb 96; Ar SLHS 111), alamsaksa laenuks (Oj ÜnL 2; Ar SLHS 108/

109 ja 118) ja keskülemsaksa laenuks (Kett LW 478) .- TH 323; Hup ES 283; Beitr V 91; Ahl 95; Ar HMH 243; Ar SLHS 115; Sehw SkU 87,88,152, 155, 157 ja 246; Kett LW 478.

värvima II 'värbama': werben/ (Kriegs Volck conſcribere) werwima (Gös Man 467).

<asks werven, warven, alts huervan, eig.sich drehen; dann bildl. thätig sein, betreiben, ausrichten, verhandeln, agere; mit Obj. ausrichten, vollführen, bes. einen Auftrag, eine Botschaft etc.' (Sch-L); vrd. asks werwen 'werben, erwerben ' (Woeste).

Sõna on peetud saksa laenuks (Hup ES 282), alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 478).- Beitr X 147; Schlüt 18; Mitzka 80; Sehw DdL 49; Sehw SkU 154, 155, 157, 215 ja 394; Kett LW 478; Hak 55.

väärt 'väärt, väääriline; tähtsus, väärtus': ux aſzi miſz kuſz tibbo Wert on (LÕ 3); ke hend ſe igkeweſe ello ... eb mitte Weerdt pea (Müll 16); witza olleme meije wehrt (Stahl HuH Lr 117); ütz Töteggia om omma Palcka währt (Ross 33); ep ollen mitte wehrt (Stahl LSp 43); ſedda Auwo mitte wehrt on (Elab Bl 22); meije ep olleme ſedda wehrt (HuH 1654 Kat 26); Wehrt/wehrt/i (Gös Man 95) - unwehrt / (dedignus) ke ep olle wehrt mitte; unwehrt halten/ (dedignari) mitte wehrt piddama (Gös Man 448)-

wehrt/ wehrti/ kallis ſubſt. valor (Gös Man 462); kenneſt minna mitte wehrt ollen (HuH 1673 EE 12); kumb parrembat währt ei olle (WTLR 355) - Armun eggapeiw Wehrd wotma (WTLR 375); ent ne Kutzutu es olle ſedda währt (Vas T 47); et minna mitte währt ollen (LPR 20); ke Sinna meit währt nink auwſax tehnut ollet (HuH 1693 Pr 29); iggaweſse Hukkatuſse wäärt ollen (Creid 238); on Kohto wäärt (KnKR EE 97); On küll ſe Pörgo Ello ni paljo wehrt (KKF 22); kui ſe ... peale kuekümme wanna taalri wäärt peaks ollema (Plak 268); Warrastap kekit ni pallio kui ülle 60. thalrit hobbe raha wehrt on (Sõd 178); Pörgo nink iggaweſſe hukkatuſſe währt ollen (Käsir 48).

Samast tüvest on tuletatud unwäärt 'ebaväärilise': hend ſeſt igkaweſſeſt Ellu ſt unwehrt teenut (Stahl LSp 569);

<asks wert 'wert, dignus' (Sch-L); vrd. asks werde, wert 'Wert ... - Würde ...koninkliche werde, als Titel: Majestät; häufig '(Sch-L).

Tõenäoliselt rootsi keelest on laenatud wärdet: nemmat ommat wärdet Omma Iβanda kaβ ſe riſt kandma (Vig 73) - vrd. Ar RM 11 ja Ar SvL 190 ja 200.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 95; Hup TN II 171; Beitr III 168 ja XVI 128; Körb 95; Thoms 183; Streng 267/268;Ar RM 11; Kett LW 479 ja 510) ja alamsaksa laenuks (Ar EK 1940, 110; Ar GMSL 33; Ar SIHS 109 ja 118). - Schlüt 17, 20 ja 26; Ar GMSL 35 ja 50; Ar SIHS 112 ja 115; Sehw SkU 156; Kett LW 479 ja 510; Streng 267/268.

väävel ' väävel ' : kuß ſe ... Schweuel polleb (Müll 144); ſwewli kahs polletap (Stahl HuH pr 198); tulli ſchwelet n. terwe (Vig 70); wewli kahs (Stahl LSp 188); wewliſt pöllexe (Saarem kk 132); ſchweffel/ (ſulphur] Koira Sitt/ wewel/ wewlit (Gös Man 372); Tulliſt nink Wäwliſt pollep (Käsir 178).

< asks swevel ' Schwefel'(Sch-L).

Tõenäoliselt ülemsaksa keelest on laenatud (sch)wefel : Schweffli kaas (Elab IX 9); Schweffel/ Weffel (Gös Man 94) - vrd. üsks Schwefel.

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 94; Hup ES 283; Beitr XVI 129; Körb 96; Reim Müll XXXIX; Postim 1896 nr. 184; Oj SKTT 201; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 33; Ar SLHS 109 ja 118). - Ahl 73; Rot Olev 47, 956; Schlüt 44; Ar GMSL 34,38 ja 51; Ar SLHS 115 ja 117; Sehw DdL 50 ja 101; Sehw SkU 164; Kett LW 399.

vörpel ' vürfel, täring, kuubik ' : würffel/ (cubus) Terlinck / wörpel (Gös Man 477).

<asks worpel ' Würfel ' (Sch-L).

Kuju vürfel (werhwel, wärhwel) on peetud saksa laenuks (Hup ES 271 ja 282; Beitr XVI 130; Körb 96; Aav 387). - Schlüt 18; Sehw SkU 158.

vörstendoom ' vürstiriik, vürstiseisus': needt Förſtendohmit (Stahl HuH Pr 215); Förſtendohm (Stahl LSp 283).

Vörstendoom on laenatud alamsaksa keelest - vrd. asks förstendom : Preeſterdom vnde För tendom (Bibl 1599, Vörrode vp de Propheten).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar SLHS 109) ja saksa laenuks (Ar SLHS 111). - Ar SLHS 116.

vöörkööper ' ülesostja' : Häke/ [propola] woorköper (Gös Man 225) - vorkauffer/ (propola) Woorköper (Gös Man 452); nei[t Wörköperi[t... o[tetut (Gard 363).

< asks vorkoper ' Vorkäufer, preemptor ' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar ÜAP 599/600)! - Beitr XVI 128; Schlüt 22 ja 43.

vöörmünder ' eestseisja; kiriku eestseisja abiline' : nende Vöhrmündride ... all (Stahl HuH EE 23); neine vörmündride ... all (Ross 80); fürmünder/ Vöhrmünder/ Vöhrmundri[t (Stahl Anf 61); Hinge=Voormündrix ; Rohtzi Ricku[se Voormündride Kirja kahs (Iher 68);Kircko vörmündrit (Stahl LSp 218); nende Vöhrmündride ... all (HuH 1654 EE 19); vormund/ (tutor) Wormunder; vormund verordnen/ (tutores dare) wormündrit [ehdma (Gös Man 452); Vöhrmündride ... all (HuH 1673 EE 18); Vöhrmündride ... all (HuH 1693 EE 20); Wöörmündride ... al (KnKR EE 12).

< asks vormunde, -munt, -mundere ' der den Schutz über jem. übt, Vorsteher, Verwalter; die Innungsvorsteher; bes. Vormund über Minderjährige u. Frauen, (als Gerichtsvormund) im jetzigen Sinne' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XVI 130; Körb 96; Reim Ross XLIII), alamsaksa laenuks (Ar ÜAP 600; Ar SLHS 109) ja 118) ja alamsaksa või saksa laenuks (Aav 384).- Schlüt 35; Ar GMSL 49; Ar SLHS 110, 115 ja 116; Sehw DdL 21/22, 38, 47, 49, 100 ja 133; Sehw SkU 156 ja 335; Kett LW 283.

vöörspraaker ' eestkostja ' : ſe eike Vorſpraker (Müll 174).

Sõna on lähtunud alamsaksa keelest - vrd. asks vorsprake ' Fürsprecher, Advocat, Sachwalter, Vertheidiger ...' ja asks vörspräker (Ar GMSL 8).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 8). - Ar GMSL 43 ja 51.

vöörviitma ' ette heitma ' : Mina eb vorwyte ks minu Jumalalle mitte (Müll 306).

<asks vorwiten ' vorwerfen, vorrücken, hohnsprechen' (Sch-L).

Sõna on peetud alamsaksa laenuks (Ar GMSL 8). - Ar GMSL 35, 43, 45 ja 50.

vüllima ' täitma ' : Jo enamb meye ſeſt Armoliko Hallikaſt füllime ninck wottame (Müll 309).

Siia kuulub ka

vülvaat ' villimisvaat ': Fülfas/ wülwat (Gös Man 89).

<asks Vullen ' füllen ' (VEWW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Heim Müll XXXIX; Postim 1896 nr. 185) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 33); saksa laenudeks on peetud ka sõnu vülvaat (Gös Man 89; Hup ES 286; Körb 96), villimine ja vüllung (Kob SLEP 153 ja 154), kuna sõna villima on peetud alamsaksa või saksa laenuks (Aav 385). - Schlüt 19 ja 41; Saar Ol 16; Ar GMSL 34, 44, 49 ja 51; Sehw SkU 158.

vürst, vürstike ' vürst' : Keyſer, Kuningkas, Furſt (Müll 5) - Förſtide iure (Müll 238); Kunningal ninck Forſtil (Stahl HuH Lr 194) - Förſtide ſecka (Stahl HuH Pr 144); fürſtide ſean (Ross 83) - ſe furſt (Ross 113); Fürſt/ förſt/ Förſtiſt (Stahl Anf 60); ſe pimmeduſſe Förſti kahs (Stahl LSp 9) - teep meid Taiwaförſtix (Stahl LSp 15) - ſe Ello Förſt (Stahl LSp 42) - meije Rahwoförſt (Stahl LSp 376); üx Förſt (Elab IV 26) - Fürſtide ... kahs (Elab X 74); Perris Würsti ja ſuur Würsti Prawwa (Krist 367); Fürſti eeſ (Saarem kk 132); neile Fürſtille (HuH 1654 Kat 68) - Juda Förſtide ſehhas (HuH 1654 EE 25) - Ello=Förſt (HuH 1654 Lr 504); Fürſt/ Vörſti (Gös Man 89)- Fürſt/ Forſti vel Worſti; Fürſtenthumb/ Worſti meh/ worſti wald (Gös Man 198) - hertzog/ hertzogthum/ Forſt/ Forſti wald (Gös Man 236); ſe Fürſtinah Ehſten (BHorn 151); ſeſinnaſe ILMA Fürſt (HuH 1673 EE 100) - Förſtide ... kah (HuH 1673 EE 166) - Se Rahhwo=Fürst (HuH 1673 Lr 308) - Ello=Förſt (HuH 1673 Lr 425); Auwo Wörſtaken (WTLR 17) - Se Raho Wörſt (WTLR 21) - Ilma Wörſt (WTLR 150)- Ello Wörſt (WTLR 158); Judaliſte Wörſta ſean (Vas T 3); Förſt (WLR 70); Auwo Würſtaken (TLR 20) - Rahho=Würſt (TLR 26); Wörſtid (VTkk 207); Juda Förſtide ſehhas (HuH 1693 EE 28)- ſeſinnaſe ILMA Fürſt (HuH 1693 EE 124) - Ello=Förſt (HuH 1693 Lr 456) - ſedda Perris=Förſti (HuH 1693 Pr 109); Juda wörstide ſäas (Creid 231); ſe ſinnaſe Ilma Wörſt (KnKR EE 70) - ſeſinnane Ilma Würſt (KnKR EE 79) - Ello=Würſt (KnKR Lr 151) - ſedda Pärris=Würsti ... önnista (KnKR Pr

95); Pärris Fürstisz tutta (Sõd 179); Suhr Würſt Somemaal (Käsir III) - Kunninglikko Perris=Wörſti (Käsir 80) - Rahho Wörſt (Käsir 206) - Woimuſſe Wörſt (Käsir 211); Suhr Förſti; Forſti Rügen mahle (Kahurv 269).

‹asks vorste ' vürst ' (Grimm DW); vrd. asks vurste (Ar GMSL 35; SKES 44).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr XII 85 ja XVI 131; Ar SLHS 111) ja alamsaksa laenuks (Ar HMH 123; Ar GMSL 33; Ar SLHS 109 ja 118). - TH 323; Schlüt 41; Ar GMSL 34,43,44 ja 49; Sehw SkU 159; Kett LW 54 ja 490; Streng 22 ja 24; SKES 44/45.

õli ' õli ' : kui ollitamet (trükiviga pro ollitaimet) (Stahl HuH Lr 92) - ſe öllimehje alla (Stahl HuH EE 9) - ölli ninck Wihna (Stahl HuH EE 128); öli mäge manmu (Ross 71) - Sadda pütti öli (Ross 131); ſe öllimehje alla (Stahl LSp 1) - röhmo ölli kahs (Stahl LSp 132) - pehmembat kudt ölli (Stahl LSp 141); kudt olli taimet (Gös 1641,61); Kudt Öli-taimet (Salem 1642,63); ſe oelj aja ſieße (Elab Koht 6) - röhmu õlli kaas (Elab Ham 46); panj/ olj (Gutsl Obs 17) ; ſedda kümneſt ... öhljest (Gutsl kk 118) - öhljeaijat (Gutsl kk 120); ſe öllimehje alla (HuH 1654 EE 4) - ölli ninck Wihna (HuH 1654 EE 142) -Kui Ölli=Taimet (HuH 1654 Lr 334); Öel/ Öhli/ ölli (Gös Man 92) - Öl/ [oleum] öel/ öeli; Ölbaum / [olea] ölipuh; ölbeer/ [oliva] ölimarri ; Öldrüs / [fraces] ölimaria

kooret; ölhäfen / [amurca] öli Roja; Ölkrug / [lecythus] öli Ruus; ölkuche / [laganum] ölikonk; ölman [olearius] ölimees (Gös Man 316) - plintzen/ (oelkuchen) memmit/ öhliwazat (Gös Man 324); ſe Öllimehje alla (HuH 1673 EE 4) - Sadda Tündrit Ölli (HuH 1673 EE 137) - Kudt Öllе=Taimet illuſat (HuH 1673 Lr 281); Kui Öhli Oſſa (WTLR 122) - ſe Uſſu Öhli ka teüdetus (WTLR 262); kui temma ſe Öhli=Mäe pähl iſte (Vas T 51) - meije Öhli Kühnle kiſtuſſe erra (Vas T 54) - Et temmä ſedda Öhli minno Iho pähle om kallanu (Vas T 57) - ſinna/ kä Mötz Öhli Puh ollit; Öhli Puh Juhreſt (Vas T 307) - om ... ſinno Jummal woidnu Röhmu Öhliga (Vas T 427/428); Kud Ölli Taimet illuſat (WLR 136); ſino Ölli, nink ſino Karja (VTkk 195); Ölli=Mähje alla (HuH 1693 EE 4) - Kudt Ölli=Taimet illuſat (HuH 1693 Lr 302) - Nehd Tarkat Ölli henneſel / Kahs minnes wotta totſit (HuH 1693 Lr 492); Petwägeſſe Ölli=Mä jure (KnKR EE 1) - Kui Ölli=Okſad illuſad (KnKR Lr 98) - anna ... et minno Südda Uſſo Öllіga olgo täidetud (KnKR Pr 13); kui Ölli=Taimet illuſat (Käsir 121).

< asks olie, oley, oli, ollige, olge, olg ' Öl' (Sch-L).

Saksa Öl < ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 92; Hup ES 160; Beitr XVI 111; Körb 92; Saar KE 60; Ar SLHS 111), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47,955) ja alamsaksa laenuks (Kett LW 45; Ar EtM I 23; Ar SLHS 109 ja 118) .-

Schlüt 19, 44 ja 45; Mitzka 82; Ar GMSL 51; Ar SLHS 115; Sehw DdL 35, 79 ja 87; Sehw SkU 31; Kett LW 45; Set NzBibl 63; Streng 269/270; Hak 57.

? ämber ' ämber ': Eymer/ ember/ embreſt/ pangk/ pangkiſt (Stahl Anf 53); Eijmer/ Ember/i (Gös Man 88)- Eymer/ Ember/ raan (Gös Man 182) - Schöpff Eymer/ ſitu-la] kaiwo Ember (Gös Man 366).

Sõna on tõenäoliselt alamsaksa laen- vrd. asks [1]ammer, amber, emmer ' Eimer; Hohlma (Bier, Honig, Butter, Teer usw.) s. âme ' (L-Bor); arvesse tulla võib ka laenamine Eesti rootsi murdest (Ar SLHS 109).

Saksa Eimer on rahvaetümoloogiline tuletis kreekaladina sõnast amphora (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Leetb 55; Ar SLHS 111), rootsi või norra laenuks (Thoms 185), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5,103), alamsaksa laenuks (Schlüt 28; Viir 190; Ar SLHS 118), rootsi laenuks (Jõg EM 127; Wiget 266, arvat. < rts; Aav 384; Saar KE 61) ja rootsi või alamsaksa laenuks (Saar LV 239 ; Ar ERL 118; Ar SvL 188, < asks või erts; Ar EtM I 23, ômber(ömber) < asks; Viir 189; Ar SLHS 1o9).- Ahl 141; Schlüt 18; Väin HN 107 ja 108; Ar SLHS 115; Sehw DdL 46; Sehw SkU 32; Set Bibl 474; Streng 268; Hak 57.

ärvima ' pärima ': meye olleme Emã Hiwuſt ſe Pattu erwinuth (Müll 131).

‹asks erven ' intr. erblich werden; ... Durch Erbschaft übergehen; trans. vererben ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Reim Müll XXXIX; Postim 1896 nr.185) ja alamsaksa laenuks (Ar GMSL 33) .- Beitr IX 111; Ar GMSL 34, 44 ja 50.

äädikas ' äädikas ' : töit temmal etticka (Stahl HuH EE 247); nemmat andſit temmale Ätiket (Ross 198); Eſſig/ Ettickas/ etticaſt (Stahl Anf 53); Eſſich Ettikas (Gutsl Obs 107); kaſta omma palla ettika ſiſee (Gutsl kk 123); Sehl ſeiſas üx aſti töis ettickat (HuH 1654 EE 417); Eſſig/ Ettikas/a (Gös Man 88) - Eſſig/ Ettickas; Eſſig Schüſſel/ Ettika kauſekenne (Gös Man 181); Sa ſait ni happo Ettika kah johtut (HuH 1673 Lr 174); Sa Ettike nink Sappe ka ſaht johtus (WTLR 40); Sis anniwa nemmä telle Ättiket juwwa (Vas T 63); Sappi=Ätikäſt tettus (TLR 45); kaſta omma Pallakeſt ſe Ättika ſiſſe (VTkk 197); Üx happo Ähtik (HuH 1693 Lr 211); wiſid temmale Ätikaſt (KnKR EE 226).

‹asks etik, etek ' Essig ' (Sch-L).

Saksa Essig ‹ ld (Paul DW).

Sõna on peetud saksa laenuks (Gös Man 88; Beitr X 153; Ar SLHS 111), rootsi laenuks (Beitr I 75), alamsaksa laenuks (Beitr III 32 ; Ahr 149; Streng 18; Ar EtM I 12; SKES 42; Ar SLHS 109 ja 118) ja rootsi või taani laenuks (Rot Olev 5, 103). - Schlüt 13, 17, 28, 42 ja 44; Westr Doll 170; Ar GMSL 51; Ar SLHS 115; Sehw DdL 51, 80 ja 87;

Sehw SkU 33; Kett LW 48; Streng 18; Hak 56; SKES 42.

ääs ' ääs ': Ambo⌒z/ ehs / eh⌒e⌒t (Stahl Anf 36); Hammer⌒chlag/ Rauda Eet (Gös Man 171).

<asks ese ' Esse, Feuerherd des Metallarbeiters ' (Sch-L).

Sõna on peetud saksa laenuks (Beitr III 136 ja X 153; Thoms 128; Saar KE 60), rootsi või taani laenuks (Rot Olev 47, 956) ja alamsaksa laenuks (Ar MAL 139; Kett LW 49; Ar EtM I 12).- Ahl 61; Ar GMSL 51; Ar SLHS 116; Sehw SkU 34; Kett LW 49.

IV. 16.ja 17.sajandi eesti kirjakeele alamsaksa laensõnad

I. Rühmitus mõistealade järgi

Alamsaksa laensõnad eesti kirjakeeles pärinevad mitmesugustelt elualadelt. Vaadelgem neid allpool mõistealade järgi rühmitatult.

1. U s u n d j a k i r i k

Usundi-ja kirikualaste laenude rohkus 16.ja 17.sajandil tuleneb sellest, et eestikeelsed kirjalikud mälestusmärgid nimetatud sajanditest on rõhuvas enamuses kirikliku iseloomuga- olid nad ju koostatud sakslastest vaimuliku jaoks, kes jutlustamisel vajasid eestikeelset kirikualast kirjandust.

Kiriku-ja usundialaste laenude hulgas võib kõigepealt eraldada rühma piiblist pärinevaid sõnu, mis eesti keelde on tulnud tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel. Siia kuuluvad ristiusu põhilised oskussõnad epiſtel [220], evangelium (euangelion, euangeliumit, ewangelium) ja sellest tuletatud evangeliſch(iſt), katekismuſ(ſe)(catechismo, catechiſimuſ', catechißmuße), kriſtlik(ko) (chriſtelikgen,

---

[220] 16.ja 17.sajandil mitmesuguses kirjutusviisis esinevatel laensõnadel on põhikujuks võetud tänapäeva eesti keelele võimalikult lähedane kuju. Põhikujust erinevad vormid on antud sulgudes.

Laenude põhikujud on nimetavas käändes (käändsõnadel) või infinitiivis(pöördsõnadel).Kui 16.ja 17.sajandi kirjakeeles vastavaid vorme ei leidu, on oletatavad põhikujud moodustatud tekstides esinevate vormide põhjal; sellised rekonstrueeritud põhikujud on märgitud x -ga.

chri∫tlik, ri∫tlikko) koos tuletisega chri∫tlikkult, bibel, sa(a)krament (sac(k)rament) (esinevad ka altari= sakrament, ri∫tmi∫∫e=sakrament) ja sacramentlickult, te∫tament ja wermetus ' teat. sakrament rooma-katoliku kirikus '.

Usundiga on seotud ka piiblist laenatud ebamaiste olevuste nimetused xarchengel (archenglit), ertzengel (erzengli, erzẽglide), ingel (engel, henglit)~engliken (englike∫∫et)(esinevad ka engli=[hul(c)ka] , engli=[hähl], engli∫∫arn[a]∫ex] , [päh]=engli), kerub(im) (cherub(im), cherubin), seraw(im) (seraphim, seraphin) ning kuradi nimetus sat(h)an (satanas), samuti piibellikud mõisted mammon, [taiwa]=manna, paradi(j)s (parady∫i), sabbatthi [päiw(a)] ja tempel, mürr(i) (mijrrit, mirra(h), mirrhit, myrrhe jne.) ning wijrohk (wihrocki, wirock, wyro(h)ki jne.)

Piiblist on laenatud ristiusu kuulutajate ja levitajate nimetused apo∫tel (apoh∫tlide, (a)po∫tolit, po∫tel(l)), evangeli∫t (euangeli∫tet, ewangeli∫t), [körg(k)e-, üllemb] pree∫ter (preh∫ter) ja prohweht (prophe(e)t(t), prowe(e)ti) ning neist tuletatud nimi- ja omadussõnad apo∫tleu∫∫(∫e) ' apostliamet', pree∫terdohm ~ pree∫treus ' preestriamet, preesterlus', apo∫tlik(o) ~ apo∫toli∫ch(e) , propheti∫ch(e) ning proweetlik(kun).

Piibli kaudu puutus eestlane kokku mitmesuguste poliitiliste või usuliste rühmituste, filosoofiliste voolude esindajate, erinevate preestrite jne. nimetustega.

Eesti kirjakeelde tulid laensõnad ?x herodiaaner (herodiaanridega, herodiahnride ga) ' Herodese pooldaja', maccabeer(i) ' makabei, teat. preestrisoo nimetus', x niggolad (niggolaite) 'teat. usulahku kuulujad', saduzeer(id) (sad(d)uceeride, saddut∫erid) 'saduser', wari∫er(it) (pari∫eeri, phari∫eiride, phari∫ehri∫t, wari∫eeri) ning sellest tuletatud phari∫ei∫ch(e) ' variserlik', veel ?x epikurileine (epikurilei∫ist), lewiit (leuitit, levit)~ lewitileine (lewili∫st) ' preester ja templiteener vanas iisraeli-juudi kultuses', libertiner(i∫t) (libertihnre, libertinide) ' libertiin', patriarch ' esivanem' ning rabbi ' juudi kirjatundja aunimetus', je∫uwiter(it) ' jesuiit', jünger (jungrit) (vrd. ka [kahs]= jüngride), marterer (marterit, martler, mart(re)rit, martlerit) ja me[[ias (meβias).

Eestlane on piibli vahendusel tundma õppinud ka selliseid sõnu, mis usundiga otseselt seoses ei ole, nagu mitmesuguste mineraalide, taimede jne. nimetused (vt. need). Viimastele lisanduvad ehwa (epha) ' teat. teraviljamõõt', legio(h)n ' suur hulk', ? pal∫am(i), [körge] pla∫ter ' sillutatud paik', purpur (purpri; purpur[roht]) ' punane värvaine või sellega värvitud riie', tol(l) = pod(i) (tolbodi, tolli pohti) ' tollihoone', tölner (tolner) ' tolliametnik' ja warao (phar(a)o, waraoni, waru(i)t) ' vaarao, Vana-Egiptuse kuningate tiitel '.

Lõpuks peab piiblist eesti keelde tulnud laensõnade hulgas mainima veel rahvaste või linnade ja teatud maakohtade

elaniko nimetusi ning neist tuletatud omadussõnu. Siia kuuluvad Xalexand(r)er (alexanderitte, alexandride), Xammonitər (ammonitride), Xamoriter (amoritrit), araber(it) (arabe, arabrit)~Xarabialine (arabialiſſed), ?Xateenileine (ateenileiſil), Xegipter (egiptride, egyptrit)~Xegiptileine (egiptiloſſe), elamiter(it) (elamite, elamitrit)~Xelamitiline (elamitiliſſed), Xeweſer (epheſerille, eweſride), Xgadareener (gadareenride), Xgalater (galatril(l)e), galileer ~Xgalilealine (galilealiſte), Xgergeſeener (gergeſeenride, gergesenrit), ebreer(it) (eebr., hebrderi)~Xhebrealine (ebreeleiſet, hebrealiſſe), Xhetiter (hetitr(id)e), israel~israelit(er) (iſraelitrid, iſrael(l)itit, iſraelitide), judalinno, Xkaldeier (chaldeiride), kyreneer(itte) (cireneriſt, kireenre, kireneide, kyronide),coloſſer(ille) (koloſrille), Xkorinter (corinthrit, corintrille, korintride)~Xkorintileine (korintileiſtille), greeek (greek, grehk, grikide)~Xkreekaline (greekaliſſe, krekaliſt), creter(it) (kreetre, kret(h)it)~Xkreetaline (kreetaliſte, kretaliſſed), ?Xlaodizeener (laodizeenride), neder(it) (nedrit, neede), neabbiek (neabite)~neabitileine, Xniniviter (ninivitride), parther(it) (parte, partrit), röner (rö(h)mri), samariter ~Xsamaritiline (samaritiliſte), Xsidooner (sidohnri, sidoonri), Xsodomiter (sodomitritt), Xteſſalonik(er) (teſſalonikille, theſſalonich(e)rille), Xwilipper (philipprillo, wilipprid)~Xwilippileine (wilippileiſtille), Xphiliſter (philiſtrit)~Xphiliſtileine (philiſtileiſet);

babyloni[ck, galilei[ch(e), (h)ebrei[ch(e) (ebrai[ch(e), i[rael(l)i (i[sraeli, j[raelli), ju(h)da (vrd. ka juda[[uggu[t], juda=[rah(h)wa[t]), kananei[k (cananei[che, cananei[ck), greecki[ch(e) (greki[che), nazarenus ja römi[ck(i).

Tõenäoliselt alamsaksa keele v$_a$hendusel on laenatud sõnade ladinapärased kujud galilea, hebrea (ebrei, hebraej), kreka (greeka, greki, gräki) ja laddina (lat-(t)ina).

Alamsaksa keele vahendusel on usutavasti laenatud ka jumalateenistusega seotud mittesaksa algupära sõnad meβ(i) (meeset, mi[[e) (vrd. ka mes[papp]), pater (patri) ning p[alm, samuti 17. sajandil peamiselt vaimulikus kirjanduses esinevad artickel(e) (articli), exempel, element, hi[toria (hy[toriat), kapittel (capittel), chronigk(e), paβion(e) ja per[o(h)n (pär[onide[t).

Usukommete täitmise alalt pärinevad laenud almo[i, o(c)hwer (off(e)r, opper, oppri, owwrit) (ohver esineb ka arvukates liitsõnades nagu [leppitu[[e]offer, offer[lammas], [roa]=ohwer, [teño]=ohwrid, [tule]=ohwrid, [öchto]offer jt.) ja ohwrima (offertuth, offritze, owwrida, owwritzeda, [ülleβ]offrima), bicht(i) (vrd. ka pihti[sõnad]~bichti=[sannat], bichti=[palwet], bicht=[kü[[imi[[et]) ja bichtima; usundiga on seotud veel [x]heli ([he]llyn) 'püha' tuletisega helituβ(e) 'pühaduseteotus', pannine (panitzet) 'patune', ? calvini[t(it) ja ? calvini[ti[ch(e), katoli[ch(e), ketter 'ketser', lutteran(it) 'luterlane'

ja ? papi⌈t(it)' katoliiklane ' ning heylandt ' õnnistegija '.

Kiriku tookordne suur võim peegeldub laensõnades afflat(e)'patukustutus', panni(banni) ' kirikuvanne' ja ⌈erra⌉pannitzema (⌈erra⌉ bannitzema) ' kirikuvande alla panema'.

Alamsaksa keele kaudu on laenatud kiriku võimukandjate ja usundi ning kirikuga seotud elukutsete nimetusi; neist on katoliku usk andnud cardinal(it), paawst(i) (paw(e)⌈t) ja kabblan, kuna luteri usu levimise ajast on pärit nimetused piiskop (bi⌈chop, bi⌈kop, pih⌈kop(p)i, pi⌈opit jne.) (vrd. ka bi⌈kop(i)=amēti, ⌈pae⌉pi⌈opax), prawe⌈t ' praost'. Samasse rühma kuuluvad kö⌈ter, pichtwader (bichtuaderille, bichtvader) ' pihiisa' ja [x]võrmünder (vörmündrit) ' kiriku eestseisja abiline'.

Ühenduses ristiusu levimisega ehitati meie maal mitmesuguseid usundiga seotud hooneid nagu kirikud, kabelid ja kloostrid. Sõna kirik on usutavasti vanem laen, kuna alamsaksa keele kaudu on eesti keelde tulnud kabbel ning loo⌈ter ' klooster', samuti kloostrieluga seoses olevad nimetused abt ja abbati ⌈emmand⌉ , munck (monckade, muhka, muka(d)t; mu(nk)ka= ⌈hulk⌉) ja nunn(e).

Kerjusmungad ja nende tegevus on andnud laensõnad sant ja sant(i)ma, mis on lähtunud ladinakeelsest sanctus ja eesti keelde laenatud alamsaksa keele vahendusel.

Kirikuga ühenduses on alamsaksa keelest laenatud sõnad altar (altri), koor(i) (chore), kron(i) ' kroonlüh-

ter', ? orgel, pichtkamer, bicht=tohl(il), predig[tol(e), techt[hohn(e)] ' pühakoda' ja toom(tohm) sõnades tohm=[capitlika], toomi=[kirck] ning toomi[papp].

2. Tähtpäevad, pühad ja nädalapäevad

Uus usund tõi kaasa uusi tähtpäevi ja pühi koos nende alamsaksapäraste nimetustega. Eesti keelde tulid sõnad nä(h)ri [päwal,=pöhal] (neari [päwal, pühha] , nija(h)ri [kuu, pehw]) ja wa[tlawi[kuu](wa[tlawent) ' vastla(d)', kuna alamsaksa keele vahendusel või otse ladina keelest laenati adwent (adventi) ' Kristuse tulemise aeg '.

Jälgi alamsaksa keele mõjust leiame ka kalendrikuude ja nädalapäevade nimetustes. Nii on alamsaksa keelest lähtunud 17.sajandil esinev meij[kuu](mey[kuh]), kuna sõna april(is) Awerbachi tunnistusest võib olla nii alamkui ülemsaksa laen.

Päevade nimetustest on reede (redin, re(h)de) alamsaksa algupära. Sõna võiks olla ka rootsi laen, sest rootsikeelne fredag tundub häälikuliselt eesti reedele lähemana kui alamsaksa sõnastikes leiduv vridach. Tuleb siiski arvestada, et alamsaksa keeles esines mitmeid murdeid ja selles keelemurdes, mida kõnelesid Baltikumi asunud kolonistid, võis vridach kõrval kasutusel olla mõni sõna

tavalisest häälikulisest kujust erinev vorm (Thomseni[221] järgi leidub alamsaksa keeles ka kuju fredag).

3. R i i k l i k k o r r a l d u s

Ka riikliku korralduse alal leidub laene alamsaksa keelest.

a. Valitsus ja valitsemine

Kõigepealt sõna ?? rihk (ricke, ri(c)kus, rijgi, rikkus jne.) ' riik', mille puhul on raske otsustada, kas see on laen alamsaksa või rootsi keelest, sest häälikuliselt sobivad lähtekujudeks nii asks rike kui ka vanem rootsikeelne vorm rīke. Vaimulikus kirjanduses esinev [jumala- rõõmu-, taeva]riik ([jumala]rick 2, [röhmo]= rikku[-[e, [taiwa]= rickus ~ [taiwa]= rikko jne.) võib olla alamsaksa laen, sest vaimulik kirjandus on eesti keelde tõlgitud peamiselt alamsaksa keelest. Ilmlikes ürikutes võib aga rootsi keele osatähtsus olla suurem, näiteks on 1570.a. ametivandes leiduv [Rott[ehl] rickes tõenäoliselt rootsi keelest laenatud.

Alamsaksa keele vahendusel on eesti keelde laenatud valitseja nimetused keiser (kay[er, keij[er, key[er), kan(t)zler (cantzler) ning kubernator (gubernator) ja õukondlase tiitel kam(m)erer(i) (cammereer); alamsaksa

---

221 Vrd. W.Thomsen, Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen, Halle 1870, lk. 162.

keelest lähtunud on veel taatholder (statholder) 'asevalitseja' ja för[tendohm ' vürstiriik, vürstiseisus' ning valitsevasse klassi kuuluvate isikute nimetused juncker (junkrud), krawi i[[and] ' krahv' (vrd. ka krawi [wald] 'krahvkond'), rü(h)tel (rüütlid; rytly poick), wryherr 'vabahärra' ja wör[t(i) (for[t,för[t,wor[ti,vör[ti) ~ wör[taken ~wür[t(i) (furst,fürst)~ wür[taken. Wör[t(i)~ wür[t(i) jne. esineb 17. sajandil veel sõnades [pärris]= würst(i) ([perris]=försti, [perris]=wör[ti), für[ti[mah] (wor[ti[mah]), for[ti [wald] (wor[ti [wald]) ja vaimulikule kirjandusele omastes nimetustes [ello]=wür[t ([ello]= för[t), [rahho]=wür[t ([rahhwo]=fürst, [rahwo]för[t) ning [taiwa] för[t(ix).

Sõna proua on usutavasti alamsaksa laen; 17. sajandil esinevatest vormidest on prawwa ja prowwa ühendatavad alamsaksa vastetega, kuid fraua on vähemalt mõjustatud ülemsaksa keele poolt.

Härra (herr(a)) võib olla nii alamsaksa kui ka rootsi laen. Mülleril esinev h(err) on arvatavasti alamsaksa laen. Alam- või ülemsaksa keelest pärineb herr sõnades wryherr (Gös Man) ja [suhr]=herr (BHorn), kuna a-lõpuliste kujude herra ~ härra puhul (eriti rootsiaegsetes tekstides) võib arvesse tulla lähtumine rootsi keelest - vrd. vrts herra, hoerra ja hilisvrts härra. Ilmne rootsi laen on de la Gardie korralduses leiduv frijherra.

Valitsuse ja valitsemisega ühenduses on alamsaksa keele vahendusel laenatud veel kroon (cro(h)n, kro(h)n, krôni, rooni) (vrd. ka [auwo]=krohn(i) ([auo]=kroni, [auwo] crohn), [südda]=krohn, [öigku[[e]=krohn) ja kröhnima (kronitut, krönitut, rö(ö)nima), orden([s] 'ordu', pitser(iga), scepter (zeptri), troon (thron(i), tron , trôn) (vrd. ka [armo]=troon, [taiwa]=trohn) ja wapit ' vapp ' ning tyrann(it) (tyrannidt).

Alamsaksa keelest laenatud kuju kroon kõrval esineb üksikutes 17. sajandi teostes ka rootsi keelest pärinev crona (kruhni, kruno).

b. Õigusemõistmine, karistus ja avalik kord

Õigusemõistmise, karistuse ja avaliku korra alalt on alamsaksa keelest laenatud sõnad gehorsam ' kuulekas', vngehor[am(e) 'sõnakuulmatus', unrecht (vnrecht) ' ebaõiglus; ebaõiglane ' ja wa(c)ht ' valvur '.

Alamsaksa laenud on seaduserikkujate nimetused kelm(is), mördel (mördri) 'mõrtsukas' ja rö(h)wel (rofflit, röewel, röwer, röövlil) (vrd. ka [emmä]= röhwlile, [essä]=röhwlile, röhwli [au(c)kux] ja röhwli=[kombel]); viimasega ühest tüvest põlvnevad rohw(ix) (roiwi) ' röövimine' ja röövimine (rö(h)wmi[[e, röwimi[t, röövmi[t), omadussõna röövja(d) ja verb rohwima ([erra] röhwnu, [erra] röwnut).

Karistamise ning karistamisviiside alalt on laenatud kaack (kagy), ka[t(i) 'vangla', kehd (kädi, [raud]-kedide) ' ahel', pihna pencki, ? rest(y) 'arest', torn(i) (torrni)(vrd. ka torni [nuchtluβe]), wang(k) (wanggi) ja wang(k)ito(h)rn (wanggithornis, wangkithorni), [kah[]-wangitu (wangituid), wang(kus) (wangk) ' vangistus, vangipõlv ' ning wangitut ' vangistatud' (siia kuuluvad veel wangki[auck] ' vangla', wangi[hohnede] ja wangi-[kotta] , wangi[hoitjat] , wangki = [waiwa] , wangi[wihminne] , wangi[witut] ja wangi[wötminne]); kohtu ja õigusemõistmise alalt lijk[mees] (ligh[mehs] , lih(ç)k-[mees], lihke[mêhs]) 'volinik, erapooletu vahetalitaja', man richter ' kohtunik meeskohtus ', rackel (racker, rakkli, raklid ') ' timukas ', x straffyma (straffytut) ja trahw(ita) ([traffi, straffy), vor[praker ' eestkostja' ja vö(h)rmünder (voormündride, wormunder, wormündrit, wöörmündride) ' eestseisja ' (vrd. ka [hinge] = voor-mündrix).

4. S õ j a n d u s

16.sajandil ja 17.sajandi algul olid sõjad ja röövretked Baltimaadel sagedased. Neist on jälgi jäänud eesti keele sõnavarasse, milles leidub sõjandusalaseid laene mitmest keelest.

Alamsaksa algupära või alamsaksa keele kaudu eesti keelde tulnud sõjandusalastest laenudest leidub 17.sajandi tekstides sõjaväelaste nimetusi kaptein, kütti ' laskur',

landsknecht(ille) ' palgasõdur ', ? soldat (soldaditelle), wechtmeiſter, weltherr (weldherri) 'väejuht' ja laensõnast püss tuletatud püſſeneck ' laskur ' (vrd. ka püſſi[mees]), relvade ja sõjavarustuse nimetusi holſter, 'püstolitupp', koller ' nahkvammus', ? panzer, pick(i) 'piik', püs (püß, püſ(e), püſſi)(vrd. ka püſſi [rocht]), püſſi lahd(i) ja ? tääk (tahkit, tä(h)gi, tähk), weſt 'mõõgapide', wap(it) (wapen) 'relv' ja wapi[kandja] ning wapikuub 'teat. riietusese sõduritel'.

Kindlustuste ja kindlustustöödega ühenduses on laenatud kantz (kan(t)zi), kantzkorw ' kindlustamisel kasutatav mullaga täidetud korv', runde(e)li ' ümmargune kants, kindlustus' ja wall(i) (vrd. ka müür=walli), sõjategevusega seotud korter(i) 'majutuspaik', kundſ(c)koppi 'luuraja', leer (le(h)ri, läer) ja leerima ' laagrisse asuma', luhrima (luhrſit), püht(i) (pühdt, püty) 'saak', slahing(in), tormima (torminut) 'tormijooksuga ründama! ja torm(i) ' tormijooks' (tormi [johxma], tormi [joocksmissen]) (vrd. ka tormi [rihſt]).

Sõjaväeteenistuse alalt on alamsaksa keelest laenanatud ? borck sõnas borcklager ' kindluse väeosa', kumpani 'kompanii', munſtrima 'ülevaatust, kontrolli teostama (sõjaväes)' ja samast tüvest pärinev munſtri [paick], post(i), ? rund(i) 'patrull', [x]schiltwaht (schiltwahi)'täies varustuses valve', wacht(i) 'valve, valvamine' (vrd. ka [öh]wahiſt), wachthuß 'vahimajake', waht(i)ma (wachtima, wachtnut, wahhip, wahiwat) 'valvama', werwima 'värbama'

ja sôdurite ? passi [rahmat(o)] .

Mõned 17.sajandi kirjakeeles leiduvad sõjandusalased laenud võivad pärineda nii alamsaksa kui ka rootsi keelest, sest laensõna lähtekeel võis erinevates teostes erineda. Rootsi riigi poolt väljaantud sõduri määrustikus on alamsaksa või rootsi keelest lähtunud sõnad ? passi [rahmut(o)] , post(i) ' vahipost', root sõnas ? rootmeister, ? rund(i) ja rust sõnas ? rust[wancker] (rust[wanckrist]). Laensõnas slahing(in) on sõnaalguline s seletatav rootsi mõjuga, kuna sõna regiment(ist) puhul võib lähtekeeleks olla alamsaksa, ülemsaksa või rootsi keel.

5. L i n n a d j a l i n n a e l u

16.ja 17.sajandil muutub elavamaks kaubandus ning arenevad ja kasvavad linnad.

Linnaeluga seotud sõnavarast pärinevad alamsaksa laenud porme[ter ' linnapea ', börril(ix) ' kodanik', raad (ra(h)d(i), raht, rath, rhade) , raadhu[(i) (rathhu[it) ' raekoda' (vrd. ka rahdi[koddade] ning rae=[i[[and], rahdi[i[[and] jne.) ja rackel ' prahikoristaja', kuna tihedamat kooselu ja suhtlemist peegeldavad naaber (nâber, na(h)brit) ja [el[chopp(i)~ selts (sel[i, selße, sel(t)zi) ning viimase abil moodustatud sel[y [weliet] ~ seltzi[mees] (selt[i [meestega] jne.)(selts esineb ka liitsõnas engli=seltz(i)).

Sellesse rühma kuulub ka 17.sajandi kirjakeeles esinev laensõna post(i) terminites po[ti[hobbone] ja

po⌈ti ⌈wancker⌉ .

6. K a u b a n d u s j a t r a n s p o r t

a. Kaubandus

Elavnev kaubavahetus on eesti keelde toonud laenud ⌈leeha⌉ karrn, kramer ' väikekaupmees', bôdi (poedi, pohdi)(vrd. ka poodi=⌈mees⌉), tingima (tengnut, tingetut) ja wörköper(i⌈t) (woorköper) 'ülesostja'.

Võetakse kasutusele uued môôt-ja kaaluühikud koos nende alamsaksa keelest laenatud nimetustega nagu mat(e) ~ matt(e)(mat) ' matt, teat. ôônesmôôt', toop(i) ja karteer (karteri), kippund, quintin, loot (loht, lott), ortt ' teat. ôônesmôôt ' ja centner(it); võib olla pärineb alamsaksa keelest ka ? pund(punt).

Alamsaksa laenud või alamsaksa keele kaudu laenatud on kaal (kâl, kahl(i)) ja kâlma (kahlima, kahlutasse) ning wahgk (vrd. ka wahgki =⌈kodda⌉) , waghkaal ' kaalukauss' ja wahckima (wehgkima, ⌈vlle⌉ wayb). Päsmer on vene laen, Gösikenil esinev kuju peh⌈emer (peh⌈omer) võib aga pärineda alamsaksa keelest.

Alamsaksa laenude hulgas leidub ka mitmesuguseid koguseid ja määra tähistavad sõnu nagu paar (pâr, pa(h)r), sumā (summ), tolffter ' tosin', to⌈⌈ina, tükk(i) (tü(c)k, tycke) ~ tückiken (tükk esineb ka liitsõnades- vrd. ⌈höbbe⌉ = tückit, ⌈jae⌉tück ' jäätükk', ⌈lihg(k)⌉=tük(k),

[mulla]=tük, [puh]tücki[t, [päh]tü(c)k, [rinna] tückille, [[uh]tücki), werendeil (wehrendel) ~ werandik (werendikkud), samuti (k)nappi[t ' vaevalt', pahrieste ' paaris, paarikaupa ', tublite 'topelt' ja tükki[kombel] (tücki - [kombel]) ning ajaühik tund ([tunni, tunnil)~ tunniken(n)e (tundike[[e, tunniken)(esineb ka [surma] = tund(iken)).

17.sajandi eesti kirjakeeles leiduvatest rahaühikute nimetustest on alamsaksa algupära või alamsaksa keele vahendusel laenatud killing, kro[[(i) ((g)ro[[i,gro[3i), ohrti, [kuld] penning ([kuld] penninck, [kuld]penningkit), [x]taaler (taadri, taalrid, tahler, talerit, tateri, thaler)(vrd. ka [wanna]thaler) ja wäring. Võimalik, et alamsaksa keelest on lähtunud veel ? pund ja ?[x]tönning ([wennmii] = tönninge).

Raha, maksude ja rahaliste vahekordade alalt on laensõnu [wa[ck]lipp, pant(i) (pandtix)(vrd. ka panti= [sax]) ja[x]pantima (pantip), rent(i), tatzi(j) (tatzina - [raha] , tantzinat, tatzi[raha]) ' maks, toll', toll(i) ja elukutse nimetus rentmei[ter ' laekahoidja '. Pigemini ülem- kui alamsaksa laen on ? quitung.

b. Liiklus ja transport

Seoses kaubavahetuse elavnemise ja linnade arenemisega kasvab liiklus ja transport.

Alamsaksa keelest laenatakse laevanduse ja veetranspordiga ühenduses olevate elukutsete nimetused kipper, ? mündrik(o) ' paadimees', poosmann(i) ja tühri[mees] ,

veesõidukite nimetused kumm ' ruhi ', parcki ' parklaev', praam (prahm) ja ruh[(it) ' lameda põhjaga lootsik' ning laeva või paadi üksikosade nimetused ancker (ankrid), [raud] hahke, ma[t [puh], plicht ancker ' peaankur', pooshaki, tollit ' tullid' ja tühri (vrd. ka tühri [kangk]). Alamsaksa laenud on verb tührima ja kaubaveoga seotud terminid palla[t ning frachty [raha] ' tasu kaubaveo eest ' .

Maismaal toimuva liikluse ja transpordi hõlbustamiseks korrastatakse teid ning eestlane tutvub alamsaksa keele kaudu mõistetega lachboom (laghbohm) ' valdas ', reñe[t(e) ' rentsel ', tammi (thamm) ja trum ' truup'.

Võetakse kasutusele vanker ning õpitakse tundma selle üksikosade nimetusi [ratta[te] keen(it) ' vankri - ratta telje raudkate', rum(m) ja ti[el ' tiisel '.

Linnades ja maal toimuva kaubaveoga seoses on eesti keelde tulnud alamsaksa laensõnad kaarman (kahrman) ' voorimees' ja woori[mees] (wory[mehste]), kuuff kaar ' tõukekäru', pack(it) ja paakima (pahckima), ros-[wancker] ja ro[[i [pois] ning wor(y) ja wory[raha].

Liiklus ja rändamine on andnud laensõnad rei[(e) (reyse)(vrd. ka rei[i=[laul]) ja reisima (re[ida, reysyma), waad[ack ' reisupaun', wandrizema (wandereb, wandritzeme) ' rändama' ja wandre [mees](wandre [mehe]) .

7. T ö ö j a t e e n i m i n e , e l u k u t s e d j a t ö ö r i i s t a d

Rohked laensõnad mitmesugustelt tegevusaladelt tõendavad, et eestlastel on alamsaksa keelega olnud tunduvaid kokkupuuteid oma igapäevases elus ja tegevuses.

a. Teenimine ja elukutsed

16. ja 17. sajandil oli tootmine käsitööndusliik. Käsitööliste organisatsioonide nimetustest on eesti keelde laenatud kild, nii nagu organisatsiooni vanemagi nimetus olderman(y) ja terminid mei[ter (me[ter) ning leer[pois] (lehr[poiß]).

Teenimine ja tööga seoses on eesti keelde tulnud alamsaksa laenud amet (ameth, ammit) (vrd. ka ammeti=[pidajat], ammet[mees], apo[telammet(i), bi[kop(i)=ameti, [jutlu[[e]= ammetide, [pri[tri]= ammet), teenima (denima, denitzewat, te(h)nima, thenida, thenitzeme, töni[id; [erra]= teenima, verdenima, vordeninut jne.), teenistus (deen[ti, dehn[ti, deni[tus, teen[t, te(h)ni[tus, theni[tu[[e; verde(e)ni[tus, verde(e)n[t(e), vordeni[tu[[e jne.) (vrd. [jumala]t(h)eni[tus, [kirko]= teni[tu[t), teener (deenrit, dehnrit, dener, tenar, tehnri, tener) (vrd. alt(a)ri=te(e)ner, [kirko]=tenrit), teenja (teenjä, tenijaks, thenitzeja), tenerin (denerin) ning [ärra]teninine ([erra]-teenminne, [ärra]tenimi[[e[t), wärk(i) (werck) (vrd. ka [[amma]wärki ' samuti', [töi[t]wärki ' teistviisi ') ja

werck ſtede 'töökoda, töötuba', samuti kootspenni 'käsiraha'.

Laenatud on mitmesuguste elukutsete ja tegevusalade nimetusi nagu kör ſner 'köösner' ja seemi ſcher (sehm ſkeri), lachter ' lihunik', möller (moller) ja päcker 'pagar', kincker 'joogivalaja', kock(a) ja pruul 'pruulija' (vrd. ka "Tööriistad ja üksikud tööalad") ning enamasti vaimulikus kirjanduses esinevad kaffer 'majapidaja, valitseja' ja ro(h)gka mei ter (rogko mei trille, rohka mei ter, ruwa mei tri).

Peamiselt mõisa majapidamisega on ühenduses laenud am(m) ja markal 'köögi- ning lauaülem', hopman ja tallme ter ' mõisa tallimees' ning talli poiβ; elukutsete ja tegevusalade nimetusi on laenatud ka ravimise, hariduse ja kirjaoskuse alalt (vt. need).

Alamsaksa algupära on krämel 'surnumatja,hauakaevaja', lapper~lappia ja ferwja (farwija) 'värvija', samuti huutler ja ſuutler tähenduses 'vusser'; võimalik ,et alamsaksa keele vahendusel on laenatud ?trapant 'trabant,ihukaitsja'.

Alamsaksa laenud on loetletud tegevusalade ja elukutsete nimetustega seotud verbid lachtima 'loomi tapma', krowima, lappima ja werwima (warwima), võib-olla ka mahlima 'jahvatama'.

b. Tööriistad ja üksikud tööalad

Sakslaste kaudu tundma õpitud uutele tööriistadele ja -võtteile osutavad arvukad alamsaksa laenud,sest enamasti

võeti uus ese või mõiste kasutusele koos võõrapärase nimetusega.

Nii on puusepatöö alalt laenatud elukutse nimetus nitker (nicker) ' tisler, nikerdaja' ja tööriistade nimetused hahmer (hammer), höwel (höfel, höwli), peitsel, sai(j) ' saag' (vrd. saagi [purro], [aij [laha(tket], say [sepp]) ja zirck(e)l, samuti verbid höhwlima ' hööveldama' ja saijema ' saagima'.

Puusepa- või sepatööga ühenduses on laenud haaki ([raud] haki), kruw ' kruvi', [raud] plaati, tangi (tangede), wedder ' vedru', wijhl(i) ja wijhlima, ehs ([rauda] eet) 'ääs' ja elukutsenimetus treijer ' treial'.

Teistelt tööaladelt on laenatud kingsepatöös kasutatav traat(i), söepõletaja tegevusega ühenduses olev miil (mijhl, ? mihm), põllutöö valdkonnast pärinevad kaffel ' hark' ja kühwel (küffel), samuti pick ' kõblas; kirka' ja pickima ' kõplama; kirkaga raiuma', reddel (ledderimme, reddal, reddelim, reddelme) ning vorck (forck, worck, örk) ' hang, vigel'; lina ja villa töötlemisega on ühenduses laensõnad [kangri]-pool (pohl, pola, pöeli), poom, ?[x]röhpel (röhplit) ' linakuprad (?)', wok (wock(i), woicke) ning võib-olla ka ? rop[ima ja rop[e [möhck], kuna kalapüügi alalt pärineb [kalla] kum ' mõrd'.

Peale tööriistade nimetuste leidub 17. sajandi eesti kirjakeeles alamsaksa keelest laenatud nimetusi mõnedele mehhanismidele või nende osadele, vrd. pilli [kaihl] 'võll', pumpe 'pump'(pumba teine nimetus [wee] rönni pärineb samuti

osalt alamsaksa keelest), welboom ' võll', wölli ' võll, telg' ja verb [welia] pumpima ' pumpama'.

8. Ehitustegevus; elamu ja selle sisustus

Enamik 17.sajandi eesti kirjakeeles esinevaist ehitusmaterjalide ja elamuga seotud esemete nimetustest on laenatud alamsaksa keelest. Mainitud materjalide ja esemetega puutus eestlane kokku mõisates ja linnades, tolleaegses talupoja suitsutares selliseid esemeid ei tuntud ega kasutatud.

a. Ehitustegevus

Puuehitiste kõrvale kerkivad kivihooned, nagu näitavad laenud kangi ' võlvitud läbikäigukoht', müür (muhrit, mühr, müri) ja müürima (mührima), wölw(i) ' võlv' ja wölwima (wolwitut). Elamuehitus täiustub, eesti keelde tulevad laensõnad kor[tein, paarit (pâri, paari [puh]), pen, pij(h)ler (pîler, piler), x pla[trima (pla[tritut) ' sillutama ', roowi ' roovialune', ruhti ' aknaruut', tampi ' kõvaks tambitud (muld)põrand', torn (tõrn) ja trep (rep(pe) , repp(i), treppe), samuti woeder nimetuses [seina] woeder ' paneel'.

Sakslaste kaudu õpitakse tundma ehitusmaterjalide nimetusi ? kackel ' kahhel' (sõnas kackel[ahjo]), klaas (gla[e, klahs, laas(i)) (vrd. ka glaß[acken] , klahs-[acken]), pott(it) ' ahjupott' (vrd. ka pot[epp(a)] ,

potti[ſeppa]), teigel ' katusetellis' ja teigel [kiwwi] ' tellis', samuti ehitamisel kasutatavaid lat(te) (latti), pal(c)k (balcki), pinn(a) ' nael, tihvt ' ja rick ' teivas'.

Ustele ja akendele kinnitatakse hing(it) ' ukse-, aknahing ', linck (klink), [raud] rampi ' teat. sulgemisvahend ', trellit (rellit)(vrd. ka trellitut ' trellitatud ') ning wõlli ' riiv'.

Ehitustegevuse alalt on laenatud veel ka[te ' kaevurake ', raamit ' aknaraamid', [uxe] rantz ' ukseraam' ja rönni ' renn'.

b. Elamu ja majapidamishooned

Alamsaksa laensõnad on hurzick (hürtzikode, ? nurβikas), härbär(re[t) (herbergi, herberre[t, herpergi), palla[t(i) ' palee ', pinna ' teravik, tornitipp', ruum (ruhm) ja telt(i) ' telk; hoone' (vrd. ka teldi=[teggija]). Alamsaksa keelest on lähtunud üksikute eriotstarbeliste ruumide nimetused nagu kamber (cambri, kamri) ~ xkambrike (kambreke[t, kam(m)rike[t)(esinevad ka [luu]kamber , [rah(h)wo] =kam(m)ris, [wohdi] kamber), kö(h)ki (köeck, köke), pij[ikamber ' sahver', pöning ja sahl(i).

Ehitatakse kõrval-ja majapidamishooneid nagu keller ja ? peldik(kuid) (peltick, põldikutte), küün (kühn) ja tall(i) (tal), rajatakse hoow(i) (hohw(i), how), [hobbo[e / wa[[icka]= koppel (koppli), pleicke[aid] ' pleekaed'. Lisaks tarale püstitakse plancki ' plank' ja tackeht

' lattaed ', rantz [warbu(t techtut] ' piirdetara' ning handpecki ' kaitsetara, tõkkepuu'.

c. Elamu sisustus

Täieneb valitseva klassi liikmete elamu sisustus ja sakslaste kaudu õpivad eestlasedki tundma uusi esemeid ja nende nimetusi.

Seinte katmiseks võetakse kasutusele tappeet, valgustamiseks lü(c)hter (lichtri) ja lamp(i) (lampe), viimasega ühenduses ka ta(c)ht (vrd. [kühnla] = tacht ja tachti=[löng] , tacht[löngk]). Õpitakse tundma mööbliesemete nimetusi kap(p) (vrd.[karrika]=kapp, [seina] kapp, trelli kapp) , kehmel ([jalgk][chemel) ' pingike', pin(c)k (benckide , penck(i), penki)(vrd. [alla]pencki ' madal pink ' ja pencki=[paddi]), tool (stole, toel, to(h)li) ja woolpencki ' lesimispink '; elamu sisustust täiendavad veel matt, peegel (peel, pe(i)gel, [pegel) ja teck(i) (techk, tek, täkkid).

9. M a j a p i d a m i n e

Mõisa majapidamises puutuvad eestlased kokku mitmesuguste uute esemete, mõistete ja tegevusalade ning nende alamsaksakeelsete nimetustega; viimased võetakse kasutusele ka eesti keeles. Osalt laenatakse alamsaksa keelest nimetusi esemetele ja mõistetele, millel eesti keeles oma nimetus juba olemas oli.

a. Majapidamisriistad

Alamsaksa keelest on laenatud mitmesuguste nõudo nimetusi nagu haam ' aam', ? kirn ja kopp(e), la∫ck (la∫(c)ki, wla∫k), leckel (lechkl) ' lähker' ja lähker, püt(t) (putt) ~ püttiken(ne) (vrd. ka putt [sepp]), tiin, tower ' toober', waat (wâti, waet, waht(i), vate, wath) ja võib-olla ka ? ember.

Alamsaksa keelest pärineb [tulli] haacki ' roop', wülwat ' villimisvaat' ning haen (hahni) ' haan, vaadi kraan ', kimm ' puunõu uure' ja tapp(i) (tap), samuti verbid punnima (punnetut) ' prundi abil sulgema', [kinni] tappima ja xfüllima (füllime) ' täitma'.

b. Igapäevases elus kasutatavad esemed

Igapäevases elus ja töös kasutatavate esemete nimetustest on alamsaksa laenud kan(m), keer(kehr), pek (becki, bicken , pecki , pekki) ' vaagen', seep (sêpi, sehp) ja wammi (s(ch)wammi); klaas (klaes, kla∫i) ~kla∫ike (klâ∫ick) 'klaasnõu', kuuflahd ' laegas, sahtel', lad(ist) 'laegas' ja ladick (ladikas, lahdicko)' laadik, laegas' ning püßike(ße) (püs) 'karbike', samuti korw ja märs (mörtz); raam(it) (rahm, rami, ramm) ' raam '(tähenduses 'kanderaam, õmblusraam, surnuraam' jne.) , taffli~ tawelcken ' tahvel' ja telling(e) ' riiul'; kummi, lijh ' kliister', lijhm (lihm, lijmi), nöör (nöer, nöhr, nöri)

~ nörick, pick(i) 'pigi' ning warw(i) (farw) ' värv' (vrd. ka [surnu]=warw), valgustamise alalt lücht(e) (lühhide) 'latern' ja lunti ' tõrvik', samuti lichtkeer ' küünlakäärid'.

Loomakasvatusega, eriti hobustega on ühenduses laenud kapzun 'sundvaljad', [raud]ke[[el 'suukorv', krahpi 'kraap', mold(i) (moll(i)), reddel(en) (reddali) 'sõim' ja võib-olla ka ? piits (piht[a,pi(j)htz,pitzade) ning ? pihzama (pihzatut) ' piitsutama '.

c. Igapäevaseid tegevusi

Alamsaksa keelest on laenatud igapäevaste tegevuste nimetusi nagu xkloppema (kloppe), kraapima (kra(h)pima), krazima (kra[[ima), kerpima 'teritama', küürima, x[ülles] passima ([ülles] passitus [sahma]) 'teenindama, kellegi eest hoolitsema', pleickima 'pleekima,pleegitama', pru(h)ckima (brukima,pru(u)kma,ru(u)h(c)kima jne.) ja sellest tuletatud xpruhkmine (pruhkmi[[e, prukimi[[ex, [kurja[t]ruhckminne), tampima, toppima (topma) ja werwima (warwima) 'värvima', võib-olla ka ? winckma (winga[) ' viskama '.

10. T o i t u m i n e

Toitumise ja toiduvalmistamise alalt pärinevad alamsaksa keelest laenud garköhki 'söögimaja', kromicken (römikenne) 'raasuke', mohn (moon), rihhi(t) 'toit,roog', [ülles] willotama 'üles keema' ja wrooko[t 'pruukost',

samuti viina- ja õllevalmistamisega ühenduses olevad laarima ' selgitama', me[t ' meski ' ja pruuli [kiwwit].

Ka ? thoback ' tubakas ' võib alamsaksa keele vahendusel laenatud olla.

a. Toiduained ja toidud

Sakslaste kaudu õpitakse tundma uusi toiduaineid ja toite ning nende alamsaksakeelseid nimetusi.

Eesti keelde tulevad laensõnad kinck ' sink', loomi 'ploomirasv', metwor[t ' teat. vorstiliik', pecki 'pekk', praadi, ? [ra[wa] rabbi ' (rasva)jäätmed' ja wor[t (vrd. [maxo] wor[t, [werri] wor[t); koock (koh(c)k) (vrd. ka kohkeke[[et ravimi nimetusena ja ? röes kohk), ringel ning mitmesuguste kookide nimetused kröhpel (kröhplit), ? mor[ell(it), oblat(it), pann kohki, peperkohck ja öli-kohk (vrd. ka ölli[wazat]); kli 'klii', mandel, perme (parm) ' pärm', rijs, semmel ' sai', syruppi, sucker (sukkrix) 'suhkur', nimetuses [kop[e]moes esinev moes ' igasugune puderjas toit', sültkruut ' konserveeritud toiduained (kapsad, kurgid jms.)' ja arvatavasti ka sallaht ' kaste '.

b. Vürtsid ja maitseained

17, sajandi eesti kirjakeeles esinevate vürtside ja maitseainete nimetused pärinevad suurelt osalt vaimulikust kirjandusest, mõnevõrra on eestlane nendega ehk tutvunud ka mõisa köögis või mõisateenijate kaudu.

Alamsaksa keele kaudu on laenatud ingever (inneweг)'ingver', kaneel(i), x klander (klandrit) ' koriander ', mu[ckate [rohhi, pechkel] , pippar(piper), sahwran (sappran), zettiwer 'kurkum', sinnapi (sinnip, sinnäpi [terra]), ätika[(t) (etti(c)kas, ettike, ähtik, ät(t)iket)(vrd. ka [sappi]=ätikä[t) ja öli (olj, öel, öhli, ölli)(vrd. lk. 640).

c. Toidunõud ja toiduvalmistamine

Toidu- ja jooginõude nimetustest on alamsaksa keelest laenatud kaffelken ' kahvel', arvatavasti kann (kan-(ne))(vrd. ka kanno=[witz], kannu=[harri] ,[we[[i] kañi ' kastekann'), kruhck(ide) (kruckude) ' kruus' ja kruus (kruhs, kru[i, ruus(i))(vrd. [we[[i] = kro[i, [we[[i]= kru(h)[it jne.), pijpkanno (pijhp kanno) ' piipkann', picker (pikkrega) ' peeker', talrick (tallörick) ja võib-olla ka ? ti[ck 'kauss'.

Samuti alamsaksa keelest pärinevad toidu valmistamisel kasutatavate esemete nimetused möhr[er ' müüser', pann(i) (pan)(vrd. praadi pann), pott , ro[t(i) ' röst' ja trechter ' lehter'. Alamsaksa algupära on haak ' katlakonks', prad(i) sõnas pradi[warras] ja tampe nimetuses tampe [we[cki] ' sõtkeveski'.

Toiduvalmistamisviise tähistavatest verbidest on alamsaksa laenud x gehrima (gehrib) ' käärima', möhrima ' moorima', x pradima (pradida) ja x ro[tima (ro[tida) ' röstima'.

11. R i i e t u s

a. Materjalid; riietusesemete valmistamine ja korrashoid

Rõivaste ja jalanõude materjalide nimetustest on alamsaksa keelest või alamsaksa keele vahendusel laenatud louwend, sammet (sammit), siid (sidi, sîde, si(j)hd, [y(h)di) ja wyllt ning seemi[ck [nachk](seemi[ke [nachka] ,[ämi[ck [nachk]).

Riietuse valmistamise ja korrashoiu alalt on alamsaksa laensõnu krookima, lappi(lap) ' paik' (sõna esineb ka tähenduses 'plekk, määrdunud koht riietusesemel') ja lappima (lappetut), tercklis ja terckima ' tärgeldama', wooder (wo(e)der; wohdri [kallewe]) ning x wohderdama (woedertut, woedrima, wohdertut).

b. Riietusesemed ja jalanõud

Alamsaksa keelest või alamsaksa keele vahendusel on laenatud riietusesemete nimetused kapp ' mantelkuub', ? kuub (ku(h)b, kûb)(vrd. sidi=kubu), mantel (mantli) (vrd. ka purp(u)rimantli, purpurmantli), nöerlijw ~ nöörliweken ' naiste pihik', püx(it), schört(i) ' põll', wammus (vrd. ka [nachk]wammus), wloor (wlohr) ja wlo(o)rkapp ' loor', samuti peakatete nimetused hüll ja müts (mütz(i)) ~ mützeken (vrd. ka [öh]mütz) ning riietuse juurde kuuluvate lisandite nimetused haaki, kra(i)je

(kra(i)j), lint, nöhp (nôp, nöph) ~ nöhpiken (vrd. ka nöhp⌈nöhl⌉, nööp⌈nöhl⌉) ja ta⌈ck(i) (ta⌈chi, ta⌈ki) ' tasku, (raha)kott ' (vrd. ka ⌈⌈addul⌉ta⌈ck).

17. sajandi eesti krijakeeles esinevatest jalatsite nimetustest on alamsaksa keelest laenatud tuppel (toppel, tüppel) ' tuhvel' (vrd. ka towli⌈puh⌉, tuppli⌈puh⌉ ' kork, korgitamme koor ').

c. Ehted

Alamsaksa keelest pärinevad mônede ehete nimetused nagu ? armpant ' käevôru', keed(i) (kehd(i), ⌈ke⌈⌈i⌉kehdit, ⌈kuld⌉keed(i), kädit) ~ kehdike(⌈⌈et), krantz (ran(t)zi), krell(it) (rellit) 'helmed', malli(t) ' tinast valatud ilustused rahvarôivaste hôlmadel', ? pang(et) 'pannal', pre⌈e(c)ken ' väike prees' ja perl(e), samuti verb ˣmücka-ma (mückada) ' ehtima'.

12. I n i m e n e

Inimest ja inimese elu käsitlevast sônavarast on alamsaksa keelest laenatud junkru(⌈t) (iunkrust, junck-r(o⌈t)) ~ junkroken (junckroken(n)e) ' neitsi' tuletis-tega junckrolik(o) ' neitsilik' ja junkruβ ' neitsilikkus', samuti pruh(d)t (brudt, prudt, pruht, prühdt jne.) ~ pruhtiken (vrd. ka pruhti⌈sergk⌉ ' pruudisärk ') ja wad(d)er. Inimeste välimust kirjeldavad laensônad ⌈kiriut, kiriowat⌉ lappit ' tedretähed' (⌈kiriowat⌉ lappit esi-

neb ka tähenduses ' nahalööve'), ?? pahrt ' habe', tann ' paksmagu ', x[higgi] tippike ([higgi] tippike[[et) ja xvleht (vlehhit) ' juuksepalmik' ning omadussõna muck ' ilus'.

a. Inimese organism

Inimese kehaosade nimetustest pärinevad alamsaksa keelest ader(adrit) ' veresoon', löhri ' hingetoru', neer (nehro[t, neruid), nip ' kõrvanibu', rump ' küür' ja rönnit nimetuses [ku[[i]rönnit ' kusejuhad'.

b. Haigused ja nende ravi

Haiguste nimetustest on laenatud illitinck ' roos', leedet ' leetrid', piddali [többe] (piddaliko [tobbe])ja piddali [többine] (piddali [többitzet]), pocki sõnas pocki=[reigk] (pocke [reick]) ' rõugekärn ', pranzo[i [többe] (pranzo[it) ' süüfilis' ja väiksemate vigastuste ning vigade nimetused [werri]kam(m) ' paise', kram (ramm) ' kriimustus', ramm ' kramp ' ja will(i) (wil)~willi-ken(n)e (vrd. ka [we[[i]wil).

Haiguse ja inimese tervisliku seisundiga on ühenduses laensõna tumm (tum) ja võimalikud alamsaksa laenud ? piin (pihn, pij(h)n, pina)(vrd. ka [pörg(k)o] =pihn, [pörgu]=piin) ning ? pînama (pihnama, pij(h)nama, pina-temma).

Ravimite ja ravivahendite nimetustest on laenatud alandi [juur] ' aedvaagi juurikas', kamper, kupp (vrd.ka

[la[[kupp), lackwergi ' teat. puderjas ravim ', plaa[ter (laa[ter, plah[ter, pla[tre), pill(it) ' kuulikesekujuline ravim ', salw(i) ja triackel ' teriak'. Samasse rühma kuuluvad veel kifft (giffti, gift) (vrd. ka [natto]gifft), topp ' tups ' ja tröop ' tilk'.

Arvatavasti ka prillit (vrd. prilli [sepp] ' prillide valmistaja') on lähtunud alamsaksa keelest.

Ravijate nimetustest pärinevad alamsaksa keelest ar[t, pademoder ' ämmaemand', pader ' kupulaskja' ja võib-olla ka tocker ' tohter'.

Ravimise alalt on laenatud x ar[tima (ar[tit) ja asutuste nimetused hill(isse) ' haigete või vanade varjupaik ', [hull]ka[ti ' vaimuhaigete varjupaik', pockehu[(e) ' rõugehaigete varjupaik' ja spittal(e) ' haigemaja'.

c. Inimese käitumine ja psüühika

Inimese käitumise ja psüühika alale kuuluvad laenatud nimisõnadest hüchler(it) ' silmakirjateener ', [ho(h)ra-, hoora]jacht ([hora] jahti) ~ [porto]jacht ning x [hoora]=jachtmine ([hoora] = jachtmi[[e) ' hooramine' kartzus ' julgus', keck (geck, jeck) ' narr, alp ' (vrd. ka jecki[pajatu[[e[t] , kecki[maengk]) ja kecki[tus (gecki[-tus) ' narrus, rumalus', lu[t(i) (vrd. [ilma]=lust, [taiwa]=lust), me(i)jer ' konkubiin', narr (na(h)r) ja narriminne, [errä]pillaminne, pra[[er ning pra[[ia (pra[[ya) ja pra[-[iminne (pra[mi[[e), samuti piperlinne ' piriseja', troo[t

(roh ſt, tro(h) ſt, trô ſt, trö ſt) (vrd. tro(h) ſti= [jum-
mal], troh ſti= [taim]), tröh ſt(i)ja (troostijal, tröh ſ-
tia, tröö ſtja ; [südda] troh ſtja) ja x tröh ſtimine (troh ſti-
mi ſſe, tröh ſt(i)mi ſſe), trotz ja x trotzmine (trotzmi ſſe),
truu ſ(t) ja truw 'truudus', dröö p 'lollike, käpard',
fal ſchu ſ(ſe) 'valskus', wöls 'vale', wöl ſja 'valetaja'
ja x wöl ſmine (wöl ſmi ſ(ſe) 'valetamine'.

Omadussõnadest on laenatud kar ſck (kartz) 'julge,
reibas; värske', keck(ide) 'alp, narr', teen ſtlick
(deen ſtli(c)k, tehn ſtlik) 'abi-, teenistusvalmis', tru(u)
(tru(i)w) ja trulick (truwlikut), trö(h) ſtli(c)k (tro ſt-
likude), untruw, wal ſ(c)k (fal ſchit, val ſch, wal ſch)
wöls (vrd. wöl ſi= [opja], wöl ſi= [oppetus], wöl ſ [waimu]) ja
wöl ſcklihk ' vale, võlts '.

Määrsõnadest on alamsaksa keelest lähtunud trui ſte
(truwi ſt(e), trwi ſte), untruwi ſt ja wal ſki ſt(e) (wal-
ſchi ſt, val ſchi ſte, wal ſcki ſt).

Inimese käitumise ja psüühika alasest sõnavarast
on laenatud verbid x begerima (begerib) 'soovima, ihal-
dama', hi ſſetama (hi ſſitama) ' ässitama', jachtima
(jachtwat, jahhima) ' sekeldama, lärmama, taga ajama ',
keckima ' narrima', kinck(i)ma (koncknma, kenkinut, ſchen-
kinut), günnima (künniwat) '(head) soovima', lu ſtima
(lüstip) 'lusti tundma, ihaldama', võib-olla ? mahnitze-
ma 'manitsema', x mei ſtrima (mei ſtriwat) ' juhtima,
valitsema; meisterdama' ja x märkama (mer(c)kap, märkako
jne.), pillama ([erra] pillotama, [erra] pill(u)ma, pille-

tama jne.) ja pra[[ima, prõwima ' proovile panema', x ra[i-ma (ra[ikat) 'määratsema', x tormama ([tormiwat, torma[it)' 'sõõstma', tro(t)zima (trot[is), x truwima (truwip)' 'usaldama, uskuma', trö[tima (troh[ti, tro[tima, tröh[t(i)ma, tröösti) ja võib-olla ? [pead]wanckotama, x vor[chonema (vor[chone) ' säästma ', x vorwytma (vorwyte) ' ette hoitma' ja wõl[ckma ([erra]wõl[ko, wõl[i, wõkes).

13. A j a v i i d e , k u n s t , h a r i d u s

a. Ajaviide, mängud ja kunst

Mängude ja ajaviidete alalt on alamsaksa keelest laenatud kaarti(karthi), ? kachti[meng]' male', lott(i) (lot) 'loos', pall, prick ~ prickiken ' kabekivi' (vrd. pricki [meng]), tantz ja x tantzmine (tantzmi[t) ning verb tanzima (tantz(i)ma), terlinck 'täring' ja wõrpel ' vürfel'. Alamsaksa algupära on sikk mängu nimetuses [sõgge][ick ' pimesikk' ja võib-olla ka ?? nu(c)k ~ nuckoken (nuckakenne) ' teat. mänguasi'.

Peale loetletud laenude kuuluvad siia veel knüppikene (nippiken) ' kerge hoop', kõhckler ' veiderdaja', lerni (larm) 'lärm' ja võib-olla ?[chimp(i) 'nali, teotus'.

Tõenäoliselt alamsaksa keelest laenati kun[t 'kunst, oskus, nustkunst' (vrd. [noya]kun[tide, tockerkun[t), millest arvatavasti on tuletatud kun[tlick ' kunstnik, nustkunstnik '; samast tüvest pärinevad omadussõna kun[tli(c)k (kün[tlikimb) ' kunstipärane' ja määrsõna kun[tlik(k)u[t

(kun⌈tlicku⌈t, kun⌈tlikkuld, kün⌈tlicku⌈t).

Alamsaksa laenud on veel maler(it) ' maalikunstnik', maalima (mahlima, malib) ja pild (bildi) ' pilt; kuju', rijhmi (riem), wij⌈(e)(wih⌈i; ⌈kirko⌋ =wi⌈ide) ' laulu-viis' (vrd. ka wi⌈i ⌈pärra⌈t ' viisil, viisi järgi') ja ver⌈(⌈e) ' värss', samuti muusikariistade nimetused kijh-ge (kihgke, kijhgi) ' viiul', luuth ' teat. keelpill', pasun(ie) (pa⌈⌈un(a), paβuna)(vrd. pa⌈⌈una=⌈hölli⌋ ' pa-sunaheli' ja pa⌈⌈una⌈puhuja⌋), piip (pipide) ' vile; flöö̈t', pill(it) (pil, pyll) ' vile, muusikariist' (vrd. ⌈patto⌋ = pill, pilli⌈mêhs⌋ , pilli⌈puh(ho)ja(t)⌋ jne., pilli=⌈roog⌋ jne.) ja trumb (rumm(e), rummi) ' trumm'.

b. Kirjaoskus ja haridus

Kirjaoskuse ja hariduse alale kuuluvad laensônadest ôpetaja nimetused howemei⌈ter ja koolme⌈ter (kohl=mei⌈trit, kool=mei⌈trit, schoelmeistri), samuti kool(i) (ko(h)li, kôli, scholi)(vrd. ka kohli=⌈lap⌈et⌋ , kooli⌈pois⌋), kohli-kamber ning leeri⌈rahha⌋ ' kooliraha' (vrd. ka leer⌈pois⌋, lehr⌈poiβ⌋).

Alamsaksa keelest on laenatud kriwel(krijwel; kriwli ⌈pois⌋) ' kirjutaja', papper (papi(j)r, pappire) 'paber', plak (black) ' tint' ja po⌈till ' jutlusteraamat', kuna plakat(ide) (plakkati) võib 17.sajandi kirjakeeles päri-neda nii alamsaksa kui ka rootsi keelest.

Alamsaksa keelest on lähtunud trükikunstialased terminid [x] prentima (prentitu) ' trükkima' ja prentja

' trükkija', samuti ⌈ramato⌉=trükkar(i⌈t), trükk(is)'trükk' ja x trükkima (trükkis, trükkitut).

14. L o o d u s

Laenatud on loodusnähtuste ja -esemete nimetusi nagu schlam̄ 'muda', torm , tormima ja tust ' tolm', tihki (dick, tih(c)ki) ja wyk(i) ' merelaht ', samuti kilt(e) ' tahvel', klint (⌈kiwwi⌉ =klindt) ' kalju, glint ' ja lipp ' kari'.

Arvatavasti alamsaksa keele vahendusel on laenatud ka natur ' loodus ; loomus' ja natürlick ' looduslik, loomulik'.

a . Mineraalid

Eesti kirjakeeles 17.sajandil esinevad mineraalide nimetused on mitmesugust algupära, laenatud on nad aga tõenäoliselt alamsaksa keele vahendusel.

Piiblist pärinevad achati⌈kiwwi⌉ (aggat) ' ahhaat', ameti⌈t (amethi⌈ti⌈kiwwi⌉), ja⌈pis, lünkurer (lyncuri ⌈kiwwi⌉), onik (onichi⌈kiwwi⌉ ,onikki=⌈kiwi⌉)' oonüks ', peril ' berüll', ri⌈tal(l) (ri⌈telli)' kristall', rubin (rub(b)in(i) ⌈kiwwi⌉), rüsopras ' krüsopraas ', sa(h)wir (saphiri⌈kiwwi⌉ , sappir⌈kiwwi⌉), sarder (sard(er)i⌈kiwwi⌉), sardonik ' sardoonüks ', schmaragdi ⌈kiwwi⌉ (marag(di)⌈kiwwi⌉), topas (topa⌈erre⌈kiwwi⌉), türkos (türcko⌈i ⌈kiwwi⌉)' türkiis'.

Ilmlikus kirjanduses esinevad laenud alaba⌈tri ⌈kiwwi⌉ , karniol⌈kiwwi⌉ , krîte (rijhti, rijth) ' kriit', marmer

[kiwwi] , ruus (rües) ' kruus', salpeter, demanti=[kiwwi] ja xwäwel ([chwelet , schweuel, [wewli, wewel, wäwli[t).

b. Taimed

Taimede nimetustest on alamsaksa keele vahendusel laenatud vaimulikus kirjanduses esinevad aloe(aloit), ruht(ä) ' ruut' ja tümmin(at) 'tüümian' ning arvatavasti ka lavendel sõnas xlavendli[wesi] (lavendli= [we(e), -weh], lawendli[weh]) ja nard (vrd. nardi õlli).

Peale mainitute leidub 17.sajandi kirjakeeles veel järgmisi laenulisi taimenimetusi:

lilli ja rohttaimi i[op(i) (hy[op, i[oppi), kalmus, kammill ' kummel', kre[[i (re[[i), krue[e minte ' münt ', lewer[tock ' leesputk ', lilje, münt(ä), nehlken (negelken) ' näälike', plömiken (blömikene) ' lilleke', ?ra[[(it), xreinwars (reinwarret), rohs (roe[e, roh[e, ro[ide) ~ ro[e[ninni] (ro[a[mini])(vrd. ka ro[i[karwalli[t]), salwy ' salvei', ? tuddar ' linavõrm' ja violi [ninniken]' kannike ' (vrd. violi[karv] ,violi[korb]);

puid ning põõsaid holderbeer ' leedripuu', loorbeer (loerber, lohrbe(h)r, lorbeeri; lohrberi [puh]), mi[pelt ' teat. viljapuu ', palm(it) (17.saj. kirjakeeles tähenduses ' teat.pajuliik'), figi=[puh] (vige[puh] , wii[puud], wihgi[puh] , wiji[puh[t] , wiji=[marja puhd])(vrd. ka figi[echt]) ja öli[puh] (vrd. öhlje[aijat] , öhli=[mäe] jne., öli[mees] , õlli=[ok[ad], õl(l)i=[taimet] jne.);

puu- ja köögiviljа ning köögitaimi karsbeer [marri] (karsberi [marri]) 'kirss', kmuflocki 'küüslauk', kranat [ounat] (kranati= [ubbin]), gurck(it), körwitz(it) (kor-pitz), x köömen (köömnide), lacktuk 'lehtsalat', lôk (lohck) 'lauk' (vrd. ka [kihs] lohki, [kühs] lohckit, [kühs] lohgk, [kühze] lôk), peet(it) (beeti), petar[ill(ien), plum(it) (luun) 'ploom', reigas (raddikas, reddika(a)s, rei(j)ckas, ruttikas), sallat, [ibbul (sibbolas), till(i), wijhgi (figit, wigit)~figi [marjo] ja öli [marri] (öli [maria]).

Võimalik, et alamsaksa keelest on lähtunud ka põllu-taime nimetus ?? tatter (tattrick).

Taimedega ühenduses on laenatud veel knup (nup) 'nupp (?)', paatima~pookma ' pookima', paati [wö[[aken] 'pookoks' ja ranzi ' puu kroon, puu võra'.

c. Loomad

Võõramaiste loomade nimetustest on alamsaksa keele vahendusel laenatud kamel(i) (camelit, kameel, kamel), löu [koer] (leo [koir], lew [koier], loiw [koijr], löiw [kcira] jne.)~ löiwi [penni] (louw(w)o= [pennidel]) ja löuw (leuwide, lewit, louwit, löwi, löüwi) (vrd. lewi [auko], louwe [hau-wade] 'lõvikoobas'); arvatavasti alamsaksa keelest on lälitu-nud ? elewant, parder [ellaja] (pardli) 'panter', büfli-[herrj] 'pühvel', sabel 'soobel' ja scorpion (korpiohn-de).

Koduloomade nimetustest on alamsaksa laenud kanini-kenne 'küülik', [kiza] bockiken ([kitze] böckiken), puck 'jäär, sikk', pull(e) ~ pullekenne, si(c)k (sikkude[t, [zick) ~ sickaken (vrd. [kiwwi] [sick, sicka [werd]), tölder (töller) 'telder' ja võib-olla ? e(e)sel (vrd. [emma] =ee[li, [emmä] =e[lit, e[li= [war[a]) koos tuletisega e[eline ' eesli laadi' ja ? rûn (ruhn) verbiga ? ruhna-ma ' ruunama '.

Sellesse rühma kuuluvad veel laenud drak(it) 'lohe', hunt (unt), padda [konn(a)] ' kärnkonn', rot(t) ja tutz 'kärnkonn', [hai[o] knöpit 'nupp, nääre' ja koht(i[t) (kood) ' looma sääreluu' ning jellama ' haukuma, lärmama' ja võib-olla ka ? mauvoma 'nääguma'.

d. Linnud

Ka lindude nimetuste hulgas leidub alamsaksa laene, nagu võõramaised pâwi ~ pawluun (pawluhni) 'paabulind', papakoij ja struh[si [lend] (struti [lind] , tru[i= [lind]), 'jaanalind' ning meie maal pesitsevate lindude nimetused aadler(it) (adeler) 'kotkas', ?kuckuck 'kägu', meewiken(n)e 'tuvi', ?reijer(i) 'haigur', torck 'kurg' ja tuwi(t)(duwit, tuide, tuiwe) ~ tu(w)ikenne (duwikenne) (vrd. [metz] duwit, [metz] tuwit, [mötz] tuiwi, [taiwa] =tuwikenne, turteltuwit) ja võib-olla ka ? kivvit (kewwit, kiw(w)itz) 'kiivitaja' ja ? pijla [part] (piel, pihle [part]).

Alamsaksa keelest on laenatud veel kabbune ' kabun',

mütoloogiline krijpi [lind] ' greif ', nipp ja [linno]puur; võimalik, et alamsaksa keel oli lähtekeeleks, ka kanepilinnu nimetusele tuddrick.

e. Kalad

17.sajandi eesti kirjakeeles esinevatest kalade nimetustest on alamsaksa laenud he(e)rinck, karruhs (karuß) ' koger', rootkeer ' rahnkala', tint ja töri [kalla] ' tuukakala'.

15. M i t m e s u g u s e i d l a e n e

Lisaks eespool rühmiti käsitletud laensõnadele laidub 16.ja 17.sajandi eesti kirjakeeles veel mitmesugustelt elualadelt pärinevaid alamsaksa laene.

Nimisõnadest on laenatud kund[koppi (kund[chop) ' teade, teadaanne', mun[ter ' eeskuju, muster, näide', or[ake (ohr[acket, ohr[aki) ' põhjus', richt[chnor 'juhtnöör '; re(hc)ken[chopp(i) (reeck[choppe) ' aruanne', tükki (tücki) ' juhus', wiis (wihs, wi(h)[i, wij(h)[i, wi[e, wysy)(vrd. ka [tei[t] wi[il ' teisiti'), worp(i) ' kord' (väljendites [töi[t] worpi 'teist korda', [mitto] worpi ' mitu korda) ja wehrti (wehrd) ' väärtus, tähtsus'; kant (vrd. ka [nella]kantlick '(nelja)nurgeline'), ka[t(i) ' kast; viljasalv' (17.saj. vaimulikus kirjanduses esineb sõna ka tähenduses ' Noa laev'), ? kegel ' keegel, koonus', lõti (löhd(i)) ' kuul' ja lott (lött)' loodi-

misvahend ', märk (merck(i), merk)(vrd. ka mercke [raud], [rauda]merck ' põletusmärk', [werri]=merk), ? nukk(e) (nuck) ' kõva kühmuke' ja [ümberkondne] pall ' kera ' (vrd. ka [kella] ballike[[et ' kella pommid ', [range] palli ' rangipadi'); klenödye ' aare', te[tament' viimne tahteavaldus ' ja ?? weime[kir[t], samuti kerwitz ' sisselõige', prowi[kiwwi] , wädel ' saba, pintsel ' ja pughk ' härjapõlvlane' ning puick ' kratt', wunn(ith) ' sõim' ja võib-olla ka ? su[utamin(n)e ' unelaul'.

Alamsaksa keele vahendusel on laenatud pranzo[i ' prantslane', võib-olla ?? tatter (taterlaine, tatrat) ' tatarlane' ja türk(it) (tur(c)k, turg(k)i, türck)(vrd. turki= [rahwa]).

Alamsaksa algupära nimisõnadest on lähtunud harckil(l) ' harkis', ?hopis(hopilis) ' ühes koos', tükkilinne 'katkendlik' ja [öhes]tückis~tükkis ' koos'. Nimisõna sant (vrd. lk.611) võib esineda ka omadussõnana tähenduses ' halb, vilets '.

Omadussõnadest on laenatud kö[tlick (ko[tlickode) ' kallis, hinnaline', lihk ' võrdne, sarnane; võrd' liitsõnades lijk[mees] (ligh[mehs] , lih(c)k[mees], lihke[mêhs]) ' volinik' ja lih(c)k[pajatus] (lich[paitu[ze], lieck - [paiatuβe])' võrdlus, tähendamissõna'ning viimasest tuletatud verbis [x]lihck[pajatama] (lihck[pajatap]), peale selle veel pezlick ' sobiv, paslik', pri (frij, fry, wri),tichti ' tihe, kindel', wiβ (wi[[(e), wi[[i, wi[[imb(e[t))' kin-

del ' (sõnast wiß on lähtunud ka määrsõna wissist(e), wißi ſt(e) ~ wi ſt(i) ' kindlasti')(vrd. ſni wi ſſi ſt, ſni wißi ſt), wer ſck (ver ſch) ' värske' ja wäärt (weerdt, we(h)rt, währt) ning viimasest tuletatud unwehrt ' eba-vääriline'.

Toor võib olla nii nimi- kui ka omadussõna ning sellest olenevalt tähendada ' värav' või ' hull'.

Verbidest on alamsaksa laenud ſalwima ' võidma', serima ' sihtima' , turima (thurima, tuhrip, tührima) ' kestma ', x erwima (erwinuth) ' pärima' ja võib -olla ? keltima (keltip) ' kehtima, maksma', ? nickotama ' noogutama', ? tarwema ' vajama, puudust tundma', ? tickema (tickitut)'täkkima' ja ? wanckuma (wanckima) ' hõljuma, vankuma ' (vrd. ka ſpead wanckotama). 17.sajandi kirjakeeles esinevad vormid ſerra fleckmatta, ſilma fleckit ja ſilma fleckitult on usutavasti lähtunud vastavast alam- või ülemsaksa algupära verbist. Vorm ?? hincktelle ' aeglaselt, vaevalt edasi liikudes' on võib-olla ühendatav alamsaksakeelse verbiga hinken; sõna võib ka genuiinne olla (vrd. hingeldama, hingitsema jne.).

Alamsaksa keelest pärinevad veel hüüd-, side- ja kildsõnad eij(ey), eja (eija, eya) ja võib-olla ? a(c)h, jo...jo' mida ... seda' ja vnd 'ning', ?ja 'jaa', ?jo ſt 'just' ja toch(k)(doch)'ometi', ade 'hüvasti' ja trotz 'hoolimata, kiuste'. Laenatud on prefiksid er(t)z- 'pea-' sõnades ertzengel (erzengli, erzẽglide) ja ertz ſkarjane ning ? un-(umb-) 'eba-, mitte-' sõnades x umbgreekaline

(umbgreekali ⌈il⌉), umb ⌈rohhi⌉ (umb ⌈rochto⌉ jne.), umb-⌈u ⌈(c)k⌉ (umb ⌈u ⌈u⌉), umb ⌈u ⌈cklick(ut)⌉ (umb ⌈u ⌈utawi-dega⌉ jne.) ja sufiks -tom sõnas bab ⌈tomi ' paavstiõpetus '.

II. Tänapäeva keelepruugist kadunud[222] alamsaksa laensõnadest

Eespool käsitletud laensõnad pole kõik keeles püsinud, osa neist on aja jooksul keelepruugist kadunud.

Loetletud laensõnade hulga ja laadi põhjal järeldusi tehes tuleb silmas pidada, et käesolev ülevaade on koostatud kirjakeele alusel ja võib seetõttu sisaldada laensõnu, mida kõnekeeles kas üldse ei tuntud või kasutati üsna vähe.

Teisest küljest võib kirjakeele alusel koostatud ülevaates puududa tollal ainult kõnekeeles esinenud laene.

Ühtlasi tuleb arvestada, et kuigi vanimad tõestatavad alamsaksa laenud kuuluvad 16. ja 17. sajandisse, võisid nimetatud sõnad juba palju varem laenatud ja keeles kasutusel olla.

1. K e e l e p r u u g i s t k a d u n u d l a e n s õ n a d

Tänapäeva eesti keeles ei kasutata enam järgmisi

---

[222] Keelepruugist väljalangenud laensõnade kindlakstegemisel on kasutatud järgmisi teoseid: Eesti Entsüklopeedia I-VIII, Tartu 1932-1937; Arnold Kask ja Albert Saareste, Lisasõnastik sõnavara käsitlemiseks eesti murretest, Tartu 1930; Võõrsõnade leksikon, Tallinn 1961; Õigekeelsuse sõnaraamat, Tallinn 1960. Arvestatud on ka TA Keele ja Kirjanduse Instituudi murdekogusid.

alamsaksa laensõnu[223]:

ade, afflat(e), prefiksit arch- sõnas xarchengel (archenglit), xbegerima (begerib), ? borck⌈lager⌉, drak(it), ehwa (epha), eij (ey)~eja (elja, eya), prefiksit er(t)z- sõnades ertzengel (erzengli, erzẽglide) ja ertz⌈karjane⌉, garköhki, gehorsam, handpecki, heylandt, xheli (⌈he⌉llyn) tuletisega helitußе ja samast tüvest põlvneva sõnaga hill(isse), ?? hincktelle, hi⌈⌈etama (hi⌈⌈itama), hol- derbeer, hol⌈ter, howemei⌈ter, huutler, hüchler(it), jellama, jo ... jo, ? jo⌈t, junkru(⌈t) (iunkrust, junckr(o⌈t)) tuletistega junkroken (junckroken(n)e) ja junkruß, kaar- man (kahrman), ? kachti⌈meng⌉, kaffer, ? knckel⌈ahjo⌉, kammill, kam(m)erer(i) (cammereer), kaninikenne, kapp 'mantelkuub', kapsun, karsbeer ⌈marri⌉ (karsberi ⌈marri⌉), karteer (kartori), kehmel (⌈jalgk⌉⌈chemel), ketter, xschiltweht (schiltwehi), kippund, xklander (klandrit), klenödye, knuflocki, koller, kramer, kraw sõnades krewi ⌈i⌈⌈end⌉ ja krewi⌈wald⌉, krijpi ⌈lind⌉, kriwel (krijwel, kriwli ⌈pois⌉; sõna krlivel 'kirjuri' tuntakse veel Leivu keelesaarel), kru⌈e minte, kräwel, xkröhpel (kröhplit) 'teat. kook', ? kuckuck, kumpani, kuuff kaar, kuuflahd, quintin, kerpima, kerwitz, ⌈rattaste⌉ keen(it), kö⌈tlick (ko⌈tlickode), köhckler, günnima (künniwat), lachboom (laghbohm), lacktuk, lackwergi, leerima, lower⌈tock, leckel (lechkl), lichtkeer, lijh, lihk sõnades xlihck⌈pajatama⌉(lihck⌈pajatap⌉), lih(c)k⌈pajatus⌉(lich⌈paitu⌈se⌉,

223 Sõnad on esitatud sõnaloendis kasutatud järjestuses.

licck [paiatuβe]) ja lijk [mees] (ligh [mehs], lihck [mees], lihke [mêhs]), lilje, lôk (lohck)(esineb ka sônas [kihs]-lohki jne.), lott(i) (lot), lunti, luuth, lücht(e) (lühhide), lünkurer (lyncuri [kiwwi]), mahlima 'jahvatama', ? mahnitzema, mat(e), man richter, markal, marmer [kiwwi], ? mauvoma, meewiken(n)e, meij [kuu] (mey [kuh]), me(i)jer, mi [pelt, ? mor [ell(it), mun [ter, mördel (mördri), möhrima, möhr [er, [x]mückama (mückada), natürlick, [x]niggolad (niggolaite), nöerlijw ~ nöörliweken, knüppikenne (nippiken), onik (onichi [kiwwi], onikki= [kiwi]), or [ake (ohr [acket, ohr [aki), ohrti ja ortt, pademoder, pader, paakima (pahckima), ?? pahrt, paati [wö [[aken] ja paatima, palla [t(i) 'palee', panni (banni) 'kirikuvanne', [x]pannine (panitzet) ja [erra] pannitzema ([erra] bannitzema), ? papi [t(it), parder [ellaja] (pardli), pawluun (pawluhni), pücker, peril, pezlick, picht=wader (bichtuaderille, bichtvader), pij [ikamber, picker (pikkrega), pickima, pirn(a) 'nael, tihvt' ja pinna 'tornitipp', piperlimne, plicht ancker, plömiken (blömikene), pockehu [(e), prawe [t, predig [tol(e), prec [terdohn, [x]prentima (prentitu) tuletisega prentja, prick (esineb ka sônas pricki [meng]) ~ prickiken, prömima, ? peh [emer (peh [ömer), börril(ix), püs ~ püβike(βe) 'karbike', püht(i) (pühdt, püty), rackel (racker, rakkli, raklid'), regiment(ist), ? reijer(i), rene [t(e), rihhi(t), richt [chnor, rootkeer, ?[x]root-meister (root-meistri), rohw(ix) (roiwi), ro [t(i), [x]ro [tima

(ro[tida), rump, ? rund(i), ?x ru[t [wancker] (ru[t- [wanckrist]), re(h)ken[chopp(i) (reeck[choppe), ?x röhpel (röhplit), sabel, sarder (sard(er)i [kiwwi]), sardonik, [el[chopp(i), semmel, zettiwer, ?[chimp(i), tackeht, struh[si [lend] (struti [lind], tru[i= [lind]), ruh[(it), scepter (zeptri), [uutler, sültkruut, taatholder (stat- holder), ? tarwema, tatzi(j) (tatzina [raha], tatzinat, tatzi [raha]), tenerin (denerin), teen[tlick (deen[t- li(c)k, tehn[tlik), techt [hohn(e)], teigel [kiwwi], toch(k) (doch), tocker (tocker esineb ka sônas tocker- kun[t), tolffter, tol(l)=pod(i) (tolbodi, tolli pohti), ? thoback, sufiksit -tom (sônas bab[tomi), ? toor, torck, triackel, truw ' truudus', dröop ' lollike, käpard' ja tröop ' tilk', trö(h)[tli(c)k (tro[tlikude), tublite, tuppel (toppel, tüppel) (esineb ka sônas towli [puh] ~ tupp- li [puh]), tutz, ?x tönning ([wennnii]=tönninge), töri [kalla], tümmin(at), türkos (türcko[i [kiwwi]), prefiksit ? un-(umb-) sônades x umbgreekaline (umbgreekali[[il), untruw ja unwehrt, vnd (un'ning' esineb veel Leivu keele- saarel), vngehor[am(e), wap(it) (wapen), waad[ack, wacht- hu[, warw(i) (farw), wädel, wechtmei[ter, welboom, welt- herr (weldherri), wermetus, ? winckma (winga[), violi [ninniken] (esinevad ka violi [karv] ja violi [korb]), woolpencki, x worp ([nitto] worpi, [töi[t] worpi), x vor- [chonema (vor[chone), wryherr, wunn(ith), werck[tede,

werwima ' värbama ', wörpel, förſtendohm, wörköper(iſt) (woorköper), vorſpraker ja xvorwytma (vorwyte).

Lisaks loetletud laenudele on tänapäeva keelepruugist kadunud veel

1) -er-lõpulised isikuid tähistavad nimisõnad (enamasti rahvaste või linnade ja maakohtade elanike nimetused) :

xalexand(r)er (alexanderitte, alexandride), xammoniter (ammonitride), xamoriter (amoritrit), araber(it) (arabrit)(vrd. arabe ja arabialiſſed[224]), xegipter (egiptride, egyptrit) (vrd. egiptileſſe), elamiter(it)(elamitrit) (vrd. elamite ja elamitiliſſed), xeweeſer (epheſerille, eweeſride), xgadareener (gadareenride), xgalater (galatril(l)e), galileer (vrd. galilealiſte), xgergeſeener (gergeſeenride, gergesenrit), ebreer(it) (hebräeri) (vrd. ebreeleiſet, hebrealiſſe), ?xherodiaaner (herodiaanridega, herodiahnridega), xhetiter (hetitr(id)e), israelit(er) (iſraelitrid) (vrd. iſrael(l)itit, iβraelitide), jeſuwiter(it), xkaldeier (chaldeiride), kyreneer(itte) (cireneriſt, kireenre) (vrd. kireneide, kyrenide), coloſſer(ille) (koloſrile), xkorinter (corinthrit, corintrille,

224 Võrdluseks on esitatud eestipärasema lõpuga paralleelkujud 17. saj. kirjakeelest.

korintride) (vrd. korintilei∫tille), creter(it) (kreetre) (vrd. kret(h)it ja kreetali∫te, kreetali∫∫ed), ?x laodizeener (laodizeenride), lapper (vrd. lappia), libertiner(i∫t) (libertihnre) (vrd. libertinide), maccabeer(i), meder(it) (medrit) (vrd. meede), marterer (marterit, martler jne.), xniniviter (ninivitride), parther(it) (partrit) (vrd. parte), römer (rö(h)mri), samariter (vrd. samaritili∫te), xsidooner (sidohnri, sidoonri), xsodomiter (sodomitritt), xthe∫∫alonik(er) (the∫∫alonich(e)rille) (vrd. te∫∫alonikille), treijer, xwilipper (philipprille, wilipprid) (vrd. wilippilei∫tille) ja xphili∫ter (phili∫trit) (vrd. phili∫tilei∫et).

2) -isch (-isk)-lõpulised omadussõnad apo∫toli∫ch(e) (paralleelkujuna kasutati 17. sajandil ka apo∫tliko), babyloni∫ck, evangeli∫ch(i∫t), galilei∫ch(e) (esines ka galilea), (h)ebrei∫ch(e), (ebrai∫che) (kasutati ka kujusid ebrei, hebraej, hebrea), ? calvini∫ti∫ch(e), kananei∫k (cananei∫che, cananei∫ck), katoli∫ch(e), gree(c)ki∫ch(e) (greki∫che, (esinesid ka greeka, greki, gräki, kreka), propheti∫ch(e) (kasutati ka kuju proweetlikkun), römi∫ck(i) ja phari∫ei∫ch(e).

3) Kujud greeck (greck, grehk, gräkide) (vrd. greekali∫∫e, krekali∫t), lutteran(it), moabbick (moabite) (vrd. moabitileine) ja nazarenus.

Seega on eesti kirjakeeles 16. ja 17. sajandil kasutatud ca 870 alamsaksa laensõnast tänapäevasest keelepruugist kadunud 250 laenu.

Tuleb lisada, et keelest väljalangenud alamsaksa laenude sõnatüvesid esineb osalt veel tänapäevaseski eesti keeles.

Saksapärase sufiksiga omadussõnade asemel kasutatakse samast tüvest pärinevaid eestipärasemaid kujusid apostlik, babüloonia, evangeelne, galilea, heebrea, kaanani, kalvinistlik, katoliiklik ~ katoliku, kreeka, prohvetlik, rooma ja variserlik.

Eestipärasemal kujul esinevad tänapäeva keelepruugis rahvaste, linnade ja maakohtade elanike, mitmesuguste tööalade esindajate jne. nimetused, vrd. araablane, egiptlane, heebrealane, kolossailane, korintlane jt., lappija, libertiin, märter, treial jt.

Kuigi eesti keeles ei kasutata enam tuletisi apoſtleuſ(ſe), eſeline, kecki ſtus (gecki ſtus), pahrieste, praſſer, preeſtreus, sacramentlickult, truiste (truwiſt(e), trwiſte), trulick (truwlikut), truuſ(t), ? tuddrick, untruwiſt, walſkiſt(e) (walſchiſt(e), walſkiſt), [ülles] willotema ja wölſcklihk, esinevad laenud apostel, eesel, kekk, paar, prassima, preester, sakrament, truu, tudar, vananenud sõna valsk, vill ja võlts veel tänapäevalgi.

Kujude ? jo⌈t, karteer, kartzus, lunti, picker (pikkrega), prawe⌈t, predig⌈tol(e), regiment(ist), reñe⌈t(e), re(hc)ken⌈chopp(i) (reeck⌈choppe), ⌈el-⌈chopp(i), teigel [kiwwi], ? thoback, tocker, tümmi-n(at) ja wapit asemel on kasutusel just, vananenud sõna kortel, karskus, [tule]lont, peeker, praost, vananenud sõna räästool, rügement, rentsel, murdeline rääskopp, selts, tellis, tubakas, tohter, tüümian ja vapp.

Keelepruugist on kadunud kujud afflat(e), hand-pecki, [x]heli ([he]llyn), lihk ' võrdne ', meij[kuu](mey-[kuh]), natürlick, [x]niggolad (niggolaite), nõerlijw ~ nöörliweken, knüppikene (nippiken), pinn(a) ~ pinna, sültkruut ja violi [ninniken] (violi [karv], violi [korb]), tänapäeva eesti keeles osinevad laat, merendusalane oskussõna hanspaak ' puuhoob, millega väiksemas laevas käsipeli ringi pööratakse ', vananenud haigusenimetus eliting[225], liik ~ liigud, murdeline meig ' (pühadeks) tuppa toodud noorte lehtedega puu või puuoksad ', natuur, nimetus Nikola [usulahk], etnograafiline termin liistik ~ liivistik ' naiste pihik ' ja murdeline liivik, nips ja nipsu [lööma] ~ nipsutama, pinn ' vasara õhem ots ' ja

---

225 A.Saareste järgi esineb alamsaksa laensõna [x]heli ([he]llyn) ka Tallinnas asuva Süde (end. Pühavaimu) tänava vananenud nimetustes Heliste (eliste) tänav ja hilli-gööst ulits - vrd. A.Saareste, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. - Eesti Keel 1930, lk. 80; A.Saareste, Kaunis emakeel, Vesteid eesti keele elust-olust, Lund 1952, lk. 81.

pinnima 'teravaks või laiaks taguma ' ning pinni[vasar] ' vasar vikati pinniniseks ', sült ' teat. lihatoit ', violetne ja violett.

17. sajandi eesti kirjakeeles esinevate laensõnade mitmesugustest paralleelkujudest jäi tavaliselt ainult üks püsima, teised kujud kadusid keeleprugist (vt. lk. 674).

Osalt on keelest väljalangenud alamseksa laensõnu asendatud teistest keeltest põlvnevate vastetega.

Ülemseksa keelest või usutavasti ülemseksa keele vahendusel laenatud vasteid :

ade - vrd. vananenud sõnana esinev adjöö, ? kackel-[ahjo] - vrd. kehhel[ahi], karsboor [marri] (karsberi [marri]) - vrd. kirss, ketter - vrd. ketser, *klander (klandrit) - vrd. koriander, krawi [i[[and] - vrd. krahv, krijpi [lind] - vrd. greif, kumpani - vrd. kompanii, kuuflahd - vrd. suhvel, lott(i) - vrd. loos, marmor [kiwwi] - vrd. marmor, meij[kun] (mey[kuh]) - vrd. mai[kuu], mun[ter - vrd. muster, möhr[er - vrd. mörser ja müüser, onik (onichi [kiwwi], onikki [kiwi]) - vrd. oonüks, poril - vrd. bordill, börril(ix) - vrd. vananenud sõnana esinev pürjel, sardonik - vrd. sardoonüks, triackel - vrd. teriak, trööp - vrd. tropp, tublite - vrd. topelt, tuppel (toppel, tüppel) - vrd. tuhvel, türkos (türko[i [kiwwi]) - vrd. türkiis , werwinna ' värbana ' - vrd. värbana, wörpel

- vrd. vürfel (nimetatud ülemsaksa vasteist esinesid mõned juba 17. sajandi kirjakeeles - vrd. loß, marmoriſt, muſter jt.).

Alamsaksa laenud kuuff kaar ja päcker on asendatud rootsi keelest pärinevate sõnadega käru ja pagar, alamsaksa keele vahendudel laenatud kujud ? pehſemer (pehſomer) ja sabel vene keelest lähtunud paralleelkujudega päsmer ja soobel.

Alamsaksa laensõnade asemel esineb tänapäeva keelepruugis ka vanemaid (peamiselt germaani) laene : lõk (lohck) - vrd. lauk, ? mahnitzema - vrd. manitsema, ?? pahrt - vrd. vananenud sõna pard, ? tarwema - vrd. tarvis [minema], tarvitama jne. Siia kuuluvad osaliselt veel laensõnad lichtkeer, wryherr, werckſtede ja wörköper(iſt) (woorköper), millede asemel kasutatakse etnograafilist terminit küünlakäärid, aadlitiitlit vabahärra, kõnekeeles esinevat vananenud sõna värkstuba 'töökoda, -tuba' ja murdelist vöörkaupleja ~ vöör-kaupmees.

2. Laensõnade esinemise ja keelest väljalangemise ajast

a. Laenude esinemisajast

Keelepruugist kadunud alamsaksa laensõnu ei kasutatud ühtlaselt 16. ja 17. sajandi vältel.

Siinjuures tuleb silmas pidada, et kuigi 16. ja 17.

sajandi tekstides osa laene esineb ainult 16. sajandil, osa üksnes 17. sajandi I või II poolel, ei saa selle põhjal veel kindlaks teha sõnade laenamise aega. Meil on kasutada ainult kirjakeele andmed, tegelikult võisid käsitletavad laensõnad juba palju varem keeles esineda või kauem keeles püsida, selle kohta puuduvad tõendid.

16. ja 17. sajandist pärinevate tekstide põhjal saame nimetatud sajanditel esinenud ja tänapäeva keelepruugist kadunud alamsaksa laenudest ja nende abil moodustatud tuletistest järgmise pildi :

ainult 16. sajandil kasutati prefiksit arch- sõnas xarchengel (archenglit) ning laensõnu xheli ([he]llyn), hill(isse) ja wermetus.

16. sajandil ja 17. sajandi algul esineb saksapärane kuju katoliſch(e), nii 16. sajandil kui ka 17. sajandi I ja II poolel kasutati sõnu junkru(ſt) (iunkrust, junckro(ſt)), rohw(ix) (roiwi) ja walſkiſt(e) (walſchiſt(e)), walſcki ſt).

17. sajandi laensõnadest esinevad üksnes 17. sajandi I poolel järgmised laenus :

Mülleril sõnad afflat(e), xbegerima (begerib), gehorsam, heylandt, hüchler(it), xschiltwaht (schiltwahi), klenödye, mat(e), xmückama (mückada), pannine (pañitzet), plicht ancker, pockehuſ(e), predigſtol(e), börril(ix), reñeſt(e), richtſchnor, tutz, vngehorſam(e), wachthuß, xvorſchonema (vorſchone), wunn(ith), werkſtede, vorſpraker, xvorwytma (vorwyte) ja jeſuwiter(it) ning lutteran(it);

Stahlil kramer, ?mahnitzema, möhr⌠er, ?? pahrt, pree⌠terdohm, untruwi⌠t, för⌠tendohm, sufiks -tom sônas bab⌠tom(i) ja x amoriter (amoritrit), x egipter (egiptride, egyptrit), x kaldeier (chaldeiride), maccabeer(i), x niniviter (ninivitride), x the⌠⌠aloniker (the⌠⌠alonich(e)rille), x phili⌠ter (phili⌠trit) ning babyloni⌠ck, evangeli⌠ch(i⌠t), ?calvini⌠ti⌠ch(e), römi⌠ck(i) ja phari⌠ei - ⌠ch(e);

Rossihniusel junckrolik(o), junkruβ ja nazarenus ning propheti⌠ch(e);

J.Gutslaffil lilje, mahlima 'jahvatama', ortt, päcker, ?reijer(i) ja wöl⌠cklihk;

aastaist 1641-1656 pärinevate jutluste kogus (Elab) helituβ(e), lihk sônas x lihck⌠pajatama⌡ (lihck⌠pajatap⌡) ja x ammoniter (ammonitride) ning x sodomiter (sodomitritt).

17.sajandi I poole laenudest esinevad mitmel autoril sônad kö⌠tlick (ko⌠tlikode), meewiken(n)e, palla⌠t(i), pinn(a)~pinna, re(hc)ken⌠chopp(i) (reeck⌠choppe), sacramentlickult, ⌠el⌠chopp(i) ja vnd.

Nii 17.sajandi I kui ka II poolel kohtame laensônu ehwa (epha), eij(ey)~eja (eija, eya), prefiksit er(t)z- sônades ertz engel ja ertz⌠karjane⌡, jo...jo, kaarman (kahrman), kaffer, kam(m)erer(i) (cammereer), kapp 'mantelkuub', karsbeer⌠marri⌡ (karsberi ⌠marri⌡), kehmel (⌠jalgk⌡⌠chemel), kecki⌠tus (gecki⌠tus), günnima

(künniwat), leerima, lihk sõnades lih(c)k [pajatus] ja lijk [neeb], lõk (lohck), lott(i)(lot), lunti, lücht(e) (lühhide), lünkurer (lyncuri [kiwwi]), mördel (mördri), knüppikene (nippiken), onik (onichi [kiwwi], onikki= [kiwi]), or[ake (ohr[acket, ohr[aki), panni (banni), ?papi[t(it), pardor [ellaja] (pardli), picht=wador (bichtuaderille, bichtvader), plömiken (blömikene), püs~püpike(pe), püht(i) (pühdt, püty), rackel (racker, rakkli, raklid'), ro[t(i), sardor (sard(er)i [kiwwi]), struh[si lend] (struti [lind], tru[i= [lind]), scepter (zeptri), tatzi(j)(tatzina [raha], tatzinat, tatzi [raha]), teen[tlick (deen[tli(c)k, tehn[tlik), techt [hohn(e)] , toch(k) (doch), tol(l)=pod(i) (tolbodi, tolli pohti), truiste (truwi[t(e), trwi[te), trulick (truwlikut) ja truw 'truudus', trö(h)[tli(c)k (tro[tlikude), tuppel (toppel , tüppel), türkos (türcko[i [kiwwi]), untruw, wap(it) (wapan), warv(i) (farv), ? winckma (winga[) ja x alexand(r)er (alexanderitte, alexandride), arabor(it) (arabrit), elamiter(it) (elamitrit), x ewee[er (ephe[erille, ewee[ride), x galator (galatri(l)e), galileer, x gerge[eener (gorge[eenride, gergesenrit), ebreer(it) (eebr.,hebräeri), x hetiter (hetitr(id)e), kyreneer(itte) (cireneri[t, kireenre), colo[[er(ille) (kolo[rille), x korinter (corinthrit, corintrille, korintride), creter(it)(kreetre), libertiner(i[t) (libertihnre), moder(it) (medrit), marterer (marterit, martler jne.), parther(it) (partrit), römer (rö(h)mri), samariter, x wilipper (philippr1lle, wilippr1d),

samuti greeck (greck, grehk, grükide), moabbick (moabite) ja galilei[ch(e), (h)ebrei[ch(e) (ebrai[che), kananei[k (cananei[che, cananei[k) ning gree(e)ki[ch(e) (greki[che).

Aimult 17. sajandi II poolel esinevad järgnised laenud :

üksnes Gösekenil ? borck [lager], e[eline, gar-köhki, handpecki, ?? hincktelle, hi[[etema (hi[[itama), holderbeer, howemei[ter, huutler, jellama, ? kachti [meng], kackel [ahjo], kammill, kapzun, karteer (karteri), kartzus, kippund, x klander (klandrit), kmuflocki, koller, krawi [i[[and] (krawi [wald), krijpi [lind] , kriwel (krijwel, kriwli [pois), krue[e minte, kräwel, x kröhpel (kröhplit), ? kuckuck, kuuff kaar, kuuflahd, quintin, kerpima, kerwitz, [ratta[te] keen(it), köhckler, lachboom (laghbohm), lackruk, lackwergi, lewer[tock, leckel (lechkl), lichtkeer, lijh, luuth, man richter, markal, marmer [kiwwi], ? mauvoma, meij[kuu] (mey[kuh]), me(i)jer, mi[pelt, ? mor[ell(it), mun[ter, möhrima, natürlick, nöerlijw ~ nöörliweken, ohrti, pademoder, paakima (pahckima), paati [wö[[aken] ja paatima, pawluun (pawluhni), pezlick , pij[ikamber, pickima, piperlinne, prawe[t, prick(pricki [meng]) ~ prickiken, prövima, ? peh[emer (peh[omer), rihhi(t), rootkeer, x ro[tima (ro[tida), rump, ? x röhpel (röhplit), sabel, semmel, zettiwer, tackeht, ruh[it, [uutler, sültkruut,

? tarwema, teigel [kiwwi], tocker (tockerkun(t), tolffter, ? thoback, ?toor, towli [puh] (tuppli [puh]), torck, triackel, drööp 'lollike; käpard', tröop 'tilk', ?tuddrick, töri [kalla], waad(ack, wädel, wechtmei(ter, welboom, welt-herr(weldherri), [ülles]willotama, violi [ninniken] (violi [karv], violi [korb]), woolpencki, x worp ([mitto] worpi, [töi(t] worpi), wryherr, werwima 'värbama', wörpel ja lapper, pra((er ning treijer;

eestikeelses kutses duellile ade ja ? (chimp(i);

Vastses Testamendis apo(tleu((e), x niggolad (niggolaite), peril, pree(treus, sardonik, x umbgreekaline (umbgreeka-li((il) ja x gadareener (gadareenride) ning ? x laodizeener (laodizeenride);

eesti sõduri määrustikus kumpani, regiment(ist), ? x root-meister (root-meistri), ? rund(i), ? x rust [wancker] (rust-[wanckrist]).

Üksikutel autoritel või üksikutes teostes esinevad laenud hol(ter (Horn GE), ? jo(t (Karl), kaninikenne (VTkk), pahrieste (Hülmal), x prentima (prentitu) ja prentja (WTLR), tublite (Voorim), x tönning ([wennnii]= tönninge (Kurre M) ja [rahmato]=trükkar(i(t) (Käsir);

mitmel autoril resp. mitmes teoses esinevad laensõnad drak(it), ketter, pader, [erra] pannitzema ([erra]ban-nitzema), picker (pikkrega), taatholder (statholder), tenerin (denerin), truu((t), tümmin(at), wörköper(i(t) (woorköper) ja x israeliter (i(raelitrid), ? x herodiaaner (herodiaanridega, herodiahnride ga) ning x sidooner (si-dohnri, sidoonri).

b. Laensônade keelepruugist kadumise ajast

Laensônade keelest väljalangemise aeg pole täpselt fikseeritav, mõningaid oletusi sônade keelepruugist kadumise aja kohta võib vanade sônaraamatute põhjal siiski teha.

Laenude keelest väljalangemise aja ligikaudseks määramiseks on käesolevas töös kasutatud Thor Helle ja Hupeli sônastikke, Rosenplänteri ajakirjas leiduvaid sônaloendeid ning Wiedemanni sônaraamatut.[226]

Kõige varem kadusid keelepruugist tõenäoliselt need sônad, mida ei nimeta ükski eespool mainitud autoreist. Sellised sônad on ade, prefiks arch- sônas xarchengel (archenglit), xbegerima (begerib), ? borck [lager], drak(it), ehwa (epha), e[eline, eij (ey) ~ eja (eija, eya), prefiks er(t)s sônades ertzengel (erzengli, erzẽglide) ja ertz-[karjane], garköhki, gehorsam, handpecki, heylandt, xheli ([he]llyn) ja helituß(e), ?? hincktelle, holderbeer, hol[ter, huutler, hüchler(it), jo...jo, ? jo[t, junckrolik(o) ja junkruß, ? kachti [meng], ? kackel [ahjo], karteer (karteri), ketter, xschiltwaht (schiltwahi), klenödye,

---

226 A.Thor Helle, Kurzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache, Halle 1732; A.W.Hupel, Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche. Zweyte durchgängig verbesserte und vermehrte Auflage, Mitau 1818; J.H.Rosenplänter, Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.I-XX, Pernau 1813-1832; F.J.Wiedemann, Eesti-saksa sônaraamat. Kolmas muutmatu trükk teisest, dr. Jakob Hurt'i poolt redigeeritud väljaandest, Tartu 1923.

kmuflocki, koller, kramer, kriʒpi [lind], ? kuckuck, kumpani, kuuff kaar, kuuflahd, kerwitz, kö ſtlick (ko ſtlikodo), köhckler, lackwergi, leckel (lechkl), lijh, luuth, lünkurer (lyncuri [kiwwi]), mahlima ' jahvatama', meewiken(n)e, mi ſpelt, mördel (mördri), möhrima, x nücka-ma (mückada), x niggolad (niggolaite), onik (onichi [kiwwi], onikki= [kiwi]), or ſake (ohr ſacket, ohr ſaki), ohrti ja ortt, pademoder, pader, pahrieste, ?? pahrt, paati [wö ſſaken], panni (banni), x pannine (panitzet), ? pani ſt(it), pawluun (pawluhni), pezlick, pij ſikamber, plicht ancker, pockehu ſ(e), pree ſterdohm, x prentima (prentitu) ja prentja, pröwima, ? peh ſemer (peh ſomer), börril(ix), püs ~ püßike(βe), ? reijer(i), reñe ſt(e), rihhi(t), richt ſchnor, rohw(ix) (roiwi), ro ſt(i) ja x ro ſtima (ro ſtida), x rust [wancker] (rust [wanckri ſt]), sabel, sacramentlickult, semmel, zettiwer, ? ſchimp(i), tackeht, struh ſi [lend] (struti [lind], tru ſi= [lind]), ſuutler, ? tarwema, tenerin (denerin), teen ſtlick (deen ſtli(e)k, tehn ſtlik), techt [hohn(e)], tol(l)=pod(i) (tolbodi, tolli pohti), ? thoback, sufiks -tom (sônas bab ſtomi), ? toor, torck, trööp ja drööp, tuppel (toppel, tüppel) ja towli [puh] (tuppli [puh]), tutz, ? x tönning ([wennnii]=tönninge), türkos (türcko ſi [kiwwi]), untruw ja untruwi ſt, unwehrt, wap(it)(wapen) 'relv', waad ſack, wachthuβ, wal ſki ſt(e) (wal ſchi ſt(e), wal ſcki ſt), warw(i) (farw), wädel, welboom, weltherr (weldherri, x vor ſchonema (vor ſchone), werck ſtede, för ſtendohm, wör-

köper(iſt) (woorköper), vorſpraker, xvorwytma (vorwyte).

Usutavasti 17. sajandi jooksul langes keelest välja ka enamik saksapäraselt -er-lõpulisi rahvaste, linnade ja maakohtade elanike ning mitmesuguste filosoofiliste voolude või usuliste ja poliitiliste rühmituste esindajate nimetusi, vrd. xammoniter (ammonitride), xamoriter (amoritrit), araber(it) (arabrit), xegipter (egiptride, egyptrit), libertiner(iſt) (libertihnre), maccabeer(i) jt. Sellesse rühma kuuluvatest sõnadest esinevad järgnevatel sajanditel ainult israelitre Hupelil, marter~martir Hupelil, Rosenplänteril ja Wiedemannil ning *wīlister Wiedemannil. Wiedemann tunneb ka laensõna jeſuwiter(it) eestipärasemat kuju *jēzuīt~jēzuītlane.

Arvatavasti samuti 17. sajandil langesid keelest välja saksapärase sufiksi -isch(-isk) abil moodustatud omadussõnade kujud babyloniſck, evangeliſch(iſt), galileiſch(e) jt. ning kujud greek (greck, grehk, grükide), moabbick (moabite) ja nazarenus, mida ei nimeta ei Thor Helle, Hupel, Rosenplänter ega Wiedemann. Laensõna lutteran(it) ei esine ühelgi mainitud neljast autorist, Wiedemann fikseerib ainult eestipärasema kuju *luterānlane.

Saksapäraselt -er-lõpulistest sõnadest lapper, praſſer ja treijer esineb treier~treijer Hupelil, Rosenplänteril ja Wiedemannil (kuju treial~treijal tunnevad Thor Helle, Hupel, Rosenplänter ja Wiedemann), laenu laper mainib ainult Wiedemann vananenud ja üksnes Gösekenil esineva sõnana, laenu praſſer ei tunne ükski nimetatud neljast autorist.

Võib arvata, et juba 17. sajandi vältel või 18. sajandi esimestel aastakümneil langesid keelest välja laensõnad, mida ei fikseeri ei Thor Helle, Rosenplänter ega Hupel ning mis Wiedemanni sõnaraamatus on antud vananenud ja kasutuselt kadunud sõnadena.

Siia kuuluvad hissetama ~ hissitama, jollama, kārman, kapstun, karsper, kartsus ' frischer Muth', kekistus, klander, krīwel ' Schreiber, Advocat', krēwel, lott ~ lotti [heitma], mauguma, meier (mējēr) ' Beischläferin', pākima, pihtwāder ~ pihtwater, pīperline, priki-[mäng] ~ prikikene, rump [selja peal]' Buckel ', +rōpel, sērima ' ein Auge zumachen (beim Zielen)', rūz ' "Struse", grosses Flusschiff', sült-krūt ' Eingemachtes', toker=tohter, tolbwter ja tudrik.

Usutavasti 19. sajandil kadusid keelepruugist sõnad krawi [i[[and], laktuk, toch(k) (doch), truiste (truwi[t(e), trwi[te) ja xumbgreekaline (umbgreekali[[il) - kraw ja umbkreekaline leiduvad ainult Hupelil, latuki sallat=latuk Rosenplänteril ja lātūk Wiedemanni sõnaraamatu esimeses trükis[227], toh ainult Rosenplänteril ning tru-iste Thor Hellel ja Hupelil.

Muud eesti keelest väljalangenud alamsaksa laenud olid arvatavasti kauem kasutusel, sest neid nimetatakse veel

---

227 F.J.Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch, St. Pétersbourg 1875.

Wiedemanni sõnaraamatu kolmandas trükis (a. 1923), osalt ka Thor Helle ja Hupeli sõnastikes ja Rosenplänteri sõnaloenditen.

Sõnad käsper ~ käsperi= [marri] , lewerstok ~ lewerstok, lihtkärid ~ lihtkäär ~ lihtskär jne., rakel ~ rakkel, reskop ~ rääskop ~ räs-kopp, räästol ~ räästool, teigel- [kiwi] ~ teilis- või teils= [kiwwi] ja teilis ~ telis ~ tellis esinevad Thor Hellel, Hupelil, Rosenplänteril ja Wiedemannil;

lüht(e), rootskärid ~ rotskär, tru-us ~ trūus Thor Hellel, Hupelil ja Wiedemannil;

junkro ~ junkru (ka jumper), kammereer ~ kammerer, kānelik ~ kānelikene ~ kanelik ~ kannelike (Wiedemannil leiduvad ka kujud *kānin- [jänes] ja *kaninhene), karpima ~ kerpima ~ kärpima, munster, peker ~ pekker, ploom 'lill,õis' sõnades muskatplom ja wewelblōm ~ wewliplōm ning ploom= [kapstad] ~ pluum [kapstas] , praawst ~ prawest ja praust ~ praust, pūtpüüd, regiment, septer ~ tseptri ~ zepter ~ zeptr ~ zeptri, taathalter ~ taatholter, tasin ~ tats ~ tatsi ~ tatsin, toker - tokter, tubblit ~ tubli ~ tubline ~ tublitse, wingama ~ wink(a)ma ~ winnama, werwima ~ werwma ~ wärmima ~ wärwima Hupelil, Rosenplänteril ja Wiedemannil;

apostleus, hohw-meester ~ hohw-meister ~ hōwmeister, *künnama ~ künnima ~ künnitama, marmar ~ marmari= [kiwwi] ~ marmel, pātima (ja paatminne), piker ~ pikker, preestreus ~ prēstrius, willima ~ (ülles) willotama, worp, wõlslik ~ wölslik ~ wõltsilik Hupelil ja Wiedemannil;

kaffer~kahwer, kāmel~kamel~kamelid~kamill~kammel, krūzement~kruze-münt~rusement~rūzement, kään, pardel~parder~pardri-[metsalin(n)e], rotmeister~rottmeister tähenduses 'Kirchenvormund' Rosenplänteril ja Wiedemannil (Wiedemannil ka tähenduses 'Aufseher, Vorstand').

Ainult Wiedemann nimetab sõnu ilis~ilize-[maja] 'Armenhaus', kēmel, kippund, *kräpel~kröpel, *kwent~kwentīn~kwendikene~went, lah-pōm, lōrima, līg-[mēs] ja līg[pajatis] 'Unnütze Rede, Lüge', *līlia~līlie, lōk, lunt=lont, mānitsema, nanrihter, neiu-[kū], *norsell, mōrser~mōrzer, *nātūrlik, nipikene, *palast~pallast, pannama~panni(tse)ma, pērill, pikkima, pinn, rund, sardi[kiwi]~sardine[kiwi]~sardis~sardius[228], sardōnik, *strūs~trūz, trīak (rīa-āk, rīak, rīatrant), trūilik, trūw 'truudus', tröstlik, tōr~töra-[kala] (esinevad ka *stör~störi-[kala]), tümin, *wehtmeister, weldherri (esineb ainult Wiedemanni sõnaraamatu esimeses trükis), wīola-[jūr]~wīoli-[jūr], woll-pink, prī-herr ja wörpel.

Wiedemannil leiduvad veel jo ...[seda], tēnistlik 'verdienstlich' ja tēnistuslik 'dienstlich' ning ülemsaksa algupära tihwt 'Stift' ja tihwti-[mõiz] 'Stiftsgut', tropp 'Tropfen' ja *wirmung 'Firmelung'.

Wiedemann on *-ga märkinud hilisemad laenud ning tuletised ja seega võivad *-ga tähistatud sõnad olla mitte keelepruugis püsinud alamsaksa laenud, vaid hiljem teisest allikast laenatud vasted.

---

[228] Vrd. lk. 684.

3. L a e n s ô n a d e v ä l j a l a n g e m i s e p ô h j u s t e s t

16. ja 17. sajandi kirjakeele alamsaksa laensônad kadusid keelepruugist mitmesugustel põhjustel.

1) Kõigepealt langesid keelest välja kirjakeelsed laenud, s.t. sônad, mis osinesid usutavasti ainult kirjanduses ega suutnud elavasse rahvakeelde tungida.

Keelest väljalangenud kirjakeelsete laenude hulgas on arvukalt vaimulikus kirjanduses leiduvaid sônu:

a) enamikus saksapärase sufiksi -er abil moodustatud rahvaste, linnade ja maakohtade elanike nimetusi xalexand(r)er (alexanderitte, alexandride), xammoniter (ammonitride), xamoriter (amoritrit), araber(it) (arabrit), xegipter (egiptride, egiptrit), xewee∫er (ephe∫erille, ewee∫ride), xgadareener (gadareenride), xgalater (galatril(l)e), galileer jt., samuti greeck (greck, grehk, gräkide), moabbick (moabite) ja nazaremus;

poliitiliste või usuliste rühmituste ja filosoofiliste voolude esindajate nimetusi ?xherodiaaner (herodiaanridega, herodiahnride ga), je∫uwiter(it), lutteran(it), libertiner(i∫t) (libertihnre), maccabeer(i) ja marterer (marterit, martler jne.);

b) saksapärase sufiksi -i∫ch (-isk) abil moodustatud

omadussõnu apoſtoliſch(e), babyloniſck, evangeliſch(iſt), galileiſch(e), (h)ebreiſch(e), ? calviniſtiſch(e), kananeiſk (cananeiſche, cananeiſck), katoliſch(e), gree(c)kiſch(e), propheti ſch(e), römiſck(i) ja phariſeiſch(e);

c) mineraalide-väärikivide nimetusi lünkurer (lyncuri [kiwwi]), onik (onichi [kiwwi] , onikki= [kiwi]), peril, sarder (sard(er)i [kiwwi]), sardonik ja türkos (türckoſi [kiwwi]) ning mitmesugustelt elualadelt pärinevaid sõnu kammerer (cammereer), ? reijer(i), tol(l)=pod(i) (tolbodi, tolli pohti) ja tümmin(at).

Loetletud laenude sõnatüved on sageli keeles püsinud, kuigi enamasti tunduvalt eestipärasemal kujul (vrd. lk. 652-654).

Kirjakeelsete laenude hulka kuuluvad tõenäoliselt ka sõnad ? kachti [meng] , krijpi [lind] , luuth, miſpelt, natürlick, pallaſt(i), parder [ellaja] (pardli), pawluun (pawluhni), regiment(ist), struhſi [lend] (struti [lind], truſi= [lind]) ja scepter (zeptri).

2) Keelest langesid välja arhailiseks muutunud laensõnad - vananenud mõõt-, kaalu- ja rahaühikute nimetused ehwa (epha), kippund, quintin, ohrti, ortt ja xtönning ([wennnii]=tönninge), maksunimetus tatzi(j) (tatzina [raha] , tatsinat, tatzi [raha]), elukutsete ja tegevusalade nimetused howemeiſter, huutlar, lapper, man richter, pader, ſuutler, taatholder (statholder), wörköper(iſt) (woorköper), sõjandusalased laenud ? borck [lager] , holſter, xschiltwaht (schiltwahi), koller, ?xroot-meister (root-meistri), wechtmeiſter, usundi- ja kirikualased oskus-

sônad afflat(e), heylandt, panni (banni), x pannine (panitzet) ja [erra] pannitzema ([erra] bannitzema), ? papi[t(it), wermetus ja samuti veel hill(isse), kapp 'mantelkuub', lackwergi, lichtkeer, pockehu[(e), ruh[(it) ja woolpencki.

Hôlpsasti langesid keelest välja need laensônad, mis esinesid ainult üksikutel autoritel vôi üksikutes teostes ega suutnud rahva keelepruugis juurduda. Selliseid laensônu on hüchler(it) (Müll), klenödye (Müll) jt. (vrd. ka tarbetud laenud).

3) Keelepruugist kadunud laenude hulgas leidub tarbetuid laensônu, s.t. selliseid alamsaksa laene, mis vôeti kasutusele lisaks eesti keeles juba esinevale genuiinsele sônale vôi vanemale laenule.

Tarbetute laenude enamiku moodustavad sônad, mida kasutati suurema emotsionaalsuse saavutamiseks, ja sônad, mille tarvitamine on tingitud eesti keele puudulikust oskusest.

Usutavasti suurema emotsionaalsuse saavutamiseks laenati sônad ade, x begerima (begerib), drak(it), eij (ey) ~ eja (eija, eya), hi[[etama (hi[[itama), jellama, ? jo[t, kecki[tus (gecki[tus), ? kuckuck, kö[tlick (ko[tlikode), mördel (mördri), x mückama (mückada), piperlinne, plömiken (blömikenne), ? toor, drööp, tutz, x worp ([mitto] worpi, [töi[t] worpi), wunn(ith) jt.

Järgnevalt veel näiteid 17. sajandi kirjakeeles esinevatest tarbetutest laensônadest :

drak(it) - vrd. walgkemees, lendwamees, pü[ſohand (Stahl Anf 49)[229], xheli ([he]llyn) - vrd. pohalt[waymolt](Lel 1), junkru([t) (iunkrust, junkr(o[t)- vrd. neytze[t (Lel 2) ja neitzit (Stahl Anf 75), kaninikenne- vrd. [edda koddo jenni[st (Gutsl kk 117), kuckuck- vrd. kegko (Stahl Anf 67) ja kägu (Saar KE 55), kerpima- vrd. ihoma, terrawax tegkema (Stahl Anf 105), schlam̄ - vrd. muda (Saar LV 17), mahlima- vrd. jahwutama (Stahl Anf 88) ja jahvatama (Saar KE 53), börril(ix)- vrd. koddenick (Awerb 4), rihhi(t) - vrd. [öhmenaick, rohgk ja [oht (Stahl Anf 89 ja 115), rick- vrd. teivas (Saar KE 56), toor - vrd. 1.rum̄alat, hulludt (Müll 41 ja 70), rummal ja hul, meeleta (Stahl Anf 49 ja 114) ja 2.werra[tagka](Müll 87), werra, werraw (Stahl Anf 97) ja värav (Saar KE 58), torck- vrd. kurgk (Stahl Anf 80), tublite- vrd. kahhekordane (Gös Man 160), vnd - vrd. nynck (Lel 1), wap(it) (wapen) - vrd. soddari[ta ja raudri[t (Müll 183 ja 257), weldherri (weltherr) - vrd. sodda paemees (Müll 70), [ülles]willotama- vrd. keema, keetma (Stahl Anf 119), ?winckma (winga[)- vrd. erra[ü[tket ... [mitte erra](Müll 26) ja heitma (Saar KE 52) jt.

17.sajandi kirjakeeles võib sama eseme või termini tähistamiseks esineda kord genuiinne sõna või vanem laen, kord aga tänapäeva eesti keelest väljalangenud alamsaksa laensõna:

---

229 Võrdluseks on toodud vastav genuiinne sõna või vanem laen ja nimetatud vanim(ad) autor(id), kellel see esineb, või eesti sõnavara käsitlev teos, millest näide on võetud.

ad(e)ler - vrd. kul, kotkas (Stahl Anf 68 ja 128), begerib - vrd. iha∫tanuth (Müll 148), heylandt - vrd. erralunna∫taya, Oñi∫tegkia (Müll 4 ja 51), kaffrit ~ kaffer - vrd. maja piddajat (Vig 72) ja maja piddaja (Gös Man 230), kecki∫tus - vrd. ruñalus (Gös Man 413), kriwel - vrd. rahmato sahrn, kiriotaja (Gös Man 367), ? kuckuck - vrd. kegko (Gös Man 222), kerpima - vrd. igoma, ihhoma, wahheldama ja terrewax teggema (Gös Man 9, 350 ja 492), kö∫tlick - vrd. keicke kallimba (Müll 140) ja kallis (Stahl Anf 80), lihck [pajatus] - vrd. tehhendaminne ja wanna ∫anna (Stahl Anf 65 ja 116), tehhendaminne ja waña ∫aña (Gös Man 216 ja 390), muck - vrd. kaunis, illus, uchke (Gös Man 364), mördridte ~ mördel - vrd. erratappialle (Müll 144), tappija (Stahl Anf 91) ja tappia, meehe teppia, hexinut mees (Gös Man 414), xpannine (pañitzet) - vrd. awa pattune (Müll 16), plömiken - vrd. oijekenne, kaunikenne (Gös Man 143), püs - vrd. karpikenn (Gös Man 150), pühti - vrd. pühck, rij∫utut willi (Gös Man 136), racker ~ rackel - vrd. piritza ja sundi (Müll 27 ja 310) ja piritz (Stahl Anf 71), rihhi - vrd. ∫öhmen aick (Gös Man 209), rick - vrd. teibas, roikas ja hirs (Gös Man 242 ja 480), rootkeer - vrd. puhkalla (Gös Man 398), rump [selja pehl] - vrd. kühr selgk (Gös Man 150), ruh∫it - vrd. laiwat, paatit (Gös Man 403), toor - vrd. 1. rummal ja 2. werra, werraw (Gös Man 162 ja 413), torck - vrd. [Saxa mah]kurre (Gös Man 164), trechter - vrd. wallim

Gutsl Obs 136), tuddrick - vrd. kannapi lind (Gös Man 413), vnd - vrd. ninck (Müll 8; Stahl HuH Lr 194), waadſack - vrd. paun (Gös Man 336) jt.

Kuigi esitatud genuiinsed sõnad ja vanemad laenud ei anna alati täpselt edasi alamsaksa laenu sisu, polnud sageli uue alamsaksa laenu kasutuselevõtmiseks erilist vajadust.

III. Tänapäeva keelepruugis püsinud alamsaksa laensõnad

1. L a e n s õ n a d e k u j u s t

Keelepruugis püsimud alamsaksa laensõnade kuju on 16. ja 17. sajandil sageli erinev tänapäeva omast.

Osalt seletub see erinevus autorite puuduliku keeleoskusega (autoriteks olid enamasti sakslased). Osalt on paralleelkujude, häälikuliste erinevuste jne. põhjuseks laensõnade lähtumine alamsaksa keele eri murdekujudest.

Kõige sagedamini põhjustab lahkuminekuid laensõnade kujus samade häälikute märkimine eri tähtedega ning saksa õigekirjutusreeglite rakendamine ka eesti kirjakeeles (vt. lk. 47-51 ja 53-56), samuti saksa- ja eestipärasemate vormide läbisegi kasutamine.

Muid põhjusi eri sõnakujude tekkimiseks on k, p, t ja s-i abil moodustatud sõnaalguliste konsonantühendite ebajärjekindel kasutamine (vt. lk. 78-81 ja 99-101);

laensõna tüvevokaali erinemine tänapäeva omast (vt. lk. 123-127); astmevahelduse ebajärjekindel märkimine (vt. lk.128/129); kõikumisi häälikuühendite ęg ja iŋ esinemises (vrd. lk.60); sõnaalgulise h reeglipäratu kasutamine - vrd. engel - henglit, i⌈op(i) (i⌈oppi) - hy⌈op, hunt- unt (vt. lk.106).

Lahkuminekud laensõna tänapäevasest kujust võivad tekkida ka sõnaalgulise rõhuta või kaasrõhulise vokaali või terve silbi ärajätmisel (vt. lk.74).

Mõned laensõnad esinevad tänapäeval teistsuguse sufiksiga kui 17.sajandil:

xegiptilene (egiptile⌈⌈e) - vrd. egiptlane, xgalilealine (galileali⌈te) - vrd. galilealane, judalinne - vrd. juudalane jt.;

⌈nella⌉kantlick - vrd. ⌈nelja⌉kandiline, kun⌈tlick - vrd. kunstnik, ⌈ramato⌉=trükkar(i⌈t) - vrd. trükkal.

Muutunud kujul tänapäeva keelepruugis esinevaid laensõnu on samuti

almo⌈i - vrd. almus, ancker - vrd. ankur, juncker (esineb ka junkrud) - vrd. junkur, kaptein - vrd. kapten, karniol⌈kiwwi⌉ - vrd. karneol, kor⌈tein- vrd. korsten, ramm - vrd. kramp, kruw - vrd. kruvi, kör⌈ner - vrd. köösner, la⌈ck (la⌈(c)ki, wla⌈k) - vrd. lass, leedot- vrd. leetrid, me⌈t- vrd. meski, orden⌈s - vrd. ordu, pâwi -vrd. paabu⌈lind⌉ , pranzo⌈i - vrd. prantsus(e), salwy - vrd. salvei, sucker - vrd. suhkur, talrick (tallörick) - vrd. taldrik, telt(i) - vrd. telk, wang(kus) (wangk) - vrd.

vangistus, waſtlawent (waſtlawi) - vrd. vastla(d), wedder - vrd. vedru, samuti kra(i)je (kra(i)j) - vrd. krae, sai(j) - vrd. saag, ja xvleht (vlehhit) - vrd. pleht, [ilma] fleckit(ult) ([erra] fleckmatta) - vrd. plekitama, frachty [raha] - vrd. prahi [raha] ning wrookoſt - vrd. pruukost;

höhwlima - vrd. höveldama, munſtrima - vrd. munsterdama, ohwrima (offertuth, offritze, owwrida jne.) - vrd. ohverdama, xplaſtrima (plaſtritut) - vrd. plaasterdama, terckima - vrd. tärgeldama, wandrizema (wandereb, wandritzeme) - vrd. vanderdama, xwangima (wangitut) - vrd. vangistama, woedrima (woedertut, wohdertut) - vrd. vooderdama.

Laensõnadel võis esineda - tavaliselt erinevatest alamsaksa murdekujudest lähtunud - paralleelkujusid, milledest enamasti ainult üks jäi keeles püsima.

17. sajandil tekstides leidub kujusid häälikutega e ja i, ee ja ei, e ja ö, i ja ü, o ja u, vrd.

meßi - missi, pekk - bicken; meſter - meiſter, reſida - reisima; ? peldik(kuid) (peltick) - pöldikutte, teenima - töniſid; lichtri - lü(c)hter, mirrhit (mijrrit, mirra(h) jne.) - mürri (mürre, mürrä) (vrd. lk. 62, 63/64, 65/66 ja 72).

Esineb nii pika kui ka lühikese vokaaliga kujusid, vrd.

hahmer - hammer, kamel(id) - kameel - kamel, loot - lott, na(h)r - narr, raam - ramm, röhwel - röwwel, saakrament - sacrament;

metafooniata ja metafoonilisi kujusid, vrd.

larm - lermi, parm - perme, wahckima - wehgkima, warwima - werwima;

kronitut - krönitut, moller - möller, nõp - nöhp, pool - pöeli. rohwima - [erra]röhwnu. troh[ti - trööst, tro[tima - trö[tima, wolwitut - wölwima;

jungrit - jünger, lu[tima - lüstip, muhrit - müür, pruhckima - prühckma, furst - vürst.

Mitmel kujul 17. sajandi kirjakeeles esinevaid laensõnu (esikohal on nimetatud keeles püsinud kuju) on veel

abt - abbat(i) [emmand], achati [kiwwi] - aggat, hopis - hopilis, ingever - innewer, jachtima - jahhima, kar[ck - kartz, kerub - cherubim (cherubin, kerubim), keck - jeck, krazima - kra[ima, körwitz(it) - korpitz, ladick - ladikas, lewiit - lewili[st (lewitileine), löwi - lewit (leuwide) - louwit (löuw, löüwi) ja löu[koer] - leo [koir] (lew [koier] - loiw [koijr] (löiw [koira] jne.), mold(i) - moll(i), märs - mörtz, nä(h)ri (neari) - nijahri, o(c)hwer (offer, owwrit jne.) - opper, papper - papi(j)r, peegel - peel - peigel, pekki - bicken, piiskop - pi[opit, pillama - pilletama - pillotama - [erra]pilluma jne., pri - frij (wri), puck - [kitze]böckiken - [kiza]bockiken, reddel - reddal - reddelim - reddelme, reigas - raddikas - reddika(a)s - ruttikas,

röwel - röwer, sahwir (sawir) - sappir [kiwwi] , sahwran - sappran, seraw - seraphim (seraphin, serawim), selts - sel⌈chopp(i), ⌈ibbul - sibbolas, sum̃a - summ, talerit - taadri (tateri), teenja (tenijaks) - thenitzeja, teenina - denitzewat ja [ärra]teninud - verdeeninit - vordehnimut jne., topas - topa⌈erre [kiwwi], duwit - tuide - tuiwe, werandik (werendilkud) - werendeil (wehrendel), ätika⌈(t) - ätiket.

2. L a e n s õ n a d e t ä h e n d u s e s t

Laensõnade tähendus võis aja jooksul muutuda, osa tähendusi võis kaduda ja uusi tähendusi võis juurde tulla.

Kirjakeeles nainitud tähenduste kõrval võis laensõnadel ka kirjas fikseerimata tähendusi esineda, samuti võis tänapäeval kasutatavatest tähendustest osa hiljem ning teistest allikatest laenatud saada.

Real 17. sajandi alamsaksa laensõnal on tänapäevases keelepruugis muutunud tähendus.

Laensõna aadler(it) (adeler) kasutati 17. sajandil tähendusew ' kotkas, kull'; sõna on säilinud ainult murdes ning tähendab 'pitsat' (Wiedemannil ädler ' Adler (als Wappen)'). Hi⌈toria (hy⌈toriat) pole tänapäeval enam 'jutustus, lugu', vaid 'ajalugu' - vrd. historiograaf, historiograafia, historism, historistlik jne. Hopis (hopilis) tähendas 'ühes koos', tänapäeval on sõnal tähendus 'märksa,

täiesti' (Hupelil hopis 'zusammen,insgesamt, ganz und gar', Wiedemannil hõpis (upis, hũpis) 'ganz und gar'). Sõnal juncker (junkrud) on tähendus 'mõisavalitseja'vananenud (Wiedemannil junkur (junker)'Amtsmann,Gutsverwalter,Junker'), sõna kaffel ei kasutata enam tähenduses 'hark',kuna karʃck 'julge, värske' on kaotanud tähenduse 'julge' (Thor Hellel karsk 'der nicht alles essen will', Hupelil karsk 'spröde,zipp, sich zipp anstellend', Wiedemannil karske (karsk,kaŕsk,karst) 'keusch, züchtig, reinlich, anständig, mässig, enthaltsam, geziert, wählerisch', kuid ka 'karge' - vrd. karske wĩn, karske wezi'erfrischend, kräftig (Wein,Wasser)'). Sõnal kaʃte ~kaʃt(i) pole enam tähendusi 'kaevurake; vangla; Noa laev' (Wiedemannil kast 'Bauerngefängniss auf d.Gutshofe' vananenud tähendusena ja kastiʃpanemaʃ 'ins Gefängniss setzen' ainult Gösekenil esineva väljendina), kehd~kädi on kaotanud tähenduse 'ahelad' ja kegel tähenduse 'koonus'. Vananenud sõna keckima ei tähenda enam 'narrima', vaid * alpima, eputama,peenutsema' (Hupelil kekkima 'sich zierlich anstellen', Wiedemannil kekkima (keksima) 'sich zieren, sich drehen, närrisch thun'; ainult Gösekenil esineva tähendusena nimetab Wiedemann ka ' necken'). Murdesõnana püsinud x keltima (keltip) tähendab 'piisama' (17.saj. ' maksma, kehtima ', Wiedemannil keltima 'wetten'), samuti murdeline kess~kessel tähendab ' märss, võrkkott; õlgedest punutud vakk ' (Hupelil ja Wiedemannil kessel~kestel tähenduses 'Pferdekober' ja 'kleiner Bastkorb',Wiedemann nimetab ka Gösekenil esinevat

sõna [raud]-kessel 'eiserner Mundkorb'). Kild esineb tähenduses 'seltskond, kamp', kuna gild 'keskaegne kaupmeeste või käsitööliste koondis' on kasutusel ajaloolise terminina; kilt(e) 'tahvel' kasutatakse tähenduses 'kiltkivi', (Hupelil kilt 'Tafel' ja [kiwwi]kilt ' Schiefertafel', Wiedemannil [kiwi]-kilt 'Steinplatte, Schiefertafel'), kimm (17. saj. tähenduses 'puunõu uure') on püsinud murdesõnana tähendusega 'puunõu (külje)lauake', klaarima (17. saj. laarima 'selgitama') ei kasutata enam seoses õlle- ja viinavalmistamisega, sõna esineb ainult kõnekeeles tähendusega 'selgitama, lahendama', kohkekeſſet pole enam ravimi nimetus ja kron(e) ei tähenda kroonlühtrit (Wiedemannil krōn (rōn) 'Krone, Diadem, Kronleuchter'). Murdesõnana on keeles püsinud kumm 'sump' (17. saj. [kalla] kum̄ 'mõrd'; Thor Hellel, Hupelil ja Wiedemannil kumm 'Fischkasten'), kuna kunſt on kaotanud tähendusvarjundi 'nõidumine', mida tunnevad veel Thor Helle, Hupel, Rosenplänter ja Wiedemann (tänapäeval kasutatakse nõidumise tähenduses sõna mustkunst). Murdelises väljendis kunskoppi [küsima] 'ääriveeri, kavalasti, kaudsel teel' esineb veel laensõna kundſ(e)koppi 'luuraja' (Hupelil kunskop 'Vorreiter bey Hochzeiten; Plauderer'; Wiedemannil kuns-kopp 'Plauderer, Schwätzer, Hexenmeister' (ainult Wied EDW), vananenud sõnana esitatud kunskop ' Vorreiter bei Hochzeiten' ja kuns-koppi [küzima] 'einen Hexenmeister um Rath fragen'). Kütti 'laskur' tähendab nüüd tavaliselt 'jahimees' (viimast tähendust mainib juba Hupel); murdes püsinud sõnal lachtima 'loomi tapma' esinevad tänapäeval kohati ka tähen-

dused 'tapetud looma puhastama (sisikonda välja võtma)' ja 'tapetud looma lahti lõikama, lahkama', kuna samuti murdesõnana kasutatav lamm (17.saj. schlam) tähendab 'meremuda' ja 'meresopp haiseva veega'. Vananenud sõnana keeles esinev lass 'väike ankur, lähker' on kaotanud oma tähenduse 'pudel' (Hupelil las 'Lägel, Flasche', Rosenplänteril plas 'Flasche', Wiedemannil lass 'Flasche, Lägel'), lõti~löhd(i) on oma tähenduse 'kuul' (mida tunnevad Thor Helle, Hupel, Wiedemann) säilitanud ainult murdes, löhri (17.saj. 'toru, hingetoru') on '(ahju) truup, toru', kuna [hinge]lõõr 'hingetoru' esineb ainult kõnekeeles (Hupelil lõõr 'Gurgel, Kehle', Wiedemannil lõr 'Röhre, Luftröhre, Gurgel, Kehle'). Maler(it) on nüüd käsitöölise, mitte aga maalikunstniku nimetus, meister tähendab peamiselt õppinud, oskustega töölist, mitte enam õpetajat, ülemust, järelevaatajat ja moes pole igasugune puderjas toit, vaid marjakeedis. Sõnaga mun[trima 'ülevaatust, kontrolli teostama (sõjaväes)' on seoses murdeline munserdama 'sõjaväelisi harjutusi tegema' ja vananenud merendussalane oskussõna munsterdama 'munsterolli märkima' (Thor Hellel munsterdama 'mustern', Hupelil muns(t)erdama 'mustern; exerciren (Soldaten)', Rosenplänteril munsterdama 'mustern, exerzieren, exerciren die Truppen', Wiedemannil muns(t)erdama (muntserdama) 'mustern, exerciren, das Gewehr präsentiren'). Oblat(it) 'teat.kook' on tänapäeval kasutusel farmaatsia-alase või kirikliku oskussõnana, pater (patri) pole enam meieisa palve vaid 'katoliku preester või kirikuisa' (meieisa palvet nimetatakse tänapäeval patermoster) ja etno-

graafilise terminina 'rahadest ja krõllidest kaelaehe' (Wiedemann tunneb veel sõna pāter (pāder) tähenduses 'Gebet', kuna Rosenplänter nimetab Stahlil esinevat [põhha] pater 'das Vaterunser' sõnade hulgas, mida kas enam ei kasutata, või mille tähendus on muutunud). Palm(it) on oma tähenduse 'teat. pajuliik' ainult murdes säilitanud ja murdesõnana on püsinud ka pekk (17.saj. pek jne. 'vaagen') tähenduses 'rahakorjamiskarp kiriku sissekäigul' või 'kastike raha korjamiseks'. Piip (pipide) pole enam 'vile' või 'flööt', kuid tähendus 'toru' esineb veel etnograafilises terminis piipkann ja osalt murdeis (ka Wiedemannil pip 'Röhre, Tülle'). Pild ei öelda enam raidkuju kohta, [kõrge] pla[ter ja x pla[trima (pla[tritut) ei esine tähendustes 'sillutis' ja 'sillutama', pund pole rahaühiku nimetus ja punnima (punnetut) pole enam sama, mis pruntima 'prundi abil sulgema' - tänapäeval tuntakse [laudu] punnima või punnima 'tõrkuma, jonnima, pingutama ' (Rosenplänteril punnima 'Bretter spünden; mit Mühe heben', Wiedemannil punnima 'spunden (Bretter); ... hartnäckig sein, dringend sein, sich anstrengen, sich abquälen'). Pughk tähenduses 'härjapõlvlane' enam ei kasutata, puick 'kratt' on aga keeles püsinud folkloristliku terminina. Rick 'teivas, ritv' esineb ainult murdesõnas [võrgu]rikk 'kepp võrkude kuivatamiseks' (Wiedemann nimetab ainult Gõsekenil esineva sõnana rike 'Zaunstecken') ja hilisema kirjaliku laenu rondeel 'poolringikujuline ehitus kindlusmüüri küljes, kust tulistati piki müüri väliskülge' kõrval kasutatakse murdes ka kujusid

rundel ~ runnel tähenduses 'küngas; pikk kõrgustik' (vrd. 17.saj. runde(e)li 'ümmargune kants, kindlustus'). Sõnad tampi 'kõvaks tambitud (muld)põrand' ja tampe [we∫cki] 'sõtkevesi' keeles enam ei esine, kuid murdes kasutatakse sõna tamp tähendustes 'riidevanutamismasina nui ', 'hoone, milles kalevit pestakse' ja 'riide vanutamise abinõu '(Hupelil tampi [weski] ' Stampf= od. Walkmühle ', Wiedemannil tamp-[weski] 'Walkmühle'). Tann on tänapäeval murdesõna tähendusega 'suur tõrs' (Wiedemann tunneb ka piltlikku tähendust 'paksmagu'- tann 'Bottich, Kufe, Kübel (kleiner als tõrs), fig. Dickwanst'), tappima tähendab '(palke, laudu) tappidega varustama, tappide abil ühendama' (17.sajandil [kinni] tappima 'tapi abil sulgema (näit.õllevaati)') ja telling(e) pole enam 'riiul, raamistik', vaid ehitustel kasutatav toestik' (Hupelil telling 'das Gerüst', Wiedemannil telling 'Gestell, Stellage, Gerüst'). Tiht tähenduses 'tihe '(17.saj. tichti) esineb ainult kõnekeeles kasutatavas sõnas tihtkamm, tickema (tickitut) pole enam 'täkkima' (Hupelil tikkima 'graben od. schneiden oder stechen (in Stein od. Erz)', Rosenplänteril tikkima 'graben, schneiden, stechen (in Stein od. Erz)' ja tikkuma 'aus Stein hanen; picken ', Wiedemannil tikkima (tikistama) 'sticken, graviren, einschneiden, stechen, aus oder in Stein hauen'), torn(i) (torrni) ei öelda enam vangla kohta (Rosenplänteril torni [toukama] 'ins Gefängniß werfen, Wiedemannil torn 'Thurm, Gefängniss'), tükk (tü(c)k, tycke) 'osa tervest' on keeles püsinud, kuid tükki (tücki) tähenduses 'juhus' tänapäeval

ei kasutata. Umb[u](c)k ei tähenda enam 'väärusk' (Hupelil veel umb[isk] 'Unglaube, flasche Religion', Wiedemannil umb'-[usk] Unglaube, Ketzerei') ja umb[u][cklick(ut)] pole 'uskumatu' või 'ketser'. Waht(i)ma (wachtima jne.) on murdes säilitanud tähenduse 'valvama, vahti pidama' (Thor Hellel, Hupelil ja Rosenplänteril wahtima tähenduses 'lauern', (Wiedemannil waht(i)ma 'wachen , bewachen, lauern, auflauern, beobachten, gaffen'), wammi (s(ch)wammi) kasutatakse ainult majawammi tähenduses, worck (forck, vorck, örk) pole enam 'hark, hang' (Wiedemannil hork (hörk, work) '1.Stachel, spitzer Pflock , Pfrieme, Griffel, Splitter. 2.Mistgabel') ja wölli on kaotanud oma tähenduse 'riiv' (Wiedemannil wôll' 1. Welle, Wellbaum, (vorgelegter hölzerner) Riegel, [taba] wôll 'Riegel im Schlosse').

3. Piiratud kasutamisalaga sõnu

16.ja 17.sajandi alamsaksa laenudest kasutatakse tänapäeval osa ainult vananenud, murde-või kõnekeele sõnadena ja ajalooliste, etnograafiliste või kiriklike terminitena.[230]

---

230 Vananenud, kõnekeele või murdesõnadena ja ajalooliste, etnograafiliste või kiriklike terminitena keeles püsinud sõnade kindlakstegemisel on kasutatud TA Keele ja Kirjanduse Instituudi murdekogusid ning järgmisi teoseid: Eesti Entsüklopeedia, Tartu 1932-1937; A.Kask ja A.Saareste, Lisasõnastik sõnavara küsitlemiseks eesti murretest, Tartu 1930; Võõrsõnade leksikon, Tallinn 1961; Õigekeelsuse sõnaraamat, Tallinn 1960.

Vananenud sõnadena on keelepruugis püsinud aader, eksempel, eliting, haan, junkur ' mõisavalitseja', karn, kekkima, kihvt, kipper, kirn, koolmeister, krants, krõõmike(ne), kört ' seelik', lass ' lähker', lõu[koer], merendusalane termin munsterdama ' munsterolli märkima', mündrik, pleek[aed], tuurima, vaag, valsk, vangi[koda] ja vangitorn, pruukost ning kõnekeeles esinev värks[tuba] (vrd. werck[tede).

Murdesõnadena esinevad aadler,aland,armpant, keltima, kess ja kessel, kiik ' viiul', kimm, kink ' kints' ja kink 'õllejagaja pulmas' (vrd. kincker), kootspennik, kruuk, kubernaator, kumm 'sump', kunskoppi [küsima], laad ja laadik, lahter, lahtima, lamm, lipp 'kalju saar', lipp 'vaskne väike õhuke kannaga raha, mis kinnitati ehteks põlle alumisele äärele', lood~luut 'kuul' ja [kella] lood '(kella) pomm', metsworst, mukk, munserdama ' sõjaväelisi harjutusi tegema', nikker, näälike(ne) '(metsik) nelk', paaw sõnas paavi[puzzaje] 'paabulinnusuled', palmi[paju] (salix acutifolia), pang 'luust juuksepannal', park 'raapurjedega laev', passima 'teenima, valvama, luurama', pekk 'rahakorjamiskarp kiriku sissekäigul', penning ,piip tähenduses 'toru' (vrd. [korstna]piip, [lüpsiku]piip),pikk 'tööriist kivi raiumiseks või õõnestamiseks', plakk, pokad~poka [tõbi], polck 'sikk', pormeistri, rantsus-[aigus]~ prantsuse [tõbi], päsmer,raasima, [rasva] rabid, rass~räss 'takjas, takjanupp', rentmeister, rundel~runnel, seemisker, tamp, tann 'suur tõrs', tiin, tisk, tross,

'voor, kraamikoorem', trumm' sillake, truup', truuvima, undreht, vahtima ' valvama, vahti pidama', vest 'pide', viik, viss ~ vissisti ~ vissi [poolest] , pleht ja ärvima.

Murdeis on püsinud 17. sajandil esinenud kujusid nagu kars 'värske', kruuv, leeded ~ leeted, rönn(i) ja telt ~ teltti; võimalik, et laenudega lijh, [wa[ck] lipp ja sarder on seoses murdesõnad lüüd 'kliister', lopp (klopp) 'mingi muistne vaskreha' ja sardlsi [kivi].

Kõnekeeles esinevad [hingelõõr ' hingetoru', klaarima, passima 'vahtima', tihtkamm, vanderdama ja vananenud sõna värks[tuba].

Ajalooliste terminitena kasutatakse sõnu gild 'keskaegne kaupmeeste või käsitööliste koondis', killing 'teat. hõbemünt', kütt 'laskur', oldermann 'gildi või tsunfti vanem', opman '(mõisa) ülemkubjas', ordu 'munkade või rüütlite koondis', piinapink, raad 'linnaomavalitsuse organ', saduser 'teat. juutide usulis-poliitilise voolu esindaja II saj. e.m.a. - I saj. m.a.j.', taaler 'teat. rahaühik', tallmeister 'mõisa tallimees', traban[t] 'ihukaitsja', vaarao 'Vana-Egiptuse kuningate tiitel' ja variser ' teat. usulis-poliitilise partei liige Juudamaal'.

Etnograafiliste terminitena on keeles püsinud sõnad krõll ' suur õõnes hõbedast helmes', kumm 'ühest puust õõnestatud anum, näit. vilja hoidmiseks', malid 'tinast valatud ilustused rahvariiete hõlmadel', piipkann 'suur puust kann valamistoruga', ropsi [mõõk], veime [vakk] 'vakk veimede jagamiseks' (vrd. ?? weime [kir[t]) ja üll ' teat.

(naiste) talvemüts '.

Kiriklikke oskussõnu on abt, advent, apostel ja epistel, evangeelium, evangelist, kalvinist, kardinal, katekismus, keerub, köster, leer, [taeva] manna , messias, munk, piht, pihitool, piibel, piiskop, sakrament, seerav, viiruk, vöörmünder jt.

4. T a r b e t u i d l a e n s õ n u

Keelepruugis on püsinud laensõnu, mis võeti kasutusele lisaks eesti keeles juba esinevale genuiinsele sõnale või vanemale laenule.

Mõningaid näiteid 17. sajandi kirjakeelest :

ader (sonet Müll 277)[231], haam (a[ti Stahl Anf 64; vrd. astja, tõrs Viir 184 ja 188), hahmer (hammer) (vrd. vasar Saar KE 55), hing(it) (vrd. sagar Saar KE 56), hunt (suβy Müll 253), ?härra (y[sandell Jur I 2), kamber (kamri) (vrd. tuba Saar KE 56), karruhs (karuβ) (kogkrias Stahl Anf 76), kelm(is) (pettüs ja herris Müll 142 ja 233), krantz (ran(t)z(i)) (vrd. pärg Saar Ents 699), krell(it) (rellit) (vrd. helmed Saar KE 53), kromicken ([nei[t] leiwara[okei[i[t Ross 120), kör[ner (ka[[uck[ep Stahl Anf 82), slahing(in) (tapluβe ... [kaas] Müll 86; taplus Stahl Anf 107), leedet (lähzi többe Gutsl Obs 121), lunti ([pörgku]-

---

231 Sulgudes on antud vastav genuiinne sõna (või vanem laen) ja nimetatud vanim(ad) autor(id), kellel see esineb, või eesti sõnavara käsitlev teos, millest näide on võetud.

tunglit Müll 102; törwa kühnlede Ross 188), lijhm (lihm, lijmi)(vrd. tüma Saar KE 53), mold(i) (moll(i)) (künna Stahl Anf 122), möhr⌈er (vrd. uhmer Saar KE 53), neer (nehro⌈t, neruid) (vrd.rahud Saar LV 102), pant(i)(pandtix) (vrd. kihl Saar KE 57), ?panzer (raudrihd Stahl Anf 69), pree⌈ter (preh⌈ter) (wey⌈m⌉o ⌈licko⌉ WK 354; pap, kircko i⌈⌈and ja ütleja, jütleja, kuhlutaja, oppeja Stahl Anf 97 ja 98), pri (frij, fry, wri) (vrd.vaba Saar KE 58), prowwa (prawwa)(emnand Stahl Anf 58), pruh(d)t (brudt, prudt jne.) (mor⌈⌈ia Müll 31), pröwima (kiu⌈ama Stahl Anf 98), pull(e) (pullekenne) (haergke Müll 269; hergk Stahl Anf 95), perme (parm) (vrd.hiiv, sepp, Saar LV 155), püx(it) (kaltzi Gutsl Obs 114; vrd. kaatsad Saar KE 58), sat(h)an (satanas) (köhenret WK 355; kurrati Müll 199), sant(i)ma (keriab Müll 22; kerjama Stahl Anf 42), soldat (soddamees Müll 26), tee-ner (dener, tehnri, tener jne.) (⌈ullana LTÕ 3; ⌈ullane Müll 34), teck(i) (techk, tek, täkkid) (vrd.vaip Saar LV 160/161),wal⌈(c)k (fal⌈chit, wal⌈ch) (wallae Müll 42), warw(i) (farw) (karwa ⌈perra⌈t⌉ Müll 333; vrd.karv Saar KE 55), wiis (wihs, wi(h)⌈i, wij(h)⌈i jne.) (vrd.taba Saar KE 56), wrooko⌈t ⌈wotma⌉ (ke⌈ckhomicko ⌈⌈öhma, wotma⌉ Stahl Anf 60), wölli 'riiv' (pöhr Stahl Anf 101) ja wöl⌈ckma (⌈erra⌉wöl⌈ko, wöl⌈i jne.) (walletelema Müll 285; walletama Stahl Anf 87).

17.sajandi autorid kasutavad sageli ühe ja sama eseme või mõiste tähistamiseks genuiinse sõna või vanema laenu kõrval alamsaksa laensõnu, näiteks

ader (ſohn Stahl Anf 35; soon Gös Man 103), xarſtima (arſtit) (terwex tegkema Stahl Anf 72), hing(it)(uxe ſaggar Gös Man 413), hunt (ſuſſi Stahl Anf 131; ſütt Gös Man 474), herra (ſuhr iſſand Gös Man 235), juncker (moiſa mees Gös Man 349), kamber (tubba Stahl Anf 63) ja kammer (tubba Gös Man 207), kamm (ſzugga Gutsl Obs 116; sugga Gös Man 251), karruhs (karuß) (kogger, koggrias Gös Man 252), karſck (wahho, walli, julgk Gös Man 155) ja kartz (julgk Stahl Anf 93; Gös Man 300), kartzus (julgkedus Gös Man 300), gift (ſurmarocht Stahl Anf 65) ja kifft (surma rocht Gös Man 215), kipper (laiwamees Stahl Anf 107), krahpi (sugga Gös Man 402), kraij (kaihlus Gös Man 264), rampi (pöhr, telck Gös Man 338), krantz (ran(t)z(i) (pergk Gös Man 265), kromicken (raaſoken Gös Man 148), körſner (kaſſuck sep Gös Man 270), lappima (paickama Gös Man 190), leedet (rübbit item lehze többe Gös Man 289), luſtima (tachtma ja iggazema , himmuſtama Gös Man 207 ja 284), moll(i) (künna Gös Man 418), merck (tuñiſtaecht Müll 123; mehra techt ja techt Gös Man 293 ja 481), moller (weſckimees Gös Man 301), mückada (ehituth Müll 126), neerit (rachket Gös Man 311) ja neerut (rahut Stahl LOp 472), paddaſkonn](luttickut ja rojane konn Gös Man 195 ja 267), pallaſt (tühhi koorm Gös Man 122), panzer (raud=serck (wörck) Gös Man 123), papijr (ramato nachk Gös Man 319), paßione (kañatuße Müll 50), pegel (warjo katz Gös Man 387), bichti [kuulma] (patto tuñi ſtuſſe [kuulma] Gös Man 129), pij(h)ler (piler) (ſambas Stahl Anf 96; pijht Gös Man 380), pradida (küpzetuth Müll 101), praam (prahm)

(parv, huiſck Gös Man 191), praſſya (huckaja, johtick Gös Man 360), fry (wabba Müll 77), prühdt (morſi Stahl Anf 44) ja pruht (morſi Gös Man 147), pröwima (kiuſama Gös Man 326), pull (sonn Gös Man 150), parm (ihw ja ſepp Gös Man 224 ja 232), pütt (lemick Gutsl Obs 105), rohwima (rihſuma Stahl Anf 99; rijſuma Gös Man 331), salwima (woidan Gös Man 345), ſant (kerja Gös Man 135), sant(i)ma (kerjama Gutsl Obs 103; Gös Man 135), tappi (naggo Gös Man 479), teigel ([punnane]saw kiwwi, saukiwwi Gös Man 394 ja 32), torni 'Gefängnis'(auck, pack Gös Man 204), trechter (wallim Gutsl Obs 135), tum (keeleta Stahl Anf 119 ja Gös Man 404; ilmakehleta Ross 134), wacht 'Wächter' (hoidia, walwia Gös Man 454), [lebbi] wandrizema (teekeima Gös Man 336), warw (karw Gös Man 183), wijſi (kombe, piddo Gös Man 214), wiſſiſt (töddeſt Stahl Anf 130; kindlaſt, töhſt, töddeſt Gös Man 214), vlehhit (juuhxe palmet Gös Man 190), worſt (mauck ja kortz Gös Man 221 ja 477), wrookoſt (pollis Gös Man 196) ja wölli (telg Gutsl Obs 127).

Mõne eseme , tegevuse jms. tähistamiseks on alamsaksa keelest laenatud tarbetult mitu vastet, vrd. arſt- tocker, kaal (kâl, kahl(i))- wahgk, kâlma (kahlima, kahlutasse) - wahckima (wehgkima, [ülle]wayb), kaffel ' hark'- worck (forck, vorck, örk), kraapima (kra(h)pima) - krazima (kraſſima), kruhck(ide) (kruckude) - kruus (kruhs, kruſi, ruus(i)), lat(te) (latti) - rick, lijh- lijhm (lihm,lijmi), puck ([kiza]bockiken, [kitze]böckiken) - si(c)k (sikkudeſt, [zick)~sickaken.

IV. Mitmesuguseid tähelepanekuid 17. sajandi sõnavara kohta

1. L a e n s õ n a d e k a s u t a m i s e s t

17. sajandi autoritel võib tähele panna erinevusi üksikute laensõnade kasutamises.

Vanematel 17. sajandi autoritel (Müller, Stahl, Rossihnius) ei esine laensõnad ? e(e)sel (vrd. metzhobbo⌈e ⌈peel⌉ Müll 40; metzhobbone Stahl Anf 53; mötzhobbo Ross 103) ja pree⌈ter (preh⌈ter ; vrd. ⌈nente⌉korgke pappide ⌈kette⌉Müll 190; ⌈keick⌉körgkepappit Stahl HuH EE 28; körge pappit Ross 83).

Põhja-eesti keeleala autorid ei tarvita laensõna junkru(⌈t) (iunkrust, junckr(o⌈t))~junkroken (junckroken(n)e) ja selle tuletisi junckrolik(o) ning junkruβ, mis esinevad ainult lõuna-eesti keelealal (vt. RSJ, Rossihnius, Gutslaff, WTLR, Vas T, TLR, Aab 1698).

Üksikute autorite sõnavara jälgimisel paistab silma, et

Müller ei kasuta laene jünger (vrd. sulla⌈te ⌈kaas⌉ Müll 90), teener (vrd. sullane Müll 34), troon (vrd. jeriu ⌈poelt⌉ Müll 190) ja viis (vrd. kombe Müll 19);

Rossihniusel ei esine laensõnad kross (vrd. ⌈ai omma⌉ tenga Ross 91), märk (vrd. tächt Ross 43), sikk (vrd. ⌈lebbi⌉ oinade ... ⌈werre⌉ Ross 101) ja viis (vrd. ⌈minckit ⌈arnatzel⌉kombel Ross 83);

Gutslaff kasutab mõnigi kord genuiinset sõna või vanemat laenu teistel autoritel esineva alamsaksa laensõna asemel, vrd. (esikohal on nimetatud alamsaksa laen, teisel kohal Gutslaffi poolt kasutatud sõna)

keck, narr - haugk, kippund - põrkopund, koock - watga, leedet - lähzi többe, neer - rahow, nup - kurb, piddalikko [tobbe] - lubbiraya, pild - palck, plak - tümma, xpokid sõnas pocki= [reigk] - herne többe, pree [ter - pappi, perme - sepp, püx(it) - kaltzi, tiin - terkenne 'väike tõrs', tuwikenne 'Feld Taube' - hütt, wijrohk jne. - sauwrocht;

Vastses Testamendis (tõenäolised tõlkijad Andreas ja Adrian Virginiused) ei kasutata alamsaksa laensõnu kaffer (vrd. majapiddaja ja wardja Vas T 151 ja 178), kross (vrd. teng(ä) Vas T 150), meister (vrd. oppetaja Vas T 20), teenima (vrd. orja [[jummalat] Vas T 113), plakk (vrd. tümmä-(ga) Vas T 426), troon (vrd. järje [ümbrel] Vas T 458), tumm (vrd. keeleta Vas T 81) ja vamm (vrd. pä[[(ä) Vas T 221).

Tänapäeva keelepruugist on kadunud mitmed 17. sajandil esinenud liitsõnad. mille koostisosaks olnud alamsaksa laenud on keeles püsinud :

haak ([raud] haki., [tulli] haacki ' roop ')[232], härra ([suhr] =herr), jaht ([hoora] jacht jne., [porto] jacht ja

---

232 Sulgudes on antud vastava laensõna abil moodustatud ja keelepruugist kadunud liitsõnad.

tuletis [hoora]=jachtmi[re], kamber (kohlikamber, piht-kamber, [rah(h)wo]=kam(m)ris, [wohdi]kamber), kamm ([werri]-kam(m) ' koeranael, paise') (Hupelil [werre]kam ' Blut-geschwür', Wiedemannil [weri]-kamm, [were]-kamm ' Blutge-schwür'), kann (kanno=[witz], [we[ri]kanni ' kastekann'), kapp (trelli kapp), kast ([hull]ka[ti ' vaimuhaigete varjupaik'), keed ([ke[ri]kehdit, [raud]kodide ' ahelad'), kekk (jecki [pajatu[re[t]' nali', kecki [maengk]' narrus'), kihvt ([natte]gifft ' rüstikumürk'), klint ([kiwwi]= klindt), krants ([uxe]rantz ' ukseraam'), leer (leer-[pois]), loor (wlorkapp) (Thor Hellel, Hupelil ja Rosen-plänteril loorkap ~loor=kap 'Flohrkappe', Wiedemannil lör-kapp ' Florkappe, Schleier'), lõvi (lewi [auko] ja louwe [hauwade], mõlemad tähenduses ' lõvikoobas'), meis-ter ([rohgka]mei[ter jne.), mess (mes [papp]), munster-dama (mun[tri [paick]), pant (panti= [sax]), pink ([alla]-pencki ' madal pink'), pokk (pocki= [reigk]) (Hupelil pokki= [roig, -reib, -reis]'sõim', Wiedemannil poki-[reig (reiz)]'Pockenschorf', samuti sõimusõna), preester([kör-(g)ke]=pree[ter), prillid (prilli [sepp]'prillide valmis-taja'), renn ([ku[ri] rönnit 'kusejuhad', [wee]rönni 'pump'), roos (ro[e [ninni]), röövel ([emmä]-röhwlile, [essä]-röhwlile, röhwli [au(e)kun]), sikk ([kiwwi[sick), taaler ([wan-na]thaler) (Wiede=annil [wana]täler 'Albertsthaler'), taht (tacht [löngk]) (Wiedemannil tahi-[lõng]'Dachtgarn'), toom

(toomi ſapp) ,torn (torniſuchtluße), tross (roſſi ſpois, rosſwancker), tükk (lihg(k)= tük(k), ſuhtücki, samuti tükki-ſkombel 'vähehaaval, tükkhaaval' ja öhestückis 'koos'; Wiedemannil tükis 'zusammen, zugleich, mit, gänzlich ' ja ühes tükis 'zugleich'), vaag (waghkaal), vang (wangkiſauck), viig (wiji=ſarja puh), vürst (forſti ſwald), ôli (öhlje-ſaijat, öliſmees, öhli=ſnäe), ääs (ſrauda ſeet).

2. T ô l k e l a e n e j a s a k s a p ä r a s u s i

Tôlkelaene vôib kohata peamiselt 17.sajandi algul, vähemal määral ka nimetatud sajandi II poolel.

Tôlkelaene esineb

Mülleril: Eemalle ſame meye oppetut (Müll 3)(eemalle=ferner); on taema hend vïlles technut, ninck ... ſe Eliſabette jure ... mennut (Müll 7)(on hend vïlles technut= hat sich aufgemacht); eth eb meye mitte pohl küpzetuth ſame vïllesſöduth (Müll 101)(vïllesſöduth= aufgegessen).

Rossihniusel : need rummalat kawala oppuſſe lebbi errapetma ümberwihma (Ross 49)(ümberwihma= verführen); Ninck kui temma ſe üttelnut olli, magas temma ſiſſe (Ross 77)(maggas ... ſiſſe= schlief er ein); ſuh ülleſteggema (Ross 78) (ülleſteggema= aufmachen); need linnut taiwa all ſeid ſe üllis (Ross 93)(ſeid üllis= aßen es auf); ſe peiw om alla minnut (Ross 107)(alla minnut= untergegangen); Selle ſammale tehb ſe uſſehoidia ülles (Ross 118)(tehb ... ülles=macht auf); et temma waraſtab, keckiſtab ninck ümberwihb (Ross 118)

(ümberwihb= bringt um); langſi neine röwlide ſegga, need tömbſit tedda welja (Ross 136)(tömbſit tedda welja=zogen ihn aus).

Stahlil: temma ſahp münd doch omax kihtuſſex/ üllesſwotma ſe paradiſi ſiſſe (Stahl HuH Lr 109)(üllesſwotma= aufnehmen).

1649.aasta jutluses: needt kurratit ſöhwat temma ülles (Elab IX 10)(ſöhwat temma ülles= essen ihn auf).

Gösekenil: neun Aug/ ſilm /üdixa silm (Gös Man 309).

Analoogilisi tõlkelaene võime leida teistelgi varasematel 17.sajandi autoritel.

Peale tõlkelaenude esineb 17.sajandi eesti kirjakeeles veel mitmesuguseid saksapärasusi, peamiselt käänete väljendamises.

17.sajandi esimesel poolel kasutatakse ſe sacrament ſeſt altariſt (Müll 335; Stahl HuH Kat 24; Ross 20; HuH 1654 Kat 32), alles sajandi lõpu poole kirjutatakse altari sa(a)krament (HuH 1673 Kat 8; KnKR Kat 35; Aab 1694, 242; KKP 25; Aab 1698, 250) . Mõnes teoses esinevad mõlemad kujud, vrd. ſe pöha altari=sacrament ja sacrament ſeſt altariſt (HuH 1693 Kat 27 ja Lr 4).

Saksapärased on ka ſe engel ſeſt toiwutußeſt (Müll 68); wotket münno armo weljat öhex exemplix ſeſt kannatamiſſeſt (Stahl HuH Pr 245); peljuſſe ehſt ſeſt Juda raghwaſt (Ross 109) ja ſe tubba ſees ſeſt üllembaſt preeſtriſt (HuH 1654 EE 239).

Samuti saksa mõjuks tuleb pidada pärisnimedel mõni-

kord esinevat s-lõpulist genitiivi, vrd. Kumb Adams lasте perral lehb (Salem 1642,63) ja Sions kuldne auw (Boecl 265).

3. Rahvaetümoloogilisi vorme

Rahvaetümoloogiline on Gutslaffil esinev linnureuwas 'lõuend' - vrd. Linnewand linnureuwas (Gutsl Obs 120). Sõna Linnewand esimene osa on kõlalise sarnasuse tõttu ühendatud eestikeelse sõnaga lind, ning see on lähtekohaks olnud lõuendi rahvaetümoloogilise nimetuse linnureuwas tekkimisel. Analoogiline on Gösekenil esinev linno ſeemen - vrd. leinſamen/ linno ſeemen (Gös Man 278), kus samuti saksa sõna Lein, Linnen valesti on seostatud eesti sõnaga lind.

Sõna Metwurst vastena eesti keeles nimetab Göseken metz kortz - vrd. Metwurſt (lucanica) metz kortz (Gös Man 477). Sõna korts kasutati vorsti nimetusena laenu vorst ja genuiinsete kujude mauk, makk kõrval, metz on aga rahvaetümoloogiline ning tekkinud sõna Metwurst esimese komponendi valesti tõlgitsemisel.

Rahvastümoloogilisi vorme 17, sajandi eesti kirjakeeles on veel paddakonn ja reinwarret.

Gutslaff esitab Krõte Paddakonna (Gutsl Obs 118) ja Göseken die breiten Poggen/padda konn/item luttickut, samuti kröte (bufo) Rojane/ padda konn (Gös Man 195 ja 267). Alamsaksa keeles tähendab padde kärnkonna; eestlased on

konna alamsaksakeelse nimetuse padde ühendanud eestikeelse sõnaga pada, ja seda nähtavasti kõrvkonna pada meenutava välimuse tõttu. Paddakonn on tautoloogiline sõna, sest liitsõna mõlemad osad tähendavad konna; rahvaetümoloogiline tõlgitsus on lähtunud alamsaksa padde ja eesti pada kõlalisest sarnasusest.

Teine nimetus reinvarred põhineb samuti rahvaetümoloogial- vrd. reinfarren/ Reinwarret (Gös Man 336). Saksakeelse liitsõna teine osa- farren on eestlaste poolt seostatud viidud eesti sõnaga varred ja seega ka käesoleva sõna puhul on rahvaetümoloogilise tõlgitsuse aluseks kõlaline sarnasus sõnade farren ja varred vahel.

Mõnel juhul on rahvaetümoloogilisi tõlgitsusi põhjustanud ka alamsaksa eitav prefiks un-(um), mis oma kõlalt sarnaneb eestikeelse sõnaga umb(ne). Sellisel teel on tekkinud 17.sajandi eesti kirjakeeles esinevad unbgroekali[[il- vrd. Ungriechen, unbrohi (unbrocht) - vrd. Unkraut ja unbu[ck- vrd. Unglaube.

V. Vaieldava algupäraga laensõnu

Ilmsete alamsaksa laenudekõrval laidub 16. ja 17 sajandi eestikeelsetes tekstides laensõnu, mille lähtekeele määramisel tekib raskusi, ja sõnu, mis võivad olla genuiinsed või laenatud alamsaksa keelest.Sama laensõna võib eri autoritel ka erinevatest keeltest laenatud olla.

1. A l a m- v õ i ü l e m s a k s a l a e n e

Eesti keele saksa laenud on enamasti alamsaksa algupära, ülemsaksa keelest laenatud sõnu on suhteliselt vähe.[233]

16. ja 17. sajandi sageli puht kirjakeelsete laenude hulgas leidub siiski sõnu, mis oma häälikuliselt kujult võivad pärineda alam- või ülemsaksa keelest.

Nimetatud rühma kuuluvatest laenudest võib mõnede puhul alamsaksa algupära usutavamaks pidada.

Kõigepealt võib alamsaksa keel lähtekeelena arvesse tulla keeles varakult (16. sajandil ja 17. saj. algul) esinevate laenude puhul, sest Baltikumis kasutati alamsaksa keelt kirjas 17. saj. alguseni, kõnes aga veelgi kauem. Kuigi mainitud sõnad on fikseeritud 16. ja 17. sajandil, võisid nad tegelikult varem laenatud ja kasutusel olla.

Selliseid laene on ristiusu põhilised oskussõnad evangelium (euangelion, euangeliumit, ewangelium) ja evangeliſt (euangeliſtet, ewangeliſt), katekismuſ(ſe) (catechismo, catechiſſimuſſ', catechiβmuβe), pater (patri) ja sa(a)krament (sac(k)rament), samuti sõnad kunſt ja raad (ra(h)d(i), raht, rath, rhade) ning 16. sajandi lõpul esinev xarchengel (archenglit).

---

233 P. Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles. - ESA IX, Tallinn 1963, lk. 85.

Kui kkrjakeeles esinevale sufiksile -isch vastas tegelik hääldus -isk, siis on alamsaksa keelest laenatud ka omadussõnad apo(toli(ch(e), evangeli(ch(i(t), katoli(ch(e) ja propheti(ch(e).

Tõenäoliselt alamsaksa keelest lähtunud on laenud plakat, pumpe ja pumpima, sest vastavad ülemsaksa sõnadki pärinevad alamsaksa keelest. Küllap alamsaksa keelest on laenatud ka kuckuck, gurck(it) ja wloor (wlohr), sest needki sõnad on ülemsaksa keelde tulnud alamsaksa keelealа poolt (vrd. Kluge EW).

Arvatavasti alamsaksa laenud on veel sõnad holderbeer, ? kachti[meng], ? kackel[ahjo], koller, ? kuub (ku(h)b, kûb), ? [ra(wa] rabbi, ? ra((it) ja ?x röhpel (röhplit), kuigi alamsaksa sõnaraamatuis ei leidu häälikuliselt sobivaid lähtekujusid mainitud laenudele.

Pleht, plekitama ja praht on alamsaksa laensõnad; usutavasti alamsaksa keelest on laenatud ka nimetatud sõnade 17. sajandil esinevad kujud xvleht (vlehhit), [erra] fleckmatta ([ilma] fleckit, [ilma] fleckitult) ja frachty [raha] (vrd. 17. saj. kirjakeeles leiduv wrooko(t - tänapäeval pruukost).

Eesti ja läti keeles on arvukalt ühiseid saksa laene, mis mõlemasse keelde tulid samastes ajaloolistes tingimustes. Üsna tõenäoliselt on mõlemale keelele ühised saksa laenud ka sama algupära, s.t. läti keele alamsaksa laenude vasted eesti keeles peaksid samuti alamsaksa keelest laenatud olema.

Selliseid laensõnu on alandi [juur], kalmus, ? kegel, klint, ringel, lilje, lipp 'kari', natur, oblat(it), pall, pang(et), papper (papi(j)r, pappire), pecki 'pekk', päcker, pill(it) 'kuulikesekujuline ravim', rihhi(t), sahl(i), sahwran (sappran), sallat (sallaht), semmel, zettiwer, syruppi, zirck(e)l, tackeht, talrick (tallörick), tichti, wall(i) ja violi [ninniken] (violi [karv], violi [korb]), arvatavasti ka howemei[ter, krantz (ran(t)zi, rantz), müts (mütz(i))~mützeken, petar[illien, pick(i) 'piik', post(i), rentmei[ter ja wammi (s(ch)wammi).

17.sajandi eesti kirjakeeles esineb arvukalt piiblitekstidest pärinevaid laene, mis võisid eesti keelde tulla alam- või ülemsaksa keele vahendusel.

Usutavasti lähtusid mainitud laenud veel 17. sajandi alguseski alamsaksa keelest ja seega peaksid 17. saj. varasematel autoritel (Müller, Stahl, Rossihnius) peamiselt alamsaksa laenud esinema.

Selliseid laensõnu on rahvaste nimetused araber(it) (arabe, arabrit)~xarabialine (arabiali[[ed), elamiter(it) (elamite, elamitrit)~xelamitiline (elamitili[[ed), xhetiter (hetitr(id)e), israel, ju(h)da (ja judalinne), creter(it) (kreetre, kret(h)it)~xkreetaline (kreetali[te, kretali[[ed), parther(it) (parte, partrit), türk(it) (tur(c)k, turg(k)i, türck) ja xphili[ter (phili[trit)~xphili[tileine (phili[tilei[et) ning sõnad heylandt, libertiner(i[t) (libertihnre, libertinide), me[[ias (meβias),

munck (monckade, muhka, muka(d)t), nazaremus ja rabbi; adwent (adventi), artickel(e) (articli), hiſtoria (hyſtoriat), hunt (unt), ?ja , kamel(id) (camelit, kammel, kamēl), köſtlick (koſtlikode), laddina (lat(t)ina), xlavendliſwesi (lavendliſwe(e), -weh], lawendliſweh), legio(h)n, pallaſt(i), purpur (purpri), scepter (zeptri), schlām, si(c)k (sikkudeſt, ſick)~sickaken, sumā (summ), troon (thron(i), tron, trôn), eitav prefiks un(umb)-; lôpuks veel reformatsiooniga ühenduses olevad laenud jeſuwiter(it), ? calviniſt(it) ja ? calviniſtiſch(e), lutteran(it) ja ? papiſt(it).

Loetletud laenud pärinevad arvatavasti alamsaksa keelest, kuigi üksnes laenude varase esinemise põhjal ei saa veel otsustada alamsaksa keele kui lähte- või vahendajakeele kasuks.

Alamsaksa keel võis vahendajakeeleks olla ka hilisemate piiblialaste laenude puhul, kuigi siin tuleb arvestada ka laenamise võimalust ülemsaksa keelest.

17. sajandi keskel ja lôpu poole esinevaid võimalikke alamsaksa laene on vääriskivide nimetused achati [kiwwi] (alamsaksa keelest pärinab kuju aggat), ametiſt (amethiſti [kiwwi]), peril, sa(h)wir (saphiri [kiwwi]) (kuju sappir [kiwwi] on alamsaksa laen), schmaragdi [kiwwi] (smarag(di) [kiwwi]) ja sônad ehwa (epha), ?x herodiaaner (herodiaanridega, herodiahnride ga), chronigk(e), ?xlaodizeener (laodizeenride),

moabbick (moabite)~moabitileine, x niggolad (niggolaite), sabbatthi [päiw(a)] ja x sidooner (sidohnri, sidoonri).

Nii alam- kui ka ülemsaksa keelest võivad pärineda laenud almo⌈i, april(is), ? armpant, borck sõnas borcklager, he(e)rinck, ja⌈pis, kaarti (karthi), kam(m), kangi, kan(t)zler (cantzler), karniol [kiwwi], kummi, mahlima, mandel, mu⌈ckate [rohhi, pechkel], parder [ellaja] (pardli), post(i), prill(it), büfli[herrj], regiment(ist), rund(i), salpeter, tappeet, terckima, wechtmei⌈ter ja weltherr(weldherri).

Vastses Testamendis esinevad kujud ?x ateenileine (ateenilei⌈il) ja ?x epikurileine (epikurilei⌈i⌈t) võisid lähtuda alam- või ülemsaksa keelest; sõna ?x ateenileine (ateenilei⌈il) võib aga ka tuletis nimest Ateena olla.

Hilisema esinemise tõttu eesti keeles tuleb pigemini ülem- kui alamsaksa laenudeks pidada sõnu ? rest(y), ? e(e)sel (varasemad autorid kasutasid samas tähenduses sõna metshobu), soldat (soldaditelle), tocker (varasematel autoritel esines samas tähenduses arst), ? panzer (alamsaksa keeles kasutati sõna harva, vrd. lk. 354) ning usutavasti puht kirjakeelseid laene alaba⌈tri [kiwwi], ? elewant, kranat [ounat], ri⌈tal(l) (ri⌈telli), rüsopras, ni⌈pelt, nardi õlli , ? pal⌈am(i), võib-olla ka tümmin(at).

Sõnade häälikulise kuju järgi otsustades on ennemini ülem- kui alamsaksa keelest lähtunud laenud jellama,

kammill, ?xkeltima (keltip), ? quitung, ? mauvoma, ? morſell(it), ? orgel, ? reijer(i), ? ſchimp(i), toor, ? trapant ja wädel ning arvatavasti ka lackwergi.

Eri autorid võisid sama sõna laenata erinevatest keeltest. Alamsaksa keelest lähtunud kujude arſt, günnima (künniwat), lott(i) (lot), orſake (ohrſacket, ohrſaki), pasun(ie) (paſſun(a), paſuna), pormeſter, preeſter (prehſter), ta(c)ht, demanti=ſkiwwi, trechter, warw(i) (farw) jt. kõrval esinevad 17. sajandi kirjakeeles ka ülemsaksa keelest laenatud paralleelkujud artzt(e), könnima (gönnima), loß, vrſach, poſaun, bürgermeiſtrit (burge(r)meiſter), priſter, tocht, tiamant, trichter (trichtel) ja farb.

Alam- ja ülemsaksa keelest laenatud kujude kõrval leidub 17. saj. kirjakeeles paralleelkujusid, mis on lähtunud alamsaksa ja rootsi (vrd. lk. 703), alamsaksa ja vene (vrd. lk. 705) ning alamsaksa ja ladina keelest - vrd. galileiſche ja galilea, hebreiſche ja hebrea, nardi ja nardusse jt.

Autor on oma varasemaid seisukohti[234] mõningal määral täpsustanud (vrd. lk. 696-701 ja 702-707).

Alamsaksa laenudeks võib pidada sõnu ader (adrit), aadler(it) (adeler), aloe (aloit), am(m), härbär(reſt) (herbergi, herberreſt, herpergi), iſop(i)

---

234 Vrd. H.Liin, Alamsaksa laensõnad eesti vanimas kirjakeeles. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, v.162, Tartu 1964; H.Liin, Alamsaksa laensõnadest 16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles. - ESA XIII, Tallinn 1968.

(hy⌈op, i⌈oppi), kabblan, kelm(is), kifft (giffti, gift), koppel (koppli), kor⌈tein, kumm ja ⌈kalla⌉ kum̄, lermi (larm), parcki, plancki, perl(e), raam(it) (rahm, rami, ramm), rent(i), scorpion (korpiohnde), sucker (sukkrix), ˣtaaler (taadri, taalrid, tahler jne.), taffli~tawelken, teck(i) (tehk, tek, täkkid), tint, traat(i), ˣtrükkima (trükkis, trükkitut), töri ⌈kalla⌉ ja wedder ning prefiksit er(t)z- .

Miil (mijhl) on alamsaksa laen, kuju mihn on aga mõjustatud arvatavasti ülemsaksa keele poolt. Toom sõnas toomi=⌈papp⌉ on alamsaksa keelest lähtunud; sõna teine komponent on usutavasti vene algupära, sest alamsaksa vastes dompâpe esineb pikk a. Herr sõnas ⌈suhr⌉=herr võib pärineda nii alam- kui ka ülemsaksa keelest.

Ülemsaksa laensõnadena on kõrvale jäetud esialgu võimalikeks alamsaksa laenudeks peetud sõnad achtima, lager ja wiks. Tööst on välja jäänud ka varasemas artiklis käsitletud laensõnad hertog, ˣjöllama (jölla⌈it) ' lärmama' ja untruu⌈⌈e), mis kuuluvad juba 18. sajandisse.

2. A l a m s a k s a v õ i r o o t s i l a e n e

Alamsaksa või rootsi keelest võivad põlvneda laensõnad kirn, ⌈wa⌈ck⌉lipp, lähker, malli(t), mohn, mündrik(o), nu(c)k~nuckoken (nuckakenne) ' teat. mänguasi' ja nukk(e) (nuck) ' kõva kühmuke', rihk (ricke, ri(c)kus,

rijgi jne.), rûn (ruhn) ja ruhnama, tiſck, tuddar ja sellest tuletatud tuddrick, wyk(i), wiß (wiſſ(ſe), wiſſi, wiſſimb(eſt)) ja ember.

Nimetatud sõnadest on usutavasti rootsi keelest lähtunud mündrik(o) (nii nimetati rootslastest paadimehi Tallinnas[235]) ja ilmliku sisuga tekstides esinev rihk (ricke, ri(c)kus, rijgi jne.). Vaimulikus kirjanduses kasutatud jumala- või taevariik võib alamsaksa laen olla, sest vaimulikus kirjanduses leiduvad laensõnad on eesti keelde tulnud enamasti alamsaksa keelest.

Võimalikud rootsi laenud on ka wyk(i) ja wiß (wiſſ(ſe), wiſſi, wiſſimb(eſt)), kuigi osa 17. sajandi autoreid võis nimetatud sõnad ka alamsaksa keelest laenata. Rootsi keelest on lähtunud kamrat(ild) ja öwerſt, mida autor pidas varem alamsaksa laenudeks.

Kirn on häälikuliselt lähem rootsi kui alamsaksa vastele - vrd. vrts kirna ja asks kerne, karne (kirne); sõna võis siiski lähtuda ka mõnest vähem tuntud i-lisest alamsaksa kujust.

Ember on eesti keelde tulnud Eesti rootsi keeleala suunast[236], ja võib seega rootsi laen olla.

Rootsi riigi poolt väljaantud sõduri määrustikus võivad rootsi laenud olla sõnad passi [rahmat(o)], post(i) 'vahipost', regiment(ist), root sõnas xroot-meister (root-meistri), rund(i) ja rust sõnas xrust [wancker]

235 P.Johansen, Nordische Mission, Revals Gründung und die Schwedensiedlung in Estland.-Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Del.74, Stockholm 1951, lk. 50.

236 P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles.-ACUT B XXIX 3, Tartu 1933, lk. 118.

(rust [wanckrist]).

Usutavasti alamsaksa keelest on lähtunud [wa[ck] lipp ja lähker ning kuju pipper, kuna pippar võib ka rootsi laen olla. Stahlil esinev kuju malli(t) on alamsaksa keelest laenatud, Saaremaa malid võib aga skandinaavia laen olla (vrd. lk. 297/298). Alamsaksa algupära on ka slahing(in), kusjuures sõnaalguline s seletub rootsi mõjuga (sõna esineb Rootsi riigi poolt väljaantud sõduri määrustikus).

Nii alamsaksa kui ka rootsi laenud võivad olla mohn, nu(c)k ~ nuckoken (nuckakenne) ' teat. mänguasi' ja mukk(e) (nuck) ' kõva kühmuke', rûn (ruhn) ja ruhnama , ti[ck ja tuddar tuletisega tuddrick, võib-olla ka torck ja west.

17. sajandi tekstides leidub alamsaksa ja rootsi keelest lähtunud paralleelkujusid. Selliseid kujusid on alamsaksa keelest laenatud kild ' tsunft, seltskond', kroon (cro(h)n, kro(h)n jne.), wryherr ja wäärt (weerdt, we(h)rt, währt) ning rootsi keelest lähtunud kild (vrd. killavoor), crona (kruhni, kruno), frijherra ja wärdet. Alamsaksa keelest on lähtunud herr, kuna a-lõpulised kujud herra ~ härra võivad rootsi laenud olla.

Plakat(ide) (plakkati) on tõenäoliselt alamsaksa keelest laenatud, Rootsi riigi poolt väljaantud korraldustes võib sõna ka rootsi laen olla. Thoback võiks häälikulise kuju järgi pärineda alamsaksa, ülemsaksa või

rootsi keelest. Sehwersi[237] järgi õpiti Liivimaal tubakat kasutama Rootsi sõjaväe vahendusel, seega on sõna tõenäoliselt rootsi keelest lähtunud.

Alamsaksa laen on kelm(is), kuna nap(p) on rootsi keelest laenatud. Alamsaksa või ülemsaksa - kuningas Karl XI matuselaulus aga ka rootsi - laen võib olla ?jo[t.

3. A l a m s a k s a v õ i v a n e m a i d l a e n e

Alamsaksa või vanem germaani laen on sõna kann (kan(ne)) (arvesse tulla võib ka laenamine rootsi keelest). Usutavasti on vanemad germaani laenud Stahlil esinevad kujud mahnitzema ja pahrt. Pahrt võib olla kirjutus- või trükiviga vanema germaani laenu pard[238] asemel; viga võib samuti esineda sõnas mahnitzema, sest Stahl kasutab ka diftongilisi kujusid mainitzema (Stahl Anf 124), mainitzep ~mainitzeko (Stahl HuH EE 40).

Tarwema võib olla alamsaksa laen; tõenäolisem on, et sõna põlvneb samast tüvest vanemate germaani laenudega tarve ~tarvis. Vanem germaani laen on Gösekenil esinev tur[at, kuna waltick [kalla] 'vaal' on oma etümoloogialt ebaselge.

Alamsaksa või vanemad skandinaavia laenud võivad olla sõnad piin (pihn, pij(h)n, pina), pînama (pihnama,

---

237 J.Sehwers, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen.- Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin, Bd.13, Leipzig 1936, lk.311.

238 Vrd. P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles. - ESA IX, Tallinn 1963, lk. 98.

pij(h)nama, pinatemma) ja pund (punt). Sõna sinnapi (sinnip, sinnäpi [terra]) võib alamsaksa algupära olla; võimaliku lähtekujuna tuleb arvesse ka vanasaksi *sinap.

4. A l a m s a k s a v õ i v e n e l a e n e

Alamsaksa või vene keelest on laenatud lint, piits (piht[a, pi(j)htz, pitzade) koos tuletisega pihzama (pihtzatut), tatter (tattrick) ja tatter (taterlaine, tatrat).

Lint on tõenäoliselt alamsaksa laen, kuna pigemini vene kui alamsaksa laensõnad on piits (piht[a, pi(j)htz, pitzade), tatter (tattrick) ja tatter (taterlaine, tatrat).

Alamsaksa keelest on laenatud pitser(iga), vene keelest pärinevad paralleelkujud pitzali, pit[atiga jne. Vene laensõnad on päsmer ja soobel, kuna Gösekenil esinevad paralleelkujud peh[emer (peh[omer) ja sabel võivad alamsaksa laenud olla. Samuti Gösekenil leiduv tahkit on arvatavasti alamsaksa keelest lähtunud, lõunaeesti keelealа tääk (tä(h)gi, tähk) on aga tõenäoliselt vene laen. Vene keele vahendusel laenatud on ka lihavõttepühade nimetus pascha (paasja, pahsja, pasia), sest häälikuliselt pole mainitud nimetus ühendatav alamsaksa vastega pasche.

5. E b a k i n d l a i d e t ü m o l o o g i a i d

Pigemini genuiinsed onomatopoeetilis-deskriptiivset laadi sõnad kui alamsaksa laenud on a(c)h, rop[ima, su[utamin(n)e, tickema (tickitut), x[higgi] tippike ([higgi]=tippike[[et).

Tõenäoliselt onomatopoeetilised on autori poolt varem alamsaksa laenudeks peetud sõnad kivvit (kewwit, kiw-

(w)itz ja pihla [part] (piel, pihle [part])[239], kuna verb mauvoma on arvatavasti ülemsaksa laen (vrd. üsks mauen).

Usutavasti genuiinne on sõna pangk (pani, panj) 'ämber' ja ka hinckelle võib genuiinne olla - vrd. hingitsema jne. Peldik(kuid) (peltick, põldikutte) on arvatavasti ühendatav võimaliku vanema germaani laensõnaga pelg (vrd. SKES 513), [hummala] kehn on lähtunud genuiinsest verbist käänama.

Pigemini genuiinsed kui alamsaksa laenud on sõnad röhp (röep), vaaguma, wahl, weh, witz poock ning [ülle] währ(a)ma ja [ülle] währdmine.

6. M u i d l a e n s õ n u

Alamsaksa laenude kõrval leidub eesti vanimas kirjakeeles laensõnu ülemsaksa, rootsi, vene ja vähemal määral ka teistest keeltest. Nimetatud sõnade käsitlemine ei kuulu käesolevasse töösse.

Peamiselt vaimulikus kirjanduses esinevad heebrea, kreeka, ladina jne. algupära sõnad on eesti keelde tulnud enamasti alamsaksa keele vahendusel, seetõttu on selliseid sõnu käesolevas töös alamsaksa laenudena käsitletud. Vahetult kreeka keelest pärinevad usutavasti sõnad galkedon 'kaltsedon', hiakint 'hüatsint' ja stoiko 'stoik'.

Piiblis esinevaid heebrea, kreeka jne. algupära sõnu abba, heila, hephata, ho[ianna, racha jt. kasutati vaimulikus kirjanduses, võib-olla ka jutlustamisel. Rahvakeelde nad vaevalt tungisid, ja seetõttu pole neid käesolevas töös käsitletud.

---

239 Vrd. M.Mäger, Eesti linnunimetused, Tallinn 1967, lk. 30 ja 66.

Kokkuvõte

Käesoleva töö tulemusena on selgunud, et 16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles esineb 870 alamsaksa või võimalikku alamsaksa laensõna, milledest 123 olid eesti keeles seni etümologiseerimata.

Käsitletud laensõnade hulgas on alamsaksa laene 630, võimalikke, usutavaid või tõenäolisi alamsaksa laene 83, alam- või ülemsaksa laensõnu 109. Vähesel määral leidub laensõnu, mille lähtekeele määramisel tekib raskusi. Need võivad pärineda alamsaksa või mõnest muust keelest. Nii on alamsaksa või rootsi keelest laenatud 20 (kirn, rõn jt.), alamsaksa, rootsi või ülemsaksa keelest 7 sõna (post, regiment(ist) jne.); alamsaksa või vanemaid (germaani, vanasaksi, skandinaavia) laene on 7 (mahnitzema, piin jt.), alamsaksa või vene laene 4 sõna (piits jne.). Alamsaksa keelest laenatud või genuiinsed onomatopoeetilis-deskriptiivset laadi võivad olla 7 sõna (kivvit, ropſima jne.).

16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles esinemud alamsaksa laensõnade põhjal järeldusi tehes peab meeles pidama, et tegemist on kirjakeeles kasutatud laenudega. Kõnekeeles võis neid palju rohkem olla ja mitmekesisematelt elualadelt. Selle kohta puuduvad aga andmed. Ühtlasi tuleb arvestada, et kuigi alamsaksa laensõnade olemasolu

eesti keeles saab tõestada alles vanimate, s.t. 16. ja 17. sajandist pärinevate eestikeelsete tekstide põhjal, võisid tol ajal kasutatud alamsaksa laensõnad juba palju varem laenatud ja keeles kasutusel olla.

Ei tohi samuti unustada, et 16. ja 17. sajandi eestikeelsete tekstide ja teoste autorid olid sakslased. Kui selleaegses eesti keeles puudusid sõnad mõne mõiste väljendamiseks, siis kasutasid autorid, kellele need mõisted oma emakeeles tuntud olid, tihtilugu lihtsalt vastavat alamsaksa sõna. Ja nii võibki 16. ja 17. sajandi eestikeelsetes tekstides leiduda alamsaksa laensõnu, mida rahvas vaevalt tundis ja tarvitas.

Mõistealade järgi jagunevad alamsaksa laenud ning nende abil moodustatud liitsõnad ja tuletised mitmesse rühma.

Usundi- ja kirikualased laenud: ristiusu põhilised oskussõnad, ristiusu kuulutajate ja levitajate, usundi ning kirikuga seotud elukutsete nimetusi ning neist tuletatud nimi- ja omadussõnu, sõnu usukommete täitmise, usundiga seotud hoonete ning nende sisustuse alalt (bibel, apoſtel, apoſtlik(o) ja apoſtleuſ(ſe), piiskop, o(c)hwer ja ohwrima, kabbel, altar jt.). Piibli vahendusel on laenatud ebamaiste olevuste nimetusi, mitmesuguste poliitiliste või usuliste rühmituste, filosoofiliste voolude esindajate, erinevate preestrite jne. nimetusi (engel, drak(it), maccabeer(i), saduzeer(id),

lewiit, libertiner(iſt) jt.), taimede, mineraalide jne. ning rahvaste või linnade ja teatud maakohtade elanike nimetusi ning neist tuletatud omadussõnu (aloe, nard(i), lünkurer, topaſerre [kiwwi] , greeck ja greecki[ch(e), römer ja römi[ck(i) jt.).

Tähtpäevade, pühade ja nädalapäevade nimetused (adwent, nä(h)ri, wa[tlawent, reede, neij[kuu]).

Riiklik korraldus ; laensõnu valitsuse ja valitsemise alalt, valitsevasse klassi kuuluvate isikute nimetusi, sõnu õigusemõistmise ja avaliku korra alalt, seaduserikkujate nimetusi, karistamise ning karistamisviisidega seotud laene (taatholder, juncker, rü(h)tel, man richter, unrecht, vor[praker, mördel, rö(h)wel, kaack, wang(k)ito(h)rn jt.).

Sõjandusalased laenud ;sõjavõelaste, relvade ja sõjavarustuse nimetusi, sõnu kindlustuse ja kindlustustööde ning sõjaväeteenistuse alalt (kütti, püss, kantzkorw, leer ja leerima, schiltwahi, wap(it) jne.).

Linnade ja linnaeluga ühenduses olevad laensõnad (pormeſter, börril(ix), raad jt.).

Kaubandus ja transport ;mõõt- ja kaaluühikute nimetusi, koguseid ja määra tähistavaid sõnu, rahaühikute nimetusi ja sõnu maksude ning rahaliste vahekordade alalt; laenatud on laevanduse ja veetranspordi, samuti maismaal toimuva liikluse ja transpordiga ühenduses olevaid sõnu (kippund, toſſina, werendeil, wäring, pant(i), kipper, pooshaki, praam, reñe[t(e), kuuff kaar jne.).

Töö ja teenimine ; sellesse rühma kuuluvad elukutsete, tegevusalade, tööriistade, samuti mõnede mehhanismide või nende osade nimetused (ammet, teenima ja teenistus, kör(ner, möller, höwel, tangi, kühwel, pumpe, welboom, wölli jne.).

Ehitustegevus ;laenatud on ehitusmaterjalide, eriotstarbeliste ruumide, kõrval- ning majapidamishoonete nimetusi ning sõnu elamu sisustuse alalt (klaas, teigel, kö(h)ki, pöning, keller, küün, kap(p), tool jne.).

Majapidamine; majapidamisriistade ja igapäevases elus kasutatavate esemete ning igapäevaste tegevuste nimetusi (haam, tower, ladick, korw, lijhm, pick(i), kraapima, tampima jne.).

Toitumine ; laenatud on nimetusi toiduainetele ja toitudele, vürtsidele ja maitseainetele, toidu- ja jooginõudele, toidu valmistamiseks kasutatavatele esemetele ja toiduvalmistamisviisidele (kinck, wor(t, panm kohki, ingever, ähtik, kruus, pijpkanno, pott, ro(t(i), möhrima, pradida jne.).

Riietus; materjalide, riietuseesemete, jalatsite ja mõningate ehete nimetusi ning riiete valmistamise ja korrashoiuga ühenduses olevaid laensõnu (louwend, sammet, nöerlijw, wammus, keed(i), pre(e(c)ken, krookima, lappima jne.).

Inimene ; inimese välimust kirjeldavaid laensõnu, kehaosade, haiguste, ravimite ja ravijate nimetusi ning

ravimisega ühenduses olevaid sõnu, samuti inimese käitumise ja psüühika valdkonda kuuluvaid laene (muck, tann, ader, neer, piddali [többe] , plaaſter, salw(i), trööp, arſt, pader, pockehuſ(e), karſck, keck ja keckiſtus, piperlinne, tru(u), walſ(c)k, luſtima, praſſima, trösſtima jne.).

Ajaviide, kunst ja haridus ; mängude ja muusikariistade nimetusi ning sõnu kirjaoskuse ja hariduse alalt (tantz, wörpel, pasun(ie), piip, kool(i), kriwel, plak jne.).

Loodusalased laenud ; mineraalide, taimede, loomade, lindude ja kalade nimetusi (krîte, ruus, wewel, kreſſi, loorbeer, lôk, peet(it), löuw, puck, tölder, pawluun, tuwi(t), karruhs, tint jt.).

Mitmesuguseid laensõnu ; nimi- ja omadussõnu (kant, munſter, pri, werſck, wäärt jt.), verbe (ſalwima, turima jt.), sidesõnu, prefikseid jne. (jo...jo, toch(k) (doch), er(t)z- jt.).

16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles leiduvate alamsaksa laensõnade rühmiti vaatlemisel torkab silma kiriku ja usundiga seotud laenude rohkus, mis seletub seigaga, et tolleaegsed eestikeelsed kirjalikud mälestusmärgid on rõhuvas enamuses vaimuliku iseloomuga - olid nad ju koostatud sakslastest vaimulike jaoks, kes jutlustamisel vajasid eestikeelset kirikualast kirjandust.

Arvukaid alamsaksa laene leidub töö ja teenimise

ning käsitöö eri harude valdkonnas. Sakslastelt on eestlased tundma õppinud uusi töövõtteid ja tööriistu ning tavaliselt üle võtnud ka nende nimetused.

Ehitustegevuses võeti tol ajal kasutusele uusi materjale, ruumide sisustuses hakati taotlema rohkem mugavust ja ilu. Mõisates ja linnades puutusid ka eestlased kokku uute materjalide ja esemete ning nende nimetustega, mida nad eesti keeleski tarvitama hakkasid.

Mõisa majapidamine laieneb, majapidamise suurenemisest ja harudeks jagunemisest aga kasvavad välja uued ametid ja tööalad. Kõigepealt mõisa kaudu õpib seal töötav eestlanegi tundma uusi riistu ja tööalasid ning võtab üle ka nende mõisas kuuldud alamsaksakeelsed nimetused.

Toitumisega seotud sõnavaras esineb õige rohkesti alamsaksa laensõnu. Mõisas puutusid eestlased kokku uute toiduvalmistamisviiside ja toitudega, samuti mitmesuguste maitseainete ja vürtsidega ning hakkasid nende nimetusi kasutama ka omas keeles.

Alamsaksa keelest pärineb arvukalt inimese omadusi, tundeid ja käitumist kirjeldavaid sõnu, samuti sõnu riikliku korralduse ja kaubanduse ning transpordi alalt. Hulgaliselt on alamsaksa keelest või alamsaksa keele vahendusel laenatud nimetusi mineraalidele, taimedele, loomadele, mõningal määral ka lindudele.

Mõnevõrra vähem esineb alamsaksa laene riietuse ja ehete, ajaviite, kunsti ja hariduse ning linnaeluga seoses olevas sõnavaras. Kõige vähem on laenatud täht-

päevade ja pühade, nädalapäevade ja kuude nimetusi.

Vanimas eesti kirjakeeles leidub ka nn. tarbetuid laene, mis ei johtu kultuurilisest või poliitilisest mõjustamisest, ei väljenda midagi ennetundmatut, vaid johtuvad lihtsalt psüühilistest põhjustest (günnima, muck, plömiken jt.).

16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles esinenud 870 alamsaksa laensõnast on aja jooksul kasutuselt kadunud ca 250 laenu.

Osalt esineb keelepruugist kadunud laensõnade tüvesid eestipärasemal kujul veel tänapäevalgi : kananeiſk (cananeiſche jne.) - vrd. kaanani, römiſck(i) - vrd. rooma jt.

Keelepruugist on kadunud rida 17. sajandil esinenud tuletisi, kuigi laensõna ise veel tänapäevalgi kasutusel on: apoſtleuſ(ſe) - vrd. apostel, trulick - vrd. truu jne.

Mõnel määral on keelest väljalangenud laensõnu asendatud teistest keeltest (peamiselt ülemsaksa keelest) pärinevate samasisuliste vastetega : kinck - vrd. sink, wörpel - vrd. vürfel jt.

Keelepruugist kadunud laensõnadest esinevad mõned üksnes 16. sajandil või 17. sajandi algul, mõned ainult 17. sajandi lõpu poole või üksikutel autoritel. On neidki laensõnu, mida võib kohata tekstides ja sõnaraamatutes veel 18. ja 19. sajandil, osalt isegi käesoleva sajandi alguses.

Laensõnade keelest väljalangemise aeg pole küll täpselt fikseeritav, kuid mõningaid oletusi võib 18. ja 19. sajandist pärinevate sõnaraamatute põhjal siiski teha.

Tõenäoliselt langesid keelest kõige varem välja need sõnad, mida ükski mainitud sõnaraamatuist ei nimeta. Muud keelepruugist kadunud alamsaksa laensõnad olid arvatavasti kauem kasutusel, sest need esinevad mitmes või mõnes 18. ja 19. sajandi sõnaraamatuist.

Keelepruugist kadusid arhailiseks muutunud laensõnad, mis tähistasid aegunud, mitte enam kasutatavaid esemeid, elukutseid, mõisteid jne. nagu afflat(e), man richter, pader, schiltwahi, tatzi(j) jt.

Hõlpsasti langesid keelest välja kirjakeelsed laenud, mida rahvas vaevalt tundis ja kasutas - vrd. krijpi [lind], lünkurer, struh[si [lend] jt.

Sageli jäid keelepruugist kõrvale ka laenud, mis võeti kasutusele lisaks eesti keeles juba leiduvatele vastavasisulistele sõnadele, vrd. aadler(it) - eesti keeles esinesid juba kull ja kotkas, kaninikenne - esines koddo jennis, börril(ix) - juba 16. sajandil esines koddenick jne.

Keelepruugis püsinud laensõnade kuju on 16. ja 17. sajandil sageli erinev tänapäeva omast. Osalt seletub see erinevus autorite puuduliku eesti keele oskuse või saksapärase kirjaviisiga, osalt Baltimail kõneldud alamsaksa keeles esinevate mitmesuguste murdekujude, osalt muude põhjustega.

Mõnda laensõna kasutatakse tänapäeval teistsuguses sufiksiga : juudalinne - vrd. juudalane, ⌈ramato⌉=trükkar(i⌈t) - vrd. trükkal jne.

Muutunud kujul esinevad tänapäeval laenud sai(j) - vrd. saag, wa⌈tlawent (wa⌈tlawi) - vrd. vastla(d), höhwlima - vrd. hööveldama, terckima - vrd. tärgeldama jt.

Muutuda on võimud laensõnade tähendus - kar⌈ck 'julge, värske' on kaotanud oma tähenduse ' julge ' , ka⌈t ei tähenda enam vanglat, wölli ei kasutata enam tähenduses ' riiv ' jne.

Osa laene on tänapäevases keelepruugis kasutusel ainult vananenud, murde- või kõnekeele sõnadena ja ajalooliste, etnograafiliste või kiriklike terminitena.

Vananenud sõnadena on keelepruugis püsinud aader, haan, karn, pruukost jt., murdesõnadena lahtima, plakk, tiin, undreht jt., kuna kõnekeeles esinevad ⌈hinge⌉lõõr, passima, vanderdama jt. Ajalooliste terminitena kasutatakse sõnu killing, ordu, tallmeister jt., etnograafiliste terminitena krõll, piipkann, üll jt. Kiriklikke oskussõnu on evangelist, köster, leer, piht jne.

Mõne eseme, tegevuse jne. tähistamiseks on alamsaksa keelest laenatud tarbetult mitu vastet, vrd. kaal - wahgk, kaffel - worck, lijh - lijhm jne.

17. sajandi autoritel võib märgata erinevusi üksikute laensõnade kasutamises; Mülleril ei esine laenud jünger, teener, troon, viis, Rossihniusel kross, märk, sikk ja viis; ainult lõuna-eesti keelealale on omane

laensõna junkru(ſt) jne.

Eesti vanimas kirjakeeles leidub ka tõlkelaene, vrd. vlles ſöduth 'aufgegessen', tömb ſit tedda welja 'zogen ihn aus' jt. ja rahvaetümoloogilisi vorme - linmureuwas 'lõuend', padakonn ' kärnkonn' jt.

16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles esinevatest alamsaksa laensõnadest nähtub, et Baltimaadele tungimud sakslased avaldasid kohalikele elanikele tugevat mõju mitmesugustel elualadel. Sakslaste mõju kajastub eesti keele sõnavaras, kus veel tänapäevalgi esineb hulgaliselt alamsaksa laensõnu, millest mõned on juba sajandeid kasutusel.

Etümoloogiseeritud sõnad

aader
aadler
aalant
aaloe
aam
abt
adoe
advent
aflaat
? ah
ahaat
alabaster
aleksandrer
almoos
altar
amet
ametist
amm
ammoniiter
amoriiter
anker
apostel
apostlik
aprill
araab(er)
? arest
arhengel
? armpant
arst
arstima
artikkel
? ateenlaine
babiloonisk
begäärima
? borklaager
draak
? eesel
egipter
ehva
ei
eja
eksempel
elamiit(er)
element
? elevant
? epikuurilaine
epistel
erts-
evangeelium
evangelisch

evangelist
eveeser
gaarköök
gadareener
galaater
galilēer
galileisch
gehoorsam
gergeseener
haak
haamer
haan
handpekk
harkil
hebrēer
hebreisch
heerink
heilant
heli
? herodiaaner
hetiiter
hing
??hinktelle
hissetama
histooria
holderbeer
holster

? hoop
hoov
hoovmeister
hunt
hurtsik
huutler
? härr(a)
häärber
höövel
höövlima
hühler
hüll
iisop
iisrael
illitink
ingel, inglike
ingver
israeliit(er)
? jaa
jaht
jahtima
jaspis
jellama
jesuiiter
jo...jo
? jost
junker

junkru, junkruke
juuda
juudaline
jünger
kaak
kaal
kaamel
kaarman
kaart
kabel
kabun
? kaht
kahvel, kahvlike
kahver
? kakkel
kaldeier
kalmus
? kalvinist
? kalvinistisch
kamber, kambrike
? kamill
kamm
kammerer
kamper
kananeeisk
kaneel
kang
kaniinike
kann
kant
kants
kantskorv
kantsler
kapiitel
kaplan
kapp I
kapp II
kapsun
kapten
kardinal
karn
karneool
karsk
karsper
karteer
karus
kast
katekismus
katolisch
keed, keedike
? keegel
keemel
keerub
keiser

kekk

kekkima

kelder

kelm

? keltima

kessel

ketter

kihvt

kiige

? kiivit

kild

killing

kilt

kiltvaht

kimm

kink

kinker

kinkima

kipper

kippund

kireen(er)

? kirn

klaarima

klaas, klaasike

klander

klenöödie

klii

klint

klooster

kloppema

knuhvlook

kokk

koller

kolosser

kook, koogike

kool

koolmeister

koor

koot

kootspenn

kopp

koppel

korinter

korsten

korter

korv

kraamer

kraap

kraapima

kraav

krae

kr$_a$mm I

kramm II

kramp

kranaat
krants
kratsima
kreek
kreekisch
kreet(er)
krell
kress
kriip
kriit
kriivel
kringel
kristall
kristlik
krookima
kroon
kroonik
kroovima
kross
kruuk
kruus I
kruus II
kruusemünt
kruuv
krääavel
kröömike
kröönima

kröpel
krüsopraas
kubernaator
? kukuk
kumm
kummi
kumpanii
kunst
kunstlik
kuntskop
kupp
kurk
? kuub
kuuhvkaar
kuuhvlaad
? kviitung
kvintiin
kõrvits
kärpima
kärvits
kään
käär
käärima
körsner
kört
köster
köstlik

kook

kõkler

koomen

kühvel

künnima

kütt

küün

küürima

laad

ladina

lahing

lahpoom

lahter

lahtima

laktuk

lakverk

lamm

lamp

landskneht

? laoditseener

lapp

lapper

lappima

lask

latt

lavendel

leegion

leer I

leer II

leerima

lected

leeverstok

lekkel

leviit

libertiin(er)

lihtkäär

lii

liik

liim

lilje

link

lint

lipp I

lipp II

lood

look

loor

loorber

lott

lunt

lust

lustima

luteraan

luurima

luut
lôu
lôuend
lôvi
lôôr
lähker
lärm
lüht
lühter
lünkuurer
maaler
maalima I
maalima II
? maanitsema
maat
makabēer
mali
mammon
mandel
manna
manrihter
mantel
markal
marmer
mast
matt I
matt II
? mauvoma
meed(er)
meevike
mei
meier
meister
mess
messias
mest
metvorst
miil
mirr
mispelt
maobit
mold
moon
moos
? morsell
mukk
munk
munster
munstrima
muskaat
märk
märkama
märss
märter

mölder
mörder
möörima
möörser
mükkama
? mündrik
münt
müts, mütsike
müür
müürima
naaber
napist
nard
narr
natsareenus
natuur
natüürlik
neer
nikolad
? nikutama
niniviiter
nipp
nitker
??nukk, nukuke
? nukk
numn
nupp
näälike
nääri
nööp, nöobike
nöör, nöörike
nöörliiv, nöörliivike
nüpike
oblaat
ohver
ohvrima
oldermann
oonik
oorsak
oort
opman
orden
? orgel
paademooder
paader
paakima
paar
paar(id)
?? paart
paat
paater
paatima

paav
paavst
pada
pakk
palast
palk
pall, pallike
pallast
palm
? palsam
??pang I
? pang II
pann I
pann II
pannine
pannitsema
pannkook
pant
pantima
? pantser
papakoi
paper
?papist
paradiis
parder
park
part(er)
? pass
passima
passioon
pasun
patriarh
pavluun
peegel
peet
peitsel
pekk I
pekk II
pekker
? peldik
penn
pennink
peperkook
perill
persoon
peslik
petersell
pidal
pigi
piht
pihtima
pihttool
pihtvaader
piibel

piik
? piil
piiler
? piin
? piinama
piip
piipkamm
piisikamber
piiskop
? piits
piker
pikk
pikkima
pill I
pill II
pill III
pillama
pilt
pink
pinn
pipar
piperline
pitser
plaaster
plaastrima
plaat
plakat
plakk
plank
pleekima
plihtanker
ploom
pluum
plöömike
pokehuus
pokk
pood
pookima
pool
poom
pooshaak
poosmann
pormeister
post
postill
pott
praad
praadima
praam
praavest
prantsoos
prassima
preedikstool
preeseke

preester
preesterdoom
prentima
prii
prikk, prikike
prill(id)
prohvet
prohvetisch
proov
proua
pruukima
pruul
pruut, pruudike
pröövima
pukk, pokike
pull, pullike
pump
pumpima
? pund
punnima
purpur
puuk
puur
pärl
pärm
? päsmer
pöril
pööning
pühvel
püksid
püss
püss, püssike
püssilaad
pütt, pütike
püüt
raad
raam
raasima
raatus
rabi I
? rabi II
rakkel
? rass
redel
reede
regiment
? reier
reigas
reinvars
reis
reisima
rennest
rent
rentmeister

rihi

rihtsnöör

?? riik

riim

riis

rikk

roos

rootkäär

? rootmeister

roov I

roov II

? ropsima

rost

rostima

rott

rubiin

rump

? rund

rundeel

? rust

ruum

? ruun

? ruunama

ruut I

ruut II

räägenskop

rönn

roomer

roomisk

? roopel

roovel

roovima

rüütel

saabel

saag

saagima

saal

saatan

sabat

saduser

safiir

safran

sakrament

salat

salm

salpeeter

salv

salvi

salvima

samariiter

samet

sant

sard(er)

sardoonik

seemisk
seemisker
seep
seerav
seerima
selskop
selts
semmel
setiver
sibul
sidooner
siid
siirup
sikk, sikake
? simp
? sinep
sirkel
skorpion
smaragd
sodomiiter
soldat
stakeet
struus I
struus II
stsepter
suker
summa

? suusutamine
suutler
sültkruut
taaler
taatholder
taht
tahvel, tahvlike
taldrik
tall
tallmeister
tamm
tampima
tangid
tann
tants
tantsima
tapeet
tapp
tappima
? tarvema
task
?? tatar I
?? tatar II
tatsi(na)
teemant
teener
teenerin

teenima
teenistus
teenstlik
teht
teigel
tekk
telling
telt
tempel
tessaloonik(er)
testament
tiht
tiik
tiin
tiisel
?tikkima
till
tingima
tint
tipike
?tisk
toh
toker
tolhvter
toll
tollid
tollpood

? toobak
tool
toom
-toom
toop
? toor
toover
topaas(er)
topp
toppima
tork
torm
tormima
torn
tosin
traat
trahv
trahvima
? trapant
trehter
treier
trellid
trepp
triakel
troon
troost
tross

trots
trumm
truu
truuv
truuvima
tröp I
tröp II
trööstima
trööstlik
trükkima
tsentner
tublite
? tudar
tumm
tund, tunnike
tuppel
tust
tuts
tuurima
tuvi, tuvike
? tõnning
tärkima
tärklis
tärlink
? tääk
tölder
tölner
töör
tükk, tükike
tümin
türann
türk
türkoos
tüür
tüürima
? un- (umb-)
und
ungehoorsam
unreht
vaag
vaagima
vaap
vaarao
vaat
vaatsak
vader
vaht
vahthuus
vahtima
vall
valsk
vamm
vammus
vandr(its)ema

vang

? vankuna

variseisch

variser

varv

vastlavent

veder

veedel

veerendeil

veering

vehtmeister

??veimed

velpoom

velthärr

vermetus

vest

viig

viik

viil

viilima

viiruk

viis

vilipper

vilister

vill, villike

vilt

? vinkma

viool

viss

vleht

vlekkima

vokk

vooder

vooderdama

voolpink

voor

vork

vorp

vorskoonima

vorst

vraht

vriihärr

vrookost

vunn

vôll

vôlv

vôlvima

värk

värksteede

värsk

värss

värvima I

värvima II

väärt

väävel

vörpel

vörstendoom

voorkooper

voorwünder

voorspraaker

voorviitma

vüllima

vürst, vürstike

öli

? ämber

ärvima

äädikas

ääs

Käsitletud sõnad

Eesti

aader (ader,adrit) 86,130, 634,683,685,687,701,712 716

aadler (aadlerit,adeler, adlerit jne.) 74,123, 130,642,671,676,683,701, 715

aalant (alandi juur) 131, 634,698

aaloe (aloe,aloit jne.) 131, 640,701,710

aam (haam,hahm,oem,omm) 106,131,628,685,711

aampalk 28

abba 707

abt,abbati emmand 53,86, 132,611,675,685

adee (ade) 132,645,647,654, 660,661,669

adjöö 654
vt. adee

advent (adwent,adventi) 132,612,685,699,710

aflaat (afflate) 36,110,133, 611,647,653,656,669,715

ah (ach) 133,645,706

ahaat (achati kiwwi,aggat) 54,134,639,675,699

ahtima (achtima) 702

alabaster (alabaſtri kiwwi) 134,639,700

aleksandrer (alexanderitte, alexandride jne.;alekſandrihmre,aleksandrinide) 134-135,609,650,658,667

alla minema (alla minnut) 692

almoos (almoſi,almus) 135, 610,673,700

almus vt. almoos

alp (albi,halbi;Albi Peter, Halbi peter) 26,27

altar(altri jne.) 48,57,82, 135/136,611,693,709

amb (hambo) 12

amet (ammet,ameth,ammit,ampt jne.ammeti=piddajat,ammetmees,apoſtelammeti,biſkopiameti,jutluſſe=ammetide, priſtri=ammet) 18,19,25, 43,83,87,137-139,622,711

ametist (amethiſti kiwwi) 139, 639,699

amm (am) 139,623,701

ammoniiter (ammoniter,ammonitride) 114,140,609,650, 657,663,667

amoriiter (amoriter,amoritrit) 140,609,650,657,663,667
anker (ancker,ankrid;ankur) 57,82,117,140/141,621,673
ankur vt. anker
apostel (apohſtlide,(a)poſtolit,poſtell,poſt(e)lit, postlilt jne.) 36,74,141-142,607,652,685,709,714
apostleus (apoſtleuſſe) 142,607,652,660,665,709, 714
apostlik (apoſtliko,apostolisch,apoſtoliſche, apostoolisk) 126,142, 607,651,652,668,697,709
aprill (aprilis) 35,143, 612,697,700
araaber (arabe,araberit, arabrit;arabialine,arabialiſſed) 143,609,650, 658,663,667,698
araablane 652
vt. araaber
arch- 647,656,661
vt. arhengel
arest (resty) 143,616,700
arhengel (archenglit) 144, 607,647,656,661,696
armpant 144,633,683,700
arst (arſt jne.;arzt.artzte) 76,144/145,635,688,700,701,712
arstima (arstida,arſtit) 26,37,82,126,146,635,687
artikkel (artickele,articli) 146,610,699
astja (aſti) 685
Ateena 146,700
ateenileine (ateenileiſil) 146,609,700
auk (auck) 688
babiloonisk (babyloniſck) 53,86,103,116,125,147,610, 651,657,663,668
babüloonia 652
vt. babiloonisk
begäärima (begeerima,begerima, begerib) 36,73,86,147, 636,647,656,661,669,671
berüll 654
vt. peril
borch- 617,700
vt. borklaager
borklaager (borcklager) 147,617,647,659,661,668,700
compagnie 254
vt. kumpanii

draak (drakit) 53,84, 148,642,647,660,661, 669,670,709
eemal (eemalle) 692
eesel (esel jne.; emma=eeſli, emmä=eſlit, eſli=warſa) 148/149,642,652,689,700
eeseline (eſeline) 148,642, 652,659,661
egipter (egiptride,egyptrit; egiptilene,egiptileſſe jne.) 149,609,650,663, 657,667,673
egiptlane 652,673
vt.egipter
ehtima (ehituth) 687
ehva (ehwa,epha) 55,76,94, 149,608,647,657,661,668, 699
ei (eij, ey) 120,150,645, 647,657,661,669
eia (eja,eija,eya) 56,150, 645,647,657,661,669
eksempel (exempel) 73, 150/151,610,683,693
eksima (hexinut mees) 671
elamiiter (elamite,elamiterit,elamitrit;elamiitiline, elamitiline,elamitiliſſed) 151,609,650,658,698
element (elementit jne.)151/152, 610
elevant (elewant,elewanti) 152,641,700
eliting 653,683
vt.illitink
emand (emmand) 686
engel vt. ingel
epikurus 153
vt.epikuurileine
epikuurileine (epikurileine, epikurileiſiſt) 152/153,608,700
epistel 153,606,685
erts- (er(t)z-) 153/154, 645,647,657,661,702,712
ertsengel (ertzengel,erzẽglide, erzengli) 56,153,607,645, 647,657,661
ertskarjane (ertzkarjane) 153,645,647,657,661

evangeelium (euangelion, euangeliumit, ewangelium jne.) 154/155, 606, 685, 696

evangeelne 652
vt. evangelisch

evangelisch (evangeli(chi (t) 125, 155, 606, 651, 657, 663, 668, 697

evangelist (euangeli(tet, ewangeli(t jne.) 156, 607, 685, 696, 716

eveeser (ephe(erille, ewee-(er, ewee(ride) 156/157, 609, 650, 658, 667

gaarköök (garköhki) 54, 157, 629, 647, 659, 661

gadareener (gadareenride) 157, 609, 650, 660, 667

galaater (galater, galatrille jne.) 157, 609, 650, 658, 667

Galilea, galilea 158, 610, 651, 652, 701
vt. galileisch

galilealane 673
vt. galiléer

galiléer (galileerit; galilealine, galileali(te) 84, 110, 158, 609, 650, 658, 667, 673

galileisch (galileische) 158, 610, 651, 659, 663, 668, 701

galkedon 707

gehorsam 56, 73, 158, 615, 647, 656, 661

gergeseener (gerge(eenride jne.) 112, 159, 609, 650, 658

gild vt. kild

greif 654

haak (haacki, haaki, hahke jne.; raud hahke, raudhaki, tulli haacki) 25, 56, 68, 105, 159, 621, 624, 628, 631, 632, 690

haamer (aamer, hahmer, hammer jne.) 28, 29, 159/160, 624, 675, 685, 698

haan (haen, hahni) 26, 48, 117, 160, 628, 683, 716

handpekk (handpecki) 161, 627, 647, 653, 659, 661

hanspaak 653
vt. handpekk

hark (ark,harckil(l), harkil) 28,29,161,644
haspel 23
haugk 690
hebrēer (ebreeride,ebreerit,eebr.,hebräeri; ebreeleine,ebreeleiſet, hebrealine,hebrealiſſe jne.) 86,106,112,161-162,609,650,658
hebreisch (ebraiſche,ebreiſche,hebreiſche) 106, 162,610,651,659,668,701
heebrea (ebrei,hebraej,hebrea) 162,610,651,652, 701
vt. hebrēisch
heebrealane 652
vt. hebrēer
heering (heerinck,heerink, herinck) 48,56,124,162-163,643,700
heila 707
heilant (heylandt) 163,611 647,656,661,669,571,698
heitma 670
hele (elle) 13
heli (hellyn) 27,39,59,105 125,163/164,610,647,653, 656,661,670
Heliste (eliste) 653
helitus (helituβe) 163,610,647, 657,681
helmed 685
hephata 707
hernetôbi (herne többe) 690
herodiaaner (herodiaanridega, herodiahnride ga) 164, 608,650,660,667,699
herris 685
hertsog (hertog) 33,702
hetiiter (hetiter,hetitride) 164/165,609,650,658,698
hiakint 707
hiiv (ihw) 686,688
hill (hillisse) 59,163,635, 647,656,669
hilligöost 653
himustama (himuſtama) 687
hing 60
hing (hingit) 60,165,626,685, 687
hingeldama 645
hingelôôr 679,684,716
vt. lôôr
hingitsema 645,707
hinktelle (hincktelle) 165,645, 647,659,661,707
hirs 671

hissetama (hiſſitama) 165/166,636,647,659, 664,669
histooria (hiſtoria,hyſtoriat) 166,610,676,699
historiograaf 676
historiograafia 676
historism 676
historistlik 676
hoidja (hoidia) 688
holderbeer 166,640,647, 659,661,697
holster 167,617,647, 660,661,688
holundri pu 166
hoop (hoopis,hoopilis, hopis,hopilis,hūpis upis jne.) 167,644, 675,676/677
hoor 13,15
hoov (hohwi,hoowi,how) 95,167/168,626
hoovmeister (hohw-meester, hohw-meister,hōwmeister, howemeiſter) 168,638, 647,659,665,668,698
hoſianna 707
huisk (huiſck) 688
hukkaja (huckaja) 688
hull (hul,hulludt) 670
hunt (unt) 28,29,30,168/169, 642,673,685,687,699,701
hurtsik (hurzick, hürtzikode, nurβikas) 169,626
huutler 170,623,647,659,661,668
härg (haergke,hergk) 686
härra (h(err), herra,suhr-herr) 170/171,614,685,687,690,702,704
häärber (herbel,herbergi,herberreſt,herpergi,härbärrest) 23,50,53,171,626,701
höövel (höfel,höfli,hö(h)wel, höwel, höwli, höwel) 18,43,50,51,70,96,111,171-172,624.711
hööveldama vt. höövlima
höövlima (höhwlima;hööveldama) 126,172,624,674,716
hühler (hüchlerit) 75,172,635, 647,656,661,669
hüll (üll) 34,49,55,67,76, 111,172,632,684,716
hütt 690
igatsema (iggazema) 687
ihastama (ihaſtanuth) 671

ihuma (igoma,ihoma,ihhoma) 670,671
iisop (hy ſopi,i ſopi,i ſoppi) 106,172,640,673,701/702
iisrael (israëli,israelli, jſraelli jne.) 173,609, 610,698
ilis (ilize-maja) 666
vt. hill
illitink (illitinck) 59,105, 163,174,634
ilus (illus) 671
ingel (engel,englide,henglit jne.;engliken,englikeſſet, inglike jne.;engli=hulcka, engli=hähl,engli ſarnᵃ ſex, päh=engli) 13,56,60,61, 106,111,117,174-176,607, 673,693,709
ingver (ingever,innewer) 74,117,176,631,675,711
isand (y ſsandell;suhr iſ ſand) 685,687
israeliiter (iſraelitrid, iſraellitit,iβraelitide jne.) 76,176/177,609, 650,660,663
jaa (ja,jah) 30,31,177/178, 645,699
jaht (hora jahti,hohra=,hoora- jacht,portojacht) 178/179, 635,690
jahtima (jachtima,jachtwat,jahhi- ma) 56,108,118,179,635,636, 675,691
jahtmine (hoora=jachtmiſ- ſe jne.) 179,635,691
jahvatama (jahwutama) 670
jaspis 179/180,629,700
jekk vt. kekk
jellama (jöllama,jöllaſit) 84,85,180,642,647,659,664, 669,699,700,702
jesuiiter (jeſuwiterit;jēzuīt,; jēzuītlane) 180,608,650, 656,663,667,699
joodik (johtick) 688
jo ... seda 666
jost 181,645,647,653,660,661, 669,705
jukerdama 34
julge (julgk) 687
julgus (julgkedus) 687
jumper 665
vt. junkru

junker (juncker,junkrud,junkur jne.) 43,117,118,182,614,673,677,683,687,710
junkru (iunkrust,junckroſt, junckrulle jne.; junckruke jne.) 82,112,116,118,124,182/183,633,647,656,665,670,689,717
junkrulik (junckrolik,junckroliko) 182,633,647,657,661,689
junkrus (junkruß) 182,633,647,657,661,689
junkur vt. junker
just 653
jutlustaja (jütleja,ütleja) 686
juuda (juda,juhda jne.;judarahhwaſt,judaſuggusſt jne.) 48,183/184,610,693,698
juudalane (judalinne,juudaline jne.) 184,609,673,698,716
junksepalmik (juuhxe palmet) 688
järi (jeriu,järje) 689,690
jünger (jungrit jne.; kahsjüngride) 184/185,608,675,689,716
kaak (kaack,kagy) 48,68,77,83,123,185/186,616,710
kaal (kâl,kaalo,kahli,kahlux jne.) 68,97,111,125,186,619,688,716
kaaluna (kâlma,kahlina,kahlutasse jne.) 16,48,55,127,186,619,688
kaanel (canelit,kaneel,kaneli, kañel jne.) 186/187,641,675,699
kaanani 651,714
vt. kananeeisk
kaaren 27
kaarman (kaarmañe,kahrman jne.) 37,48,56,112,187,621,647,657,664
kaart (kaarti,karthi) 188,637,700
kaatsad 686
kabel (kabbel) 82,188,611,709
kabun (kabbune) 82,189,642
kadakas 16
kaelus (kaihlus) 687
kahekordne (kahhekordane) 670
kahhelahi 654
vt. kakkel

kaht (kachti meng, kahti-mäng) 189,637,647, 659,661,668,697

kahvel (kaffel;kaffelken, kahvlike) 48,57,76, 84,189/190,624,631,677, 688 ,716

kahver (kaffer,kaffrit, kahwer) 94,190,623,647, 657,666,671,690

kakkel (kackel ahjo) 108, 191,625,647,654,659,661, 697

kaldeier (chaldeiride) 54, 106,191,609,650,657

kallis (kallimba) 671

kalmus 191/192,640,698

kaltsi (kaltzi) 686,690

kalvinist (calvini∫tit) 192,610,685,699

kalvinistisch (calvini∫ti∫che) 192,610,651,657,668,699

kalvinistlik 652
vt. kalvinistisch

kamber (cambri,kamride, kammer jne.;kambrike, kambreke∫t jne.;luukamber, rahwo=kamris jne.,wohdikamber) 115,192-194,626,685,687,691,698,699

kamill (kämel,kamel,kamilid, kammel,kammill) 194,640, 657, 659,666, 701

kamm (kam;were-kamm,werre kam, werri-kam,werri-kamm) 56,115, 194/195,628,634,687,691,697,700

kammerer (cammereer,kamerer, kammereer jne.) 56,195, 613,647,657,665,668

kamper 195/196,634

kamrat(ild) 703

kananeeisk (cananei∫che, cananei∫ck, cananei∫ch, kananei∫k; cananäisch) 54 ,126,196,610,651, 659,668,700,714

kaneel (kaneeli) 54,196,631

kanepilind (kannapi lind) 672

kang (kangi) 196/197,625,700

kaniinike (kaninikenne; känelik, känelikene, kanelik, kannelike; känin-jänes, kaninhene) 197,642,647, 660,665,670 ,715

kann (kan,kanne;kanno=harri, kanno=witz,we∫∫i kañi) 197/198,631,691,705

kannatus (kañatuβe) 687
kant 198,643,712
kantlik (nellakantlik,neljakantlik;kandilinne,neljakandiline) 198,643,673
kants (kantz,kantzi,kanzi) 199,617
kantskorv (kantzkorw) 116, 199,617,710
kantsler (cantzler,kantzler kanzler) 200,613,700
kapiitel (capittel,kapittel) 77,200/201,610
kaplan (kabblan) 54,116, 201,611,702
kapp I 201,632,647,657,669
kapp II (kap;karrika=kapp, seina kapp, trelli kapp) 13,16,43,54,201/202,627, 691,711
kapsun (kapstun,kapzun) 202, 629,647,659,664
kapten (kaptein) 82,202/203, 616,673
kardinal (cardinalit) 203, 611,685
karn (leeha karrn, Mart Karn) 26,27,203,619,683,716
karneol (karniol kiwwi) 203/204, 639,673,700
karp (karpikenn) 671
karske (karſck,kars,karsk,karts, kartz jne.) 21,40,104 204,636,675,677,684,687,712
karskus (kartsus,kartzus) 104,204,635,653,659,664,682,687
karsper (karsbeer marri,karsberi marri) 112,205,641,647,654, 657,664
karteer (karteri;kortel,korter) 82,205/206,619,647,653,659,611
kartsus vt. karskus
karus (karruhs,karuβ) 55,56, 206,643,685,687,712
karv (karwa) 686,688
kast (kaſte, kaſti;hullkaſti, kasti panema) 206/207,616, 626,635,643,677,691,716
kasuksepp (kaſſuck sep) 685,687
katekismus (catechismo, catechiſſimuſſ',catechiβmuβe jne.) 207,606,685,696

katel (kattal) 15
katoliiklik (katoliku) 652
vt.katolisch
katolisch (catoli∫che,katoli∫che) 208,610,651,656,668,697
kaunis (kaunikenne) 671
kaupmees 12
kauss (kaus) 15,39
keed (keedi,kehdi,käädi jne.; keedike,kehdike∫∫et; ke∫∫i kehdit, kuld keed jne.raud kedide) 16,19,48,69,208/209,616,633,677,691,711
keegel (kegel) 209,643,677,698
keeleta (ilmakehleta) 688,690
keema (keetma) 670
keemel (kēmel,kehmel;jalgk∫chemel) 97,114,209,627,647,657,666,700
keerub (cherub,cherubin,kerub jne.) 53,91,106,210,607,675,685
keiser (kay∫er,keij∫er,key∫er) 72,77,101,210/211,613
kekistus (gecki∫tus, kecki∫tus jne.) 124,211,635,652,657,664,669,671,712
kekk (geck,jeck,keck jne.; jeckipajatu∫∫e∫t, kecki naengk) 54,84/85, 211/212,635,636,652,675,690,691,712
kekkima (keckina, keksima) 212,636,677,683
kelder (keller,kellri jne.; Kelry Naen) 17,26,48,59,87,212/213,626,711
kelm (kelmis) 213,615,685,702,705
keltima (keltip) 213,645,677,683,701
kena 28,29
kerjaja (kerja) 688
kerjama (keriab) 686,688
keskhommik (ke∫ckhomicko ∫öhma, wotma) 686
kessel (kess,kessel,kestel; heinakess, raud ke∫∫el) 35,101,214,629,677/678,683
kętser 214,654
vt. ketter
ketter 82,214,610,647,654,660,661

kihl 686
kihvt (giffti,gift,kifft; nattogifft) 214/215, 635,683,687,691,702
kiige (kihgke,kijhge, kijhgi) 48,84,215,638
kiik 683
vt. kiige
kiisu 25
kiivit (kiwitz,kewwit, kivvit,kiwwitz) 55, 215,642,706/707,708
kild (kilde,killa jne.;gild) 684, 91,124,216,622,678,704
killavoor 704
vt. kild
killing 58,89,118,216/217, 620,684,716
kilt (kilte;kiwi-kilt,kiwwi kilt) 217,639,678
kiltvaht (schiltwahi, schiltwaht) 97,217,617, 647,656,661,668,710,715
kimm 217,628,678,683
kindlasti (kindlaſt) 688
king 60
kink (kinck) 97,118,217/218, 630,683,711,714
kink 42
kinker (kincker,kink) 56,117, 218,623,683
kinkima (kenckin,kenckinut, kenckma,kinckima,kingkima, ſchenckinut jne.) 13,16,42,60, 61,218/219,636
kipper (kiper,kippar) 33,43,48, 63,81,219,620,683,687,710
kippund 220,619,647,659,666,668, 690,710
kireener (cireneriſt,kireenre, kireneide,kyreneritte,kyreni- de;tsireener) 54,64,220,609, 650,658
kirik 611
kirikisand (kircko iſſand) 686
kirjutaja (kiriotaja) 671
kirn (kern,kärn) 64,65,220- 221,628,683,702,703,708
kirss 654
kitu 25
kiusama 686,688
klaar 221
klaarima (laarima) 78,80,221, 630,678,684

klaas (glaſe,klaes,klahs, klaſi,laes jne.; klaasike,klåſick,klaſike; glaβacken, klahsacken) 23,48,79 80,222/223,625,628,711

klaasine 222

klander (klandrit) 86, 89,116,223,631,647,654, 659,664

kleenuke 28

klenöödie (klenödye) 78, 116,223,644,647,656, 661,669

klii (kli,kliid) 29, 223/224,630

klimp 23,32

klink 33
vt. link

klint (kiwwi=klindt) 224,639,691,698

klooster (looſter) 78, 224,611

kloov 32

kloppema (kloppe) 65, 78,81,127,225,629

knuhvlook (knuflocki) 81,225,641,647,659,662

kodanik (koddenick) 670, 715

kodujänes (koddo jenniſset 670,715

koger (kogger,koggrias,kogkrias) 625,685,687

kokk (kocka) 83,124,226,623

koller 226,617,647,659,662, 668,697

kolossailane 652
vt. kolosser

kolosser (coloſſerille,koloſrile) 227,609,650,658

komme (kombe,kombel) 688,689

kompanii 654
vt. kumpanii

kook (kohck, kohk,koock jne.; kohkekeſſet, koogike; röes kohk, ölikohk) 50,227,630, 678,690

kool (kohl,kooli,kôli, scholi jne.; kohlikamber,kohli=lapſet jne.;koolipois jne.) 70, 97,227-229,638,691,712

koolmeister (kohl=meistrit, koolmeſter,schoelmeistri jne.) 48,97,229,638,683

koor (chore, koori) 48,77,229-230,611

koot (koht,kohti[t,kood) 26,32,48,230,642
kootspenn (koetspenni, kootspennik) 48,230, 623,683
kopp (koppe) 28,29,231, 628
koppel (koppli;hobbo[e/ wa[[icka=koppel) 231, 626 ,702
koriander 654
vt. klander
korinter (corinthrit,corintrille,korintride; korintileine,korintilei[tille) 54,231/232, 609 650/651,658
korintlane 652
vt.korinter
korsten (kor[tein) 17,232, 625,673,702
korter (korteri) 233,617
korts (kortz) 688,694
korv (korw, korwi jne.;korb) 77,95, 233/234, 628 ,711
kost 13
kotkas 671,715
kraam 23
kraamer (kramer) 56,114,234, 619,647,657,662
kraap (krahpi) 234,629,687
kraapima (krahpima, krapima jne.) 48,80,235,629,688,711
kraav (kraw; krawi i[[and, krawiwald) 235,614,647,654, 659,664
krae (kraij, kraj, kraje jne.) 23,78,90,91,92,119,120,235/236, 632/633,674,687
krahv 654
vt. kraav
kramm I (kram, ramm) 79,80,236,634
kramm II (ramm) 236, 634,673
kramp (raud rampi) 78,237, 626,687
kranaat (kranat ounat, kranati= ubbin jne.) 237,641,700
krants (krantz,rantzi jne.; rantz warbu[t techtut, uxe rantz, ranzi) 237/238,626, 627,633,641,683,685,687,691, 698
kratsima (kra[[ima, krazima jne.) 80,238,629,675,688

kreek (greck,greeck,grehk, gräkide;kreekaline,greekaliſſe jne.;umbkreekaline,umbgreekaliſſil) 54, 238/239,609,651,659,663,667, 710

kreeka (greeka,greki,gräki, kreka) 239,610,651,652 vt. kreekisch

kreekisch (greeckiſche,greekiſche,grekiſche,kreekisk) 81,239/240,610,651,659,668, 710

kreeter (creterit,kreet,kreetre jne.;kreetaline,kreetaliſte jne.) 240,609, 651,652,698

krell (krellit,rellit) 32,80, 240/241,633,684,685

kress (kreſſi,reſſi) 79, 113,241,640,712

kriip (krijpi lind) 84,241, 643,647,654,659,662,668, 715

kriit (krîte,rijhti,rijth) 48,79,83,241/242,639,712

kriivel (krîwel,krijwel,kriwel;kriwli pois) 48,70, 113,242,638,647,659,664, 671,712

kringel (ringel) 78,117,242, 630,698

kristall (riſtal,riſtall,riſtelli) 243,639,700

kristlik (chriſteligken,kriſtlikko,riſtlikko jne.) 126, 243,606/607

kristlikult (chriſtlikkult) 243, 607

krookima 244,632,711

kroon (crohn,kroni,krõn,krôni, rõn,rooni;auwo=krohni jne.; südda=krohn,õigkuſſe=krohn; crona,kruhni,kronu,kruun) 244-245,611/612,615,678,704

kroonik (chronigke) 54,246, 610,699

kroovima (krowima,krowitut) 55, 246,623

kross (groſſi,kroſſi,roſſi jne.) 246/247,620,689,690,716

kruuk (kruckude,kruhckide) 71, 78,247,631, 683,688

kruus I (ruus,rües) 50,72,103, 247/248,640,712

kruus II (kruhs,ruus jne.;wehkroſi,wehkruſi jne.) 48,70, 79,80,248/249,631,688,711

kruusemünt (kruesſe minte,kruzement,krūze-münt,rusement,rūzement) 48,63,249,640,647, 659,666

kruuslauk 225 vt. knuhvlook

kruuv (kruw,kruvi,ruvi) 25, 50.55,96,249.624,673,684
kruvi vt. kruuv
kröll 684,716
vt. krell
kräävel (kräwel,krāwel) 50, 250,623,647,659,664
kröömike (kromicken,kröömikene,römikenne) 70,79,80, 250,629,683,685,687
kröönima (kronitut,kröhnima, rönima jne.) 50,250/251, 615,675
krööpel (kräpel,kröhpel,kröhplit,krōpel) 251,630,647, 659,666
krümp 33
krüsopraas (rüsopras) 64, 291,639,700
kubernaator (gubernator,kubernator jne.) 251/252, 613,683
kuberner (gubernöri,gouverneur jne.) 252
vt. kubernaator
kukuk (kuckuck) 252,642, 647,659,662,669,670,671, 697
kuld 13
kull (kul) 671,715
kumm (kalla kum̄) 115,253, 621,624,678,683,684,702
kummel (komel) 194
kummi 253,628,700
kumpanii (kumpani) 253/254, 617,647,654,660,662,702
kuningas (kumningas) 13,24
kunskop vt. kuntskop
kunst (kunste jne.;noyakunſtide,tockerkunſt) 35,254/255, 637,678,696
kunstlik (kunſtlick,kunſtlickude) 254/255,637,673
kunstlik (kunſtlick,kűnſtlikimb,kunſtlikkun jne.) 101, 255/256,637
kunstlikult (kunſtlikkuld, kunſtlikuſt,künſtlikkuſt jne. 255/256,637/638
kunstnik 673
vt. kunstlik
kuntskop (kundſchop,kund ckoppi,kundſkoppi,kunskop,kunskopp,kunskoppi küsima jne.) 75,102,256,617,643,678,683
kupp (kuppi ;kuppida kupputada,kupusarv) 257, 634
kurat (kurrati) 686
kurb 690

kurg (kurgk, kurre) 670, 671
kurk (gurckit) 257,641, 697
kuub (kuhb,kûb,kuwe jne.; sidi-kubu) 28,91,128, 257/258,632,697
kuuhvkaar (kuuff kaar) 113,258,621,647,655, 659,662 ,710
kuuhvlaad (kuuflahd) 48,55,258/259,628, 647,654,659,662
kuulutaja (kuhlutaja) 686
kuur 25
kwent (kwendikene,kwentîn, went) 666
vt. kvintiin
kviitung (quitung) 259, 620,701
kvintiin (kvintin,quintin) 54,60,78,259/260,619, 647,655,659,668
kvitans 259
vt. kviitung
kôhnret (köhenret) 686
kôrgepapp (korgke pappide,körge pappit, körgkepappit) 689
kôrvits (korpitz, körwitzit) 29,30,67,112,121,260,641,675
kägu (kegko) 670,671
kärpima (kerpima) 49,260,629, 647,659,665,670,671
kärpma (kerpima) 261,665
vt. kärvits
käru 655
kärvitz (kerwitz) 260/261, 644, 647,659,662
käsper (käsperi=marri) 112,665
vt. karsper
kään (hummala kehn, rattaste keenit) 50,261,621,647, 659,662,666,706,707
kääänama 707
kääär (keer,kehr,käärid) 23,56, 68,261,628
kääärima (gehrib, gehrima) 50, 69,126,262,631
körsner 49,56,75,112,116,262,623, 673,685,687 ,711
kört (schörti) 28,29,66,97,262, 632,683
kört (jahu kört) 27,28
köster (köstris) 49,51,82,101, 263,611,685 ,716

köstlik (koſtlickode, köſtlick jne.) 66,126, 263/264,644,647,657, 662,669,671,699

köök (köeck, köhki, köke jne.) 17,18,30,31,50, 70,264,626,711

köökler (köhckler) 75,264, 637,647,659,662

köömen (köömnide) 264/265, 641

köösner 112
vt. körsner

kühvel (küffel,kühwel jne.) 26,49,51,55,67,265,624,711

küna (künna) 686,687

künnima (günnima, günnip, künnama, künninut, künnitama jne.; gönnima, könnima) 27,36,84,116,127, 265/266,636,647,657/658,665, 701,714

küpsetama (küpzetuth) 687

kütt (kütti) 266,616,678,684

küün (kühn) 19,25,56,97,117, 266/267,626,711

küünlakäärid 655

küür (kühr) 671

küürima 50,71,111,267,629

küüs (kiis) 225

küüslook (kihslohki,kühslohckit jne.;kibluk, kruuslauk) 225,641,648
vt. knuhvlook

laad (ladist) 267/268, 628,683

laadik (ladick, ladikas, lahdicko jne.) 48,125, 267/268,628,675,683,711

laager (lager) 147,702

laat 16,39,133,653
vt. aflaat

lātūk (latuk) vt. laktuk

ladina (laddina,latina, lattina) 53,268/269, 610,699

laev (laiwat) 671

laevamees (laiwamees) 687

lahing (slahingin) 269,617, 618,685,704

lahpoom (lachboom,laghbohm, lah-pōm) 54,99,269,621, 647,659,666

lahter (lachter,lachtri) 56,99,108,270,623,683
lahtima (lachtima) 42, 270,623,678,683 ,716
laktuk (lacktuk,lätük jne.) 270,641,647,659,664
lakverk (lackwergi) 271, 635,647,659,662,669,701
lambakenne 12
lamm (schlam̄) 98,271, 639,670,679,683,699
lamp (lampe,lampi jne.; Lamp Oloff) 26,29, 271/272,627
landskneht (landsknechtille) 272,617
laoditseener (laodizeener, laodizeenride) 272/273, 609,651,660,699
lapp (lap,lappi jne.; kiriowat lappit,kiriut~ kiriowat lappit) 23, 42,55,273,632,633/634
lapper (laper) 273,623, 651,660,663,668
lappija (lappia) 274,623, 651,652
lappima (lappetut,lappitut jne.) 42,109,273/274,623, 632,687,711
lask (las, laſck, laſki, lass, plas, plass, wlaſk jne.) 93.105.274.628.673,679,683
lassekupp vt. kupp
latt (lat,latte jne.) 109,275, 626,688
lauk 655
vt. look
lavendel (lavendli=we, lavendli=wee, lawendliweh jne.) 275, 640, 699
leegion (legiohn, legion jne.) 275/276,608,699
leer I (leerpois, lehrpoiß, leeri rahha) 276/277,622, 638,685,691,716
leer II (leeri, lehri,läer jne.) 48,90, 119,123,277/278,617 ,710
leerima (lërima jne.) 278,617, 647,658,666 ,710
leeted (leede,leeded,leedet) 78,124,278,634,673,684,685, 687,690
leetrid vt. leeted

leeverstok (lēwerstok, lewerstock, lewerstok) 74, 278/279, 640, 647, 659, 665

leivaraasuke (leiwara ſockei-ſiſt) 685

lekkel (lechkl, leckel) 108, 279, 628, 647, 659, 662

lendwanees 670

leviit (leuitit, lewiit, levit jne.; lewiline, lewiliſst, lewitileine) 55, 279/280, 608, 675, 710

libertiiner (libertihnre, libertiin, libertineriſt, libertinide jne.) 280, 608, 651, 652, 658, 663, 667, 698, 710

lihtkäär (lichtkeer, lihtkärid, lihtskär) 280, 629, 647, 655, 659, 665, 669

lii (lijh) 281, 628, 647, 659, 662, 684, 688, 716

liigud vt. liik

liikmees vt. liik

liikpajatus vt. liik

liik (lihk; lighmehs, lijkmees jne.; lichkpajatama, lihckpajatap, liikpajatama; lieckpaiatuße, liikpajatus jne.) 41, 54, 281/282, 616, 644, 647-648, 653, 657, 658, 666, 671

liilia (līlia, līlie) 119, 666

vt. lilje

liim (lihm, lijhm jne.; liim(ima)) 18, 48, 56, 70, 109, 123, 282, 628, 686, 688, 711, 716

liistik 332, 653

vt. nöörliiv

liivik, liivistik 332, 653

vt. nöörliiv

lilje 119, 282/283, 640, 648, 657, 698

lind (linno ſeemen, linnureuwas) 291, 694, 717

link (klink, linck jne.) 25, 33, 118, 283, 626

lint (lindi, linta, linti ſid) 21, 283/284, 633, 706

lipp I 284, 639, 683, 698

lipp II (waſck lipp) 284, 620, 683, 684, 702, 704

lont (tule lont) vt. lunt
lood (loht,loot,lott; lõti,löhd, löhdi jne.; lott,lött jne.; kella lood,luut) 48,70,71,285,619, 643/644,675,679,683
look (lohck,lohckit,lõk, lȭk) 20,48,125,225, 286,641,648,655,658, 666,712
loor (wlohr,wloor; loor-kap, lȭr-kapp,wloor kapp, wlorkapp) 93,201, 286,632,691,697
loorber (loerber, lohrbehr, loorbeer jne.;lohrberipuh, loorbeeri puh) 48,70,287, 640,712
loos (loß) 288,654,655,701 vt. lott
lop (klopp,lopp) 284,684
lott (lot,lotti; lotti heitma) 287/288,637,648,654, 658,664,701
lubiraig (lubbiraya) 690
lunastaja (erralunnaʃtaya) 671
lunt (lunti) 48,288,629,648, 653,658,666,685
lust (luʃti; ilma-lust,taiwa-lust) 67,123,288/289,635
lustima (lüstip) 67,101,289, 636,675,687,712
luteraan (luterānlane,luttera-nit) 54,289,610,651,656, 663,667,699
lutik (lutikud,luttickut) 687,694
lūr 41 vt. pruul
luurima (luhrima,luhrʃit,luu-rama) 48,50,71,127,290, 617
luut (luuth) 54,290,638,648, 659,662,668
lõu (leo koir,lew koier,löu-koer,löwkoijar jne.;louwo pennidell,löiwi penni jne.) 16,73,122,290/291,641,675, 683
lõuend (louend,louwend,löuend jne.) 13,16,27,37,73,121, 122,291,632,711

lõukoer vt. lõu
lõupeni vt. lõu
lõvi (leuwide,louwit, löuw,löwi;lewiauko, louwehauwade) 69, 122,292,641,675,691,712
lõõr (löhri,lõõr) 71,111, 292,634,679
lähker (lähkri,lähkrid, lähkriid) 108,293, 628,702,704
lännik (lennick) 688
lärm (larm,lermi;lermima,lärmama) 37,74, 293,637,675,702
läger 28
lääts (lehze többe,lähzi többe) 685,687,690
löwwerkenne 21
lüht (lücht,lühhide,lühte jne.) 51,294,629,648, 658,665
lühter (lichtri,lüchter, lühter jne.) 49,108, 294/295,627,674
lünkuurer (lyncuri kiwwi, lünkurer) 295,639,648, 658,662,668,710,715
lüüd 684
vt. lii
maaler (maler,malerit) 114, 295,638,679
maalima I (mahlima,malib jne.) 56,110,295/296,638
maalima II (mahlima) 296,623, 648,657,662,670,700
maanitsema (mänitsema,mahnitzema) 296,636,648,655,657,666,669, 705,708
maat (mate) 125,297,619,648,656
maikuu 654
vt. mei
mainitsema (mainitzeko,mainitzema, mainitzep) 296,648,705
vt. maanitsema
majapidaja (maja piddaja, maja piddajat) 671,690
makabeer (maccabeeri) 54,297, 608,651,657,663,667,709
makk 694
mali (malid,mallit) 297/298,633, 684,702,704
mamma 28
mammon (mammona,mammonit jne.) 56,114,298,607
mandel 298/299,630,700

manitsema 655
vt. maanitsema
manna (mannad,mannat; taewa=manna,taiwa=manna) 76,299,607,685
manrihter (man richter) 300,616,648,659,666,668,710,715
mantèl (mantle,mantli jne.; purprimantli,purpurimantli,purpurmantli) 82,300/301,632
markal 301,623,648,659
marmer (marmar,marmarikiwwi,marmel,marmer kiwwi) 301/302,639/640,648,654,659,665
marmor (marmori,marmoriſt) 301/302,654,655
vt. marmer
marter,martir (martüür) 317,663
vt. märter
mast (maſtpuh) 302,621
mastlid 40
matt I (mattit) 20,302/303,627
matt II (mat,matte jne.) 41,303,619
mauguma 664
vt. mauvoma
mauk (mauck) 688,694
mauvoma 303,642,648,659,701,707
meeder (mederit,medrit,meede) 48,303/304,609,651,658
meeletu (meeleta) 670
meevike (meewikene,meewikenne) 69,304,642,648,657,662
mei (meijkuu,meikuu,meiu-kū jne.; 304,612,648,653,654,659,666,710
meier (mējēr,meijer,mejer) 304-305,635,648,659,664
meig (meiud,meiood) 304,653
vt. mei
meister (meiſter,meſter jne.; rogkameiſter,rohkameiſter,ruwameiſtri jne.) 72,113,623,305/306,442,622,674,679,690,691
meistrima (meiſtriwat) 306,636

memm 28,29
meri (merri) 15
mess (meeset,mepi,miſſe,missi; mespapp) 306/307,610,674,691
messias (meβias,meſſiaſt) 307,608,685,698

mest (meski) 83,307, 630,673
mets (metz) 694
metshobu (metzhobbone,metz-hobboſe,mötzhobbo) 149,689,700
metskorts (metz kortz) 308,694
metvorst (metsworst,metworſt, metz kortz) 114,308,630, 683
miil (mijhl,mijhli;mihn, mihniſt) 48,111,308, 624,702
mirr (mijrrit,mirra,mirrhit, myrrhe,mürre,mürriga, mürrä jne.) 64,308/309, 607,674
mis (mes) 17
mispelt 309,640,648,659, 662,668,700
moabit (moabbick,moabik, moabite,moabitileine) 309,609,651,659,663,667, 700
mold (moldi,moll,molli jne.) 23,65,87,310,629,675,686, 687
moon (mohn) 42,310/311,629, 702,704
moor 32
moos (kopſe moes) 103,114, 311,630,679
mõster 35
vt. möörser
morsell (morſellit) 311,630, 648,659,666,701
muda 670
mukk (muck; Mart Mucki) 26,40, 99,311/312,634,671,683,712, 714
muld 16
munk (monckade,muhka,mukadt, munck jne.; muka=hulk,munk-ka=hulk) 26,29,30,312,611, 685,699
munster 101,313,643,648,654, 659,665,712
munsterdama (munserdama,munt-serdama) 314,674,679,683,691
vt. munstrima
munstrima (munſtri paick ~paik; munstring,munstringie) 112, 313/314,617,674,679,691
muskaat (muſckate pechkel,rohhi) 101,314,631,700

muster 313,654,655,
vt.munster
mustkunst 678
môisamees (moiʃa mees) 687
môrsja (morʃi,morʃʃia)
686,688
môss 32
vt. märss
märk (merck,mercki,merk
jne.;raudamerck,werri=
merk jne.) 49,58,
314/315,644,687,689,716
märkama (merckada,merkaʃz,
merckima,märkako jne.;
mercke raud, märke raud)
55,58,82,112,127,315/316,
636
märss (märs,mörtz) 21,32,
49,104,316,628,675
märter (marterer,marterit,
martler,martrerit,mert-
lerit jne.) 59,316/317,
608,651,652,658,667
määr (mehra techt) 687
määrkass 40
mölder (moller,möller) 18,
30,31,87,110,317/318,
623,675,687,711
mörder (mördel,mördri,
mördridte) 49,66,86,88,
318,615,648,658,662,669,671,
710
mörser (morʃeri,mörʃel) 319,
654
vt. möörser
möörima (möhrima; mûrima) 99,
318,631,648,659,662,711
möörser (möhrʃer, mörser,
mörzer,möster jne.) 112,113,
318/319,631,648,654,657,666,
686
mükkama (mückada,mückama) 36,
99,127,319,633,648,656,662,
669,687
mündrik (mündriko) 319/320,
620,683,702,703
münt (müntä) 63,320,640
mürr vt. mirr
müts (mütz,mützi;mütsike, mütze-
ken; öhmütz) 54,320/321,
632,698
müür (muhrit,mühr,müri jne.)
17,19,50,113,123,321/322,625,
675
müürima (mührima,mühritut jne.)
50,322,625 ,711

müüser (moser,mõser,mõ-
zer) 113,654
vt. möörser
naaber (nâber,naber,
nahbrit jne.) 48,86,
322/323,618
naga (naggo) 688
napist (knappiſt,nappiſt)
54,80,323/324,620
napp (nap) 705
nard (nardid; nardus,narduſſe;
nardi öhliga,õlli) 324,
640,700,701,710
narr (nahr,nar,narrit jne.)
56,113,116,325,635,675,690
narrima (narrida) 26,325
narrimine (narriminne) 111,
325,635
natsareenus (nazarenus)
325,610,651,657,663,667,
699
natuur (natur,naturit)
325/326,639,653,698
natüürlik (nātūrlik,natür-
lick) 82,326,639,648,
653,659,666,668
neer (nehroſt,neerit,neerut,
neruid) 56,69,113,116,125,
326,634,686,687,690,712
neitsi (neitzit,neytzeſt) 670
nikerdama 328
Nikola 82,653
vt. nikolad
nikolad (niggolad,niggolaite)
82,327,608,648,653,660,
662,700
nikutama (nickotama) 327,645
ning (ninck,nynck) 670,672
niniviiter (niniviter,ninivit-
ride) 327,609,651,657
nipp (nip) 92,99,327/328,634,
643
nips (nipsu lööma,nipsutama;
nipike) 333,654
vt. nüpike
nitker (nicker,nikker) 63,82,
99,328,624,683
nukk (nuck,nuk jne.;nuckaken-
ne,nuckoken,nukuke) 328/329,
637,702,710
nukk (nuck,nukke) 329,644,
702,704
nunn (nunne) 12,67,116,329 -
330,611

nupp (knup,nup jne.) 50,54, 80,330,641,690

näälike (negelken,nehlken, näälikene) 90, 330,640,683

nääri (neari päwal,pühha, nijahri pehw, nijari kuu, nähri=pöhal,näri=päwal) 50,119,330/331, 612,675,710

nääris 26

nööp (nôp,nöhp,nöhp jne.; nöhpiken,nööbike;haiſoknöpit, nöhpnöhl,nööpnöhl) 13,50,70,71,80, 83,331,633,642,675

nöör (nöer,nöhr,nör jne.; nörick,nöörike;snör) 19,50,331/332,628/629

nöörliiv (nöerlijw;nöörliivike, nöörliweken) 99, 332,632,648,653,659,711

nüpike (knüppikene,nipikene, nippiken) 54,56,63,81, 333,637,648,653,654,658,666

oblaat (oblatit) 86,110, 333,630,679,698

ohver (ochwrix,offer,offrid, ohwrid,opper,oppri,owwrit jne.;opfer;leppitu ſſeoffer, offerlammas,roa=ohwer, teño=ohwrid,tule=ohwrid, öchtooffer jne.) 55,94, 95,333-336,610,675,709

ohverdama vt.ohvrima

ohvrima (offertuth,offrima, offritze, ohwrima,owwritzeda,ülleβoffrima) 112, 127,336/337,610,674,709

oinas (oinade) 689

oldermann (oldermañy) 57,86, 110,337,622,684

oonik (onichi kiwwi,onik,onikki kiwi) 83,337/338,639,648, 654,658,662,668

oonüks 83,654 vt.oonik

oorsak (ohrſacket,ohrſaki, orsaeck,orſake jne.;ursach, vrſach) 27,36,48,101,112, 125,338,643,648,658,662,700

oort (ohrti,ortt) 338,619,620, 648,657,659,662,668

Opman (hopman) 339,623,684
ordu (ordenſs) 55,86,88,
112,339,615,673,684,716
orel 90,119,339
vt. orgel
orgel 90,339/340,612,701
orjama (orjaſ) 690
paabulind 344,361,673
vt. paav
paademooder (pademoder)
340,635,648,659,662
paader (pader,padriſt)
84,86,340,635,648,
660,662,668,712,715
paakima (paaketut,pākima,
pahckima) 340/341,621,
648,659,664
paar (pâr,pahr,par jne.)
48,68,77,123,341/342,
619,652
paarid (pâri,paarit;paari
puh) 28,342,625
paariste (pahrieste)
341,620,652,660,662
paart (pahrt,pahrteſt)
342,634,648,655,657,662,
705
paasa (paasja,pahsja,pa-
sia,pascha) 706
paast 29
paat (paatit) 27,671
paat (paati wöſſaken) 342/343,
641,648,659,662
paater (pāder,pāter,pater,
patert,patri) 82,343,610,
679,680,696
paatima (pātima; paatminne)
343,641,648,659,665
vrd. pookima
paav (paaw,pâwi;paavipuzzaje)
122,344,642,673,683
paavst (paawsti,paweſt,paweſ-
ti,pawſt;babst,paapſti jne.)
55,76,121,344/345,611
pada 695
pada (padakonn,padda konn,
paddakonna) 26,345,642,
687,694,717
pagan 24
pagar (paggar) 13,17,655
paikama (paickama) 687
pakk (packi,packit) 345,621
pakk (pack) 688
pakkida 341
vt. paakima
palast (pallast,pallaſti) 346,
626,648,657,666,668,699
pale (palck) 690

pali 26
palk (balcki,palck,palgi jne.) 123,128,346/347,626
pall (ümberkondne pall, range palli; kella balli-ke ſſet,pallike) 347/348,637,644, 698
pallast (parlast) 348,621, 687
palm (palmi,palmit; palmi pu) 348,640,679
palmipaju 683
vt. palm
palsam (palſami) 348/349, 608,700
pang 28
pang I (pangk,pani.,panj) jne.) 28,349/350,628,707
pang II (panget) 350/351, 633,683,698
pann I (pan,panni jne.: praadi pann) 56,117, 125,351,631
pann II (banni,panni) 84,117,351/352,611, 648,658,662,669
pannama vt. pannitsema
pannine (pañitzet) 56,116,126, 352,610,648,656,662,669, 671
pannitsema (errabannitzema, erra pannitzema,ärapan-nitsema; pannama,pannima, pannitsema) 352/353,611, 648,660,666,669
pannkook (pann kohki) 353,630, 711
pant (pandtix, panti;jne.; panti=sax) 353/354,620,686, 691,710
pantima (pantip) 116,354,620
pentser (panzer) 354/355,617, 686,687,700
papakoi (papakoij) 54,355,642
paper (papiir,papijr,papir, pappire,papper jne.) 355/356, 638,675,687,698
papist (papiſtit) 356,611,648, 658,662,669,699
papp (pap,pappi) 686,690
paradiis (paradijs,paradiſe, paradyſi jne.) 125,356/357, 607
pard 342,655,705
vt. paart

pardel (pardli; parder ellaja,pardri metseline ~ metsalinne) 357,641,648, 658,666,668,700
park (parcki) 357,621,683,702
parter (parte,partherit, partrit) 357/358,609, 651,658,698
parv 688
paslik (passlik) 368
vt. peslik
pass (passi rahmat ~ rahmato) 358,618,703
passima (ülles passitus sahma) 101,359,629,683, 684,716
passioon (paβione) 359, 610,687
pasun (paſſun,paβuna,pasunie jne.;paſſuna=hölli, paſſunapuhuja,posaun) 55,359/360,638,701,712
paternoster 679
vt. paater
patriarh (patriarch,patriarche,patriarchit;patriark) 361,608
patune (pattune) 671
patutunnistus (patto tuñiſtuſſe kuulma) 687
paun 672
pavluun (pawluhni,pawluun) 116,121,361,642,648,659, 662,668,712
vt. paav
peegel (pēgel,peel,pegel, peigel,ſpegel jne.) 18, 48,54,86,99,111,362,627, 675,687
peeker 653
vt. piker
peet (beeti,peetit) 54,69, 83,363,641,712
peitsel (peitel,peitzel) 363,624
pekk I (becki,bicken,pecki, pek,pekki jne.) 363/364, 628,674,675,680,683
pekk II (pecki) 364,630, 698
pekker (peker,päcker) 364-365,623,648,655,657,665, 698
peldik (peldikkuid,peltick, pöldikutte jne.) 365, 626,674,707

pelg 707
penn (pen,penni,pennid) 365/366,625
pennink (kuldpenninck, kuldpenning,kuldpenningid, kuld penningkit) 56,59,116,366,620,683
peperkook (peperkobck) 81,366/367,630
perill (pērill,peril) 367,639,648,654,660, 666,668,699
persoon (perſohn,perſonit, pärſonide ſt jne.) 48, 101,367/368,610
peslik (pezlick) 55,110, 368,644,648,659,662
petersell (petarſillien) 368,641,698
petis (pettŭs) 685
pidal (piddali többe,piddaliko tobbe jne.; piddali többine,piddali többitzet jne.;spittale) 82,100, 368-370,634,635,690,712
pidu (piddo) 688
pigi (pick,picki,picky) 370, 629,711
piht (bichti,bichtille jne.;piht-kamer,bichti kuulma,bicht=küſſimiſſet,bichti=palwet,bichti=sannat,pithisönad jne.) 371,610,612,685,687,691,716
pihtima (bichtima) 108,371,610
pihttool (bicht=tohlil,pihitool) 372,612,685
pihtvaader (bichtuaderille, bichtvader,picht=wader jne.;) pihtwäder, pihtwater) 96, 372,611,648,658,664
piibel (bibel) 86,372/373,607, 685,709
piik (picki; peek) 373,617,698
piil (piel,pihle part; piilpart) 373,642,707
piiler (pîler,pijler,piler jne.; pilder) 48,77,374,625,687
piin (pihn, pijhn,pina jne.; pörgo=pihn,pôrgu=piin jne.) 374/375,634,705,708
piinama (pihnama,pînama,pijhnama, pinatemma jne.; piina pink, pijhna pencki) 373/376,616, 634,684,705/706

piip (pīp,pipide jne.; korstnapiip, lüpsiku piip) 70,376/377,638, 680,683, 712

piipkann (pijhp kanno, pijpkanno) 48,377,631, 680,684 ,711,716

piirits 28

piirits (piritz,piritza) 671

piisikamber (pij∫ikamber) 99,378,626,648,659,662

piiskop (bi∫chop,bi∫kop, pih∫koppi, pi∫opit,pi∫ub jne; bi∫kop=amēti,bi∫kopi=amēti,paepi∫opax) 25, 102,103,125,378/379,611, 675,685 ,709

piit (pijht) 687

piits (piht∫a,pijhtz,pitzade jne.) 379/380,629,706,708

piitsama (pihzama,pihtzatut) 379/380,629,706

piker (picker,pikker,pikkrega) 81,84,380,631,648,653,660 665

pikk (pick) 381,624,683

pikkima (pickima) 381,624, 648,659,666

pill I (pil,pillit,pyll jne.; patto=pill,pillimēhs,pillipohojat,pillipuhhojaid, pilli=roog jne.) 111,123, 381-383,638

pill II (pillit) 383,635,698

pill III (pilli kaihl;ankrupill,peli,pillima,spillima) 383/384,624

pillama (pilletama,pillotama, pilluma;erra pillama, erra pillotama,errapilluma jne.) 16,36,55,89,99,110,127, 384/385,636/637,675

pillamine (erräpillaminne, ärapillamine) 385,635

pillima (spillima) vt. pill III

pilt (bildi,pild jne.) 385/386, 638,680,690

pink (benckide,penck,penki, pinckix jne.;alla pencki, allapencki,pencki=paddi) 26,42,60,61,386/387,627,691

pinn (pinna;pinnima,pinnivasar) 124,387,626,648,653,654,657,666

pipar (piper,pippar,pipper jne.) 387/388,631,704

piperline (pīperline,piperlinne) 74,388,635,648, 659,664,669 ,712
pisuhänd (püſſohand) 670
pitser (pitseriga; petzati, pitsal,pitsat,pitzali, pitzatiga jne.;petsaft, petſafti) 388/389,615, 706
plaan 23
plaaster (laaſter,plahſter, plaſtre jne.;körgeplaſter) 23,79,389/390,608,635,680,712
plaasterdama vt. plaastrima
plaastrima (plaſtrima,plaſtritut; plaasterdama) 390, 625,674,680
plaat (raud plaati) 78,390, 624
plakat (plakatide,plakkati) 54,390/391,638,697,704
plakk (black,plak) 12,57, 391,638,683,690,712,716
plank (plancki) 80,124,391, 626 ,702
plasku (plask) 32,274
vt. lask
pleekima (pleickima; pleekaed, pleicke aid; pleek(ima)) 78,84,392,626,629,683
pleht vt. vleht
plekitama (plekk) vt. vlekkima
plekk 28,29
plihtanker (plicht ancker) 392,621,622,648,656 ,862
plī 35
plint 32
ploom vt. pluum
ploom (loomi,ploomi rasv) 93,94,392,630
ploom (muskatplōm, ploom=kapstad,pluum kapstas,wēwelblōm,wēwliplōm) 665
pluum (luun,plumit; (p)loom, (p)luum) 79,80,115,393, 641
plöömike (blömikene,plömiken) 51,84,124,393,640,648,658, 669,671,714
pokehuus (pockehuſe) 107, 393/394,635,648,656,662,669, 712
pokk (pockereick,pocki=reigk, poki-reig(reiz),pokki=reig, -reib,reis; pocki,poka, poka tōbi,pokad,pokid,pokka) 28,29,394,634,683,690,691
pokk vt. pukk
pollis 688

pood (bôdi,poedi,pohdi;
pohdi mees,poodi=mees)
70,394/395,619
pookima (pookma) 82,
395,641
pool (pohl,pola,pöeli;
kangri=pool) 28,29,32,
99,111,395,624,675
poom 50,70,396,624
pootshaak (pooshaki)
76,107,396,621,710
pootsmann (poosmanni)
396/397, 620
pormeister (pormeſter,por-
meſtri jne.;burgermeis-
ter,bürgermeiſtrit jne.)
48,90,397,618,683,701,710
pors 20
post (posti;poſti hobbone,
poſti wancker) 28,29,
397/398,617,618,619,
698,700,703,708
postill (poſtill) 398/399,638
pott (potte,pottit jne.;potti-
ſeppa,potſeppa jne.) 54,
77,83,399,625/626,631,711
praad (praadi) 80,400,630
praadima (pradida;praadi
pann,praadivarras,pradi
warras) 126,400,631,687,
711
praam (prahm) 400,621,687,
710
praavest (praweſt;prāust,
praust,praawst) 78,401,611,
648,653,659,665
praht vt. vraht
prantslane 93
vt. prantsoos
prantsoos (pranzoſi,pranzoſit;
pranzoſi többe;prantsus(e),
prantsuse tôbi,rantsusaigus)
93,401,634,644,653,673,683
prantsus(e) vt. prantsoos
praost 653
vt. praavest
prassima (praſſin,praſſiwat
jne.) 401/402,637,652,712
prasser 402,635,652,660,663
prassija (praſſia,praſſya)
402,635,688
prassimine (praſmiſſe,praſſi-
minne jne.) 402,635
preedikstool (predigſtole)
403,612,648,653,656
preeseke (preſecken,preſeken)
101,116,403,633,711
preester (prehſter,preeſtrit
jne.;körg(k)e-,ülemb preeſter
jne.;priister,priſter)
403/404,607,652,686,
689,690,691,693,701

preesterdoom (preesterdohm) 75,404/405,607,648,657, 662

preestreus (prēstrius) 404,607,652,660,665

preili 23

prentima (prentitu) 405,638,648,660,662

prentja 405,638/639,648, 660,662

prii (frij,pri,wri jne.) 95,120,405/406,644, 675,686,688,712

priihärr vt. vriihärr

prikk (prick;prickiken, prikike,prikikene; pricki meng,priki-mäng) 83,406,637,648,659,664

prillid (prillit;prilli sepp) 80,406,635,691,700

prohvet (prohweht,prophet, proweeti jne.) 53,94, 407/408,607

prohvetisch (propheti(che) 408,607,651,657,668,697

prohvetlik (prohwetlik, proweetlikkun) 407, 607,651,652

vt. prohvetisch

proov (prowi kiwwi) 408/409, 644

proua (prawwa,prowwa; fraua) 23,73,93,409,614,686

pruntima 680

pruukima (brukima,pruckip, prukma,prückhma,ruhkima jne.) 27,72,129,409-411, 629,675

pruukimine (pruhkmi(e,ruhckiminne jne.; kurja(truhckminne, 79,410/411,629

pruukost vt. vrookost

pruul(ima)(prūl, pruuli kiwwit) 41,55,121,411/412,623, 630

pruun 18

pruut (brudt,prudt,pruhdt, prühdt jne.; pruhtiken, pruudike; pruhti-sergk) 18, 19,28,39,48,53,54,128,412-413,633,686,688

pröövima (pröwima) 78,413,637, 648,659,662,686,688

psalm vt. salm

pukk (puck; kitzeböckiken,kizabockiken; pokk) 25,48,66, 84,413/414,642,675,683,688, 712

pulk 39

pull (pulle; pullekenne,pullike) 25,28,29,41,67,76,111,414, 642,686,688

pump (pumpe) 414,624,697,711
pumpima (welia pumpima) 415,625,697
pund (punt,punda,pundat) 415-416,619,620,680,706
punnima (punnetut,punnitut; laudu punnima) 88,99,416, 628,680
purpur (purpri,purpure jne.; purpurroht) 416/417,608, 699
puuk (pughk,puick) 39,48, 54,417,644,680
puukala (puhkalla) 671
puumeister 23
puur (linno puur) 48,71, 113,418,643
pôld 24
pôrkopund 690
pôu (poue,puhho) 17
pärg (pergk) 685,687
pärl (perl,perle jne.) 418/419,633,702
pärm (parm,perme) 28,29,36, 49,59,419,630,675,686, 688,690
päsmer (peh⟨emer,peh⟨omer; peŠmel) 28,419/420,619, 648,655,659,662,683,706
päss (pä⟨⟨ä) 690
pöril (börrilix) 420,618,648, 654,656,662,670,710,715
pööning (pöning,pööningg jne.) 16,50,51,70,118,125,420/421, 626,711
pöör (pöhr) 686,687
püha (pohalt) 670
pühvel (büfliherrj) 421,641, 700
püksid (püx,püxit) 28,29,54, 421/422,632,686,690
pürjel 654
vt. pöril
püss (püs,püβ,pü⟨⟨e,pü⟨⟨i jne.; pü⟨⟨i mees,pü⟨⟨i rocht jne.) 14,55,67,76,103,422/423, 617,710
püss (püs,püβikeβe) 108,124, 423/424,628,648,658,662,671
püssilaad (pü⟨⟨i lahdi) 101, 424,617
püssinik (pü⟨⟨eneck) 423,617
pütt (putt,püt,pütti jne.; pütike,püttiken,püttikenne jne.;puttsepp) 424,628,688
püüdma 14
püük (pühck) 671

püüt (pühdt,pühti,püty jne.; püüd,pūt) 14,425,617, 648,658,665,671
raad (radi,rads,rahd,raht, rahdi,rath jne.; rae=iſſand, rahdiiſſand jne.;raekoda, rahdikoddade) 35,68,425, 427,618,684,696,710
raam (rahm,ramm jne.;aknakraamid,raamit) 78,111,115, 427,626,628,675,702
raamatunahk (ramato nachk) 627
raamatusaarn (rahmato sahrn) 671
raasima (raſikat,raſima) 428, 637,683
raasuke (raaſoken) 687
raatus (raadhuſi,rathhuſit) 107,428,618
rabi I (rabbi) 428,608,699
rabi II (raſwa rabbi,rasva rabid) 429,630,683,697
racha 707
rahu 19
rahud (rachket,rahow,rahut) 686,687,690
rakkel (rackel,racker,rakel, rakkli jne.) 81,108,429, 616,618,648,658,665,671
rand 13
rass (raſſit; räss) 430,640, 683,697
ratas (rattas) 15,24
raudriie (raudrihd) 686
raudriist (raudriſt) 670
raudsärk (raud=serck,wörck) 687
redel (ledderimme,reddali, reddel,reddelen,reddelim jne.) 14,19,26,53,56,59, 109,430/431,624,629,675
reede (rede,redin,reedi, rehde) 23,27,48,93,431, 612,710
rētkam 32
reevama 32
regiment (regimentist) 431/432,618,648,653,660, 665,668,700,703,708
rehvima 32
reigam 32
reier (reijeri) 432,642, 648,657,662,668,701

reigas (raddikas, reddikaas,reickas,ruttikas jne.) 89,432/433,641, 675

reinvars (reinvarred,reinwarret,reinwars) 433, 640,694,695

reis (reiſe,reiſi,reyse; reiſi=laul) 103,111, 433/434,621

reisima (reysyma,reſida) 48,72,434,621,674

renn 62,691
vt. rönn

rennest (reñeſte) 434/435, 621,648,653,656,622,710

rent (renti,rentiſt) 435,620,702

rentmeister 436,620,683, 698

rentsel (renstel) 434,435, 653
vt. rennest

rihi (rihhi,rihhit) 108, 436/437,629,648,659, 662,670,671,698

rihtsnöör (richtſchnor,rihtsnöör) 98,437,643,648, 656,662

riik (ricke,rickus,rihk,rijgi, rikkus jne.;jumalaricku2,-riik rõõmu-,röhmo=rikku ſſe,taevariik,taiwa=rickus jne.;Rottſehl rickes) 22,437-439,613, 702,703

riim (riem, rijhmi) 48,70,440, 638

riis (rijs) 48,56,69,70,103, 440,630

riisuma (rihſuma,rijſotut willi, rijſuma) 671,688

rikk (rick; rike,rikid,võrgurikk) 440,626,670,671,680, 683,688

rist 24

roigas (roikas) 671

rondeel 680
vt. rundeel

roof 32

roog (rohgk) 670

roojane (rojane konn) 687,694

rooma 652,714
vt. röömisk

roos (rohs,roeſe,roſide jne.; roſanini,roſenini,roſikarwalliſt) 70,76,111,441,640,691

root vt. rootmeister
rootkäär (rootkeer;rootskärid,rõtskär) 102, 442,643,648,659,665,671
rootmeister (root-meistri; rotmeister,rottmeister; rood) 442/443,618,648,660, 666,668,703
roov I (roow,rõw,roowi) 16,18,32,50,95,443,625
roov II (rohwix,roiwi) 48, 73,443,615,648,656,662
ropp (rop) 15
ropsima (ropſima;ropſe möhck,ropsimõõk) 443/444, 624,684,706,708
rost (roſte,roſti,roſtiſt) 444,631,648,658,662,711
rostima (roſtida) 445, 631,648/649,659,662
rott (rot,rotta,rottiſt) 15,28,29,31,48,445,642
rubid (rübbit) 687
rubiin (rubbin kiwwi,rubin, rubini kiwwi) 445/446, 639
rull (trull) 78
rumal (rummal,rumalat) 670,671
rumalus (rumalus) 671
rumm vt. trumm
rump (rump selja pehl) 446, 634,649,659,664,671
rund (rundi) 446,617,618, 649,660,666,700,703
rundeel (rundeeli,rundeli; rundel,runnel) 446/447, 617,681,683
rust vt. rustvanker
rustvanker (rustwancker,rustwanckrist) 447,618,649, 660,662,703/704
ruum (ruhm,ruhmi) 50,71,115, 447/448,626
ruun (ruhn,rûn) 25,41,448, 642,703,704,708
ruunama (ruhnama) 448,642, 703,704
ruut I (ruhti;kruut) 17,78, 124,449,625
ruut II (ruhtä) 449,640
rõigas 40
vt. reigas
rääkenskop (reeckſchoppe,rehckenſchoppi,rekenſchoppi; reekschop,reskop,rääskop, rääskopp jne.) 27,68,75, 102,449/450,643,649,653, 657,665

rääkima 27
rääskop vt. rääkenskop
räästool (räästol) 20,403, 653,665
vt. preedikstool
rönn (rönni;wee rönni, kuſſi rönnit) 62,117, 450,624,626,634,684,691
rösti(ta)ma 445
vt. rostima
röömer (röhmri,römer,römrit jne.) 450/451,609,651, 658,710
röömisk (römiſcki) 103, 451,610,651,657,668,710, 714
rööp (röep,röhp) 707
rööpel (röhpel,röhplit; rõpel) 452,624,649, 659,664,697
röövel (rofflit,röewel, röhwel,röwer,röwwel jne.; emmä=röhwlile,essä=röhwlile,röhwliauckux,-aukux, röhwli=kombel) 50,96,113, 452/453,615,675,676,691,710
röövija (rööwjad) 453,615
röövima (rohwima,erraröhwnu, erraröhwnut jne.) 453/454, 615,675,688
röövmine (röhwmiſſe,röwimiſt, rööwmiſt jne.) 453/454,615
rügement 653
vt. regiment
rüütel (rühtel,rütel jne.; rytlypoyck) 30,31,50,51, 71,113,454/455,614,710
saabel (sabel) 455,641,649, 655,659,662,706
saag (ſai,saij jne.;saagi purro, ſaij lahaſtket,say sepp) 12,25,91,92,120,124,455,456, 624,674,716
saagima (saijema jne.) 90,119, 456,624
saal (sahli) 456,626,698
saatan (satan,satanas,sathana jne.) 456/457,607,686
sabat (sabbatthi päiwa) 457, 607,700
saduser (sadduceerit,saddutſerid,saduzeerid jne.) 54, 457/458,608,684,709
safiir (sahwir,saphiri kiwwi, sappir kiwwi,sawir) 94,95, 458,639,676,699

safran (sahwran,sappran) 94,95,459,631,676,698

sagar (uxe ſaggar) 685, 687

sakrament (saakrament,sackrament,sacrament jne.;altarisakrament,riſtmiſſe=sakrament jne.) 459/460,607, 652,675,685,693,696

sakramentlikult (sacramentlickult) 460,607,652, 657,662

saks 29,30

salat (sallaht,sallat) 460, 630,641,698

salm (psalm,pſalmide jne.) 81,115,461,610

salpeeter (salpeter) 461, 640,700

salv (salwi,ſalwit jne.;salbe) 86, 96,462,635,712

salvei 673
vt. salvi

salvi (salwy) 110,462/463, 640,673

salvima (ſalwis,ſalwituth jne.) 126,463,645,688, 712

samariiter (samariter,samaritride;samariitiline,samaritiliſte jne.; samaria mees) 463/464,609,651,658

samet (sammet,sammit jne.) 37,464/465,632 ,711

sammas (ſambas) 687

sant (santis,ſantiſt jne.) 465/466,611,644,688

sant(i)ma (ſantima,santma) 465,611,686,688

sarder (sarderi kiwwi,sardi-sardīsi kiwwi;sardi=kiwi,sardine kiwi,sardis,sardius) 466, 639,649,658,666,668 ,684

sardoonik (sardonik,sardōnik) 83,466,639,649,654,660,666, 668

sardoonüks 83,654
vt. sardoonik

saukivi (saukiwwi,punnane saw kiwwi) 688

sauroht (sauwrocht) 690

seeme (seemen,seme) 12,15

seemel (semel) 209,700
vt. keemel

seemisk (seemiſck nachk, seemiſke nachka, ſämiſck nachk) 103,126,467,632
seemisker (seemiſcher , sehmſkeri) 75,468, 623,683
seep (sēp, sêpi, ſehp jne.) 18,19,40,69,83,96,468, 628
seerav (seraphim, seraphin, seraw, serawim) 469, 607,676,685
seerima (sērima, serima) 74,469,645,664
selskop (ſelſchoppi, ſelſchoppite; selskopp) 76,102, 469/470,471,618,649,653, 657,676
vt. selts
selts (selſide, selβe, seltzi, ſelzis jne.; engli=seltzi, seldſi=mees, ſeltſi meestega, seltzimees jne.; selſyweliet) 16,54,76,470/471,618,653,676
semmel (semmelit) 114,471/472, 630,649,659,662,698
sepp 686,688,690
setiver (zettiwer) 472, 631,649,659,662,698
sibul (sibbolas, ſibbul jne.) 20,53,56,82,96,472/473, 641,676
sidooner (sidohnri, sidoonri) 473,609,651,660,700
siid (sidi, ſihd, sîde, ſijhdi jne.) 48,55,70,91,96, 473/474,632
siirup (syruppi) 474,630,698
sikk (ſick, sikkaſt, sikkudeſt, ſzick jne.; sickaken, sikake; kiwwiſsick, sickawerd, sögge ſick jne.) 25,40,475, 637,642,688,689,691,699,716
silm (üdixa silm) 693
simp (ſchimpi) 476,637,649, 660,662,701
sinep (ſinnapi, sinnip, sinnäpi terra) 26,476,631,706
sink 714
vt. kink
sirkel (zirckel, zirckl) 64, 65,476/477,624,698
sisse magama (maggas iſſe) 692
skepter vt. stsepter
skippar 33
vt. kipper
skorpion (korpiohnde, scor - pion) 98,477,641,702

skuut 32
smaragd (marag kiwwi, maragdi kiwwi, schmaragdi kiwwi) 55,98,477/478, 639,699
sodomiiter (sodomiter, sodomitritt) 478,609, 651,657
soldat (soldaditelle, soldatit jne.) 478,617,686, 700
soobel 655,706
vt. saabel
sool (sol) 19
soon (ſohn, sonet) 685,687
spillima vt. pill III
spittal(e) vt. pidal
stakeet (tackeht) 479, 626/627, 649,659,662,698
stoik (stoiko) 707
storch vt. tork
struus I (struhſi lend, struti lind, struusilind, truſi-lind) 100,479, 642,649,658,662,668,715
struus II (ruhſit; rūz, strūz, trūz) 100,480, 621,649,659,664,666, 669,671
stsepter (scepter, ſcepter, zeptri; septer, tseptri, zepter, zeptr, zeptri) 98,480,615,649,658,665, 668,699
suga (sugga, ſzugga) 687
suhkur 673
vt. suker
suhvel (suhwlaad, suuwlaad jne.) 259,654
vt. kuuhvlaad
suker (sucker, sukkrix) 480/481,630,673,702
sulane (ſullana, sullane, sullaſte) 686,689
summa (sūma, summ) 76,481, 619,676,699
sundija (sundi) 671
surmaroht (ſurmarocht, surmarocht) 687
susi (ſuſſi, suβy, ſütt) 169, 685,687
suusutamine (suſutamine, ſuſutamiſſe jne.) 481/482, 644,706
suutler (ſuutler) 110,482, 623,649,659,662,668
sôjamees (soddamees) 686

sôjapeamees (sodda paemees) 670
sôjariist (soddari∫ta) 670
sônn (sonn) 688
söömaaeg (∫öhmenaick) 670,671
sööt (∫oht) 670
sült 482/483,654
sültkruut (sült=krüt) 482/483, 630,649,653,659,664
süstma (∫üstket erra) 670
taak (tahkit) vt. tääk
taaler (taadri,taalrid,tahler, tateri,thaler jne.; wana tāler,wannathaler jne.) 483,620,676,684,691,702
taatholder (statholder,taatholdrit jne.;taathalter, taatholter) 107,483/484, 614,649,660,665,668,710
tagi 26
taht (tacht,tachti jne.; kühnla=tacht,tachti=löng, tachtlöngk,tahi-lông; tocht,toht) 66,84,484, 627,691,701
tahtma (tachtma) 687
tahvel (taffli;tahvlike, tawelcken) 485,628,702
taldrik (talrick,talricko, tallörick) 30,31,32, 485/486,631,673,698
tall (tal,talli,talli∫t; tallipois,tallipoiβ) 17,99,111,486,623,626
tallmeister (tallme∫ter) 487,623,684,716
tamm (tammi,thamm) 115,487, 621
tampima (tamp,tampi;tampe we∫cki~veski, tampi weski jne.) 21,82,99,114, 487/488,625,629,631,681, 683,711
tangid (tangede,tangi) 25,77,86,488,624,711
tann 117,488,634,681,683,712
tants (tantz) 488/489,637,712
tantsima (tantzima, tantzma, tanzima jne.) 489,637
tantsmine (tantzmine,tantzmi∫t) 489,637
tapeet (tappeet) 490,627,700
tapja (erratappialle,(meehe) tappia,tappija) 671
taplus (tapluβe) 685

tapp (tap,tappi,tappiſid) 83,490,628,688
tappima (kinni tappima) 490/491,628,681
tarretama 28
tarve 491,705
tarvema (tarwema) 491, 645,649,655,660,662,705
tarvis (tarvis minema) 491,655,705
tarvitama 491,655
task (taſchi,taſck,taſki jne.;task,tasku,tass; ſaddultaſck) 26, 491/492,633
tatar I (tatter,tattraſt, tattrick jne.;tatrik) 492,641,706
tatar II (tarterlaine,tatrat,tatter;tatar(lane)) 493,644,706
tatsina (tatzi,tatzij, tatzina raha jne.; tasin, tats,tatsi,tatsin) 493, 620,649,658,665,668, 715
tava (taba) 685
teekäima (teekeima) 688
teemant (demanti=kiwwi,teemandikivi;tiamant) 114, 493/494,640,701
teen 33
teener (deenrit,dehnrit,dener, tehnri,tener jne.;altari=tener,kirko=tenrit jne.; dienrit,diiner,diinrit) 116,494/495,622,686,689,716
teenerin (denerin,tenerin) 495,622,649,660,662
teenija (teenja,tenijaks jne.; teenitseja,thenitzeja) 497,622,676
teenima (denima,denitzewat, thenima,thenitzeme,töniſid jne.;errateenima,verdenima, vordeninut jne.;dineda,vordienemut,vordiinema) 36, 126,127,495-498,622,674, 676,690,711
teenimine (errateenminne,ärratenimiſſeſt) 497,622
teenistus (deenſti,dehnſti, deniſtus,tehniſtus,teenſt, teniſtus;verdeenſt,verdenistus,vordeniſtuſſejne.; jummalatheniſtus,kirko=teniſtust jne.;diinistus) 54,69, 498-500,622,711

teenstlik (deen ſtlick, teen ſtlick, tehn ſtlik jne.; tēnistlik, tēnistuslik) 75,101, 500,636,649,658,662,666

teht vt. tehthoone

tehthoone (techt hohn, techthohne) 65,95,500/501,612, 649,658,662

teigel (teigel kiwwi,-kiwi) 86,501,626,649,653,660,665, 688,711

teivas (teibas) 670,671

tekk (techk, tecki, tek, täkk, jne.) 28,29,123,501/502, 627,686,702

telder (teller) 16
vt. tölder

telg (telck) 687,688

teljed 33

telk 83,673
vt. telt

tellima 27

telling (tellinge) 118, 502/503,628,681

telliskivi (teilis, teilis-, teilskiwi,=kiwwi, telis, tellis) 17,653,665
vt. teigel

telt (teldi, telti; teldi=teggija; tellti) 54,83,503,626, 673,684

tempel (templi, templix jne.) 503/504,607

teng (tenga, tengä) 689,690

terav (terrawax tegkema, terrewax teggema) 670,671

teriak 654
vt. triakel

terve (terwex tegkema) 687

tessalooniker (teſſaloniker, teſſalonikille, theſſalonicherille jne.) 504,609, 651,657

testament (teſtamenti jne.) 504/505,607,644

tiht (tichti) 506,644,681, 698

tihtkamm 681,684

tihwt (tihwti-mõiz) 666
vt. tehthoone

tiik (dick, tihcki, tihki, tijhki) 18,42,70,128,506,639

tiin 48,117,507,628,683,690, 716

tiisel (tijsli, tiſel) 101, 507,621

tikkima (tickema,tickitut; tikistama,tikkuma) 507/508,645,681,706
till (tilli) 84,508,641
tina (tinna) 13
tingima (tengnut,tingetut, tingida) 60,61,86,117, 508,619
tint 509,643,702,712
tipike (higgi=tippike, higgi=tippike(et,higi-tipike; tippima) 509,634,706
tisk (ti(ck,ti(cki(t) 509/510,631,683,703,704
toh (doch,toch,tochk) 56, 84,109,510/511,645,649, 658,664,712
toht vt. taht
tohter 653,654
vt. toker
toker (tocker;tockerkun(t; tokter) 511,635,649, 653,660,664,665,688,700
tolhvter (tolffter,tolhwter) 63,110,511/512,619,649, 660,664
toll (tolli) 512/513,620
tollid (tollit) 513,621
tollpood (tolbodi,tolli pohti, toll=podi,tol=podi) 54, 513,608,649,658,662,668
toobak (thoback) 514,630,649, 653,660,662,704
toober 19
vt. toover
tookemees 41
tool (stole,toel,tohli,toli) 27,70,100,514/515,627,711
toom (tohm=capitlika,toomi= kirck,toomi papp) 515, 612,691/692,702
-toom (-tom,bab(tomi ~papstoom 515/516,646,649,657,662
toompapp 41
toop (tobi,toopi,topa) 83,99, 516,619
toor 516/517,645,649,660, 662,669,670,671,701
toover (toower,toowri,tower jne.) 19,39,77,96,517, 628,711
topaas (topaaser,topas,topa-(erre kiwwi;topaasio,topa-sio) 76,81,517/518,639, 676,710
topelt 654
vt. tublite

topp 518,635
toppima (topma jne.) 99,518,629
tork (torck; storch) 518/519,642,649,660,662, 670,671,704
torm (tormi,tormit jne.; tormi johxma,tormi joocksmissen,tormi rih(t) 65, 99,115,519,617,639
tormama vt. tormima
tormima ((tormiwat,tormaſit,torminut jne.;tormama) 50,100,110,114,519-520,617,637,639
torn (tôrn,torni jne.; torrni,torninuchtluße,torni toukama,wangitohrn jne.) 520/521,616,625,681, 688,692
tosin (to((ina) 55,84, 521/522,619,710
traat (traati) 522,624,702
trahv ((traffi,straffy, trahwita) 522/523,616
trahvima (straffyma,straffytut) 523,616
trapant (trabant) 523, 623,684,701
trehter (trechter; trichtel, trihtel,trichter,trihter) 26,78,82,108,524,631,671, 688,701
trehvama 23
treial (treijal) 652,663
vt. treier
treier (treijer; treima) 56,80,524,624,651,660,663
trellid (rellit,trellit;trelli kepp) 79,80,525,626,627
trellitud (trellitut) 525,626
trepp (repp,reppi,trep,treppi jne.) 79,80,525/526,625
triakel (triackel; rīa-āk,rīak, rīatrant,trīak) 526,635, 649,654,660,666
trīwis-trikk 42
troi 33
troon (thron,tron,trôn jne.; armo=troon,taiwa=trohn jne.) 526/527,615,689,690,699, 716

troost (rohſt,trohſt,trōſt, tröösti jne.;trohſti=jummal,trohſti=taim jne.) 48,79,527/528,635/636,675
vt. ka trööstima
tropp 77
tropp 534,654,666
vt. tröp I
troska 23
tross (roſſi pois,roswancker) 78,528/529,621,683,692
trots (trotz) 78,529/530, 636,645
trotsima (trotſis,trotzima, trotzip jne.) 529,637
trotsmine (trotzmine,trotzmiſſe) 530,636
trumm (krumm,rum,rumme, trum,trumb jne.) 77,79, 115,530/531,621,638,684
truu (tru,truid,truil,truu, truw jne.) 48,77,78,121, 125,531-533,636,652,712,714
truuiste (truiſte,truwiſt, truwiſte,trwiſte;truiste, tru-iste) 532,533,636,652, 658,664
truulik (trulick,truwlikut; trūilik) 121,122,532,636, 652,658,666,714
truus (truuſſe,truuſt;tru-us, trūus) 124,532,636,652, 660,665
truuv (truw,truwi jne.;trūw) 533,636,649,658,666
truuvima (truwima,truwip) 533/534,637,684
tröp I 51,534,635,649,654,660, 662,712
tröp II (dröp) 534,636,649, 660,662,669
tröst vt. troost
tröstija (troostijal,tröhſtja, trööſtja jne.; südds=trohſtja) 535,636
tröstima (trohſti,troſtima, tröhſtima,tröösti jne.) 126, 534-536,637,675,712
tröstlik (troſtlikude,tröhſtlick jne.;trōstlik) 126, 536,636,649,658,666
tröstmine (trohſtmiſſe,tröhſtiminne,tröhſtmiſſe jne.) 535,636

trükk (trükkis) 536,537,639

trükkal vt. trükkar

trükkar (raamatu trükkar. ramato=trükkari t;trükkal) 537,639,660,673,716

trükkima (trükkis,trükkitut) 536/537,639,702

tsentner (centnerit) 537,619

tsireener vt. kireener

tuba (tubba) 685,687

tubakas 653
vt. toobak

tublite (tubblit,tubli,tubline,tublitse) 538,620, 649,654,660,665,670

tudar (tuddar) 538,640, 652,703,704

tudrik (tuddrick) 538,643, 652,660,664,672,703,704

tuht 32

tuhvel 95,654
vt. tuppel

tumm (tum,tum̄,tummi ſt, tummix) 115,125,538-539,634,688,690

tund (stunni,tundil,tunnil, jne.;tundike ſſe,tunnike, tunniken jne.;surma=tund, surma=tundiken jne.) 37,50,100,129,539-541,620

tungal (pörgkutunglit,tunglit) 685/686

tunnistäht (tuñi ſtaecht) 627

tuppel (toppel,tüppel;towli puh,tuppli puh) 94,541, 633,649,654,658,660,662

tursk (turſat) 21,705

turteltuvi vt. tuvi

tust 26,37,542,639

tuts (tutz) 542,642,649, 656,662,669

tuurima (thurima,tuhrip,tührima jne.) 71,72,111, 542/543,645,683,712

tuvi (duwit,tuide,tuiwe,tuwi jne.; duwikenne,tuikenne, tuwike,tuvikenne jne.; metzduwit,mötztuiwi,taiwa=tuwikenne;turteltuvi,turteltuwit) 25, 41, 121,123, 543/544,642,676,690,712

tõesti (töddeſt,töhſt) 688

tõnning (tönning,wennnii=
tönninge) 544,620,649,
660,662,668
tõrs (terkenne) 685,690
tõrv (torwe) 12
tõrvakũũnal (törwa kühnlede)
686
tähendamine (tehhendaminne)
671
täht (techt,tächt) 687,689
tärgeldama 674,716
vt. tärkima
täring 58
vt. tärlink
tärkima (terckima) 544/545,
632,674,700,716
tärklis (tercklis) 545,632
tärlink (terlinck) 58,75,
110,112,118,545,637
tääk (tahkit,tägi,tähgi,
tähk) 545/546,617,706
tölder (töldri,töller)
62,87,546,642,712
tölner (tolner,tölnerid jne.)
66,110,113,123,546/547,
608
töök 34
töör (töri kalla;stör,störi-
kala,tör,töra-kala) 547,
643,649,660,666,702
tühi (tühhi koorm) 687
tükiline (tükkilinne) 549,644
tükk (tück,tük,tükki,tycke jne.;
tückiken,tükike;höbbe=tückit,
jae=tück,lihgk=tükk,mulla=
tük,puhtücki t,pähtück,rin-
natückille, uhtücki jne.;
tücki kombel,tükkikombel;
ühes tückis,tükkis,ühes tü-
kis) 51,547-550,619/620,
643,644,681,692
tüma (tümma,tümmäga) 686,690
tümin (tümmin,tümminat) 64,
550,640,649,653,660,666,668,
700
tündrisepp 38
türann (tyrannide,tyrannidt,
tyrannit) 550,615
türk (turck,turgi,turk,türckit,
jne.;turki=rahwa) 551,644,
698
türkiis 654
vt. türkoos
türkoos (türcko i kiwwi,türkos)
551/552,639,649,654,658,662,
668

tüümian 653
vt. tümin
tüür (tühri,tühriga;
tühri kangk, tühri mees,
tührimees,tüürman)
552,620,621
tüürima (tührima)
50,71,552/553,621
uhke (uchke) 671
uhmer 686
umbkreekaline (umbgreekali-
ne,umbgreekali[[il)
239,553,645/646,649,
660,664,695
umb(ne) 39,695
umbrohi (umbrocht,umbrohhi)
jne.) 39,553/554,646,
695
umbusk (umbu[ck,umb'usk
jne.) 553/554,646,
682,695
umbusklik (umbu[cklickut,
umbu[[utawidega jne.)
39,553/554,646,682
un- (umb-) 553/554,645,649,
695,699
und (vnd) 554,645,649,
657,670,672
undruk 33
ungehoorsam (vngehor[ame)
554/555,615,649,656
unreht (unrecht,vnrecht;und-
reht) 555,615,684,710,716
untruu (untruw) 532,533,636,
649,658,662
untruuist (untruwi[t) 532,636,
652,657,662
untruus (untruu[[e) 702
unväärt (unwehrt) 596,645,649,
662
vaag (wahgk,wahgki;waghkaal,
wahgki=kodda) 21,54,92,120,
555/556,619,683,688,692,716
vaagima (wahckima,wehgkima,vlle-
wayb jne.) 54,556,619,675,688
vaaguma 707
vaak 41
vaal (wahl) 707
vaap (wapen,wapit,wapix;wapi-
kandja,wapikuub) 557,615,
617,649,653,658,662,670,710
vaarao (pharao,waraoni,waruit
jne.) 93,557/558,608,684
vaat (wâti,waet,waht,vate jne.)
19,558/559,628
vaatsak (waad[ack) 101,559,621,
649,660,662,672
vaba (wabba) 686,688
vabahärra 655

vader (wadder,waddrit jne.) 86, 559/560,633
vaheldama (wahheldama) 671
vaht (wacht,wachti,wahti jne.) öhwahiſt) 120,560/561, 615,617,688
vahthuus (wachthu) 107,561,617,649,656,662
vahtima (wachtima,wachtnut, wahhip,wahiwat jne.) 561/562,617,682,684
vahva (wahho) 687
vaimulik (waymolicko) 686
vaip 686
vakar 33
vale (wallae) 686
valetama (walletama,walletelema) 686
valgemees (walgkemees) 670
vali (walli) 687
valim (wallim) 671,688
vall (wall,walli;müür=walli) 562,617,698
valsk (falſchit,valſch, walſck,wölſſi jne.; wölſi=opja,wölſi=oppetus,wölſwaimu;vôlts) 55, 93,103,110,125,563-565, 636,652,683,868,712
valskiste (valſchiſt,valſchiſte,walſckiſt jne. 564,636,652,656,662
valskus (falſchuſſe) 564,636
valtik (walzick kalla) 705
valvaja (walwia) 688
vamm (schwammi,swammi,wammi) 98,100,565,628,682,690, 698
vammus (wammus,wammuſſe;nachkwammus) 55,87,115,124,566,632,711
vanasôna (wanna ſanna,waña ſaña) 671
vandr(its)ema (wandereb,wandritzeme,wandrizema;vandremees,wandre mehe; vanderdama, lebbi wandrizema) 88,127,566,621,674, 684,688,716
vang (wangi,wangk;wangix jne.; wangihohnede,wangihoitjat, wangiwihminne,wangiwötminne,wangiauck,wangki kodda wangki=waiwa jne.) 26,56, 567-569,616,683,692
vangima (wangitut;vangistama) , 568,616,674
vangistama vt. vangima

vangistus vt. vangus
vangitorn (wanggithornis, wangkithorni, wangkitohrnis jne.) 56, 567/568, 616, 683, 710
vangitu (kaasvangitu, kahswangitu, wangituid jne.) 568/569, 616
vangus (wangkus) 569, 616, 673
vankuma (wanckima, wanckuma; wanckotama, pead vangutama) 569, 637, 645
vapp 653
vt. vaap
vardja (wardja) 690
variseisch (phariſeiſche) 570, 608, 651, 657, 668
variser (phariſeeri, phariſehriſt, wariſeeri, wariſerit jne.) 55, 570, 608, 684
variserlik 652
vt. variseisch
varjukats (warjokatz) 687
varp 589
vt. vorp
vars (varred) 695
varv (farw, warwi jne.; surnu=warw; farb) 122, 571, 629, 649, 658, 662, 686, 688, 701
vasar 685
vassima 26
vastlad 674, 716
vt. vastlavent
vastlavent (waſtlawent, waſtlawi kuu) 75, 101, 571/572, 612, 674, 710, 716
vats (watſa) 690
vatt 21
vehmar (weemer) 12
veder (wedder, wedro, wedruid) 572, 624, 674, 702
vedru 674
vt. veder
vee (weh) 707
veedel (wädel) 572, 644, 649, 660, 662, 701
veerand (weerand, weerandel) 16
vt. veerendeil
veerendeil (werandik, werendikkud; wehrendeil, wehrendel) 69, 88, 116, 572/573, 620, 676, 710
veering (wäring, wäringi jne.) 89, 112, 118, 124, 573, 620, 710
vehtmeister (wechtmeiſter; weht-meister) 573/574, 617, 649, 660, 666, 668, 700

veimed (weime kirſt;veime vakk) 574,644,684
velpoom (welboom) 63,574, 625,649,660,662,711
velthärr (weldherri,welt- herr;feldherra) 574/575, 617,649,660,662,666,670, 700
vermetus (wermetus) 114, 575,607,649,656,669
veskimees (weſckimees) 687
vest (weſt) 575/576,617, 684,704
viig (figit,wigit,wijhgi jne.;figilecht,figi mar- jo,wiji=marja puhd,figi puh,vige puh,wii puud jne.) 48,55,91,92,93,576,640, 641,692
viik (wyki) 32,577,639,684, 702,703
vool (wijhl,wijhli) 93,123, 577,624
viilima (wijhlima) 110,577,624
viin 20,21
viiruk (wihrocki,wijrohk, wirock,wyrohki jne.) 48, 578,607,685,690
viis (wihs,wijhſi,wiſe,wysy jne.;kirko=wiſide,teiſtwi- ſil,wiſipärraſt) 103,120, 578-580,638,643,686,688, 689,716
wiks 702
vilipper (philippprille,wilip- per,wilipprid;wilippilei- ne,wilippileiſtille) 580, 609,651,658
vilister (philiſter,philiſt- rit jne.;philiſtileine, philiſtileiſet;wilister) 55,93,580,609,651,657, 663,698
vill (will,willi,willit jne.; villike,willikenne jne.; weſſiwil,weſſiwilliſt) 25,99,580/581,634,652
villutama (ülles willota- ma;willima) 99,581,629, 652,660,665,670
vilt (wyllt; Hans Wyllt) 26, 63,581,632
wimme 12
vinkma (winckma,wingaſ;winga- ma,wink(a)ma,winnama) 582, 629,649,658,665,670

violetne 654
vt. viool
violett 654
vt. viool
viool (violi karv,violikorb, violi ninniken;wīola-jūr, wīoli-jūr) 582,640,649, 653, 660,666,698
wirmung 666
vt. vermetus
wiss (wiß,wirre,wirri, wißimb,wirrimbert jne.; wissipoolest;wirz) 32,125-126,582-584,644/645,684, 702,703
vissist (niivissist,niwirrirt, niwißirt; wirrirt,wißiste, wist,wirti jne.) 583/584, 645,684,688
vitspook (witz poock) 707
vleht (vlehhit;pleht,plehtima) 93,584/585,634,671,684, 688,697
vlekkima (ilmafleckit,ilma-fleckitult,errafleckmatta; plekk,plekitama) 93,585,645, 674,697
vokk (wock,wocki,woicke,wok jne.) 40,73,83,585/586,624
vooder (woder,woeder; seina woeder,wohdri kallewe) 48, 53,86,123,586/587,625,632
vooderdama (woedrima,woedertut; wohderdama,wohdertut) 587, 632,674
voolpink (voolpencki; wollpink) 587,627,649,660,666
voor (wory; woorimees,woorimehe, worymehste; woryraha; fuhre-miste,fuuremees) 587/588, 621
vork (forck,worck,örk jne.; (h)ork,hörk,work) 39,50, 588,624,682,688,716
vorp (worp; mitto worpi,töirt worpi) 589,643,649,660,665, 669
vorskoonima (vorschone,vorscho-nema) 589,637,649,656,662
vorst (worst;maxo worst,werri worst) 65,589,630,688,694, 711
vraht (frachty raha; prahiraha, praht) 95,590,621,674,697
vrii vt. ka prii

vriihärr (wryherr;prī-härr; friihärra,frijherra) 107,590,614,649,655, 660,666,704

vrookost (wrooko ſt;pruu- kost) 93,590/591,629, 674,683,686,688,697,716

vunn (wunnith) 88,591, 644,649, 656,669

vôidma (woidan) 688

vôlskja (wöl ſja,wöl ſjid) 564,636
vt. valsk

vôlsklik (wöl ſcklihk; wôlslik,wôltsilik, wölslik) 564,636, 652,657,665
vt. valsk

vôlskma (wöl ſckma,wöl ſi, wölβkes jne.;vôltsima) 564,637,686
vt. valsk

vôlskmine (wöl ſmine, wöl ſ- mi ſſe) 564,636
vt. valsk

vôll (wölli;taba wôll) 62,63,591, 625,626, 682,686,688,711,716

vôlts 652
vt. valsk

vôlv (wôlw,wölw,wölwi jne.) 17,62,63,96,123,591/592,625

vôlvima (wolwitut,wölwima) 62,63,96,592,625,675

välja tõmbama (tömb ſit welja) 693,717

värav (werra,werraw) 670,671

värbama 654
vt. värvima

värk (werck,wercki,wärki; ſammawärki,töi ſtwärki) 58, 592/593,622

värksteede (werck ſtede) 101,593, 623,649,655,656,662,683

värkstuba 655,683,684
vt. värksteede

värs 28

värske (ver ſch,wer ſck) 59, 103,126,593/594,644,712

värss (ver ſſe)25,58,105,594,638

värv 25,122,671
vt. varv

värvija (farwija,ferwja) 594, 623

värvima I (warwima,werwima jne.) 121,594/595,623,629,675

värvima II (werwima;werwma, wärmima jne.) 127,595, 617,650,654,660,665
väärama (ülle währ(a)ma 707
väärdmine (ülle währdmine) 707
väärt (weerdt,wehrd,wehrti, währt jne.;wärdet) 50,69, 595/596,643,645, 704,712
väävel (ſchwelet,schweuel, ſwewlit,wewel,wäwli jne.; schwefel,schweffli,weffel) 68,98,99,100,597,640,712
vörpel (wörpel) 66,75,82,597, 637,650,654,666,712,714
vörstendoom (förſtendohm; förſtendohmit) 55,74, 101,597/598,614,650,657,662
vöör- 34
vöörkaupleja (vöör-kaupmees) 655
vöörkööper (woorköper,wörköperiſt) 71,598,619, 659,655,660,662/663,668
vöörmünder (voormündride, wormunder,vörmündrit, wöörmündride jne.;hinge= voormündrix) 50,88,598, 611,616,685
vöörspraaker (vorspraker) 599,616,650,656,663,710
vöörviitma (vorwyte,vorwytma) 599,637,650,656,663
vüllima (füllima,füllime; vülvaat,wülwat; willima,willimine,vüllung) 51,55, 559,599,628
vürfel (werhwel,wärhwel) 597, 655,714
vt. vörpel
vürst (furſt,fürſtide,würſt jne.; würſtaken,vürstike, forſt,worſti,förſt jne.; ello=först,forſti wald,für - timah,rahho=würſt,pärris=würsti,taiwaförſtix jne.) 67, 600/601,614, 675, 692
õieke (oijekenne) 671
õli (olj,öeli,öhli,ölli jne.; öhli=mäe,öhljeaijat,ölikohk, ölimarri,ölimees,ölipuh,öllioksad,ölli=taimet,ölli wazat jne.) 67,601-603,630,631, 640,641,692
õng (öngk) 12
õnnistegija (oñiſtegkia) 671

ôpetaja (oppeja,oppetaja) 686,690

ôu 22

ämber (ember,embreſt; ômber, ömber) 28,29,33,603, 628,702,703

ärvima (erwima,erwinuth) 603/604,645,684

äädikas (ettickas,ettike, ädikas,ähtik,ättikaſt, ättika jne.;sappi=äti-käſt) 13,14,43,50,68,82, 125,604/605,631,676,711

ääs (ehs,ehſeſt;rauda eet) 50,605,624,692

öwerſt 703

üheksasilm (üdixa silm) 693

üles sööma (ſeid üllis,ſöh-wat ülles,vlles ſöduth) 692,693,717

üles tegema (tehb ülles,vlles techmut,üllesteggema) 692

üles tegema,end (hend vlles techmut) 692

üles võtma (üllesſwotma) 693

üll vt. hüll

ümber 12

ümber viima (ümberwihb,ümber-wihma) 692,693

Alamsaksa

ab(b)at,abbet,abt 86,132

ablate, abellâte,oblâte,ōvelte 86,110,333

ach 133

Achat 134

adê, addê 132

adeler 74,130

ader(e) 86,130

advente 132

aflât 110,133

agat, agatstê(i)n 51,134

alabaster,albaster 134

ālant (-d-) 131

Alexanderer 134

allārm,allarm,allerm,alārme, alārum 74,293

ālmisse (alemisse,almose,almus almusie; halmosen) 135

âloe (alloe,alloie,alee,alowe, al(e)wede,allewe) 131

altar,alter 57,82,136

ambacht,am-bach ...-met,-mit, ...-et,-it,ambet,ambt,ampt, amb,amt 83,87,138

ame,am 106,131

Amethist 139

amme 139

ammer,amber,emmer 603

Ammoniter 114,140

Amoriteren 140

anker 46,57,82,117,140

apostel,appostel(e) 42,52, 74,142
apostelik,apostolisch 142
april 143
Araber 143
arch- 144
archebischop (archi-) 144
archediaken (archi-) 144
armbant 144
arresteren 143
arste 76,145
arsten,arstedien 82,146
artîkel (articul) 146
Athener 146
augurke,agurke 257
Babyloni(che 86,103,116, 147
bäcker 364
bademoder,-modersche 340
bāder, bēder 51,84,86,340
bal,Ball 52,347
balke 347
ballast 348
balsam,balsam(e),balsme 349
ban 117,352
bannen 352/353
bannich 116,352
bark 357
barm,berme 59,419
bart 342
basune,bassune 360
bâwelûn,pâwelûn 361
becken 364
beckere 365
begēren, begērn 73,86,147
belde,belt,bilde,bilt 385
benk,bank,banke 61,386
bent 365
Beril 367
besemer,bisemer 419
bête, bēte 47,69,83,363
betel,beitel 363
bibel, biblie 86,372
bicht(e) 371
bichten 52,108,371
bichtstol 372
bichtvader 96,372
bicke, Bikke 381
bicken,bickern 381
bicker 81,84,380
bilde,bilt vt. belde
bischop (bischup) 102,378
bladder,bledder,blederes 78,278
blak 57,391

blederes vt. bladder
blêiken (2blecken) 78,84,392
blêk(e), bleik(e) 392
blomeken 51,393
bode 47,51,70,394
Boek 47
bok vt. buk
bôm 47,50,53,70,396
boninge 51,70,118,421
Boos-haken 47,76,107,396
borchleger 147
borge, borgere 420
borgemeister,borge(r)mêster, borgermester,bormêster, bûrmester 90,397
bôsman=bôtsman 397
brade, bra 400
braden 400
brassen 402
brēseken 47,101,117,403
brēsse,brēse,brētze,brēce, brāsse 403
vt. brēseken
bricke 83,406
bril, pl. brille 406
bruer 42
bruken 72,79,411
brût 412
bruwen,bruen,browen 411
brūwer 47,121,411
büffel 421
buk,bok (-ck-) 66,413
bükse,büxe,bügse,bökse,böxe 52,421
bulle 52,67,76,111,414
bûr 53,71,113,418
busse vt. büsse
2büsse, busse 67,76,103,423
3büsse,busse 49,76,108,423
büssenlāde 101,424
bute,buite; Büte,bûte 14,49, 425
Büte vt. bute
Butt, Butte 52,424
calander,kalanner,klanner, colander 86,89,116,223
camille vt. kamil
cammer,kamber,kamer 115,193
Cananei(che 196
Cantzeler 200
Capitel,capittel vt. kapittel
carneolo 203
Centner 537
Chaldeer 52,106,191

Cherub 51,91,106,210
christallen 243
Chroniken 246
Chrysopras 64,251
cipolle, sipolle vt. Zipolle
cirkel 476
colander vt. calander
Colorrer 52,227
Corinther 232
cumpeni, cumpenigge 253
Cyrener vt. Kyrener
dacht, decht 51,66,84,484
dagge 546
dāler, dalder 483
dam 115,487
dans, danz 488
dansen, danzen 489
darven, derven 491
decke, dēke, dēkene 502
dēgen 546
dêmant 114,493
denen 497
dener, Herodis deneren 116,164,494
dênerinne, denersche 495
dênst, denest 69,499
dênstlik 75,101,500
dichte, dicht (<dîchte), gedichte 506
dîk 70,365,506
dille 84,508
dingen 53,61,86,117,508
dinzedach, dintzedach 104
disch 509
disel,dissel,disle,disse, distel 101,507
doch 52,109,510
Docter 511
dödder 538
dolle 513
dôm (dum) 515
dôm, -dôm, -dûm 515
dômpâpe 702
dor, dor(e) 516
dore 516
dôsin, dossîn (°dutsin,dussin) 52,84,521/522
doter 538
drabant, dravant 523
drak(e) 148
drât 522
dreyer, drêger 53,89,524
driakel,dreakel,triakel 526
drohm 47
drōpe (drape) 51,534

drücken 537
dubbelt,dobbelt 51,538
düdesch,düsch 89
dulle,dolle 513
dûren,gedûren 71,72,112,543
dust 542
duve 121,544
Egypter 149
engel 60,61,106,111,117,144, 175
Elamiter 151
elefant,elepant,elephant 152
element(e),allemente 152
Epha 76,94,149
Epheser 156
Epicurer 153
epistel(e) 153
erse-,ercze-,ertze-,erce-, erste-,artze-,°irsche- 154
erven 604
ese 605
esel,essel 148
etik,etek 68,82,604
Euangelische,ewangelisch 155
Evangelium,ewangelien, de ewangelien,dat evangelium 155
ewangeliste 53,156
exempel 73,151
ey,ei 53,120,150
eya 150
Fechtmeister 573
ferminge 114,575
flôr,Flor,Flur 93,286
förstendom,Fürstendom 49,52, 74,101,597
franzôs 95,401
fredag 93,431,613
Gadarener 157
gaffele,gaffelke,geffele 51, 57,76,84,189/190
Galater 157
Galileer 110,158
Galileische 158
gank 196
ganze,gantz 104
gärköke 49,157
geck 52,84,212
gecken 212
gehôrsam 73,158
gelden 213
gellen 84,180
geren 69,262
Gergesener 112,159
getruwen 534
gevadder 559
gift,°gifte 215
gîge 84,215

gilde 91, 216
glas 79, 222
godespennink 230
gokeler, göckeler 75,264
granât, garnât 237
granâtappel 237
grêke, Greken 239
grêkisch, grêkesch, grêkes; Grekischen 81,239
greve, grave 235
grever 49,250
grîp, grîpe 84, 241
grosse, grosche, krosse, krosche; Gro(chen 247
grûs (°gros) 52,72,103, 248
gubernâtor 252
gummi, gumme 253
gunnen 116,266
hake 68,105,159
halmosen vt. almisse
hamer 160
Hand-(peke 161
hane 47,52,117,160
harke 161
Hebreer 86,106,112,161
Hebreischen 106,162
helge, hilge 59
henge (henk) 60,165
herberge 171
here, her 170
herink, harink 52, 162
Herodis deneren vt. dener
Hethiteren 165
Heylandt 163
hillich (dat hilliche hus, dat hillige dink) 52, 105,163, 174
hinken 165, 645
hissen, hitzen, hessen 166
Historien 166
hof 95, 167
holdern, holderbom, holler, holdertere, holentere, hollentere 166
Holster 167
hôp, hope, hoppe, hupe; to hope, bi hopen 167
hort, hurt 169
hovel 51,70,96,111,171
hovelen 172
hove (have)-, hoves-,hofman 339
hovemester 168
hucheler, hugeler 75, 172
hulle 67, 76,111,172
hunt 168
hûs 47,107,393/394

huteler (hudeler) 170
ingever 74,117,176
io ... io 181
isop 106,172
Israel 173
Israeliter 76, 176
ja 177
jacht 179
jachten 108,118,179
Jaspis 180
jesuiter 180
juda 183,184
Jünger 49,185
junker, juncher 53,117, 118,182
junkvrowe 82,112,116, 118,182
Just 181
kabbesûn 202
kachel 108,191
kacheloven 191
kâk 52,68,77,83,185
kalmus, kalms 191
kam, kamm 53,115,194
kamber, kamer vt. cammer
kameel 187
kamerer, kemerer 195
kamil, kamille, kamille blume, camille 194
kamm vt. kam
kamper 195
kanineken 197
Kanne 197
kannêl 196
kante 198
kapelhûs 82, 188
kapittel, capitel, capittel 77, 200
kappe 201
kappelân, kappellên 116,201
kappûn 82,189
kapsûn 202
Kaptein 82, 202
karde, karte 188
kardinale 203
kârman 112, 187
karsch 104, 204
kartel, karteel vt. quartêr
karuske, -usse 206
kasbere=karse-, kersebere 205
kast, kass, kaste 206
katholsk 208
kedene, kede 47, 69, 208
kegel 209
keiser 72,77,101,211

keller; kelres,keldres 59,87,212
kerke 64
kerne,karne (kirne) 65, 221,703
kerse,karse 79,113,241
kerse,karse-(kas)bere 112,205
kerve,karve 260/261
kerven 260
kesser 101,214
ketter 52,82,214
kimm,kimming,kimme 217
*kitte 25
kivit, kiwit 215
klaren,kleren 78,221
klên-,kleinode,-ade 78, 116,223
kley vt. klie
klie,klige,kley 223,281
klinke, klenke 118,283
klint 224
klippe 284
klippink 284
kloppen 65,78,81,225
klôster 78,224
knapp 52,80,323/324
knipken 63,81,333
knôp 70,71,81,83,331
knucke, knocke 329
knuf-, (knuft-, kruft)lôk 225
knuppe,knoppe 50,80,330
kok, kocke 83,226
kôke 50,227
kokene, koke 70,264
kome(n),kamen,kâmin; komîn (kamin) 265
komp (kump)=kom, kumme 115, 253
konineken 197
kop, koppe 231
Kopp 257
Koppel 231
kôr 77,229
korf 77,95,233
koriander (kalanner,klanner) 223
korsene, korse 262
korsener 75,112,116,262
korves(e),korvisch,korvetze, korbitze,körwitz 49,67, 112,121,260
kost(e)lik 66,263
koster,kuster 51,82,101,263
kote,kute 230

krage 78,90,92,119,120,235
krallen,kralen,korallen 240, 241
kramer 53,114,234
krampe 236
krampe 78,237
kranz 238
kratzen,krassen 238,430
Kreter 240
kringel 78,117,242
kristlik 243
krite 79,83,241
kroken 244
krome 70,79,250
krone 245
kronen 250
krôpel, kropel 251
krôs, krûs 70,79,248
kruke 47,71,78,247
Kruse-minte 63,249
krût, krude 482
kukuk 252
Kuller 226
kume 253
kumm 253
kumme vt. komp
kumpa-, kumpenie 253
kunst 255
kunstlik 101,256
kun(t)-,kon(t)schap 75,102, 256
Kyrener 64,220
lactuke,lattuke,lattike 270
lactwarige, lactuarie 271
lade,ladeken 268
ladeken vt. lade
lampe 271
landesknecht 272
lappe 273,274
lappen 52,109,274
lapper 273
latte 109,275
lattuke vt. lactuke
Lawendel 275
lechelen,legelen,lechelken; leggel 108,279
lecher,lecker 108,293
ledder 51,59,109,430
leger,legger 51,90,119,277
legeren, sik legeren 278
leggel vt. lechelen
Legion 276
lere,lare 276
lêsen 47
lewe, lowe 69
lêwerike, lêwerke 21
Leverstok 74,278
Leviten 279

Libertiner 280
Licht⌠chere 230
lîk, like 282
lilge, lilje 119,282
lîm 70,109,282
Lincurer 295
lint 283
lode (=lôt), lôt,lode 71,285
lôk 286
lôrbere 70,287
lôt vt. lode
lot, lott 287
louwe, lauwe, lowe, lewe 73,122,291,292
lu-,lou-,lo-,le-, liwent,-went,luwet 73,121,122,291
luchte, lochte 51,294
luchter 108,294
lunte 288
luren 50,71,290
lust 46,67,289
lusten 67,101,289
lute 290
lutterân 289

Maccabeer 297
malen 52,110,296
malen, melen 296
maler, meler 114,295
mallie, malge 297
Mammon 114,298
mân, manet, mânt(e), mond 310
mandele 298
manen 296
Manna 76,299
manrichter 300
mantel 82,300
marschalk 301
martel, mart-, mertelere 59, 317
(masch) mesch 83,307
mast 302
mastbôm 302
mate 297
matte 302
matte, mette, mat 303
Meder 304
mei, mei(ge) 304
meiersche 305
mêler 49
merk 58,314
merkatte 40
merken, marken 58,82,112,315
merse (mersche),marse 104,316

mesch vt. masch

Mess,Miss,Messe 306,307

Messias 307

nester,meister 72,113,306

networst 114,308

neve 69,304

nile 53,111,308

ninte 63,320

nirre 64,309

nispel 309

Moabiter 309

nolde,nolle 65,87,310

nöller 110,317

no(n)ck,non(n)ik,nonk 312

nond vt. nân

norder,nordenere 66,86, 88,318

normeren,normelen,mar- mel-,merbelstên 301

norsêl 311

nôs 103,114,311

noser,nöser 113,319

nouwen 303

nunderke 319

nunster 101,313

nunstern 112,313

nure 113,321

nüren 53,322

nuschaten 101,314

nutze,nusse 320

naber (neber,neiber; nâ-bûr, -buwer,nâgebûr, nâkebûr) 53,86,323

Narden 324

narre 53,111,113,116,325

natûr 326

natûrlik 82,326

Nazarenus 325

nebbe,nibbe vt. snibbe

negelken 90,330

nere 69,113,116,326

nicken 327

Nicolaiten 82,327

niejâr 119,330

Niniviter 327

nok(ke) 329

nunne 67,116,329

oblâte vt. ablate

offer,opper 94,335

offeren vt. opperen

olderman 57,86,110,337

olie,oley,oli,ollige,olge,olg 67,602

Onich 52,83,337

opperen,offeren 112,337

orde,orden 86,88,112,339

orgel 90,119,339

orsake 101,112,338
ort 338
pack(e) 345
packen,paken 341
padde,pedde 345,694,695
pallas,pallaß 346
palm(e),palme 348
panden 116,354
panne 117,351
pannekôke 353
panser,pantzer,panscher 354
pant 354
pantufelen, -toffelen 94,541
pape-, papagoie 355
pappêr, papîr 355
par 47,52,68,77,341
paradîs 356
pardel 357
Parl,Perle,paerle,pêrle 418
Parther 358
pasbort,paszbort 358
pasche 706
passen,passen up 101,359
passion,passien 359
paszlik 110,368
pate 343
paternoster 82,343
Patriarche 361
pawe 122,344
pâwelûn 116,121
pawes,(paves),pawest, pauwst 76,121,344
peel 373
pêk,peke 373
pek,pik 370
penni(n)k 53,59,116,366
peper 387
peperkoke 81,366
person 101,367
petersilie 368
Pharao 93,558
Phariseer 52,570
Phariseischen 570
Philipper 580
Philister 93,580
pietske 380
pîle 373
pilere,pilar 77,374
Pill,pille 383
pîn(e) 375
pinen 376
pin,pinne 387
pipe 47,70,377
pîpkanne 377
Pipperling 74,388
pitzeer 388

plakat 391
planke 391
plâster 79,389
plasteren 390
plate 78,390
plichtanker 392
plume 79,115,393
pocke, poche 107,393,394
pôl, pul 365
post 398
postil 398
pot, put; Pott 46,77,83, 399
pote, potte, pate 343
poten, potten, paten 82, 343,395
prâm 400
prawest 78,401
predek-, predikstôl 403
Preester, prēster 52,404
Preesterdom 47,75,405
prenten 405
prop 77
Prophet 94,407
Prophetisch 408
prove 47,408
proven 78,408
pröwen 413
psalm, P[s]alm, salm 81,115,461
psalter, salter, solter 81
Pumpe 414
pumpen 415
punt 415
purpur, purpure 417
pyper 387
quartêr 82,205,233
Quarteer, Quartier, Quateer, Kotteer 205,233
quatêr 233,205
quentîn, quintîn 52,60,78,259
quitunge 259
qwitansie 52,259
Rabbi 428
racker, racher 81,108,429
Rainfarn, Reinfar, reineva[ne], -var[ne] 435
ram, ramme=ramp 236
rame, ramen 78,111,115,427
ramp 236
rare vt. rôr
raeen 428
rât 68,426
râthûs 107,428
redich, redik 89,432
reger 432
regi-, regemente 432
reise 103,111,433

reisen, resen 72,434
rekenschop 68,75,102,450
renne,ronne,runne 62,117,450
(renne-),ronstên,rennestên,
rennstên,*rennstel 434
rente 46,435
rentemēster 436
repelen,repen 444
resteren 143
rhadt 52
richte 108,436/437
richtesnör 98,437
rick,reck 440
rike 439,613
rîm 47,70,440
rîs 70,103,440
rôf (ruf) 50,95,443
rôf 443
rolle 78
Römern 451
Römiſche 103,451
ronne vt. renne
Röpel,Röppel,Rüppel 452
röpeln,röppeln,röbbeln
452
ropen=repen 444
rôr,rare 71,111,292
rose 53,70,76,111,441
roste,ruste 444
rosten,rosteren 445
rôtscher,roscher 102,442
rotte 445
Rott-meister 442
roven 454
rover 96,113,453
Rubyn 47,445
rude 449
rûm 50,71,115,447
rump 446
rundêl,rondêl,ronêl 446
rune 448
Runen 448
runt (-d-) 446
Rust 447
rustwagen 447
rute 78,449
ruter 51,71,113,454
Saal 456
Sabbath 52,457
sabel,zabel 455
Saduceer 458
safferân 94,459

sage 52,92,120,455
sagen 90,119,456
sallât 460
salm vt. psalm
salpeter 461
salve 96,462
salven 463
salvie,salvye,Salwie, Salvie 110,462
Samariter 464
sammet; Sammit,Samt, Samft 464
sante 465
Saphir 52,94,458
Sarder 466
Sardonich 83,466
Sathan 52,457
Scepter 98,480
schaffer (schaffener), scheffer 94,190
schak (schâk) 189
schak-, schattafel 189
schale 47,68,97,111,186
schanze 199
Schanz-korve 116,199
schap 202
scharne-schranne 203
scharpen,scharp maken,scherpen (scharpen) 260
(schelm) schelmer) 213
schemel 97,114,209
schene 53,261
schenken 61,219
schenker schenke 117,218
schere 68,261
schillink,schildink 53,89,118, 216
schilt 217
schiltwachte 97,217
schimp,schamp 52,476
schink(e),schenke 97,118,217
schipper 63,81,219
schippunt 220
schnîder 98
schole,scholene 70,97,228
scholemester 97,229
schorstên, schostên 232
schorte 66,97,262
schram,schramme 79,236
schrape 234
schrapen 235,429
schriver 70,113,242
schroden,schraden 246
schrofen 246
schruve 50,96,249
* schube 91,258
schuffel,schufel 51,67,265
schune 97,117,267

schuren 71,111,267
schutte 266
Schuuf-laad,-laa 258
schuvekare 113,258
schwîn 98
scorenstein 232
vrd. schorstên
Scorpionen 98,477
sedewer,seduwer,seduer 472
selle-,sel- seltschop 76,102,471
semes,semesch 103,467
semesgerer 75,468
Semmel 53,114,472
sennep 476
sepe 52,69,83,96,468
Seraphim 469
serkel 65,476
sicke (tzicke) 475
side,siden 70,91,96,474
Sirup,Sirop,Sierp 474
slachbōm,slagboom 99, 269
slachten 270
slachter 99,108,270
slachtinge 269
slam 98,99,271
Smaragde 98,477
smoren 99,318
smuck 99,311
smucken 99,319
snibbe (nibbe,nebbe),snebbe 92,99,327
sniddeker,snitker,sniddiker 63,82,99,328
snôr 332
Snör-liefken 47,99,332
Sodomider 478
soldât 478
span 349/350
spange 350
spare 342
speck 364
spegel,speigel 86,89,99/100, 111,362
spel,spele,spil,spol(e) 111,383
spetâl,spittâl,spettel,spittel 82,100,369
spete-,spittelere 369
spet-,spett-,spittelsch 369
spilden,spillen 89,99,110,385
spille 384
spīsekamer 47,99,378
spôk,spûk 417
spole 99,111,395
spunden 88,99,416

ssumma 52,76,481
stacie,stacien 493
stacket,sticket 479
stal 99,111,486
stalmêster 487
stampen 82,99,114,487
Stann 53,117,488
stärklis 545
stedeholder,-holdener, statholder 107,484
stelling 118,502
stempen,stampen 487
sterken 545
Sticht,Stichten 65,95,500
sticken 508
stint 509
stip 509
stôl 52,70,100,515
stôp (stôf) 52,83,99,516
stoppen 518
stoppen 99,518
stôr 547
stork 518
storm 65,99,115,519
stormen 50,100,114,520
strafen (straffen) 523
straffe 522,523
strûs 100,479
strus(e) 100,480
stucke 51,549
stum,Stumme 115,539
stunde,stunt 50,100,540
stûr,sture 552
sturen 71,552
sucker 52,480
Suddeler(sch), Suddler(sch), Sudler 110,482
sudeln 482
sulten 482
summe (sum) 481
suseninne 481
Sussen 482
swam (-mm-), swam(p) 98,100, 565
swanken 53,569
swel 581
swevel 49,52,68,99,100,597
swillen, swellen 99,581
swingen 582
Tabak, Tobak 51,514
tafel, taffel 52,485
tallôr, tallôr(e)ken, tallo-reken 485
tange 77,86,488

tappe 83,490
tappen 491
tappêt 490
taske,tasche 491
tater,Tatern 493
Tatern vt. tater
tegel,teigel 51,86,89,501
tein 47
telder,teller 51,62,87,546
telt,telde 52,83,503
tempel,Tempels 504
terlink (tarlink) 58,75, 110,112,118,545
Testament 505
Thessalonicher 52,504
Thymian 64,550
tine (tinne) 117,507
tipp 509
Toll-bood,Tolbode 513
tolne,tol[le]n,tolle, tol,[tolent] 512
tolner 66,110,113,547
Tonnies,Tonniges=Antonius 544
Topaser 76,81,517
torn (toren,torne),tarn 53,521
tover (tober) 77,96,517
tralje 525
tral(l)ie 79,525
trechter 78,82,108,524
treppe,trappe,troppe 79,526
(trôn) 527
trop 534
tros,trotz,tratz 78,530
trosse 52,78,528
trôst 79,528
trôsten 535
trôstlik 536
trumme 77,79,115,530
truwe 53,77,78,121,122,532
truwe,trouwe 533
trûwen 121
tuffel 94,541
Türk,Törk 551
turke 551
Turkosen 551/552
turtelduve 544
Tuutz 542
twelfte,twelfter 63,110,511/512
twentich,twintich 60
twölvter 63,512

tyrann 550
un-(umb-) 554,695
vnd 46
unde,ende,inde,un(en) 554
ungehorsam 554
unrecht 555
untruwe 532
vadder 86,559
valsch,vals 52,93,103, 110,565
valschen 565
vangen 569
varwe,verwe 122,571
vastelâvent 75,101,571/572,
vat 558
vēder,vēdere,vedder(e), °vadder 572
velthere 575
veren-,vêrndêl,vêrendêl 69,88,116,573
vêrinc,vêrdinc (-g-) (verdunc),°vêrndinc, vêrinc,vêrlinc) 53, 89,112,118,573
versch,vers,varsch 59, 103,593
versch(e) 58,105,594
verwen 121,594
veste (°vêste), °vest(e) 575
vîfte,vefte 65
vige 92,93,576
vile 93,577
vilen 110,577
vilt 63,581
viêle (fyggole), vîole 582
visêren (viseeren, viseyren, fisseren) 74,469
vlasche 93,105,274
vlecht,vlechte 93,584
vleck(e) 93,585
vlome 93,94,392
vôder (voeder,vouder) 86,586
voderen (voren) 587
vordênen 497
vordênst 500
vore 587
vorke 50,588
vorkoper 71,598
vormunde,-munt,-mundere 88,598
vorschônen 589
vorsprake 599
vörsprāker 599
vorste 601
vorwiten 599

vracht 93,590
vrî(vrîj,vri) 53,93,120, 405/406
vridach 431,612
vrihere 107,590
vrokost 93,590
vrouwe,vruwe 73,93,409
Vullen 51,599
vurste 67,601
Vuul-bank 587
wachte 120,561
wachten 562
wachthûs 107,561
wadel 572
wage 53,92,120,556
wall 562
wambôs (-bois),-bes,-bus, wammis 87,115,566
wanderen 88,566
wapen 557
wâtsak 101,559
weddel 572
wedem(e),weme 574
wegen (weigen) 89,556
welle,wille 62,63,591
wellen 581
Wellen-boom vt. Windelboom
welve 62,96,691
welven 62,63,96,592
wenken 582
werk,wark 58,59,593
werkstede 101,593
werde,wert 596
wert 69,596
werven,warven,werwen 595
wîk 577
Windel-(Winnel-)boom, Widdel-boom,Wickel-,Wille-,Will-, Willn-,Wellen-,Wöll-boom 63,574
wirôk,-rik,-rek 578
wis, wisse 52,584
wis(e) 103,120,579
wocke 83,586
worp 589
worpel 66,75,82,597
worst 65,589
wunde 88,591
Zidonier 473
Zipolle 46,52,82,96,472

Ülemsaksa

Abt 132
Achat 134
Ade 132
Advent 132

Alabaster 134
Alant 131
Alarm 293
Alexandriner 135
Almosen 135
Aloe 131
Altar 136
Amt 138
Amethyst 139
Angel 12
Anker 140,392
Antonius-Thaler 544
Apostel 142
apostolisch 142
April 143
Araber 143
archi- 144
Armband 144
Arrest 143,144
Artikel 146
Arzt 145
Athener 146
aufessen (aßen auf, aufgegessen, essen auf) 692,693
aufmachen (macht auf) 692
aufmachen sich (hat sich aufgemacht) 692
aufnehmen 693
ausziehen (zogen aus) 693
Bäcker 364
Ball 347
Ballast 348
Balsam 349
Barke 357
Becher 380
Becken 364
Beryll 367,406
Besemer 419
Bibel 372
Bischof 379
bleichen 392
Brille 406
Büchse 108,423,424
Büffel 421
Burgemeister, Bürgermeister, Bürgemeister 397
Bütte 424
Cherub 210
Chor 230
Chronik 246
Chrysopras 251
dauern 543
Degen 546
Diamant 493

dicht 506
Diener 494
Dienst 500
Docht 66,484
Doktor, Dokter 511
Dom 515
doppelt 538
Drache 148
Dutzend 522
Eimer 603
einschlafen (schlief ein) 692
Elefant 152
Element 152
Engel 144,175
Epikurer 153
Epistel 153
erz- 154
Esel 148
Essig 604
evangelisch 155
Evangelist 156
Evangelium 155
Exempel 151
falsch 565
Farbe 571
-farren 695
Fechtmeister 573
Feemer 12
Feige 576
Feldherr 575
ferner 692
Flechte 584
Fleck 585
Flor 286
Fracht 590
Frau 409
Forke,Furke 588
Fuhre 588
Fuhrmann 588
Gang 196
gellen 180
gelten 213
Gericht 437
Glint 224
gönnen 266
Gouverneur 252
Granatapfel 237
Greif 241
Groschen 247
Gummi 253
Gurke 257
Hammer 160
Handboge 12
Heiland 163

Hering 162
Herr 170
Hethiter 165
Historie 166
Hofmeister 168
Hund 168
Ingwer 176
Israel 173
ja 177
Jaspis 180
Juda 183,184
Jude 183
just 181
Kachel 191
Kaiser 211
Kälmus 191,192
Kamel 187
Kamille 194
Kamm 194
Kammer 193,378
Kampfer 196
kananäisch 196
Kaneel 196
Kanne 197
Kaninchen 197
Kante 198
Kanzel 200
Kanzler 200
Kapaun 189
Kapelle 188
Kapitän 202
Kapitel 200
Kaplan 201
Kappe 201
Kappzaum 202
Karausche 206
Kardinal 203
Karneol 204
Karte 188
Katechismus 207
Katholik 208
katholisch 208
Kegel 209
Keller 212
Kescher,Käscher,Ketscher,
Kesser 214
Ketzer 214
Kette 208
Kirche 64
klar 221
Klippe 284
Kloster 224
knapp 324

Koch 226
Koller 226
Kompanie 254
Kopf 231,257
Koppel 231
Koralle 241
Korb 234
Koriander 223
kosten 263
Kranz 238
Kreide 241
Krellen 241
Kreter 240
Kringel 242
Kristall 243
Krone 245
krönen 251
Kröte (Krôte) 694
Küche 264
Kuckuck 252
Kümmel 265
Kunst 255
Kürbis 260
Küschner 262
Küster 263
Laden 16,133
Lager 147
Lampe 271
Lärm 293
Lattich 270
Latwerge 271
Laute 290
Lavendel 275
Legion 276
Lein 694
Libertiner 280
Liebstöckel 278
Lilie 119,283
Linnen 694
Linnewand 694
Lor (sônas Lorbeer) 287
Los 288
Lot 285
Löwe 291,292
mahlen 296
Mai 304
Makkabäer 297
Mammon 298
Mandel 298
Manna 299
Mantel 300
Marke 314
Marmor 301,302
Marschall,Marschalk 301

Marter 317
Märtyrer 317
Matte 302
mauen 303
Mauer 322
mauern 322
Meier 305
Meiler 308
Meister 306,436,442,573
merken 316
Messe 307
Messias 307
Metwurst 694
Mine 308
Minze 249,320
Mispel 309
Moabiter 309
Mönch 312
Morselle 311
Mörser,Mörsel 319
Möwe 69
Mulde 310
Müller 317
Muskat 314
Muster 313
mustern 313
Mütze 321
Myrrhe 309
Narde 324
Natur 326
natürlich 326
Neunaug (neun Aug) 693
Nonne 329
Oblate 333
Ohm 131,132
Öl 602
Onyx 338
Opfer 335
opfern 337
Orden 339
Orgel 90,339,340
Paar 341
Palast 346
Palm 348
Pantoffel 541
Panzer 354,355
Papagei 355
Papier 355
Papst 344
Paradis 356
Parder,Pard(e),Pardel 357
Parther 358
Paß 358
passen 359

Passion 359
paßlich 368
Paternoster 343
Patriarch 361
Pech 370
Pein 375
peinigen 376
Perle 418
Person 367
Petersilie 368
Petschaft, Pitschaft 388,389
Petschier, Pitschier 388
Pfand 354
pfänden 354
Pfanne 351
Pfau 344, 361
Pfeffer 367, 388
Pfeife 377
Pfeiler 374
Pflaster 389
pflastern 390
Pflaume 393
Pfund 415
Pharao 558
Pharisäer 570
pharisäisch 570
Philister 580
Pike 373
Pille 383
Plakat 391
Planke 391
Platte 390
Pogge(die breiten Poggen) 694
Posaune 360
Post, Posten 398
Postille 398
Prahm(e) 400
predigen 403
Priester 404
Priestertum 405
Printe, prenten 405
Probe 408
proben, probieren 413
prophetisch 408
prophezeien 407
Propst 401
Psalm 461
Pumpe 414
pumpen 415
Purpur 417
Quarter 205
Quartier 233
Quentchen 259
quitt 259
Quittung 259
Rabbi 428

Rat 426
Raute 449
Regiment 432
Reiher 432
Reim 440
Reinfarren 695
Reis 440
Rente 435,436
Rentmeister 436
Rettich 433
Rose 441
Rotte 442
Rubin 446
rund 446
Rundell 446
Saal 456
Sabbat 457
Sadduzäer 458
Safran 459
Sakrament 460
Salat 460
Salbe 462
Salbei 462
Salpeter 461
Sam(m)et 464
Sante 465
Saphir 458
Sardonyx 466
Satan 457
Schach, Schacht 189
Schanze 199
Schaube 258
Schemel 209
Schimpf 476
Schlamm 98,271
schmoren 318
Schraube 249
schreiben 242
Schule 228
Schulmeister 229
Schwamm 99,565
Schwefel 99,597
Seide 474
Semmel 472
Senf 476
Seraph 469
Sidonier 473
Sirup 474
Skorpion 477
Smaragd 477,478
Soldat 478
Spange 350
Speck 364
Spiegel 362

Spital 370
Spund 416
Stakete 479
stärken 545
Stift 95
Storch 518
Strafe 522
Strafen 523
Strauß 479
Struse 480
Summe 481
Tabak, Tobak 514
Tafel 485
Tanz 488
tanzen 489
Tapete 490
Tasche 491
Teller 485
Tempel 504
Testament 505
Theriak 526
Thron 527
Thymian 550
Tisch 509
Topas 517
Tor 516
Trabant 523
Trichter 524
Troß 528
Türkis 552
Turm 521
Turteltaube 544
Tyrann 550
Umbher 12
umbringen (bringt um) 693
un- 554
Unglaube 695
Ungriechen 695
Unkraut 695
untergehen (untergegangen) 692
Ursache 338
verdienen 497
verführen 692
Vers 594
Viole 582
Visier 469
Wall 562
Wams 566
Wedel 572
Wimgal 12
Ysop 172
Zelter 546
Zentner 537
Zepter 480
Zicke 475
Ziegel 501

Zirkel 476, 477
Zitwer 472
Zobel 455
Zoll 512
Zöllner 547
Zucker 480
Zwiebel 472

Rootsi

disk 509
dodra 538
fredag 612
frijherre 590
förste 614
gilde 216
guberneuren 252
herra,hoerra,härra 170,614,575
just 181
karsk 204
kirna 221,703
klippinger 284
krona,kruna,krwna 245
läcker, läckare 293
malia 297
munstring 313
nock, nocke 329
nocka , nåcka, nock 329
pass 358
patriark 361
pipar,pip(p)er 387/388
plakat 391
post 398
regimente, regemente, regimentit, regemente 432
rike, rīke 439, 613
rootmästare 442
rund 446
rune 448
ruste 447
rustvagn 447
schlachtning 269
snöre 332
tobak 514
wisz 584

Ladina

cuppa 251, 257
galilaea 158
graeca 239
hebraea 161, 162
in 554
latina 268
levisticum 278
ligusticum 278
nardus 324
pater noster 343

sacramentum 460

sanctus 611

topasio 517

Kreeka

amphora 603

a(n) 554

topazion 517

Läti

kambaris 193

rutks 432

spaññis,spañgis,
spaĩnis 350

Soome

henki 60

kenkä 60

Prantsuse

alarme 293

compagnie 254

Itaalia

all'arme 293

Tšehhi

pečet 388

Vanasaksi

*sinap 476,704

Vene

бичъ 380

лента 283

печать 389

стык 546

Kasutatud kirjandus ja lühendid

Aab 1694 = põhja-eesti-murdeline aabits-katekismus 1694.aastast. VEKVM lk.238-246.

Aab 1698 = lõuna-eesti-murdeline aabits-katekismus 1698.aastast. VEKVM lk.246-252.

Aav vt. J.Aavik , Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika.

J.Aavik, Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika, Tartu 1936.

ACUT B = Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B Humaniora.

AESA = Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat 1920-1924/25, Tartu 1921-1926.

Ag = Agenda Parva. In commodiorem vsum Sacerdotum Prouinciae Liuonicae conscrita, Brvnsbergae Anno M.DC.XXII (Agenda Parva Brunsbergae M.DC.XXII. Eestikeelseid tekste vastureformatsiooniaegsest katoliku preestrite käsiraamatust, Tartu MCMXXXVIII.

Ahl vt. A.Ahlqvist, Die Kulturwörter der Westfinnischen Sprachen.

A.Ahlqvist, Die Kulturwörter der Westfinnischen Sprachen. Ein Beitrag zu der älteren Kulturgeschichte der Finnen. Deutsche, umgearbeitete Ausgabe, Helsingfors 1875.

Ahr vt. E.Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Zweite Auflage.

E.Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Erster Theil : Formenlehre, Reval 1843.

E.Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes. Erster Theil : Formenlehre. Zweite umgearbeitete Auflage, Reval 1853.

V.Alttoa, Uusi laule ja luuletajaid XVII sajandist. - Keel ja Kirjandus 1967.

V.Alttoa, Uut vanima eestikeelse luule kohta. - Keel ja Kirjandus 1965.

Ar Boecl vt. P.Ariste, J.W.Boecleri eestikeelsed laulud 1678. aastast.

Ar EK 1929 vt. P.Ariste, Mõningaid eesti-rootsist laenatud murdesõnu.

Ar EK 1933 vt. P.Ariste, Alamsaksa keel ja eesti keele uurimine.

Ar EK 1940 vt. P.Ariste, Saksa laensõnadest 16. sajandi eesti kirjakeeles.

Ar ERL — vt. P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles.

Ar ErtsL — vt. P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnadest.

Ar Et — vt. P.Ariste, Etümoloogiaid.

Ar EtM I — vt. P.Ariste, Etümoloogilisi märkmeid I.

Ar GMM — vt. P.Ariste, Georg Mülleri mitmekeelsusest.

Ar GMSL — vt. P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.

Ar HMH — vt. P.Ariste, Hiiu murrete häälikud.

Ar MAL — vt. P.Ariste, Mõningaid alamsaksa laensõnu.

Ar MPK — vt. P.Ariste, Murdenäiteid Pühalepa kihelkonnast.

Ar MS — vt. P.Ariste, Mõningaid sõnaseletusi.

Ar RM — vt. P.Ariste, Rootsi mõjust vanimas eesti kirjakeeles.

Ar SLHS — vt. P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.

Ar SLK — = P.Ariste, Slaavlaste ja läänemerelaste vanimaist keelelisist kokkupuuteist.- Looming 1952.

Ar SvL — vt. P.Ariste, Svenska lånord från svensktiden i estniska språket.

Ar VL — = P.Ariste, Vene laensõnadest vanemas eesti kirjakeeles.- Keel ja Kirjandus 1958.

Ar Õu — vt. P.Ariste, Õueraha.

Ar ÜAP — vt. P.Ariste, Üks alasaksa prepositsioon eesti keeles.

P.Ariste , Alamsaksa keel ja eesti keele uurimine.- Eesti Keel 1933.

P.Ariste , J.W.Boecleri eestikeelsed laulud 1678.aastast.- Keel ja Kirjandus 1958.

P.Ariste, Eesti keelt rootsiaegsete kohtute protokollidest.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.6, Tartu 1936.

P.Ariste, Eesti keelt rootsiaegsetes kohtutes.- Eesti Kirjandus 1938.

P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles.- Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXIX 3, Tartu 1933.

P.Ariste, Eesti-rootsi laensõnadest.- Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XLVI 3, Tartu 1940.

P.Ariste, Ein Beitrag zur Frage des Absterbens der niederdeutschen Sprache in Estland. Rakstu krājums veltījums akadēmiķim profesoram Dr.Jānim Endzelīnam viņa 85 dzīves un 65 darba gadu atcerei, Riga 1959.

P.Ariste, Etümoloogiaid.- Eesti Keel 1938.

P.Ariste, Etümoloogilisi märkmeid I.- Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XLIX 1, Tartu 1942.

P.Ariste, Georg Mülleri mitmekeelsusest.-Keel ja Kirjandus 1966.

P.Ariste, Georg Mülleri saksa laensõnad.- Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XLVI 1, Tartu 1940.

P.Ariste, Hiiu murrete häälikud.-Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XLVII 1, Tartu 1940.

P.Ariste, Murdenäiteid Pühalepa kihelkonnast.- Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis B XLVII 2, Tartu 1940.

P.Ariste, Mõnedest alamsaksa ja rootsi laenudest.- Eesti Keel 1930.

P.Ariste, Mõningaid alamsaksa laensõnu.- Eesti Keel 1937.

P.Ariste, Mõningaid eesti-rootsist laenatud murdesõnu.- Eesti Keel 1929.

P.Ariste, Mõningaid sõnaseletusi.-Eesti Kirjandus 1929.

P.Ariste Rootsi mõjust vanimas eesti kirjakeeles.- Eesti Keel 1931.

P.Ariste, Saksa laensõnad Heinrich Stahli eesti keeles.- Emakeele Seltsi Aastaraamat IX, Tallinn 1963.

P.Ariste, Saksa laensõnadest 16.sajandi eesti kirjakeeles.-Eesti Keel 1940.

P.Ariste, Svenska lånord från svensk-tiden i estniska språket.- Svio-Estonica. Årsbok utgiven av Svensk-estniska samfundet vid Tartu Universitet.Akadeemilise Rootsi-Eesti Seltsi Aastaraamat 1936,Tartu 1936.

P.Ariste, Töök.- Eesti Keel 1940.

P.Ariste, Õueraha.- Keel ja Kirjandus 1958.

P.Ariste, Ühest eesti keele astmevahelduse küsimusest.- Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised 4, Tallinn 1954.

P.Ariste, Üks alasaksa prepositsioon eesti keeles.- Eesti Kirjandus 1928.

Arum = P.Arumaa, Läti laensõnu lõuna-eesti murdeis II.- Eesti Keel 1937.

Arz = Programm des Gymnasium Ernestinum zu Gotha als Einladung zur Theilnahme an den am 25. und 26. März zu veranstaltenden Prüfungen sämmtlicher Classen. Inhalt. 1) Das mittelniederdeutsche Gothaer Arzeneibuch und seine Pflanzennamen.Von Prof.Dr.Regel ..., Gotha 1872.

Awerb = eestikeelne tunnistus Sigismundus Awerbachile aastast 1589.VEKVM lk.4/5.

Beitr = Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache. H.I-XX, Herausgegeben von Joh.Heinr. Rosenplänter, Pernau 1813-1832.

Bibl 1599 = Biblia. Dat ys: De gantze Hillige Schrifft/ Sassisch/ D.Mart.Luth, Wittenberch 1599.

H. Biezais ja A.Saareste, Tuntematon virokielinen 1500-luvun teksti.- Virittäjä 1954.

Boecl = J.W.Boecleri saksa-ja eestikeelsete laulude kogumik 1678.aastast pealkirjaga "Teutsch-Ehstnische/Andachts-Flamme ..." Tallinnas 1678. (P.Ariste, J.W.Boecleri eestikeelsed laulud 1678. aastast.- Keel ja Kirjandus 1958).

Boier = Laurentius Boieruse poolt koostatud eestikeelse katoliku messi tekst aastast 1587. (Haralds Biezais ja Andrus Saareste, Tuntematon virokielinen 1500-luvun teksti.-Virittäjä 1954).

Brand I = lõuna-eesti-murdeline kirikulaul 1673. aastast (1702.aastal ilmunud teosest J.A.v.Brand, "REYSEN/durch die Marck Brandenburg/Preussen/Churland/Liefland/ Pleβcovien/Groß-Naugardien/Tweerien und Moscovien...",lk.164-167).VEKVM lk. 161/162.

Brand II = eestikeelne kirikulaul 1673.aastast (1702.aastal ilmunud teosest J.A.v. Brand, "REYSEN /durch die Marck Brandenburg/Preussen/ Churland/ Liefland/ Pleβcovien/ Groβ-Naugardien/ Tweerien und Moscovien...", lk.167/168).VEKVM lk.162/163.

Brocm 1637 = Reinerus Brocmanni eestikeelne luuletus "Carmen Alexandrinum Esthonicum ad leges Opitij poëticas compositum" 1637.aastast Hans von Hövelni pulmadeks. VEKVM lk.53/54.

Brocm 1638 = Reinerus Brocmanni eestikeelne luuletus "Oda Esthonica Jambico-Trochaica" 1638. aastast Heinrich Gösekeni pulmadeks. VEKVM lk.54-56.

Brocm 1639 = Reinerus Brocmanni eestikeelne luuletus "Oda Esthonica trochaica" 1639.aastast Gunnar Germundi pulmadeks. VEKVM lk. 56-58.

Brocm 1643 = Reiner Brocmanni eestikeelne luuletus 1643.aastast David Cunitzi pulmadeks.- Keel ja Kirjandus 1965 lk.483.

Creid = katkend J.H.Creidiuse poolt ümberkirjutatud eestikeelsest Uue Testamendi käsikirjast 1694.aastast (nn.Codex livo-esthonicus). VEKVM lk.232-238.

Duden = Der große Duden. Wörterbuch und Leitfaden der deutschen Rechtschreibung mit einem Anhang : Vorschriften für den Schriftsatz, Korrekturvorschriften, Hinweise für das Maschinenschreiben und Beispiele zur Deklination von Substantiven, Adjektiven und Pronomen. 16. Auflage. Herausgegeben von Prof. Horst Klien, Leipzig 1967.

EAj vt. Eesti NSV ajalugu I köide.

Eesti NSV ajalugu I köide. Kõige vanemast ajast XIX sajandi 50-ndate aastateni . Toimetamud A.Vassar, Tallinn 1955.

Eisen = M.J.Eisen, Poostel ja vilpus. - Eesti Keel 1924.

EK = Eesti Keel. Akadeemilise Emakeele Seltsi väljaanne, Tartu 1922-1940.

EKirj = Eesti Kirjandus. Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanne, Tartu 1906 - 1940.

Elab = kümme eestikeelset jutlust köitest "Elaborat(a) et Vocation : de anno 1641-1656".

Jutlused on trükis avaldatud - vrd. Zehn estnische Predigten aus der Mitte des siebenzehnten Jahrhunderts.Mit einer Einleitung von Pastor Wilhelm Reiman. - Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft, Zwanzigster Band, Erstes Heft, Jurjew (Dorpat) 1899.

Siia kuuluvad järgmised jutlused :

Elab Bend = Johannes Engelhardus Benderuse poolt peetud jutlus 1645. aastast.

Elab Bl = Christopher Blumi poolt peetud jutlus 1651. aastast.

Elab Fr = arvatavasti Andreas Freigiuse poolt peetud jutlus 1649. aastast.

Elab Ham = Ericus Larsson Hamerimuse poolt peetud jutlus arvatavasti 1651. aastast.

Elab IV = jutlus, mille autor ja esitamise aeg teadmata.

Elab VIII = 1654. aastast pärinev jutlus, mille autor tundmata.

Elab IX = 1649. aastast pärinev jutlus, mille autor tundmata.

Elab X = 17. sajandi keskelt pärinev jutlus, mille autor ja esitamise aeg teadmata.

Elab Koht = Jacobus Kohteni poolt peetud jutlus 1647. aastast.

Elab Lip = Balthasar Lipharduse poolt peetud jutlus 1644. aastast.

ESA = Emakeele Seltsi Aastaraamat, Tallinn 1955 - .

A.O.Freudenthal ja H.A.Vendell, Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna.-Skriften utgifna af Svenska Literatursällskapet i Finland VII, Helsingfors 1886.

FUF = Finnisch-ugrische Forschungen, Helsingfors 1900 - .

Gard = A.J. de la Gardie "Korraldus nahkade ja hülgerasva müügi ja ostu kohta" (eestikeelne plakat) 1696. aastast. VEKVM lk. 362-364.

Georg Mülleri jutlused (järg). - Postimees 1896 nr. 184.

Georg Mülleri jutlused (järg). - Postimees 1896 nr. 185.

H.J.Gernetz, Niederdeutsch - gestern und heute. Beiträge zur Sprachsituation in den nördlichen Bezirken der Deutschen Demokratischen Republik in Geschichte und Gegenwart. - Wissenschaftliche Taschenbücher, Bd. 15, Berlin 1964.

Grimm DW = Jacob und Wilhelm Grimm, Deutsches Wörterbuch, Bd. I-XIV, Leipzig 1854-1939.

H.Grimme, Plattdeutsche Mundarten, Leipzig 1910.

W.Grünthal, Eesti kirjakeele arenemine. Eesti Kultuura I, Tartu 1911.

Gutsl 1652 = J.Gutslaffi eestikeelne luuletus 1652. aastast seoses J.E.Bellingkhauseni abikaasa ja tütre ümbermatmisega (V.Alttoa, Uusi laule ja luuletajaid XVII sajandist. - Keel ja Kirjandus 1967).

Gutsl kk = Vana Testamendi osaline lõuna-eesti-murdeline tõlge arvatavasti aastaist 1649-1656, mille autoriks on tõenäoliselt J.Gutslaff. VEKVM lk. 102-127.

Gutsl Obs = Johann Gutslaff, OBSERVATIONES GRAMMATICAE circa linguam ESTHONICAM, Dorpat 1648.

Göb = Daniel Göbeli eestikeelne luuletus 1641. aastast Georg v. Lieven-Stenhuseni pulmadeks. - Beiträge zur Kunde Estlands, Bd. XX, Tallinn 1935/1936.

Gös 1641 = Heinrich Gösekeni eestikeelne luuletus "Sacris Nuptiarum Solemnitatibus ..." 1641. aastast Peter J.Turdini pulmadeks. VEKVM lk. 60/61.

Gös Man vt. H.Göseken, Manuductio ad Linguam Oesthonicam.

Gös Man Spl = Animadversiones & Supplementum in Vocabularium Oesthonico-Germanicum, cum annotatis Erratis Gravioribus (asub H.Gösekeni teose "Manuductio ad Linguam Oesthonicam" lõpus).

H.Göseken, Manuductio ad Linguam Oesthonicam. Anführung zur Öhstnischen Sprache, Reval 1660.

Hak = L. Hakulinen, Suomen kielen rakenne ja kehitys. Toinen osa. Sanasto- ja lauseoppia, Helsinki 1946.

C.Harder, Ueber die Bildung und Bereicherung der ehstnischen Sprache. - Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.3, Pernau 1814.

Hellq = Elof Hellquist, Svensk etymologisk ordbok, Lund 1922.

K.A.Hermann, Eesti kirjanduse ajalugu esimesest algusest meie ajani, Jurjew-Tartu, 1898.

Hims = Gebhard Himseli eestikeelne luuletus "Lingva Esthonica" 1686. aastast prof. G.W.Wedeliusele (viimase rektoriks nimetamise puhul). VEKVM lk. 163.

Horn GE = JOHANN Hornung, Grammatica Esthonica, brevi, perspicuâ tamen methode ad dialectum Revaliensem, Riga [1693].

BHorn = kindralkuberner Bengt Horni käsk seoses hooraelu ja lapsetapmisega "Meije Armolissemba Kunningka/ninck se Rohtzi Kunningk=Ricko Rahdi=Issand/Gubernator ülle se Fürstimah Ehsten ..." 1665.aastast. VEKVM lk.151-153.

HuH 1654 =Hand=Hauß und KIrchen=Buch, Reval 1654-1656.

Teos koosneb osadest:

HuH 1654 Kat = Der kleine/Catechismus/D.Martini Luth. Den einfältigen zum besten in der Estnischen Sprache, Reval 1654.

HuH 1654 EE = Die gewöhnliche Evangelia uñ Epí - steln/Durchs gantze Jahr/ benebenst der Historien des bittern Leidens und Sterbens unsers Herrn JEsu Christi/ In Esthnischer Sprache heraußgegeben, Reval 1654.

HuH 1654 Lr = Neu Ehstnisches Gesangbuch/Worinnen die Kirchen Gesänge Sel.Hn.Lutheri und anderer Gottseligen Männer in die gewöhnliche Melodeyen und gleiche Reimen verfasset sind, Reval 1656.

HuH 1654 Pr = Etzliche Gebete Für die Ehstnische Gemeine in Lieffland/ Auß dem Alten und Neuen Rigischen Betbüchlein sampt etzlichen Reimgebeten Ehstnisch gesetzet / Von GEORGIO Saleman,Reval 1655.

HuH 1673 = Hand=Hauß =und KIrchenbuch, Reval 1673.

Teos koosneb osadest:

HuH 1673 Kat = Der kleine Catechismus /D.M.Luth. Den Einfältigen Esten zum besten in ihre Spraache übersetzet/ und in bekwehmen Format heraus gegeben, Reval 1673.

HuH 1673 EE = Di gewöhnliche Evangelia und Episteln/ Durchs gantze Jahr/ benebenst der Histori des bittern Leidens und Sterbens un[sere]s HERren JEsu Christ/ In Eestnischer Spraache heraus gegeben, Reval 1673.

HuH 1673 Hist = Die HISTORIA vom Leiden und Sterben unsers HERREN JESU Christi/ nach den vier Evangelisten. In Eestnischer Sprache heraus gegeben, Reval 1673.

HuH 1673 Lr = Neu Eestnisches Gesangbuch/Worinnen die Kirchen=Gesänge Sel.Hn.Lutheri und anderer Gottseligen Männer in die gewöhnliche Melodeyen und gleiche Reimen verfasset sind, Reval 1673.

HuH 1673 Pr = Christliches Gebet=Buch /Für die Eestnische Gemeine in Liefland/Aus geistreichen Gebetbüchern/sampt ezlichen Reim=Gebetlein in die Eestnische Sprache übersetzet/Von GEORGIO Salemann,Reval 1673.

HuH 1693 = Hand=Hauβ = Und KIrchen-Buch, Tallinn 1693.

Teos koosneb osadest:

HuH 1693 Kat = D.Mart. Lutherusse Wehhemb Katechismus Ehsti Rahwa hähx nende Kehle sehs kirjotut, Tallinn 1693.

HuH 1693 EE = Nehd pöhat Evangeliumit nink Epistlit keike Ahsta lebbi/ Mah Kehle sehs kirjotut, Tallinn 1693.

Siia kuulub veel

Se Sündinut Assi meije Issanda JEsusse Christusse Kannatamissest nink Surmast/ kui nehd nelli Evangelistit sedda ommat kirjotanut/Mah Kehle pähl, Tallinn 1693.

HuH 1693 Lr = Ehsti=Mah Laulo=Rahmat /Tallo=Rahwa Kohli=nink Kirko=Lapsede tarbix/ kud Jummala Auwux/ ninda welja=sähdtut, Tallinn 1693.

HuH 1693 Pr = Lühikenne Palwe=Ramat Ehsti Mah=Rahwa tarbix kirjotut, Tallinn 1693.

Hup ES vt. A.W.Hupel, Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte. Zweyte Auflage.

Hup Id vt. A.W.Hupel, Idiotikon der deutschen Sprache in Lief=und Ehstland.

Hup TN II = A.W.Hupel, Topographische Nachrichten von Lief= und Ehstland. Zweyter Band, Riga 1777.

A.W.Hupel, Ehstnische Sprachlehre für beide Haupt dialekte den revalschen und den dörptschen; nebst einem vollständigen Wörterbuch, Riga und Leipzig 1780.

A.W.Hupel, Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche. Zweyte durchgängig verbesserte und vermehrte Auflage, Mitau 1818.

A.W.Hupel, Idiotikon der deutschen Sprache in Lief= und Ehstland, Riga 1795.

A.W.Hupel, Topographische Nachrichten von Lief= und Ehstland, Bd. I-II, Riga 1774-1777.

O.Ibius ja A.Univere, Tartu voorimeeste tsunfti põhimäärus 1684. aastast. - Kool ja Kirjandus 1960.

Iher = piiskop Joach. Iheringi ametisse kinnitamise kirja eestikeelne tõlge 1638. aastast. VEKVM lk. 66-68.

Itk Vir 1946 vt. E.Itkonen, Lappalaisten esihistoriaa valvaisevia sanoja.

E.Itkonen, Lappalaisten esihistoriaa valvaisevia sanoja. - Virittäjä 1946.

H.v.Jannau, Ueber die Grund- und Ursprache der Ehsten und die Mittel zu einer allgemeinen ehstnischen Schriftsprache zu gelangen.-Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.19, Pernau 1828.

Joachim Rossihnius, Südestnische Uebersetzung des Lutherischen Katechismus, der Sonntags-Evangelien und -Episteln und der Leidensgeschichte Jesu nebst einem Anhang in das Südestnische übersetzter Kirchenlieder und Stücke der Agende mit einer Einleitung von Wilhelm Reiman.- Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft, Bd. XIX, Jurjew (Dorpat) 1898.

Joc = O.G.Saleniuse eestikeelne luuletus "Jocus Esthonicus" 1643.aastast J.G. Gezeliuse pulmadeks.VEKVM lk.360.

Joh NM = P.Johansen, Nordische Mission und die Schwedensiedlung in Estland.- Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar, Del 74, Stockholm 1951.

Jur I = Juramentu der vndudeschen, eestikeelne ametivanne I ajast peale 1535.aastat. VEKVM lk.2.

Jur II = Juramentum der Vndudeschen, eestikeelne ametivanne II 1570.aastast. VEKVM lk.3/4.

Jôg EM vt. J.Jôgever, Eesti muinasajast.

Jôg KÜ = J.Jôgever, Kirjandusline ülevaade.- Eesti Kirjandus 1913.

Jôg MEKA vt. J.Jôgever, Materjalid Eesti kirjakeele ajaloo jaoks.

J.Jôgever, Eesti muinasajast (vôrdleva keeleteaduse valgusel). -Eesti Kirjandus 1910.

J.Jôgever, Materjalid Eesti kirjakeele ajaloo jaoks.- Eesti Kirjandus 1914.

Kaalum = tôenäoliselt 17.sajandi II kolmandikust pärinev eestikeelne "Kaalumehe vanne". VEKVM lk.52.

Kahurv = ajavahemikust 1699-1710 pärinev eestikeelne kahurväelase vôi sôduri vandevormel Karl XII ajast. VEKVM lk. 269/270.

Karl = "Meye Armolikko ning önsa Kunninga (Carl XI) Mattuse-Laulud" 1697.aastast (laulud I-IV). VEKVM lk.254-265.

Karst GFL = T.E.Karsten, Germanisch-finnische Lehnwortstudien.Ein Beitrag zu der älte - sten Sprach-und Kulturgeschichte der Germanen.- Acta Societatis Scientiarum Fennicae, Tom XLV nr.2,Helsingfors 1915.

Karst 1921 = T.E.Karsten,Fragen aus dem Gebiete der germanisch-finnischen Berührungen.- Översikt av Finska Vetenskaps-Societetens Förhandlingar, Bd.LXIV 1921-1922, Afd. B nr.3, Helsingfors 1922.

T.E.Karsten, Altdeutsche Kulturströmungen im Spiegel des finnischen Lehnworts. - Indogermanische Forschungen, Bd. 26, Strassburg 1909.

Kask LÜ vt. A. Kask, Lühike ülevaade eesti keelest ja selle arenemisest.

A. Kask, Lühike ülevaade eesti keelest ja selle arenemisest, Tallinn 1949,

A. Kask ja A. Saareste, Lisasõnastik sõnavara küsitlemiseks eesti murretest, Tartu 1930.

T. Kaukoranta, Fi. leivo 'alauda' germanischen ursprungs.- Finnisch-ugrische Forschungen XIII, Helsingfors 1913.

Kett AKV = L. Kettunen, (arvustus) Arvi Korhonen, Vakkalaitos, Yhteiskuntahistoriallinen tutkimus, Helsinki 1923. - Eesti Kirjandus 1923.

Kett AESA IV = Prof. Kettuneni sõnavõtt (prot. nr. 27). - Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat 1923, Tartu 1924.

Kett EKÄh vt. L. Kettunen, Eestin kielen äännehistoria.

Kett EV vt. L. Kettunen, Esimene väitekiri eesti keele alalt Tartu ülikoolis.

Kett HKO vt. L. Kettunen, Historiallis-kielitieteelliselle Osastolle.

Kett LW vt. L.Kettunen, Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung.

Kett Vir 1927 = L.Kettunen, Säännönmukaisuuden puutteesta kielenelämässä. - Virittäjä 1927.

Kett Vir 1962 = L.Kettunen, Mykkä. - Virittäjä 1962.

L.Kettunen, Eestin kielen äännehistoria. Toinen, uusittu painos, Helsinki 1929.

L.Kettunen, Esimene väitekiri eesti keele alalt Tartu ülikoolis. - Eesti Keel 1924.

L.Kettunen, (arvustus) Historiallis-kielitieteelliselle Osastolle. R.E.Nirvi "Sanankieltoja ja niihin liittyviä kielenilmiöitä itämeren-suomalaisissa kielissä. Riista- ja kotieläintalous". - Virittäjä 1944.

L.Kettunen, Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung. Lexica Societatis Fenno-Ugricae V, Helsinki 1938.

Keussl = F.v.Keussler, Ein Staatskalender aus dem Ende des 17. Jahrhunderts mit Nachrichten über die Ostseeprovinzen. - Sitzungsberichte der

Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1912, Riga 1914

Kip = V.Kiparsky, Fremdes im Baltendeutsch. - Mémoires de la Société Néophilologique de Helsingfors XI, Helsinki 1936.

KK = Keel ja Kirjandus. Eesti NSV Teaduste Akadeemia ja Eesti NSV Kirjanike Liidu ajakiri, Tallinn 1958 -

KKF = Kurtze Catechismus=Fragen, Reval 1697.

R.Kleis, J.Silvet, E.Väärt, Võõrsõnade leksikon, Tallinn 1961.

Kluge EW = Friedrich Kluge, Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. 11.-16. Auflage bearbeitet von Alfred Götze. 17. Auflage unter Mithilfe von Alfred Schirmer bearbeitet von Walther Mitzka, Berlin 1957.

KnKR = Ma Kele Koddo ning Kirgo Ramat, Riga 1694-1695.

Teos koosneb osadest:

KnKR EE = Keik Ewangeliumme ja Epistli Loud, Riga 1694.

Siia kuuluvad veel :

Meie Issanda JEsusse Kristusse Kannatamine ning Surm/nelja Ewangeli möda ülleskirjotud.
Meie Issanda JEsusse Kristusse Ülestousmissest/ ja Taewa=Minnemissest/ning mis enne ja pärrast temma Taewa=Minnemist on sündinud.
Jummala Pühha Waimo näggewast Tullemissest Apostlide päle.
Jerusalemma Linna hirmsast Ärrahäwwitamissest kumb neljakümnel Aastal pärrast Kristusse Taewa minnemist on sündinud.

KnKR Lr = Ma Kele Laulo Ramat/ Kummas Önsa Lutri/ ja mu pühha Meeste Sure=Pühha= ja muid Ihho ning Hinge Häddas tarwiks tullejad Laulo leietakse, Riga 1694.

KnKR Pr = Lühhikenne Ma Kele Palwe Ramat/ Kummas Hommiko ja Öhta/ ja muid Ihho ja Hinge Häddas tarwis tullewad Palwed leietakse/ kristlikko Öppetusse wie Pätükki/ ning Aastas tullewa Pühha Päiwi möda/ kokko säetud/ Jummala Auuks/ ja temma Koggodusse hääks, Riga 1694.

KnKR Kat = Önsa Lutri Katekismus/ Ehk Laste Öppetus, Riga 1694.

Kob EKES vt. E.Kobolt, Eesti käsitööliskeele etümoloogilisest struktuurist.

Kob PSL — vt. E.Kobolt, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles.

Kob SLEK — vt. E.Kobolt, Saksa laensõnu eesti käsitööliskeeles.

Kob SLEP — vt. E.Kobolt, Saksa laensõnu eesti puusepakeeles.

E.Kobolt, Alasaksa-aegsete eestikeelsete tekstide ortograafiast.- Eesti Keel 1929.

E.Kobolt, Eesti käsitööliskeele etümoloogilisest struktuurist. Sae ja höövli nimetused.- Eesti Keel 1935.

E.Kobolt, Produktiivne saksa laensõna eesti keeles. Eesti roovi ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia.- Eesti Keel 1932.

E.Kobolt, Saksa laensõnu eesti käsitööliskeeles. Eesti viplati etümoloogia.- Eesti Keel 1931.

E.Kobolt, Saksa laensõnu eesti puusepakeeles. Ettekanne Akad.Emakeele Seltsi koosolekul 20.nov.1932.- Eesti Keel 1933 (Akad.Emakeele Seltsi koosolekuteateid).

Kohtuv I = umbes aastast 1600 pärinev eestikeelne kohtuvande tekst.VEKVM lk.29/30.

Kohtuv II = arvatavasti 17.sajandi keskelt pärinev eestikeelne kohtuvande tekst. VEKVM lk.136/137.

O.Kook ja G.Vilbaste, Eesti NSV ravimtaimed, Tallinn 1962.

Krist = 1646.aastast pärinev Rootsi kuninganna Kristiina kiri "Kunninga Kesso Ramatust see Tarto Linnast".- Eesti Kirjandus 1920.

Kul = Kullamaa vakuraamat (A.Saareste, 400.a. vanune keeleline leid Eestis.- Eesti Keel 1923).

Kurre M = 1692. aastast pärinev eestikeelne märkus raamatukaanel.- Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat 1892, Dorpat 1893.lk.52/53.

Kutse = eestikeelne kutse duellile 1679.aastast. VEKVM lk.361/362.

T.Kôiv, Sufiksi -er levikuteedest.- Keel ja Kirjandus 1964.

Käsir = Kässi=Ramat/ Kumma sisse on kokkopantut/ Kuida Jummalatenistust/CHristlikko Kombede nink Kirko=Wiside ka meie Ma Koggoduste sees peap peetama nink techtama. Sädut Tokolmi Linnas ue Kirko=Sädust möda selle 1693.Aastal, Tallinn 1699.

Körb vt. K.Körber, Kleine Ehstnische Hand-Grammatik.

K.Körber, Kleine Ehstnische Hand-Grammatik [nach Hupel, Ahrens, Rosenplänter x] herausgegeben, Dorpat 1867.

Köst = Rõuge köstri Jüri eestikeelne kiri 1698. aastast. - Eesti Kirjandus 1922.

L - Bor = Agathe Lasch und Conrad Borchling, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch, Hamburg 1928-1934.
Agathe Lasch und Conrad Borchling, Mittelniederdeutsches Handwörterbuch. Fortgeführt von Gerhard Cordes. Erster Band A-F/V, Neumünster 1956.

A.Lasch, Mittelniederdeutsche Grammatik, Halle 1914.

Laug EKirj 1936 = A.Laugaste, Nõia ja nõiduse nimetusi eesti murdeis. - Eesti Kirjandus 1936.

E.Laugaste, Tookemees ja tükimees. - Eesti Keel 1936.

Laur = Gustav Johannes Laurentiuse eestikeelne leinalaul 1686. aastast "Den Schmertzlichen Hintritt Der Weiland Edlen, GroßEhr und Tugendbelobten Frauen, Fr. Hedwig Sidoniae Wagnerin ..." A.Heiderichi abikaasa surma puhul. VEKVM lk. 164-168.

Leetb vt. K.Leetberg, Eesti keelesse võetud võõra keele sõnade üle.

K.Leetberg, Eesti keelesse võetud võõra keele sõnade üle. - Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat II, Tartu 1910.

Lel = J.Lelow' ja tundmatu kirjutaja poolt aastail 1524-1528 Kullamaa vakuraamatusse ülestähendatud eestikeelsed palved "Credo" (algus) ja "Pater noster". VEKVM lk. 1/2.

H.Liin, Alamsaksa laensõnad eesti vanimas kirjakeeles. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, v. 162, Tartu 1964.

H.Liin, Alamsaksa laensõnadest 16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles. - Emakeele Seltsi Aastaraamat XIII, Tallinn 1968.

Loor MLL vt. O.Loorits, Mõningad läti laensõnad eestis.

Loor SN = O.Loorits, Sotarosvojen nimityksiä Viron kansantietoudessa. - Virittäjä 1930.

O.Loorits, Mõningad läti laensõnad eestis. - Eesti Keel 1929.

LPR = Lõhikenne Palwe-Ramat Ehsti Ma-Rahwa tarbix kirjotut, Tallinn 1689.

LTÕ = katkend Liivimaa Talurahva Õigusest 16. sajandi keskelt. VEKVM lk. 3.

LUB[1] = Friedrich Georg von Bunge, Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten, Bd. I-III, Reval 1853-1857.

LUB[2] = Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch. Zweite Abtheilung, Bd. I-III, Riga - Moskau 1900-1914.

Lô-e vanne = lôuna-eesti-murdeline vandetekst 1699. aastast. VEKVM lk. 271.

Lôo MKN I vt. J.Lôo, Meie koduloomade nimetused (Eesti Kirjandus 1911).

Lôo MKN II vt. J.Lôo, Meie koduloomade nimetused (Eesti Kirjandus 1913).

J.Lôo, Meie koduloomade nimetused. - Eesti Kirjandus 1911.

J.Lôo, Meie koduloomade nimetused. - Eesti Kirjandus 1913.

Mack = Lutz Mackensen, Baltische Texte der Frühzeit. - Abhandlungen der Herder-Gesellschaft und des Herder-Instituts zu Riga, Bd. V, Riga 1936.

Mann ET = I.Manninen, Etnograafia tegevuspiiridest ja sihtidest Eestis. - Eesti Kirjandus 1924.

I.Manninen, Etnograafiline sônastik eesti asjalise sônavara põhjal, Tartu 1925.

O.Masing, Niederdeutsche Elemente in der Umgangssprache der baltischen Deutschen. - Abhandlungen des Herder-Instituts zu Riga, Bd. II nr. 4, Riga 1926.

Mensing = Otto Mensing, Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch (Volksausgabe), Bd. I-V, Neumünster 1927-1935.

Mert K = 1691.aastast pärinev eestikeelne märkus raamatukaanel.- Sitzungsberichte der Gelehrten Ehstnischen Gesellschaft zu Dorpat 1892 , Dorpat 1893, lk.52.

Mett ÜAS vt. C.Mettig, Ueber den Ausdruck "Spann".

C.Mettig, Ueber den Ausdruck "Spann".- Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1900, Riga 1901.

C.Mettig, Untersuchungen des in der Sprache hervortretenden Einflusses der Niederdeutschen auf die Liven und Esten. - Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands aus dem Jahre 1899, Riga 1900.

Mey ÜGL vt.L.Meyer, Ueber gothische Lehnwörter im Estnischen.

Mey ÜLF vt.L.Meyer, Ueber Lehnworte im Finnischen.

L.Meyer, Ueber gothische Lehnwörter im Estnischen.-Sitzungsberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft zu Dorpat 1882, Dorpat 1883.

L.Meyer, Ueber Lehnworte im Finnischen.-Sitzungsberichte der gelehrten estnischen Gesellschaft zu Dorpat 1879,Dorpat 1880.

Mikk Ber — vt. J.J.Mikkola, Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen sprachen .I.

J.J. Mikkola, — Berührungen zwischen den westfinnischen und slavischen sprachen.I. Slavische lehnwörter in den westfinnischen sprachen.- Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia VIII, Helsingfors 1894.

Mitzka — = Walter Mitzka, Studien zum baltischen Deutsch. Deutsche Dialektographie. Berichte und Studien über G.Wenkers Sprachatlas des Deutschen Reichs herausgegeben von Ferdinand Wrede, H. XVII, Marburg 1923.

H.Moora, — Eesti rahva ja naaberrahvaste kujunemisest arheoloogia andmeil.Eesti rahva etnilisest ajaloost. Artiklite kogumik. Toimetanud H.Moora, Tallinn 1956.

Must — =M.Must, Vene-Eesti suhete kajastumine Lôuna-Eesti murrete sônavaras. Sônaloetelu. Kandidaadidissertatsioon, Tallinn 1954 (käsikiri).

Mäg Dem — vt. J.Mägiste, oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis.

Mäg EKirj 1940 = J.Mägiste, Lõuna-Eesti sõna PAL'KNA(S) 'kangarull' seletuseks.- Eesti Kirjandus 1940.

Mäg EtK vt. J.M[ä]g[iste], Etümologiseerimiskatseid.

Mäg EtM vt. J.M[ä]g[iste], Etümoloogilisi märkmeid.

Mäg NH vt. J.Mägiste, Näiteid ?kk>kk, mpp>pp häälikuarengust.

Mäg Nir vt. J.Mägiste, (arvustus) R.E.Nirvi, Synonyymitutkimuksia sukilaisnimistön alalta.

Mäg SVS vt. J.Mägiste, Suomalais-virolaisia sanavertailuja.

Mäg VET vt. J.Mägiste, Vanim eestikeelne trükkteos aastast 1535.

Mäg ÄRL vt. J.Mägiste, Äldre ryska lånord i estniskan särskilt i det gamba estniska skriftspråket.

Mäger EL vt. M.Mäger, Eesti linnunimetused.

M.Mäger, Eesti linnunimetused, Tallinn 1967.

M.Mäger, Linnunimetused ja rahvaetümoloogia. - Emakeele Seltsi Aastaraamat VIII, Tallinn 1962.

M.Mäger, Onomatopoeetilisest sõnavarast eesti keeles. - Keel ja Kirjandus 1959.

J. M[ä]g[iste], (arvustus) Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles. Paul Ariste, Tartu 1933, 150 lk., saksakeelse kokkuvõttega (lk. 132-142). (Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis [Dorpatensis] B XXIX 3). - Eesti Keel 1933.

J.Mägiste, Eräistä suomen ja viron sanoista. - Virittäjä 1953.

J. M[ä]g[iste], Etümologiseerimiskatseid. - Eesti Keel 1924.

J. M[ä]g[iste], Etümoloogilisi märkmeid. - Eesti Keel 1929.

J.Mägiste, Etümoloogilisi märkmeid setu murdeainestе puhul. - Eesti Keel 1935.

J.Mägiste, (arvustus) R.E.Nirvi, Synonyymitutkimuksia sukilaisnimistön alalta. - Virittäjä 1953.

J.Mägiste, Näiteid ŋkk > kk, mpp > pp häälikuarengust. - Eesti Keel 1934.

J.Mägiste, oi-, ei-deminutiivid läänemeresoome keelis. Läänemeresoome nominaaltuletus I. - Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XII 2, Tartu 1928.

J.Mägiste, Suomalais-virolaisia sanavertailuja. - Virittäjä 1952.

J.Mägiste, Suomalais-virolaisia sanavertailuja. - Virittäjä 1959.

J.Mägiste, Vanim eestikeelne trükkteos aastast 1535. - Eesti Kirjandus 1930.

J.Mägiste, Äldre ryska lånord i estniskan särskilt i det gamba estniska skriftspråket. - Lunds Univers. Årsskrift. N.F. avd. I, Bd. 55 nr. 1, Lund 1962.

Möllenb = Josua Möllenbecki eestikeelne luuletus "Dialogus Nuptialis" 1639. aastast Gunnar Gerrmundi pulmadeks. VEKVM lk. 58-60.

Mühl-Endz = K.Mühlenbachs, Lettisch-deutsches Wörterbuch. Redigiert,ergänzt und fortgesetzt von J.Endzelin, Bd.I-IV,Riga 1923-1929.

Müll vt. Neununddreißig Estnische Predigten von Georg Müller.

Neununddreißig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600-1606. Mit einem Vorwort von Wilhelm Reiman.- Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat, Bd. XV,Dorpat 1891.

Nir ELRMS vt. R.E.Nirvi, Eräistä likaa ja rikkaa merkitsevien sanojen käyttötavoista.

Nir Sk vt. R.E.Nirvi, Sanankielloista.

R.E.Nirvi, Eräistä likaa ja rikkaa merkitsevien sanojen käyttötavoista. - Virittäjä 1950.

R.E.Nirvi, Sanankielloista. - Virittäjä 1944.

NphMt = Neuphilologische Mitteilungen (Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki), Helsinki 1899 -

E.Oissar, Ühest XVI sajandi eesti keelemälestisest. - Keel ja Kirjandus 1964.

Oj AuN vt. H.Ojansuu, Altes und Neues zu den germanisch-finnischen Berührungen.

Oj EBL = H.Ojansuu, Eräs balttilainen (liettualainen) lainasana. - Virittäjä 1915.

Oj EEt vt. H.Ojansuu, Eesti etümologiad.

Oj EK 1923 vt. H.Ojansuu, Lisandus sõna reede etümoloogia juurde.

Oj EKH vt. H.Ojansuu, Eesti keele häälekuju seitsme saja aasta eest.

Oj LsBK vt. H.Ojansuu, Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin.

Oj SKTT vt. H.Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta.

Oj Vir 1922 vt. H.Ojansuu, Suomen sanat ikä, vuosi ja ajastaika.

Oj VPS = H.Ojansuu, Vieläkin panki sanasta. - Virittäjä 1915.

Oj ÜnL vt. H.Ojansuu, Über einige niederdeutsche lehnwörter des estnischen.

H.Ojansuu, Altes und Neues zu den germanisch-finnischen Berührungen. - Neuphilologische Mitteilungen. Neunzehnter Jahrgang 1918, Helsingfors 1918.

H.Ojansuu, Eesti etümologiad. - Eesti Keel 1922.

H.Ojansuu, Eesti keele häälekuju seitsme saja aasta eest - ehk missugust Eesti keelt kõneldi aastal 1200? - Eesti Kirjandus 1910.

H.Ojansuu, Kansanetymologioita. - Virittäjä 1904.

H.Ojansuu, Lisandus sõna reede etümoloogia juurde. - Eesti Keel 1923.

H.Ojansuu, Lisiä suomalais-balttilaisiin kosketuksiin. - Suomi IV 20,Helsinki 1927.

H.Ojansuu, Pieni oikaisu. - Virittäjä 1904.

H.Ojansuu, Suomen kielen tutkimuksen työmaalta. Sarja esitelmiä I, Jyväskylä 1916.

H.Ojansuu, Suomen sanat ikä,vuosi ja ajastaika. - Virittäjä 1922.

H.Ojansuu, Über einige niederdeutsche lehnwörter des estnischen. - Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja XXIII 13, Helsinki 1906.

Otsm vt. L.Otsmaa, Alamsaksa keelest Baltimail XIII-XVI sajandil.

L.Otsmaa, Alamsaksa keelest Baltimail XIII-XVI sajandil. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, v. 149, Tartu 1964.

L. Otsmaa, Eesti laenudest balti alamsaksa keeles. - Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised, v. 131, Tartu 1963.

Palm vt. P.Palmeos, Eesti koduloomade nimedest.

P.Palmeos, Eesti koduloomade nimedest. - Emakeele Seltsi Aastaraamat I, Tallinn 1955.

H.Paul, Deutsche Grammatik, Bd. I, Halle 1956.

Paul DW = H.Paul, Deutsches Wörterbuch. Sechste Auflage. Bearbeitet von Alfred Schirmer, Halle (Saale) 1959.

Pil = eestikeelne graveering Pilistvere kiriku messingkroonlühtril 1694. aastast. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1903, Jurjew (Dorpat) 1904, lk. IV.

Plak = Karl XII eestikeelne käsk "PLAKKAT ja Käsk, mis selle üllekohto ja risumisse pärrast laewade kallal on antud, mis hukka on läinud ehk ranna peale aetud" 1697. aastast (plakat). VEKVM lk. 265-269.

Pomer = Johann Pommeri (Pomeranus) ühelehéline eestikeelne tekst 1637. aastast. VEKVM lk. 359.

Posti vt. L.Posti, Etymologische Beobachtungen.

L.Posti, Etymologische Beobachtungen. - Finnisch-ugrische Forschungen XXVII, Helsinki 1941.

Postim 1896 nr. 184 vt. Georg Mülleri jutlused.

Postim 1896 nr. 185 vt. Georg Mülleri jutlused.

Prot I — vt. P.Ariste, Eesti keelt rootsiaegsete kohtute protokollidest.

Prot II — vt. P.Ariste, Eesti keelt rootsiaegsetes kohtutes.

Pulmal = eestikeelne pulmalaul "Armas kallis kuldne vend" arvatavasti 17. sajandi kolmandast veerandist. VEKVM lk. 153/154.

Põlve J = Põlve Jüri veresõnad. Nõidumissõnad 1667. aastast. VEKVM lk. 361.

Raiet I — vt. E.Raiet, Lähtekeele ja vahendajakeelte mõju võõrsõnade kujule.

Raiet II = E.Raiet, Kreeka ja ladina päritoluga võõrsõnade kujust. - Keel ja Kirjandus 1964.

E.Raiet, Lähtekeele ja vahendajakeelte mõju võõrsõnade kujule. - Keel ja Kirjandus 1964.

V.Raud, Eesti vaak-sõna etümoloogiast. -Eesti Keel 1940.

Reim EaS = W.Reiman, Ein altestnisches Schriftdenkmal aus dem 16. Jahrhundert. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1901, Jurjwe (Dorpat) 1902.

Reim Müll — vt. Neununddreißig Estnische Predigten von Georg Müller aus den Jahren 1600-1606.

Reim PS — vt. W.Reiman, Paar sammu keele- ja kirjanduse-ajaloosse.

Reim Ross — vt. Joachim Rossihnius, Südestnische Uebersetzung des Lutherischen Katechismus, der Sonntags-Evangelien und -Episteln und der Leidensgeschichte Jesu ...

Reim SbGEG 1893 — = W.Reiman, Zwei altestnische Schriftdenkmäler. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1893, Dorpat 1994.

W.Reiman, — Eesti Piibli ümberpanemise lugu, Tartu 1889.

W.Reiman, — Paar sammu keele- ja kirjanduse-ajaloosse. - Eesti Kirjandus 1909.

V.Ridala, — Eesti kirjanduse ajalugu koolidele. I. jagu. Teine parandatud ja täiendatud trükk, Tartu 1924.

Rit 1674 — = RITUALE, Das ist Kurtzer Bericht an die Pfarr=Herrn in Ehstlãd/ wie es mit Verrichtung des Gottes=Dienstes in allen Kirchen hiesiges Stiffts Einmühtig soll gehalten werden, Reval 1674.

Ross = Catechismus Herrn D. MARTINI LUTHERI in sechs Hauptstücke verfasset, Wie derselbe in der Christlichen Gemeine, vnd fürnemblich vnter der lieben Jugend geübt werden sol: Besambt den Fragstücken Lutheri: vnd dem Traw=vnd Tauffbüchlein vnd gemeinen Collecten. Itzo In Estonische Dörptische sprache versetzet Durch IOACHIMVM ROSSIHNIVM, Riga 1632.- Verhandlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft, Bd.XIX, Jurjew (Dorpat) 1898.

Siia kuuluvad veel:
Evangelia vnd Episteln auf alle Sontage durchs gantze Jahr.Item: Evangelia vnd Episteln der fürnembsten Festen.
Die Historia vom Leiden vnd Sterben vnsers HERRN vnd Heylandes JEsu CHristi. In Liefflandische Estonische Sprache transferiret Durch JOACHIMUM ROSSINIUM, Riga 1632.
[Anhang.] [Alte in das Südestnische übersetzte Kirchenlieder und Stücke der Agende.]

Rot Olev 5 vt. J.S.Rotalia.Wõerad sõnad Eesti keeles. (Olevik nr. 5).

Rot Olev 47 — vt. J.S.Rotalia, Wõerad sõnad Eesti keeles (Olevik nr. 47).

J.S.Rotalia, — Wõerad sõnad Eesti keeles. - Olevik 1892 nr. 5.

J.S.Rotalia, — Wõerad sõnad Eesti keeles. - Olevik 1892 nr. 47.

RSJ = raamatu " Regulae Societatis Jesu" (Vilnius 1582) lisalehtedele käsitsi kirjutatud eestikeelsed tekstid (E.Oissar, Ühest XVI sajandi eesti keelemälestisest. - Keel ja Kirjandus 1964).

Russ = Balthasar Russow's Chronica der Prouints Lyfflandt, in erneuetem Wiederabdrucke, mit Wörterbuch und Namenregister versehen. - Riga 1857.

Saar AESA II = A.Saaberki(Saareste) sõnavõtt (prot. nr. 10). - Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat 1921, Tartu 1922.

Saar AESA III = A.Saareste sõnavõtt (prot. nr. 17). - Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat 1922, Tartu 1923.

Saar AESA V = A.Saareste sõnavõtt (prot. nr. 41).- Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat V, Tartu 1926.

Saar Bidr = A.Saareste, Bidrag till kännedom om svenska låneord i estniskan. Särtryck Svio-Estonica, Volym XIV,Lund 1968.

Saar Eesti — vt. A.Saareste, Eesti, eestlased ja Eesti keel.

Saar EK 13-16 vt. A.Saareste, Eesti keel XIII-XVI sajandil.

Saar EK 1923 vt. A.Saareste, 400-a. vanune keeleline leid Eestis.

Saar EK 1924 = A.Saareste, Mõned märked ja õiendused. - Eesti Keel 1924.

Saar EKirj 1935 = A.Saareste, Tulihänna nimetustest.- Eesti Kirjandus 1935.

Saar EKRP vt. A.Saareste, Eesti keel Rootsi-Poola ajal.

Saar Ents vt. A.Saareste, Eesti keel.

Saar ESpr vt. A.Saareste, Die estnische Sprache.

Saar EtM I vt. A.Saareste, Etümologilised märkused I.

Saar EtM II vt. A.Saareste, Etümologilised märkused II.

Saar KE vt. A.Saareste,Kaunis emakeel.

Saar LV vt. A.Saareste,Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I.

Saar MS vt. A.Saareste, Mõned sõnaseletused.

Saar Ol vt. A.Saareste, Kuidas kõneldi eesti keelt 400 a. tagasi.

Saar WKKK vt. A.Saareste,Wanradt-Kõlli katekismuse keelest.

Saarem kk = 6-leheline eestikeelne käsikiri arvatavasti 1650. aastast köitest ACTA OESEL DE ANNO 1647-1650; autori ja kirjutamisaja kohta puuduvad andmed. VEKVM lk. 129-134.

Saarem v = eestikeelne vandevormel Saaremaalt arvatavasti aastaist 1651-1652. VEKVM lk.361.

A.Saareste, Die estnische Sprache, Tartu 1932.

A.Saareste, Eesti, eestlased ja Eesti keel. Äratrükk F.Wiedemanni sõnastiku kolmanda trüki sissejuhatusest, Tartu 1923.

A.Saareste, Eesti keel. Eesti Entsüklopeedia II, Tartu 1933.

A.Saareste, Eesti keel XIII-XVI sajandil.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.11, Tartu 1937.

A.Saareste, Eesti keel Rootsi-Poola ajal.- Eesti Keele Arhiivi Toimetised nr.18, Tartu 1940.

A.Saareste, Eesti sõduri määrustik ja vandetekst a. 1697.- Virittäjä 1958.

A.Saareste, Etümologilised märkused I.-Eesti Keel 1922.

A.Saareste, Etümologilised märkused II.- Eesti Keel 1922.

A.Saareste, Kaunis emakeel. Vesteid eesti keele elust-olust, Lund 1952.

A.Saareste (Saaberk), Kolm etümoloogiat.-Eesti Kirjandus 1921.

A.Saareste, Kuidas kõneldi eesti keelt 400 a.tagasi.- Olion 1930 nr.12.

A. Saareste, Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I.Analüüs.- Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B VI 1, Tartu 1924.

A.Saareste, Mõned sõnaseletused.- Eesti Kirjandus 1921.

A.Saareste, 400-a. vanune keeleline leid Eestis. - Eesti Keel 1923.

A.Saareste, Sõnaseletusi 2.- Eesti Kirjandus 1940.

A.Saareste, Wanradt-Kõlli katekismuse keelest. - Eesti Keel 1930.

Salem LSp = Georg Salemanni eestikeelne luuletus " Leyen-Spiegeli" ilmumise puhul (asub H.Stahli teose " Leyen-Spiegel ..." (Reval 1641-1649) osa "Andere Continuatio des Leyen-Spiegels Winter Theils" alguses).

Salem 1642 = Georgius Salemani eestikeelsed luuletused "LAddina ninck Saxa-Keelet" ja "Psalm 128" 1642.aastast M.Ericuse pulmadeks. VEKVM lk.62-64.

Salem 1651 = Joachimus Salemani eestikeelne luuletus "Der Herr Bräutgam redet seine Liebste an" 1651.aastast Peter Kochi pulmadeks. VEKVM lk.64-66.

Sallm 1873 vt. C. Sallmann, Die Deutsche Mundart in Estland.

Sallm 1880 vt. K. Sallmann, Neue Beiträge zur Deutschen Mundart in Estland.

C. Sallmann, Die Deutsche Mundart in Estland, Cassel 1873.

K. Sallmann, Lexikalische Beiträge zur deutschen Mundart in Estland, Leipzig 1877.

K. Sallmann, Neue Beiträge zur Deutschen Mundart in Estland, Reval 1880.

T. Sander, Eesti kirjanduse lugu, II jagu : Kunstluule. Eesti kunstkirjanduse algusest kuni Hornungini. Teine parandatud trükk, Tartu 1911.

R. Saxén, Skandinaavilaisia lainasanoja. - Virittäjä 1897.

SbGEG = Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, Tartu 1861 - 1938.

Sch-L = Karl Schiller und August Lübben, Mittelniederdeutsches Wörterbuch, Bd. I-VI, Bremen 1875 - 1881.

Schachb II = Meister Stephans Schachbuch. Ein mittelniederdeutsches Gedicht des vierzehnten Jahrhunderts. Theil II: Glossar. - Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat, Bd.XIV, Dorpat 1889.

Schlüt vt. W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche.

W.Schlüter, Über die Beeinflussung des Estnischen durch das Deutsche, mit besonderer Berücksichtigung des Niederdeutschen. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1909, Jurjew-Dorpat 1910.

W.Schmidt, Deutsche Sprachkunde, Berlin 1960.

Sehw DdL vt. Johann Sehwers, Die deutschen Lehnwörter im Lettischen.

Sehw SkU vt. J.Sehwers, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen.

J.Sehwers, Die deutschen Lehnwörter im Lettischen. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der hohen philosophischen Fakultät I der Universität Zürich, s.a.

J.Sehwers, Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluß im Lettischen.- Veröffentlichungen

des Slavischen Instituts andder Friedrich-Wilhelms-Universität Berlin, Bd. 13, Leipzig 1936.

Set Bibl — vt. E.N.Setälä, Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen.

Set AGL — vt. E.N.Setälä, Aus dem gebiet der lehnbeziehungen.

Set BGW — = E.N.Setälä, Beiträge zu den germanischen wörtern im finnischen und ostseefinnischen. - Finnisch-ugrische Forschungen XIII, Helsingfors 1912-1913.

Set NzBibl — vt. E.N.Setälä, Nachträge zu dem "Bibliographischen verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen".

Set ZHuChr — vt. E.N.Setälä, Zur herkunft und chronologie der älteren germanischen lehnwörter in den ostseefinnischen sprachen.

Set ÜAUA — = E.N.Setälä, Über art, umfang und alter des stufenwechsels im finnisch-ugrischen und samojedischen. - Finnisch-ugrische Forschungen XII. Anzeiger, Helsingfors 1911-1912.

E.N.Setälä, Aus dem gebiet der lehnbeziehungen. - Finnisch-ugrische Forschungen XII, Helsingfors 1911-1912.

E.N.Setälä, Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen.-Finnisch-ugrische Forschungen XIII, Helsingfors 1912-1913.

E.N.Setälä, Nachträge zu dem "Bibliographischen verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefinnischen sprachen".- Finnisch-ugrische Forschungen XIII. Anzeiger, Helsingfors 1913.

E.N. Setälä, Zur herkunft und chronologie der älteren germanischen lehnwörter in den ostseefinnischen sprachen.- Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja XXIII 1, Helsinki 1906.

Sir = U.T.Sirelius, Suomen kansanpukujen historia.-Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja XXXI, Helsinki 1916.

SKES vt. Y.H.Toivonen, Suomen kielen etymologinen sanakirja I-III.

Skragge = lõuna-eesti-murdeline jutlus, mille autoriks on peetud kindralsuperintendent Gabriel Skragget (jutlus kuulub kuue käsikirjalise eestikeelse jutluse ja jutluse mustandi hulka aastaist 1693-1707). VEKVM lk.277-284.

J.Szinnyei, Finnisch-ugrische Sprachwissenschaft, Leipzig 1910.

Stahl Anf = Heinrich Stahl, Anführung zu der Esthnischen Sprach, Revall 1637.

Stahl HuH = Heinrich Stahl, Hand vnd Haußbuch, Riga 1632-1638.

Teos koosneb osadest:

Stahl HuH Kat = Hand vnd Haußbuches für die Pfarherren vnd Haußväter Ehstnischen Fürstenthumbs Erster Theil Darinnen der kleine Catechismus D.Martini Lutheri zusampt einer kleinen Zugabe In Teutscher vnd Ehstnischer sprache angefertigt/vnd auff eigenen kosten zum Druck vbergegeben von M.HENRICO Stahlen... Riga 1632.

Stahl HuH Lr = Hand=vnd Haußbuches für die Pfarherren vnd Hausz=väter Esthnischen Fürstenthumbs/Ander Theil/Darinnen das Gesangbuch/Zusampt den Collecten vnd Praefationen.In Teutscher vnd

Esthnischer Sprache angefer=tiget/ vnd auff eygenen Kosten zum Druck vbergeben/Von M.HENRICO Stahlen, Revall 1637.

Stahl HuH EE = Hand=vnd=Hau buches für die Pfarherren vnd Hausz=Väter Esthnischen Fürstenthumbs/Dritter Theil/Darinnen die gewöhnliche Evangelia vnd Episteln durchs gantze Jahr/zusampt der Historia des bittern Leidens vnd Sterbens vnsers HERRN Jesu Christi/In Teutscher vnd Esthnischer Sprache angefertiget/vnd auff eigenen Kosten zum Druck vbergeben/ Von M.HENRICO Stahlen, Revall 1638.

Stahl HuH Pr = Hand=vnd Hauszbuches Für die Pfarherren vnd Hausz=Väter Esthnischen Fürstenthumbs/Vierdter vnd Letzter Theil/Darinnen I.14.Psalmen Davids/ II. Etliche Gebete/III. Vnterschiedliche Gewissens Fragen/IV.Bericht wie mit Schwermütigen/Angefochtenen/ Krancken/Sterbenden/Vbelthätern zu handeln/ V.Texte zu Hochzeit=,Tauff= vnd Leich=Predigten/Ausz Gottes Wort vnd Reinen Kirchen=Lehrern zusammen getragen/Von M.HENRICO Stahlen, Revall 1638.

Stahl LSp = H.Stahl, Leyen Spiegel/ Darinnen kürtzlich gezeiget wird/ wie ein einfältiger Christ die Fest= vnd Sontägliche Evangelia in reiner Lehr vnd heiligem Leben Ihm zu nütze machen kan, Reval 1641-1649.

Teos koosneb osadest :

Leyen=Spiegels/Darinnen kürtzlich gezeiget wird/wie ein einfältiger Christ die Fest=vnd Sontägliche Evangelia in reiner Lehr vnd heiligem Leben Ihm zu nütze machen kan, Revall 1641.

Leyen=Spiegels/Darinnen kürtzlich gezeiget wird/wie ein einfältiger Christ die Fest=vnd Sontägliche Evangelia in reiner Lehr vnd heiligem Leben Ihm zu nütze machen kan/ Sommer=Theil, Reval 1649.

Continuatio des Leyen Spiegels Winter Theils von New-Jahr biß an Septuagesima.

Andere Continuatio des Leyen Spiegels Winter Theils von Septuagesima biß an Ostern.

Dritte vnd Letzte Continuatio Leyen= Spiegels Winter Theils von Ostern biß Pfingsten.

Streng vt. H.J.Streng, Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielessä.

H.J.Streng, Nuoremmat ruotsalaiset lainasanat vanhemmassa suomen kirjakielessä, Helsinki 1915.

Suol =H.Suolahti, Die estnischen Worte im Deutschen der baltischen Ostseeprovinzen.- Neuphilologische Mitteilungen, Zwölfter Jahrgang 1910, Helsingfors 1910.

SUSA = Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja (Journal de la Société Finno-ougrienne), Helsinki 1886- .

SUST = Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia (Mémoires de la Société Finno-ougrienne), Helsinki 1890 - .

Sõd = arvatavasti 1697.aastast pärinev eesti sõduri määrustik "Meye Koige armolisemba Kunninga Soddasäduset... kummade Jerrel koick Sodda rachwas peab ellama ninck ennast rascke nuchtluse ninck kahjo eest hoidma" ja vandetekst "Juramentum Esthonicum" (A.Saareste, Eesti sõduri määrustik ja vandetekst a. 1697.- Virittäjä 1958).

Tael vt. E.Tael, Killuke tähenduste kujunemise valdkonnast.

E.Tael, Killuke tähenduste kujunemise valdkonnast.- Emakeele Seltsi Aastaraamat XI, Tallinn 1965.

Talup I = eestikeelne talupoja vande tekst 16.sajandi lõpust (1550-1600).VEKVM lk.51.

Talup II = eestikeelne talupoja vande tekst ajast enne 1636.aastat (Adam Olearius teosest "Offt begehrte Beschreibung der Newen Orientalischen Reise "(Schleszwig 1647),lk.93-94). VEKVM lk.129.

Talve vt. I.Talve, Muutamista kauppatavoista.

I.Talve, Muutamista kauppatavoista.-Virittäja 1959.

Tamm vt. A.Tamm, Indo-Euroopa vanemad laenud eesti keeles ja tähtsamad soome keeles.

A.Tamm, Indo-Euroopa vanemad laenud eesti keeles ja tähtsamad soome keeles, Tartu 1931.

Tans = J. Tanstinsi eestikeelne luuletus "KVhle, Peickmees mimu Suhst" 1642.aastast Heinrich Dahleni pulmadeks. VEKVM lk.61/62.

Tar = H.Tarand, Ebatavalist sõnade ajaloost marssal, soldat ja šveitser-Keel ja Kirjandus 1960.

TH vt. A.Thor Helle, Kurtzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache.

Thoms vt. W.Thomsen, Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen.

W.Thomsen, Über den einfluss der germanischen sprachen auf die finnisch-lappischen. Aus dem dänischen übersetzt von S.Sievers, Halle 1870.

A.Thor Helle, Kurtzgefaßte Anweisung zur Ehstnischen Sprache, Halle 1732.

Tib = N.Tiberg, (arvustus) Estlands-Svenska ock Estniska Studier i ett nyutkommet estniskt arbete (Paul Ariste, Eesti-rootsi laensõnadest. Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XLVI 3, Tartu 1940).

Tiik KK 1963 = L.Tiik, Kes ja mis on mündrik?- Keel ja Kirjandus 1963.

Tiik KK 1964 = L.Tiik, Kust tuli eesti keelde rootskäär? - Keel ja Kirjandus 1964.

TLAV IV 2 = Tallinna linna arhiivi väljaanded.IV järg. 2. Wanem Tallinna Jaani haigemaja wakuraamat.1435-1507.Toimetanud dr.phil Paul Johansen, Tallinn 1925.

TLAV 3 = Tallinna linna arhiivi väljaanded.3. Tallinna wanimad linna arweraamatud.1363-1374. Toimetanud O.Greiffenhagen,Tallinn 1927.

TLAV 6 = Tallinna Linnaarhiivi väljaanded.Nr.6. Tallinna kodanikkuderaamat 1409-1624.Toimetanud Otto Greiffenhagen, Tallinn 1932.

TLR = Tarto=Ma Kele Laulu=Ramat Kumman eggä sure=ka mu Pühhä=nink muido Ihho nink Henge Häddän tullulikko Leulu löwwis;Kumma ennemuste önsast Lutrist nink muist pühhist Mihhist omma tettu/ ent nüüd mönnest Tarto=Ma Kerk=Essandist üttehälilissil Sönnul kokko kirjotetu/ Jummalalle Auwuß nink Tarto=Ma Koggodusselle Tulluß, RJGA 1690.

Y.H.Toivonen, Suomen kielen etymologinen sanakirja I-III, Helsinki 1955-1962.

Tunk Vir 1920 = E.A.Tunkelo, Eräiden sanain alkupärästä. - Virittäjä 1920.

Turu kk = arvatavasti 17. sajandi esimesest poolest pärinev eestikeelne käsikiri, mis leiti Turu toomkiriku arhiivist. VEKVM lk. 16-29.

H.Tõevere, Fraseoloogilistest germanismidest Georg Mülleri jutlustes. - Keel ja Kirjandus 1968.

Wag vt. Wagien

Wagien. Baltische Studien und Erinnerungen von Dr. Bertram, Dorpat 1868.

Vanne 1669 =eestikeelne vandetekst "Eid wegen des Zehnten=Schnitts" 1669. aastast (Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.V, Pernau 1816, lk. 153).

Vanne 1677 =parandatud kuju eestikeelsest vandetekstist "Eid wegen des Zehnten=Schnitts" 1669. aastast (Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.V, Pernau 1816, lk. 154).

Vanne 1693 = eestikeelne vandetekst "Zeugen=eid" 1693.aastast (Beiträge zur genauern Kenntniß der esthnischen Sprache, H.V, Pernau 1816, lk.154/155).

Wass = Ch.Wassermanni eestikeelne luuletus 1652.aastast seoses J.E.Bellingkhauseni abikaasa ja tütre ümbermatmisega (V.Alttoa, Uusi laule ja luuletajaid XVII sajandist.- Keel ja Kirjandus 1967).

Vas T = Meije Issanda Jesusse Kristusse Wastne Testament Echk Jummala Pöha Sönna/ kumb Perräst ISSANDA JESUSSE KRISTUSSE Sünd - mist pöhist Ewangelistist nink Apostlist om ülleskirjotetu, Riga 1686.

VBNW = Versuch eines bremisch=niedersächsischen Wörterbuchs, Bd.I-IV,Bremen 1767-1770.

U.Weinreich. Languages in contact. Findings and problems. With a preface by André Martinet. Third Printing, London The Hague Paris 1964.

VEKVM = A.R.Cederberg ja A.Saareste, Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a.1524-1739, Tartu 1925-1931.

Weske vt. M.Weske, Eesti kirjawiisi ja kirjakeele ajalu'ust I.

M.Weske, Eesti kirjawiisi ja kirjakeele ajalu'ust I.-Eesti Kirjameeste Seltsi Aastaraamat 1882, Kümnes aastakäik, Tartu 1883.

Westr Doll = A.Westren-Doll, Beiträge zur estnischen Ortsnamen und Sprachforschung. - Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1912-1920, Dorpat 1921.

VhGEG = Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft, Bd. I-XXXIV, Tartu 1840-1943.

Wichm EKirj 1913 = Y.Wichmann, Zur geschichte der finnisch-ugrischen anlautenden affrikaten nebst einem exkurs über die finnisch-ugrischen anlautenden klusile. - Eesti Kirjandus 1913.

Wied EDW vt. F.J.Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch.

F.J.Wiedemann, Eesti-Saksa Sõnaraamat. Kolmas muutmatu trükk teisest, dr. Jakob Hurt'i poolt redigeeritud väljaandest. Sissejuhatusega varustanud Albert Saareste, Tartu 1923.

F.J.Wiedemann, Ehstnisch-deutsches Wörterbuch, St.Petersburg 1869.

F.J.Wiedemann, Grammatik der Ehstnischen Sprache, St. Pêtersbourg 1875.

Vig = Lars Vigaeuse eestikeelsed jutlused aastaist 1641-1645. VEKVM lk. 69-96.

Wiget vt. W.Wiget, Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen.

W.Wiget, Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen.- Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1927, Dorpat 1928.

Vihma vt. H.Vihma, Ühest käändsõnaliste homonüümide rühmast tänapäeva eesti kirjakeeles.

H.Vihma, Ühest käändsõnaliste homonüümide rühmast tänapäeva eesti kirjakeeles. - Emakeele Seltsi Aastaraamat XI, Tallinn 1965.

Viir vt. A.Viires, Eesti püttsepise terminoloogiast.

A.Viires, Eesti püttsepise terminoloogiast. - Emakeele Seltsi Aastaraamat II, Tallinn 1956.

Wikl MOr 1911 = K.B.Wiklund, Zur kenntnis der ältesten germanischen lehnwörter im finnischen und lappischen. - Le Monde oriental 1911, Uppsala 1912.

Wikl Vir 1906 — vt. K.B.Wiklund, Pieniä sanaselityksiä.

K.B.Wiklund, Pieniä sanaselityksiä. - Virittäjä 1906.

K.B.Wiklund, Wõerad sõnad Eestikeeles. - Olevik 1893 nr. 7.

Vilb EKirj 1918 = G.Vilberg, Koduloomade ja -lindude meelitus-, kutse- ning hüüdnimetused. - Eesti Kirjandus 1918.

Vilb EKirj 1922 = G.Vilberg, Murdesõnad Kuusalu kihelkonna rannaküladest. - Eesti Kirjandus 1922.

Vilb EKirj 1933 = G.Vilberg, Eestikeelsetest taimenimedest ja nende tekkimisvõimalusist. - Eesti Kirjandus 1933.

Vilk FL — vt. K.Vilkuna, Finsk lura.

K.Vilkuna, Finsk lura. - Virittäjä 1934.

Vir = Virittäjä. Uusi jakso. Kotikielen Seuran aikakauslehti, Helsinki 1897 -

Virt Vir 1953 — vt. P.Virtaranta, Näytteitä Inkerin murteista.

P.Virtaranta, Näytteitä Inkerin murteista. - Virittäjä 1953.

WK = Wanradt-Koelli katekismuse katkendid 1535. aastast.VEKVM lk.353-358.

WLR = Ehsti=Mah Wehhemb Laulo=Ramat/Tallo=Rahwa Kohli=nink Kirko=Lapsede tarbix/ kud Jummala Auwux/ninda welja=sähdtut, Tallinn 1689.

Woeste = Fr. Woeste, Wörterbuch der westfälischen Mundart, Norden und Leipzig 1882.

Voorim = Tartu voorimeeste tsunfti eestikeelne põhimäärus 1684. aastast (O.Ibius ja A.Univere, Tartu voorimeeste tsunfti põhimäärus 1684. aastast. - Keel ja Kirjandus 1960).

VTkk = ajavahemikust 1690-1701 pärinev anonüümne eestikeelne Vana Testamendi algusosa tõlge. Võimalikeks tõlkijaiks on peetud Andreas ja Adrian Verginiusi. VEKVM lk. 187-210.

WTLR = Wastne Tarto Mah Keele Laulo Rahmat/ Kumman egga suhre/ ka töiste Puha n. muh Saisusse Laulo sahwa löitus/ kumma ennemuiste sest önsast Luterussest/ n. kuist põhist Mehist omma tettu n. ülleskirjotetu/ nühd monnest Tartumah Kerk Issandist Sönna ütte sündmisse kombel kokkosäetu n. üttewihdu/ Jummala Auwuβ n. temma Koggodusse Tulluβ, Rija 1685.

Väin HH = J.Väinaste, Häälikuvaheldus-nähtustest eesti keeles.-Eesti Keel 1925.

Õigekeelsuse sõnaraamat. Toimetanud E.Nurm, E.Raiet ja M.Kindlam, Tallinn 1960.

А.Бах, История немецкого языка, Москва 1956.

Muid lühendeid

ak = akadi
ar = araabia
aram = aramea
asks = alamsaksa
ass = assüüria
bab = babüloni
basks = balti-alamsaksa
bsks = balti-saksa
e = eesti
egipt = egiptuse
erts = Eesti rootsi
germ = germaani
hbr = heebrea
hilisld = hilisladina
hilisvrts = hilisvanarootsi
holl = hollandi
hsp = hispaania
ind = india
ingl = inglise
it = itaalia
kasks = keskalamsaksa
keskholl = keskhollandi
keskkr = keskkreeka
keskld = keskladina
kirikuld = kirikuladina
klvrts = klassikaline vanarootsi
kr = kreeka
ld = ladina
lt = läti
pik = pikardia
pr = prantsuse
provens = provansaali
pärs = pärsia
rom = romaani
rts = rootsi
sanskr = sanskriti
sem = semiidi
sks = saksa
slv = slaavi
sm = soome
tšeh = tšehhi
upr = uusprantsuse
urts = uusrootsi
vegipt = vanaegiptuse
vind = vanaindia
vpr = vanaprantsuse
vpõhja = vanapõhja
vpärs = vanapärsia
vrts = vanarootsi

vsks = vanasaksi

vslv = vanaslaavi

vsem = vanasemiidi

vulgld = vulgaarladina

vurts = vanem uusrootsi

üsks = ülemsaksa